UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00627432 8

136 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 136

ПОП ЋИРА
И
ПОП СПИРА

ПРИПОВЕТКА

ОД

Стевана Сремца

Srpska Književna Zadruga
[Redovna izdanja]

136 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 136

ПОП ЋИРА И ПОП СПИРА

ПРИПОВЕТКА

ОД

СТЕВАНА СРЕМЦА

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

ДИМИТРИЈА ГАВРИЛОВИЋА (ПРЕЋЕ АЦЕ М. СТАНОЈЕВИЋА)

Чика Љубина улица бро 8.

1911.

SEEN BY
PRESERVATION
SERVICES
DATE JAN 2 0 1994

PG
1418
S7P6
1911

604954
30.3.55

СВОМЕ УЈАКУ

ЈОВАНУ ЂОРЂЕВИЋУ

ПРОФЕСОРУ ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

2.63

ПОП ЂИРА И ПОП СПИРА

ГЛАВА ПРВА

У којој су описана два попа, две попадије и две попине ћерке из једнога села у Банату, у коме су парохијани били тако побожни да су бадава млели својим поповима брашно у сувачама.

Била два попа, — али не она два попа што су једном остали сами у свету, па се сваки од њих тужио и тешио да би му далеко лакше било животарити, само да нема онога другог, — не, дакле, та два попа, него друга два, и живели су у једном селу у Банату. Које је то село, нећемо вам казати, да не би село, ни криво ни дужно, потрзали и излагали га подсмеху, пошто оно није ни најмање криво за све ово што ће се у овој приповетци причати. А после, ако ћемо шта, оно и није село, него варошица. Та колик је само онај Велики Сокак с краја на крај, па колико тек малих сокака има, а сви су широки! Зато ни један није калдрмисан, а није никада ни био. Истина, подсмевају им се Темишварци да су им варошке краве појеле тротоар, али то је само једна пакост, јер тротоара заиста ни-

када није ни било Кад падне киша и начини се блато, положе чисмени мештани по земљи поред зида, колико да човек прође, тулају (кукурузовину), а краве наишле, па ваљда, као бесловесна створења, помислиле да је то за њих постављено, па појеле тулају која је, као што је свакоме познато, њихова храна; а то видео некад неки Темишварац, па, к'о човек, исприповедао, и сад не даду никако мира људима, него их дирају једнако за прождрљивост њихових крава. Али је зато и било свашта. Било је батина, па, богме, и разбијених глава. И од тога доба мање их дирају. Особито у селу ни за живу главу нико то не сме да спомене; шта више, сад још хвале место да је суво и оцедно, и да му и не треба тротоар. Но међутим није баш ни тако. Напротив. Испред сваке куће има јендек пун воде, који се никад не празни; јер таман да пресуши, а оно по Бечкеречком Великом Календару удари благослов из неба, и јендек се напуни опет као што је и био, и нуди и мами на уживање и дању и ноћу. Дању газе по води комшијска дечурлија и кваси турове, а и ноћу је једна лепота слушати жабе кад почну да певају. Поједине певаче већ познаје сав комшилук по гласу. Тако, на пример, један се жабац већ неколико година дере колико га грло доноси; има гласину к'о бик, па се чује са пола атара колико је грлат. Нико га није дирао, па чак ни несташна дечурлија која су после кише онако радо и весело газила по бари, ни она га нису дирала. По свој прилици, ту је дочекао дубоку старост, и пошао трагом старијих својих.

Место је било велико, а побожни парохијани тако имућни да су комотно могли не два, него два пута по два попа издржавати, заједно са њиховим попадијама и ћеркама. Паори су били побожни људи, те држали свечаре, а попови им секли колаче, па новаца доста. Било у селу добрих момака на женидбу и лепих девојака на удају, а *рогљева* у селу доста баш к'о празника у години, па сваког празника или недеље на другом рогљу игра коло, па се све позаљубљивало једно у друго све до ушију. А

најчешће се ипак скупљали и играли на рогљу код Неце бирташа, где је под јаловим дудом играло коло. Свирац свира тако целе године, а кад се обере кукуруз, онда се зна шта је његово. Он нити га сеје, нити окопава, па опет њему добро; његову кукурузу не може да нашкоди суша. Зато се и говорило по селу, кад неко за нешто не мари: „Е, — веле, — мари он за то к'о Совра гајдаш за кишу", или: „Тиче га се то много к'о Совра гајдаша суша!" — Он понесе само гајде, па кад га запитају: „Куда Совро?" а он им вели: „Идем да окопам ку'руз!" А умео је ђаволски лепо да свира и да намигује, онако кривовратаст. Бечкеречки нотарош кад тера кера — обично после асентирунга — не може без њега; одмах: „Дај Совру, — вели, — дај, дај десну руку нашу", вели господин нотарош, па му залепи пола десетице на шешир, а Совра дува за ону другу полутину к'о бесан. А у колу кад свира, па кад стане пред неку газдачку девојку па свира, а она зна ко га је послао пред њу, па само гледа у лево у земљу, па све везе, док се не озноји испод лоса, па добије к'о неке мале брчиће као од росе. А и само срце друкчије се ражђипа кад Совра свира. А у колу је све било заљубљено; свак има своју, па не да другом до ње, него се кољу к'о кере сваке недеље.

А што се заљубљивало, то се понајчешће и узимало. А кад дође до сватова, онда није добро само млади и младожењи, не добијају само они свако своје, него и други свет. Па кад добро пролази и кад се лепо проводи Глиша Сермијаш, кога обично нико и не зове у сватове (јер кад се случајно опије — а то је редовно случај код њега — тера свакога да пева песму: „А-а-а, драги брате комшија, ако 'оћеш весео бити, а ти мораш с нама пити", па сипа за врат вино; а и иначе је несносан), — онда зло и наопако, да се не проведе лепо и не прође добро и господин попа, кога нарочито зову, и најугледније му место дају за столом, јер због сва-

това је ваљда и постала она реч: „Триста, без попа ништа“.

А господин попа седне тако у прочеље, отпева једно „Глас господен на водах“, а за тим само захтева и изволева. Једе ревносно и залива још ревносније, а капарише најревносније; тек ће рећи: „Брат-Мијо, не буди вам заповеђено, додајте ми, молим вас, из онога тањира ону тртицу! Чудим се, шта ми то све фали!“ Или: „Господин-домине, — обратив се Кипри нотарошу, — молим вас лепо, мало од оних крофни из онога тањира тамо, чини ми се да су те тамо мало руменије а боље нарасле.“ — А сваки поп чудо што воли крофне! Откуд сад то, Бог ће га свети знати; али то је непобитан факат, познат сваком правом сину наше свете православне цркве. И један и други поп из овог места где се наша прича развија, могао је за чудо и за приповест много крофни појести. Већ чисто човек да не верује! За једнога од ове двојице и то баш, Бога ми, биће за поп Тиру, приповедају да је у једним сватовима појео пуну једну вешкорпу крофни, и то за оно кратко време док је пре ручка курисао домаћици. А домаћица стоји крај огњишта, зајапурена од врућине и од узбуђења и задовољства што је ствар свршена и зет упецан, па само вади крофне и баца их у корпу иза себе. Па док се домаћица забавља око оне што цврчи у великој гвозденој шерпењи и превршће је, дотле овај узима ону из корпе.

— И-ју, господин-попо, баш сте ви враг! А ди су крофне?! — пита га зачуђена домаћица.

— Хе, хе, појео их, милостива!

— Та, и'те, ви се само шалите; ди сте и' сакрили?

— Па појео, милостива!

— И-ју мене жалосне! Зар толике крофне?!

— Хе, хе, из ваше руке, па не зна човек шта је доста!

А домаћица само ћути, а шта му је у себи помислила, — то смртном човеку наравно да није по-

знато! Али то му ништа не смета (ни њему, поп-Ћири, а ни поп-Спири), да после седне за сто и да са осталим гостима једе редом све, не хтевши, вала, као добар пастир ни ту да се издваја од своје поверене му паство, него седи као станац камен или кула светиља крај мора, непомичан на свом месту, док се све око њега љуља као таласи на узбурканом мору. Све се око њега за столом мења, једино он седи непроменљив. Неко се дигне да игра, некога одведу, а неки сам, онако без ичије помоћи, падне лепо под сто. Сете га се и нађу га тек онда кад га жена потражи: „А ди се то део мој човек?“ пита жена, докле га не нађе под столом. „Јао, терету мој!“ виче жена и диже га. А господин попа само седи. У двадесет и четири часа тек ако се једаред диже да види, вели, коње, или колут око месеца, на ком су крају штапци, или какво ће време сутра бити. А затим опет седне. И опет се мењају тањири, доносе чисте чаше и хладно, скоро наточено, вино. И то тако траје све до медљане ракије ујутру, кад се господин попа искраде, да му не би пијани сватови из силне почасти придали Совру гајдаша, да га прати до куће.

А што се у селу венчало, то је потпуно знало шта ради; знало је дужности и задатке брачнога живота и крајњи му циљ. И оба господина попа имаћаху доста посла, а према томе и прихода, крштавајући новорођену децу по селу.

Мало који дан да не дође господин попи, једноме или другоме, Аркадија црквењак, па не отпочне отприлике овако:

— Господине.. моле вас да дођете... чекају вас у порти пред црквом, да крстите новорожденог младенца мушеског пола Неци Прекајцу. (Аркадија је, као и поп Ћира, мрзио на Вука и његове реформе, по којима се човек не може разликовати од паора).

Господин попа оде у цркву да крсти, а после крштења иде кући детињој, где га позива отац на ручак. На вратима га дочекује Неца гологлав и мало

постиђен, пољуби га у руку, па само вели: „Хе, шта знате господин-попо, грешни смо људи!“ А кад се добро наруча и врати кући, донесе свачега, и пешкира и пешкириња и шарених торбица и новаца. Попа броји новац, а брк му се смеши; броји и прича о детету, како је красан, напредан Хришћанин. А госпоја попадија радосна, Боже, па воли попу, као да су се тек јуче узели, па мисли у себи: „Та не би' се мењала ни са вицишпановицом!“

Понекад се господин попа помало, Бога ми, и зачуди кад му тако дође Аркадија црквењак, па га позове да крсти.

— За кога оно рече? — запита неки пут господин попа црквењака.

А Аркадија увија понизно главом, смеши се а све полако трља руку о руку, као да пере руке од нечега, па вели:

— Хе... та... да дођете, господине, да крстите... овај... Вуји Ирошу... мужескога је пола... синчић. Добио синчића, па к'о јабука, дете здраво к'о тресак! Каже фрау-Цвечкенмајерка бабица да свога века још није вид'ла тако дете здраво па грлато... тринаест и по фунти, каже, тешко, а дере се к'о мали бик... Чује се још од винцилирове куће ларма у кући. Једно чудо —

— О мај! И јесте чудо! А кад брж'? — чуди се попа.

— Па већ неколико дана има како је, — ублажава Аркадија.

— Та знам, знам, ал' опет... Кад је оно било? У Јануару... е. а сад имамо Јулиј месец. Х-е-е-е! — врти господин попа главом. Ви'ш, молим те! А-а-а! враг им баби! Ако је Ирош, баш се ирошки и владао! А, обешењаци једни!... Нѣ, ништа, ништа; шта је, ту је! Могло је бити и горе! — извињава господин попа своје овчице.

— Хе, хе... деца... врагови. Шта знате!? Јак бува, хе, хе! — вели Аркадија и додаје му услужно и понизно шешир и штап, који је био онаке форме какви су обично протојерејски штапови, а донео му

га је на поклон с једнога вашара мајстор Лекса лецедер још пре неких двадесет година.

А деси ли се каква несрећа у селу, да, на пример, неко у селу умре, и ту како коме, али господин-попи опет добро. Ако богатији умре, оглашују га сва звона и чинодејствују оба попа; а ако сиромашнији, онда, наравно, само један поп. Иде, па мало пева он, мало црквењак, а мало ђаци, тако наизменце. Док црквењак или ђаци певају, господин попа мисли у памети, или се разговара о стању и имању усопшчега, о тестаменту и наследницима, о процесу и фишкалима, и већ о тако нечем што би спадало у тај круг ствари. После погреба црквењак однесе одјејаније и требник, а попа угаси и замота свећу у добивену цицану или свилену мараму. (Било их је свакојаких, али је господин попа најрадије примао оне свиленс). И још ту на гробљу покупује од деце — која су такође чинодејствовала, носећи крст и чираке и рипиде — све њихове мараме и пантљике; покупује буд зашто, по четири крајцаре мараму. „Деде, децо, — вели им господин попа, — дајте ви то попи, а попа ће вама грошић два дати за то!“ Купи, па и то пошље кући. Од тих ствари после госпоја попадија изабере што јој се допадне, а остало добије у „плату“ каква Жужа или Ержа (Мађарица наравно), па се све шарени од пантљика кад прође сокаком, да ти је милина погледати за њом. Пролази, па унесрећава свет, а највише оне танке и нафризиране берберске калфе. Е, не може човек, па да му је срце од камена, а да се не осврне за њом, и не дâ оку пријатна призора и уживања. Шарени се од силних пантљика као слободно међународно пристаниште од барјака на разним ескадрама. Нек се зна што је господин-попина слушкиња!

А господин попа чешће и не долази кући, него с гробља право кући „усопшчега“ на дању. Ту су скупљене ожалошћене комшије и неутешени рођаци, и они што су задовољни с тестаментом, а и они други што се спремају да дигну процес и да га

оборе, и на тај начин спасу душу милога покојника од једног тако тешког греха као што је неправедан тестаменат. Господин-попи опет најугледније место. Седе сви и једу. Нико ништа не говори, него ћуте и једу и пију погружено, како правој тузи и жалости и приличи. Пију за покој душе.

— Хе, мој Проко, мој Проко (или како већ буде име покојнику), — уздише Глиша Сермијаш, па пружи испражњену чашу, да му се наточи, а рука му дрхће. — Мој Проко, наставља Глиша, а глава му пала од жалости на груди, — да је среће да ти меникана овако пијеш за спокој душе, а не ја тебикана! Та теби је бар било још дана записато, а не ја да се вучем по свету овако брез тебе, брез свога најближег, каз'ти, брата и пријатеља. Та и онај Бог, Боже ме прости, узима што је боље! Ето ја и господин попа, ми ћемо још сто година живити и мучити се! Проко, добри друже, ди си, да видиш твога Глишу, како се злопати! — уздише Глиша, искапи чашу и спусти главу на сто.

И сви трёсу жалосно главом и хвале покојника. Износе многе врлине његове, од којих за многе нико живи дотле није знао, а највише зна да приповеда каква Вавика или Бетика, каква Швабица, која се ту нашла и била на услузи збуњеним домаћинима. Прича својим накарадним српским језиком, и уноси шале и смеха у суморно друштво. Па и господин попа би устајући рекао добру за покојника: „Богме, вели он, — село га неће још дуго другог таковог имати; то ја само кажем: Проку нећемо лако накнадити."

Ето, тако је отприлике живео господин попа у селу, а који баш попа попменце, мислим да није било нужно досад да кажем, јер је давно речено да су сви попови једнаки, један к'о други. А после, и правила Поетике веле да треба што више пробудити радозналост у читалаца, а то је, мислим, досада већ прилично постигнуто. И сада бих већ могао и да кажем и како су се звала та два попа. То су она иста два попа, чијим сам часним именима

као насловом украсио ову приповетку; то су поп-Ђира и поп-Спира. А обојица су имали још и своје надимке; поп-Ђира се звао и *Поп-Хала*, а поп-Спира: *Поп-Кеса*. Зашто су оног првог прозвали поп-Хала чули сте, а зашто овог другог поп-Кеса, чућете.

Овај несретни надимак, на који се поп-Спира онако исто тужио као и поп-Ђира на свој, добио је он одавно. Ако је веровати ономе што прича госпоја попадија Ђириница (а то је присна пријатељица госпоје Спиринице), а што је из њених рођених уста чуо и забележио сам писац, веле да је добио тај надимак отуда, што се одавно, још прве године, као млад попа, заборавивши свој немешаг, па чак и чин, умешао међу ону гомилу која обично сале та кумова кола, па се дере: „Куме, изгоре ти кеса!“ и што је најстрашније и најневероватније у свој тој приповетци, веле да се и он баш својски гурао кад је кум неколико пута бацио међ свет пуну шаку крајцара, двогрошака, па чак и неколико ексера. На један тако бачен сексер веле да је тако силно полетео и одгурнуо онога испред себе, да је овај јадник полетео у неку баричу, и забо се у њу главачке, и стајао усађен као струк лука. Од то доба веле да су му дали надимак *Поп-Кеса*, па га и данас још увек тако зову кад он није ту, и ако је он давно и давно други човек.

И један и други одавно су у том селу, још откако су се оженили, а оженили су се чим су свршили у Карловцима богословију, а ову су свршили пре двадесет и више година. Оженили су се из истога места у коме данас попују. Поп-Ђира узео господин-попину, а поп-Спира туторову ћерку; ни један из љубави. У оглашеном стечају за парохију било је много других услова, а за овај су чули тек кад су се пријавили. Били су обојица мало поматорији, већ у велико брадати клирици. И они приме и тај усмено саопштен им услов и оженили су се, јер чак и црквењак, предшественик данашњег црквењака Аркадије, знао је да ће парохију добити само они који се буду хтели оженити тим двема лепотицама.

Шта је, дакле, и остало свршеним клирицима и кандидатима него да се ожене њима. Лепе оне, а лепе и парохије, — узеше се и не покајаше се никда.

Од то доба једнако су лепо живели. За то време много се штошта променило, само је вредност њихова супружанска остала она иста, она стара. Као вино из подрума поп-Спирина, или ракија из подрума поп-Тирина, што старија све боља, — тако и пажња и љубав супружанска била је све солиднија. Али опет се нешто ипак изменило. Изменили се телесно оба попа и обе попадије. Кад су пре двадесет и више година дошли у село, као свршени клирици, били су обојица суви и мршави као богословско благодејање, а сад обојица дебели као народни фондови. Не знаш ко је дебљи, поп или попадија. И једна и друга попадија изгледа мала, широка а темељна као она фигура на господин-нотарошевом столу, у којој господин нотарош држи трафику, а то је једна женска прилика шира нег дужа, па се горња половина дигне а у доњој стоји дуван и увек је влажан.

А тек попови како су били угојени! Мантија само што им не прсне испод пазува, а појас никако да се скраси на трбуху него све бега под браду и ближе врату. По неко од боље познатијих се усуди па дирне, на пример, поп-Спиру за то, па ће му тек рећи:

— Ама зашто вам, господин-попо, не стоји тај појас на своме месту?

— Хе-хе! „Зашто?“ Како: зашто? — одговара му поп-Спира, — па где да стоји? Његово место и јесте баш ту где га видите. Није мени одликован трбух, па да на трбуху стоји, него је моје чисто срце награђено, па зато је тако одскочио, да срце покрије и одликује. Та колајне и висе на грудима; а кога сте још, видели да му висе на трбуху?!

А био је заиста и награђен, јер поп-Спира је имао црвен, а поп-Тира само плав, обичан појас. А то је била формална „јабука раздора“ између попова, а још више између попадија. Јер људи се

умеју, као што је већ познато и не треба доказивати, мало и умеравати и „политички“ владати, али жене, жене богме не умеју! Колико је само пута поп-Ћириница рекла кад су јој споменули поп-Спирин црвени појас: „Црвен појас! Ух, сав ми је црвен кад га видим; па и онај ко га спомене. Ко ти још неће добити црвен појас!“

А ако је веровати поп-Ћириници, и јесте га мало чудновато добио. Она вели да га је поп-Спира добио само зато што је једанпут у једном ужем друштву певао пред Његовим Преосвештенством и Екселенцијом Господином Владиком уз тамбуру неке „мирјанске“ песме, каже да је певао: „Вино пије Дојчин Петар“, и „Катице прехвална, свем свету јавна“. Поп-Спира је ударао лепо у тамбуру, а има још сад, после толико година, диван глас.

— Ето, то је певао, — вели поп-Ћириница. — Нема ту никаквих других заслуга, него певао пред Његовом Екселенцијом неке песме, оне, знате, „на фронцле“ песме, а Екселенцији се допале, па му послао црвен појас кад се вратио у резиденцију. Место да добије по носу, к'о што је већ неколико пута и заслужио то, он још одликован!... Тек штогод и од Екселенције!! — вели љутито поп-Ћириница и брише уснене углове.

Тако је причала чешће, љутила се и додавала да је за чудо увек срећан тај господин Спира. Увек се извуче из малера, па да је не знам какав. А ту је мислила на онај случај кад је Његово Преосвештенство Владика правио каноничну визитацију по својој епархији, па није затекао на време поп-Спиру на дужности.

А то је било овако.

Бануо једаред изненада Господин Владика у село, а баш је била Недеља. Он право у цркву на Јутрење, кад али још нема попе, а звонило већ. А Господин Владика оде у олтар, па поче да служи. Црквењак Аркадије, кад сиђе са звонаре, па виде ко је у олтару, лепо се скамени човек, већма него кад му се на сну јавио Св. Никола и наредио му

да каже Јањи Грку да купи цркви трећи полијелеј и да повиси црквењаку плату. Аркадија је баш свакојаких чуда видео: с покојнима се разговарао, познавао неколико вештица у том и околним местима, био посредник између угодника Божјих и људи грешних, — али ово чудо је први пут сад доживео! Одмах се прибере и замоли старога Орестију ковача, да држи ону његову певницу, док он часком не оде. Орестија, који је ванредно певао и китио и дизао обрве при појању чак и на теме, радо се прими тога, а Аркадија полети к'о без душе поп-Спириној кући, која није далеко била, па се раздерао још с авлијских врата.

— Брже, господине, малер... несрећа, велика несрећа —

— Наопако! Каква несрећа? — излети поп-Спира. — Како, како? Да се није откинуло клатно, па поубијало јадну дечицу?

— Није, — виче Аркадије сав задуван, — него нешто још горе! Дошли су Његова Екселенција Господин Владика... Ено ушли су сам у олтар, па почели да чинодејствују, да служе сами Јутрење. —

— Вла-вла-владика! Јао наопако! — рече поп-Спира и стаде забленут и скаменьен. Да је њосави патер-Иноценц из Темишвара пустио браду и бркове и метнуо кәмилавку по чину реда св. Василија, па дошао и стао пред њега и замолио га да га покрсти и преведе у нашу православну веру, — не би се заиста више зачудио поп-Спира, него сад кад је ово чуо. Гром, прави, формални грем из ведра неба.

— Брзо, господине, брзо! — жури га Аркадија и полети на врата натраг цркви, а поп-Спира за њим.

Обојица лете право цркви.

— Ej, наопако ми звонило: — хуче поп-Спира и јури за Аркадијом, држећи се обема за трбух, који му је отежавао трчање. — А јао, несрећни Спиро, шта ћеш сад?! Оде ти брада, к'о да је никад ниси ни имао; одоше лепо и брада и бркови!

— Даће Бог, па ће ваљда добро бити! — теши га Аркадија.

— Е, лако је теби, ти не зависиш од њега. Него, реци-дер, Бога ти, шта да радим, јао, шта да радим?! Ти си сад паметнији од мене!

— Не знам ништа! Од стра̂, господине, не знам, ни како ми је име, — вели Аркадија. — Али ваљда ће ми успут што пасти на памет! — вели, а измакао испред попа.

— Па шта сад да радимо, брат-Аркадија? Помагај, ако Бога знаш, — рече јако задувано поп-Спира кад стигоше у порту.

— Та, ја сам се и сетио, али не знам, 'оће л' штогођ ваљати, — вели Аркадија. — А како би било, онако, господине, да кажете да сам се бајаги *ја* задоцнио као болестан, а ја и тако од Екселенције не зависим, немам с њиме ништа, да простите, к'о ни ветар с опаклијом, па да ме ви нисте затекли у цркви, па сте се ви сами онда попели на звонару и звонили на Јутрење!

— О, Бог ти помогао! — одахну поп-Спира. — Врло добро, тако ћемо и казати.

Па тако и урадише.

И поп-Спира се лепо извукао из шкрипца, а био је већ жив обамро! Није шала, владика; онако строг човек!

Владика га саслуша и поверује му, па га шта више још и похвали за смиреност и ревност његову у служби олтару и звонари. Назвао га је чак „столпом православија". И где год је после било прилике, похвалио је доброга пастира пароха Спиру, а видљив доказ и знак тога његова задовољства и благонаклоности беше онај црвени појас, на који толико викаше поп-Ћириница.

— Због песме, ни због чега другог! — говорила би госпођа Ћириница кад год би се повела реч о томе. — Ништа друго, слатка моја. Сад ако сам ја заслужила црвен појас, то је и господин Спира! — завршила би шапућући поп Ћириница.

*

Но и ако је то госпођа попадија говорила, зато ипак не треба нико да помисли да су се они, не дај Боже, мрзели. Живели су они врло лепо, као што, на послетку, и приличи поповским кућама, које треба да послуже као пример осталом стаду и парохијанима.

Живели су, као што рекох, врло лепо. Кад поп-Спира заколье свиње и направи диснотор (што ће рећи свињску дању), а он прво пошље попа-Ћири од заклатог свинчета и кожурице и масти и кобасице и крвавице, па понекад и неку шварглу ма и најмању; тако исто ради и поп-Ћира и шаље поп-Спири. А примеру супруга својих следовале су и домаћице. Кад би се што умесило у једној, слало би се од тога и у другу кућу с примедбом да није баш испало онако као што се желело, и молбом да искрено и беспристрасно оцене како им се допада милих-прот, торта, штрудла, куглоф и томе подобна теста.

— Ах, — рекла би сва задовољна и срећна госпођа Ћириница, ређајући киселу штрудлу по таљиру, да пошље госпођи Спириници. — Знам да ће пући од једа госпоја Сида, кад само види како је добар мој квасац! Па кери-штрудла лепо нарасла, па мекана к'о душа. Гледај само како је одскочила к'о федери у канабету! Једна лепота! Боже, Боже, чисто бих сама однела, само да је видим какво ће лице да направи кад је види! А њена штрудла од прошле недеље била је спљоштена к'о слепачка погача, к'о да је спрам месечине печена. Оволико ће одскакати од земље од оне њене пакости, бештија дебела, само кад види, — вели госпођа Ћириница и показује невероватну висину, до које ће госпођа Спириница поскочити од силне пакости, и даје таљир кћерци својој, да га однесе у комшилук.

А после ручка одмах отрча преко пута, да их затекне за столом, да на лицу места види ефекат који је произвела својом кери-штрудлом.

— Баш ћу вас нешто замолити, слатка госпоја-Сидо, па ма се љутили на мене, — рекла би госпоја Перса, поп-Ћирина лепша половина, оној другој попадији, — све се канем да једаред дођем код вас на једно пола дана, па да ви мене лепо научите како ви то правите оне ваше чувене путер-крофне. Ви то за чудо лепо умете и надалеко сте се прочули через њих. А ја, ђаво би ме мој знао, мени никад не испадну за руком. Шта све не радим, па не ваља! Не ваља, видим и сама!

— А, дабоме, није него још нешто! — цифра се госпоја Сида.

— Не, не, без шале вам кажем. Колико сам се пута сита наплакала због тога. Увек ми пребацује мој супруг. Једаред сам се баш наљутила, па му рекла, кад ми је стао пребацивати што не умем тако лепо к'о ви, рекла сам му... 'оћу да вам кажем, слатка госпоја-Сидо, па ма знала да ћете се одмах сад ту наћи увређена,... „А ти онда што си", реко' му ја, „узео мене! Био узети госпоја-Сиду, кад ти тако пуца срце за њом, па би онда имао ко да ти прави шприц-крофне... а и лепша је од мене, и дебља" —

— Ваљда путер-крофне, хтели сте рећи? — — поправља је госпоја Сида мало љута због споменуте дебљине.

— Та да, путер-крофне, уш'о ђаво у њих, Боже ме прости! Љута сам, слатка, па не знам већ ни шта говорим. Не могу ја све знати; кад ми није од Бога дато да правим путер-крофне. Та, Бога ми, шта ту ваздан, а шта ме је ту окупио! А њему онда пуне очи суза, па само намешта појас и ћелепуш, па само каже: „Но, но, каже он. Куд ти опет оде! Нисам, каже, тако мислио, Персо, супруго моја; волијем ја тебе него све путер-крофне на свету!" А мени онда дође жао што сам га тако ожалостила, па проклињем и себе и шприц-крофне.

А госпоја-Сиди мило, Боже, па се све наме-

шта на столици, а трбух јој се тресе од задовољства, па је теши:

— Е, госпоја-Персо, тако вам је то у овом свету. Свакога је обдарио Бог са по каквим даром; није ни у путер-крофнама сва срећа. Него баш кад сте се толико каприцирали и држите да ја боље правим од вас, онда с драге воље, кад год је вама згодно. Дођите ето једне недеље пре подне, а поведите и Меланију с вама. И она је већ велика; данас сутра па ће јој се јавити каква прилика... па треба да зна, и ћу ћу научити. Али, слатка, услуге за услугу; 'оћу и вас да то кошта нешто —

— Молим, молим, да чујем.

— Само тако ћу вам показати, ако ви мене научите, како се прави онај мелшпајз што се зове: „*Саће од зоље од квасца*“, јер сте ви у томе, морам признати, прави мајстор. А мој попа опет то, па само то воли, као да је, Боже ме прости, швапско дете.

— Хе, слатка моја, — вели поносито госпоја Перса, — није то сваком баш ни дато! Ал' зато је требало имати доброг учитеља, а ја сам га баш имала! Моја покојна мама, Бог да јој душу прости, није било тога теста или мелшпајза што га она не би знала зготовити. Кад она направи то „*Саће од зоље од квасца*“, могла је, што кажу, и самог цара послужити!! Господин Јеротеј Драгановић кад је написао онај *Кохбух*, хтео га је *њој* посветити, да шта!

— Верујем, слатка.

— Па како је мене моја мама учила, тако ја сад учим моју Меланију.

— Слатка! И моја Јуца тако исто. Зна вам та свашта. Али кажем вам, слатка, само једаред да види како се нешто готови, одмах ти она, рано моја, трчи кући на проба. Има једну књигу пуну исписану. Лепе корице и пише на њима *Poesie*, што јој је купио за спомен на презент господин Шандор, јурат из Кикинде, а нема ништа трукованo, него све празни листови. А она, слатко дете моје, села па записала у њу све сосове, џушпајзе

и мелшпајзе како се правиду. Све излењирала и исписала, слатко дете моје. Пише к'о канцелариста какав; исти њен отац! Ко је узме, слатка, тај ће бар знати да има једну добру виртштафтерку.

— Рâно моја, знам. И ја је, верујте, слатка, никад не делим од моје Меланије и увек јој кажем да се само са њом дружи и на њу угледа.

Ето, тако се разговарају две попадије.

ГЛАВА ДРУГА

У којој већ отпочиње по мало сама прича, ма да се може узети и да је она продужење Главе Прве.

А како су живеле попадије, тако су лепо живели и попови међу собом. Мало које вече да не прође, а да не оде поп-Спира поп-Ћири, или овај ономе. Некако и једнима и другима изгледа да им је пропао цео дан ако се бар у вече не виде и не обиђу. Па тако је то било и лети и зими.

Ето баш у Петак, кад и отпочиње управо ова наша приповетка, чим се спустило вече и вечерали, диг'о се поп-Спира и прегрнуо попадијину зимску велику мараму, којом се обично служила цела кућа а у последње време већ почели њоме покривати и тесто за киселу штрудлу и крофне, — па се кренуо поп-Ћири преко пута мало повише „у шрех", а за њим попадија и кћи Јуца. „Ајде, вели, да мало поседимо; рано је још за легање!"

— О, о, о! — зачу се из поп-Ћирине куће, кад ступише у собу. — Каква срећа, каква срећа! — вели поп-Ћира, па се диже од стола, брише браду од јела и иде у сретање. — Баш добро те се сетисте и наканисте, а ми, Бога ми, скоро задремали.

— Бештија једна, — мисли у себи госпоја-Перса, — мора она свуд свој нос да забоде! Ништа друго него је дошла само зато да види шта вечерамо. А баш је и потрефила! — кида се госпоја Перса, а смешка се и вели: — Ех, ех, ама к'о да сам поручила, е баш добро!

— А ми чекали и чекали, — вели поп-Спира,

— нећете ли се *ви* кренути овамо к вама. Па кад *вас* нема код нас, ето *нас* код вас; па сад било вам право не било!

— Ију, господин-Спиро, шта вам то сада пада на памет! А ја баш сад мало час с мојим попом разговарам, па кажем баш: „Ју, Боже, ала да се 'оће нешто, на нашу срећу, сетити па да нам дођу мало. Чисто ми глува и пуста кућа без њих!" Па седите! Извол'те раскомотите се као код своје куће. Јуцо душо, седи ту до Меланије; знам да имате шта да се разговарате.

И поседаше сви.

Попови пијуцкају по мало и играју неку стару игру *Фирциг,* а попадије узму плетива па штрикају или потштрикавају плаве чарапе, од чијих се сара после врло често праве врло згодне и добро познате дуванкесе које чак и у Србију донесе по неки тестераш. А омладина, фрајла Јула и фрајла Меланија, само се цмачу и смеше једна на другу. Шта се разговарају, то ће сам Бог знати, шапћу па се зацене од смеја, наслоне се једна на другу, па се њихају и смеју тако, док их мамице не опомену да то није лепо! А кад настане ћеретање међу девојкама, оговарање међу мамама а пијуцкање међу татама — прође поноћ за тили час. Тек чујеш неко шуштање, кашљање, неке ропце, а затим као неко избијање. То дуварски сахат избија. Броје сви, а попа Спира гласно седамнаест.

— Охо! — чуди се поп-Спира. — Кол'ко то изби?

— Седамнаест, али то је управо дванаест... морате увек пет опциговати, — вели поп-Ћира, — па онда је таман тачно толико сати.

— Па пре сте опцигивали четир?

— Тхе, пре онако, а од неког времена овако. Сад овако поч'о, па шта му знате? — вели поп-Ћира.

— А што га не дате да се оправи? — вели поп-Спира. — Рек'о би да је добар сат... мог'о би још да послужи.

— Та, м. ге га до ђавола, вели госпоја Перса зевајући и закланьајући уста, — а шта већ нисмо пробали, и куд га нисмо шиљали, па ништа.

— Непоправим је! — вели поп-Ћира.

— Не да се поправити, он тера своје: „Тера Јела што је започела“, — вели госпођа Перса. — Дође ми понекад да га шчепам, па да га треснем на сокак!

Него и јесте чудан био тај дуварски сахат. Права антика, што наши кажу. Био је мало мањи од иконе Св. Ђурђа (крсно име поп-Ћирино) са облигатним ружама између цифара, које су арапске биле а записане на давно пожутелој табли. И пошто би већ поодавно настала потпуна тишина и пауза у друштву, да се његово тик-такање није чуло, — то мислим да неће бити на одмет и њега, као једно, бар за вечерас, тако рећи, дејствујуће лице, описати и с читаоцима упознати га. Сахат је давнашњи. Памти га госпоја Перса још дететом док је била, кад је донет; од оно доба па до данас нису се више растављали. А у ову кућу она га је донела као део мираза своме попи. Онда је још добар био и тачно радио, а данас не можеш ни да га познаш, ни онај ни дај Боже. Сад је оматорио па се прозлио, и полудио; па се или усиђи и на крај срца је, па заћути као каква пакосна свекрва; или се рашћерета на лупа све којешта. Дође му тако па се усиђи, не знаш ни за што и ни крошто, па неће да избија по неколико дана; заћути као да се са свима у кући посвађао. А после опет заокупи једног дана избијати, па не зна шта је доста; стане га лупа к'о мајстора у ковачници, лупа к'о на ларму, као да све село гори.

— Шта је, стари? — вели му поп-Ћира. — Пост'о си разговоран нешто ноћас, а? Разбио му се ваљда сан, па избија! Не знам само докле ће бити тако добре воље.

— Докле? Докле му опет не дођу лутке! Ту човек не уме да буде доста паметан, — вели попадија. — Једна мука и невоља, а нема му лека!

И доиста, ко га није поправљао и дотеривао, па ништа! Оправљао га и Лала пудар, који је то научио као солдат у Талијанској, и Нова ковач који је знао и ту мајсторију, јер је имао лакшу руку, и један вандрокаш сајџија кога су били притворили због крађе приликом просјачења, па га поп-Ђира спасао од батина, а он му онда из благодарности оправио сахат; а носили га чак и у Темишвар неколико пута паори, кад иду на житну пијацу; а и код куће су га сви дотеривали, — па ипак ништа! Ено и сад виси на њему сијасет неких ствари, само да ради к'о и други сретни сатови. Све то обешено уз једно и уз друго ђуле. Шта ти ту нема! И нога од неких стари маказа којима су некад секли крила гускама, да не прелећу у комшилук, — и два грдно велика ексера, — и тучак од неког малог авана, — и парче потковице и пола „штогла", — и опет му ништа не помаже, он тера своје. Кад му дођу лутке, он заћути; девиза као да му је: „Све ил' ништа", па неће да прослови, па да му поред свију оних терета обесиш још и госпоја Персу, како је и сама у очајању толико пута рекла: „Дође ми да се и сама обесим крај штогла, да му буде срце на месту, па да видим хоће л' онда ланути, обешењак један!" А кад се одобровољи, а он се најпре зацени као да хоће да кашље. Колико је само пута ноћу преварио поп-Ђиру.

— Ви опет, мамо, нисте узели тај од мекиња, па сад ћете кашљати целу ноћ! — ословио би често забринути син Ђира своју маму, а оно мама мирно спава, а то што је поп-Ђира чуо, био је сахат који се спрема да избија. Кад избија, а он дигне толику ларму, да сва живина из авлије побегне куд које. „Ено га, опет се дере матори магарац!" вели љутито попа.

Па тако је и вечерас радио. После оних седамнаест искуцао је после четврт часа још седамнаест пута, па је ућутао. И сад се само шеталица чује као тишлер кад рендеише што.

Сви се насмејаше, а затим настаде опет тишина.

— Бога ми, већ дванаест. Е, време је да се иде! — вели поп-Спира. — Ајд'мо, диж'те се, да идемо.

— Ју, зар већ! — заустављ их госпоја Перса.

— Па ви'те да нас ваш сат опомиње. Седамнаест сати; ако то није доцкан, онда никад неће ни бити.

— Та ман'те га до ђавола! — вели госпоја Перса.

— Морам, слатка, — вели јој госпоја Сида. — Сутра морамо раније устати, да испирамо и разастиремо; накупило се не знаш куд пре... а морала сам данас да прекинем через Петка. —

— Онда нисте требали ни долазити! — пребацује јој госпоја Перса.

— Знам, слатка, — брани се госпоја Сида, — ал' кад човек дође код вас, а ви онда не знате шта је доста; ви онда формално заробите човека! Ај'те, децо, доста је било ћеретања, оставите што и за сутра, — рече и прекиде разговор девојкама, а ове баш шапутале о Шаци хирургу, како обешењачки погледа и чешља косу, „а сокак све мирише од фине цигаре и миришљава сапуна кад прође“, вели фрајла Меланија.

— Због ом, због ом! — вели једна другој. — Лаку ноћ! Пријатно спавање!

— Ама канда ћемо ноћас имати мало кишице; видите ли како нам се спрема од Бачке? Зацрнили облаци! — вели поп-Спира.

— Таман за кукуруз к'о поручено, — вели госпоја Перса, зевајући и дижући свећу. — Паз'те, господин-Спиро, да се не саплетете на грабље! Гром је спалио и с леђом девојчуром, опет их оставила ту! Док се само окренеш, окрену наопако кућу ови млађи!

— Е, дакле, лаку ноћ! — веле девојке и љубе се као да се неће опет сутра видети.

— Меланија, пријатно спавање! — вели јој Јула. — Немој да сневаш штогод страшно, знаш... што смо разговарали —

— Но, но! Та доста већ једаред, чегртаљке једне, — вели поп-Спира. — Па лаку ноћ!

— А баш кад спомену, дете, сневање, — вели госпоја Сида, — што сам вам ја ноћас сневала, још ни сад не могу да дођем к себи од чуда откуд ја то да сневам! Ајде-де да је снев'о мој попа, па да ми није ни чудо.

— А шта сте то сневали? — пита је госпоја Перса и изашла већ на сокак.

— Та ман'те ме, знам да ћете ми се смејати. О жено, часни те! Та помислите само! Целу целцату ноћ сам сневала како се куглам, па све са неким слугама и са неким слушкињама. Откуд да се ја *куглам*, слатка?!

— Куглате?!! — чуди се госпођа Перса, па се стаде смејати и угаси свећу.

— Погледам у јутру *Сановник* (госпоја Сида је увек кришом од попе метала у вече *Сановник* под јастук), а оно и за „куглање" и за „слуге и слушкиње" стоји једно исто, вели: значи, да ће те посјетити неко издалека и да ћеш имати гостију. Све, ви'те, излази на једно. Па све сад мислим: ко ли ће нам, Боже, то доћи, и коме је до гошћења сад у ово доба кад су највећи послови!?

— Охо-хо! — смеје се госпођа Перса. — Шта ми се то дало на смеј. Чисто вас престављам и гледам како, тако дебела, бацате кегле!! О жено, жено!

— Сневање, лудорија! Доћи ће ти сутра Глиша Сермијаш, да процуња мало по подруму. Ето ти гостију! — вели јој поп-Спира.

— Е, лаку ноћ!

— Лаку ноћ.

ГЛАВА ТРЕЋА

Из које ће се читаоци уверити да сновима треба веровати и Сановнике куповати и читати, и ако учевни људи не верују у снове и вичу на Сановнике, јер се све догодило онако како је госпоја Сида сневала и Сановник јој прорекао.

У селу *** нема ни данас Бог зна каквих промена. Један дан је к'о и други. Живот тече доста монотоно и дремљиво као живот какве бáке у запећку. И данас је још тако, а камо ли пре толико година кад још није било ни „зонентарифе“ ни железнице ни других саобраћајних средстава. Још су најкрупнији и најзнатнији догађаји били они који се дешавају Недељом кад неко некоме у колу разбије главу или кад некоме украду коње па обеде Бачване да су они прешли преко Тисе и учинили то. Иначе никаквих других вести нема већ поодавно. За сада је најновија ствар која је занимала село, била та, што кроз који дан долази нови учитељ на место старог. Ишчекивао се сваког дана тај нови учитељ, млад један богослов, на место старог учитеља, господина Тривуна, који је одавно већ био за пензију и ишчекивао је, а Бога ми ју је и заслужио. Сад је у пензији. Заплакао се кад су му саопштили, и ако је ишчекивао. И сад, и ако је факација, он се сваки дан одшета до школе и цуња по авлији, и дозове децу да му праве калабалук; некако му лакше кад чује ларму на коју се већ од толико година научио. А био је добар учитељ. Неких четрдесет година је учитељевао у овом месту. Све што у овом селу

зна да чита и да пише, од њега је то научило. Мйла кишбиров и Нóва бистош и данас се поносе што су били његови ђаци, јер се на платноме списку у општини сами без нчије помоћи потпишу. Слова у имену и презимену им, истина, изгледају као оно ред деце кад се тоцила по леду, па лети једно за другим и пада на леђа а ноге му полетеле у вис. Али се нико није одрекао свога потписа; „каква су да су, — што каз'о Нóва бистош, — моја су". — Па не само људи, него и толике жене у месту знале су писати, тако да су поред усмене књижевности коју тако дивно и тако обилато негује та лепша и говорљивија половина човечанства — у овом месту неговали и писмену књижевност. Данас мало која да мора да тражи кога да јој пише у род, него седне сама па пише; по три дана може да седи и да кити писмо, толико је свака писмена! А док није он, исти Трифун учитељ, дошао, било је муке и невоље доста кад је требало што написати.

Што је сад боље, то је заслуга старога учитеља који је бйо и учио. Мало ко да није био бијен од њега, али је сваки то подносио, јер је знао да се то клони добру његовом; и ако су мештани били осветољубиви, нико му се није светио, н. пр. да му запали кућу или одведе чилаше.

За то при поласку у пензију, мислим да неће бити лепшег венца признања, сплетеног за седу главу старога Трифуна учитеља, од ове мале слике онога што је пре њега било.

Пре Трифуна знало их тек двојица тројица да пишу. Још има старијих људи који памте добро како је тешко било написати писмо, на прилику сину који је у солдатима, или тако коме другоме.

Онда је био неки Аћа учен човек, — умро је, Бог да му душу прости, више од пића него од науке, — а паори су га звали шлајбер, каз'ти писар, једна древна пијаница, али је за чудо лепо умео да састави све то и да напише, а, Бога ми, и наплаћивао се. За писмо су му плаћали два сексера и то што попије док пише и напише писмо. Коме

треба, тај се само потруди и нађе га, дозове га кући, па хартију и бокал вина пред њега, а већ перо и мастило носио је увек он сам са собом. За тим седне за сто па само промућка мало дивит, натегне бокал и похвали вино, а за тим опроба перо на нокту од левог палца па запита:

— Шта 'оћете и коме 'оћете да пишете?

А они му само кажу: „Хоћемо (на пример) томе и томе у Галицију или у Талијанску"; па се онда онај што наручује писмо, наслони преко стола на оба лакта, па диктује: „Пишите, — вели, — Прока Белеслијн (или тако неком), царском катани у Галицији, да смо сви, фала Богу, здрави које ми и њега поздрављамо и молимо се Богу да се и он нама здраво и весело врати, које ми њега као свог рођеног сина једва чекамо да видимо. А девојку смо му нашли и добра кућа, а за мираз се неће постидити девојачка вамилија. И пишите: да смо сви здрави; баба кашље и кр'ја к'о и пре и тут је здраво; разбио ону фину стиву лулу кад се облачио на јутрење па сад само ређа и псује и понекад кашље, ал' је сад фала Богу боље. А ми смо сви здрави; бра́та се тако угојио да не може да закопча свилени пруслук што га је купио на сенћанском јесењем вашару. И пишите: да му шаљемо пет форината сребра да му се нађе недељом у биртији, да не постиди Белеслијине, нека не пуши багов к'о сваки паор, него нека пуши цигаре к'о и његов штражмештер фине, да се зна што је немешка кућа, а нека не жали новац које нам је дао Бог, фала Богу, доста, и поздрављамо га сви, и ба́ба и нана и бра́та и Ката из комшилука, која је сад већ велика девојка и спевали су је већ са Пајом Кицошом".

Тако је негда диктирано и писано писмо. Ађа Шлајбер прими два сексера за писање, испразни бокал, напуни главу, узме пет форинти које ће ради Прокине боље репрезентације немешага метнути у писмо, а писмо пошље у Галицију или у Талијанску. Атресира, на пример, томе и томе катани у Галицију, или томе и томе солдату у Талијанску, а ономе

вели: „Па ви сад немајте бриге, него напун'те још овај бокал за сретна пута ових пет форинти нашем Проки. А, сто му заверака његових! Пишу ми оданде да је први момак у Талијанској! А дӣ би и био друкчији немешки син!“ — А онај задовољан доноси још један бокал. И њега испразни Ћа па оде, да метне писмо на пошту; а домаћин остаје и задовољан размишља у себи како нема ништа лепше од учена човека, и како све иде као намазано.

Тако се ето некад, још кад је цар био каплар, писало и натезало с ученим људима, јер тек је по један Ћа био у селу. Али, Бога ми, од ово тридесет и нешто мало више година, све је боље, тако да понекад скоро и не ваља од силне писмености; јер пре ни људи нису знали да пишу ни својим синовима, а сада и девојке пишу писма, те још како пишу, па још да знате коме! Ето ономадне је тáта једну укебао баш кад је писала писмо у шпајзу тамо неком њеном са рогља. Чује тáта где нешто цичи у шпајзу, па пошао да види да се није пацов ухватио у гвожђа па цичи, — кад ал' оно седи његова слатка кћи па плаче и пише неком писмо. Па није да пише к'о што се пише, него и неке стихове везе по писму што их је запамтила са медених колача са последњега вашара. Та није да се згранио тáта кад је дочепао писмо и видео шта је писала, па дочепао вӣле (срећом оне дрвене) па за њом, а она беж' у комшилук! Ту се завукла у комшиску сламу, па док нису краве дошле кући, није смела ни носа промолити оданде. А у томе се и тáта одљутио мало, а и мáма се заузела и умиривала га спомињући му из давних времена неке дéре и еведре; а тата се сећа, па само суче задовољно десни брк па вели: „Ал' и јесам био момак; ај, шта велиш?! Та није ме у три вармеђе било!“

Но како свака ствар на овом Божјем свету има своје две стране, добру и рђаву, то поред свих ових тугаљивих страна писмености, свет је ипак увидео да се треба изображавати. Навикао се на школу и на учитеља. Па кад су сви поштовали и волели

старога учитеља Трифуна који је носио до чланака дугачак пепељаст капут на струк, и прслук са два реда дугмади и закопчавао га до горе, а око врата обавијао два до три пут шарену цицану мараму, и кашљао и једнако јео жута шећера, а бркове увек поткресавао и дотеривао, — а како да једва не чекају овога новога учитеља за кога су већ причали који су га видели, да је млад и леп па тек свршио богословију, да му одело стоји к'о катани мундир, да носи прошки пошу, да има лепе брчиће и да лепо пева! С нестрпљењем су га очекивали и старији и млађи. Многи очеви а нарочито маме већ су правиле неке комбинације, али су маме ђаволски криле једна од друге, показујући се све крајње равнодушне.

На послетку дође и тај дан, стиже и нови учитељ.

*

Била је Субота после подне. Баш је звонило на вечерње кад прођоше Великим Сокаком једна кола и у њима један млад човек. Баба Пела која је седела пред кућом и подштрикавала неке чарапе под багремом, видела је како је онај путник у колима скинуо шешир и прекрстио се, па, како је била мало наглува, одмах се сетила да то звони на вечерње, па одмах остави рад и стаде и сама да се крсти шапућући: „О, Боже, опрости мене грешну!" А да се путник прекрстио неколико пута, потврдила је и друга једна баба, у другом крају, што седи на раскршћу преко пута од Великог Крста. И ова га је видела где је скинуо шешир и прекрстио се кад је био спрам Великог Крста. Обе те бабе у друштву са другим бабама сложиле су се и закључиле да тај путник није ни Жйда који купује храну, ни Шваба машиниста који се разуме у парним ветрењачама што вију жито по спахилуцима, него да је то човек наше вере. А девојке су рекле да су га виделе да пролази на колима, да мора да је неожењен, јер пошу око врата носи баш прошки; један му крај све лепеће преко левог рамена к'о барјак на дамшифу.

Кола стадоше пред Великом Биртијом тамо где само господа и Жиде свраћају а од ових из села одлази тамо само господин попа и један и други, али врло, врло ретко; даље: господин нотарош, апотекар, хирург, господин-нотарошев писар, али овај само оних дана кад господин нотарош није ту у селу, иначе иде код Шолема Чивутина у трафикану на комовицу. А долазе још неколико капуташа и житарски трговци што једу путер и земичке кад одседну ту. Једном речи, то и није била она права биртија, него пулгерска кафана, где се мало говори а мало и попије. Још нико у селу није запамтио да је у њој ко коме разбио главу, или да су се потукли само, или бар да су, лека ради, кога избацили из кафане (а у другим никад рагастов није читав!). Све је ту мирно, фино и пулгерски, а и како би друкчије било кад ту нико и не пије из бокала или холбе него из оног гецавог и жебрачког сатљика. Донесу пред госте сатљик вина и холбу воде, па онај меша вино с водом, фртаљ чаше вина а три фртаља воде, па мало пијуцне а мало чита новине, пијуцне опет па опет чита даље новине. Док прочита новине и попије тако сатљик вина и холбу воде, прође по два сахата, а за тим се дигне, плати и поклони се кафецији и овај њему, и изиђе из кафане трезан к'о што је и ушао. А кафану је држао неки трбушко Шваба у сомоцкој комотмицни са златном кваслицом, неки дузтабанлија који се само шета по кафани, прегледа јели све у реду, и сравњује и дотерује дуварски сахат са својим џепним, и клања се гостима и кад уђу и кад изађу, а после подне једнако држи у рукама оно чим се убивају муве, па по ваздан иде, убија муве и растерује сан, јер се боји „шлога", па не сме да спава после ручка.

Пред ту су, дакле, кафану стала кола и кочијаш скин'о два сандука; један већи а други мањи, оба врло смешна изгледа, а видело се по њима да су оба много путовала и штрапацирала, многе газде до сад променила, и да им место није било у соби.

Кочијаш скиде још један у хартију умотан кишобран, нешто мањи од вашарског ринглшпила, и један упакован кревет који се види да је био некад политиран и да је стајао у гостинској соби; за тим и један зимски капут са олињалом јаком од крзна и распараном поставом, и напослетку једну велику зимску мараму кафене боје са дугачким фронцлама. Све је то скинуто с кола у присуству путника и унето у кафану.

Чим се умио и очеткао, запита путник бирташа Швабу где је поп Спирина кућа. Шваба га обавести и зове једно дете са улице да одведе господина и да му покаже. Умивен, ишчеткан и очешљан, крене се путник, али се на путу предомисли, па не оде поп-Спириној кући. Да детету три крајцаре, а ово одлети заборавивши казати: фала! Лупајући се од радости и силне брзине петама у леђа, оде да се похвали друговима (јер добити три крајцаре уједаред — то није доживео још нико у селу), а нови учитељ се упути журно цркви на вечерње које је по његовом рачуну морало још трајати.

Ушавши у цркву, поклони се свима редом по столовима, а није их баш много ни било — неколико стараца и баба које су снаје отпратиле у цркву само да бар једно после подне одахну мало душом — па се упутио за певницу, и то за ону коју је држао Аркадије црквењак, а другу је певницу држао стари учитељ с ким се Аркадија натпевао и наравно да га је увек надпевао, јер стари учитељ је некада врло лепо певао али сад му много смета старост. Док је он певао, учитељ се представио црквењаку Аркадији, на што овај каже да му је мило.

— Јесте, очекивали смо вас жељно, — вели Аркадија. — Чим која кола прођу, а ми мислимо: Ето га! А кад оно ниште ви него какав Жида што долази за перје, жито или кукуруз.

— Хоћете л' дозволити да вас мало одменим? — пита путник.

— О, молим... здраге воље! — вели Аркадија и меће преда њ књигу.

Дође ред на новог учитеља да прихвати. Кад пусти глас па запева, сви се окренуше левој певници, да виде ко то пева? И стари учитељ диже наочари на чело па погледа боље преко пута, а стари Лéкса лецедер остави сто па прође ближе певници, да боље чује и изближе види тога „слаткогласнога“, како сам рече. Како је оставио сто, није се више целе вечерње ни вратио у њега. Био је очаран певањем. „Сушти херувимски глас!“ изразио се кад је изашао из цркве. Па и сам поп-Спира у олтару (јер је његова чреда била) зачуди се кад чу неки нов непознат му глас, па прође Северним Вратима на олтару и провири кроз њих, да види ко је то?

Тако се нови учитељ представио на вечерњи својим будућим сугрaђанима. Сам тај први корак његов у селу и први приказ његов допао се свима, запленио је све, кажем вам све, од поп Спире у олтару, па до оне дечурлије што је поваздан на звонари и која служећи у неком виду цркви и олтару, олакшава службу и Аркадији, и која је стрчала да је све тутњало, кад им дође и рече неко да је дошао нови учитељ.

За пола сахата знало је цело село да је онај путник — што се онако побожно крстио кад је звонило и кад је прошао поред Великог Крста, како приметише бабе; и што онако ирошки носи пóшу око врата, како рекоше девојке — да је, дакле, тај путник давно очекивани учитељ. Све су то најбрже разнела и разгласила по селу она деца са звонаре.

Кад је вечерња свршена, учитељ се нашао с поп-Спиром у порти црквеној и представио му се:

— Петар Петровић, свршени клирик и изабрани и потврђени учитељ за ово место! — рече путник и поклони се поп-Спири и пољуби га у руку што се овоме јако допало, јер се до сада није баш најпохвалније изражавао о садашњој младежи, управо *Омладини* која је предлагала да се свакоме каже: *ти, ти брáте* и *ти сестро* или: *Србине брáте,* а свакој госпођици: *Срúкињо селе,* а то ни једном попу није ишло у главу. Овим се умирио и поми-

слио у себи: „Благообразан младић! Исти *ja!*“ А за тим продужи гласно:

— Мило ми је... Парох Спиридон, овдашњи... Е, наравно! Могу мислити да вам је тешко било растати се и доћи амо. Нису ово Карловци; нема овде господства и благовања. Село је ово, млади господине, село. Биће вам прилично тешко док се не навикнете, а нарочито ако сте самац. Женьен — но ја, још и које како; али самац — Бога ми врло тешко!

— О, молим, молим! Свугде је добро, — рече Пера, а чисто се стресе кад се сети свога господства и благовања у Карловцима и танког благодејања свога. — Знате како стоји тамо: Добар пастир не сме на себе ни да мисли, него куд овце, односно поверено му стадо, туд и он. А знате, и ја сам у неку руку пастир, хе-хе, — смеши се, — чувам поверено ми стадо младих и несташних јарића овоселских.

— Да, да, баш сасвим тако к'о што изволесте лепо казати. За сада као учитељ ђацима, пастир јарића к'о што рекосте, а после, ако Бог да, као парох пастир богобојажљивим овцама. Постепено, само постепено. Јер ви се, наравно, ја држим, мислите временом запопити, зар не?

— А па наравно. То је идеал и мој и мојих родитеља био... Хе, ал' то зависи од случаја, од среће... ако будем тако срећан па дочекам да се упразни каква добра парохија —

— Е, знате, кад би само могли добити какву добру, масну парохију; као на прилику ево ова што је у нашем селу. Бољу вам не бих знао пожелети. Мој чеснејши пријатељ, господин Кирило, он је, ето на примјер, узео парохову кћер, кћер предшественика свога, и онда, кад је дошло време — лепо он доп,'о на његово место. Ја сам, ето, овде тако задовољан да се не бих мењао ни с крушедолским господином архимандритом, а сигуран сам да би је тако и мој последователь ценио.

— Е, сад моје је да чекам, — вели г. Пера, — а остало је, што кажу, у Божјој руци!

— Наравно, наравно! Све је у Божјој руци. Али опет... — вели поп-Спира. — Знате како оно кажу кад се онај давно па викао: „Помози, Свети Никола!“ а Свети отац Николај му одговори: „Хе, синко, мани и ти рукама, а већ *моја* ти помоћ неће оскудјевати!“ Хе, па такс вам је ето и ово! У Божијој је руци све то, наравно, али не треба ни ви да седите скрштених руку. Добра парохија је — Боже ме прости, кад већ морам да је с тим уподобљавам — к'о и добра и лепа девојка: „Ко пре девојци, онога је и девојка:“ — заврши поп-Спира и погледа га значајно, А био му се јако допао. Био би то славан поп, мишљаше поп-Спира, а поп-Спира није као добар отац бољу срећу желео својој Јули него да и она буде попадија као и њена мáма што је.

— Та оно знате, то би значило искушавати Бога кад бих одмах тражио то. Треба се упражњавати у стрпљењу, то је наша прва дужност, велим ја! — додаде г. Пера.

— Та, нӧ, нӧ! — Све је то лепо, — вели поп-Спира, — то је лепа христијанска добродјетељ, знам ја то, али опет, к'о велим, што може бити вечерас, не треба одлагати за јесенас, каже паор. Како сте ожењени, могли би одмах —

— А, извин'те, — упаде му г. Пера у реч, — још нисам, још нисам —

— Шта, још не?! — чуди се поп-Спира, (а знао је добро да је г. Пера нежењен).

— Не, још нисам изабрао себи сапутницу живота —

— Тако! Е, ви'те, молим вас! Та шта говорите! — чуди се као поп-Спира. — Па то сте ви онда сами дошли?

— Сам самцит.

— Па то сте ваљ'да у биртији одсели?

— Наравно.

— Ех, „наравно“! Какво „наравно“!? А, таман посла!

— Зашто, за Бога?

— Па тако ето, не шикује се то вама, код нас толиких —

— Не, не, кроз дан два само, па ћу одмах да се уселим у школу... а дотле ћу се стрпити већ.

— Но, квартир још и разумем, али да се храните у кафани... код Швабе... а, то тек никако нећемо допустити! Бар код мене није тај обичај. Ви'ш ти то њега!... Него ма'нимо се тога сад, па како би било да вас проведем мало кроз село до школе —

— О, молим, молим —

— А ја ћу само да свратим мало кући, а на ту ћемо страну и ударити, па ћете о једном трошку видети и моју кућу, да би је знали сутра наћи, ако се ја, то јест, мало задржим после службе, јер се надам да ћете бити тако љубазни па да ћете ме сутра почествовати посјетом на ручак.

— О молим! Каква пажња! Здраге воље! — рече г. Пера и поклони се учтиво.

— Датле, извол'те, да се кренемо! — вели поп-Спира, и упутише се из порте.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Каквих ти описа нема у њој! Ту је описан и стари шаров, и лопов мачак, и млади гушчићи и стари патак, и попина ћерка и учитељева посета; другим речима, описано је једно идиличко предвече у очи Недеље у кући поп-Спириној.

Поп-Спирина кућа није била далеко од цркве, одмах у другом сокаку. Лепа, велика кућа а на њој ни крајцаре дуга. Пет прозора са сокака, а прозори пуни цвећа, а међу цвећем два кавеза са канаринкама. Пешаци улазе на врата, а кола на браун-капију са дугачким и честим ексерима са врховима горе поређаним због лопова, а још више због Мађарице слушкиње. Пред кућом ред багрења и два велика јалова дуда, а испод дудова је клупа, а на клупи испод оног дивног хлада, врло згодног за претресање и оговарање свега и свачега, седеле су радо и често обе попадије.

Стигли су већ пред кућу. Поп-Спира отвори врата и понуди госта напред, који после малог нукања уђе поребарке. Попини су чули већ за долазак учитељев; дотрчао је и известио их један дечак који је поваздан у порти, помаже Аркадији, звони и пири у кадионицу и за то добије увек пола поскурице, а послао га је Аркадија да јави. Знали су, дакле, да је путник дошао, али му се, наравно, нису надали. Из авлије га је први опазио попин шаров, један грдан глават и чупав пас са чупавим и пуним чичака репом, који је издалека, кад зине, изгледао да се смеје, али је та спољашњост његова

била фалишна, јер био је љут баш к'о пас, што рекли. Кад опази странца, а он стаде тако страшно лајати и скакати на ланцу, да у мал' што није ишчупао колац за који је био везан. док није опазио и поп-Спиру и тако се обавестио и умирио мало. После тога је мање лајао за све време визите. Тек понекад лане, погледа сумњиво на ту страну од времена на време, као да прогуњја нешто на форму: хм, ајд, ајд! а за тим се смирио, легао је и продужио спавање „лењштина једна, што бадава једе хлеб" (да се послужим речма којим га је попадија често грдила мрзећи га и замерајући му нарочито што је постао непоуздан, па неће да лаје на Жужине многобројне курмахере).

У авлији се указа путнику диван призор. Пр'ава идила; дивна идила сеоског газдинства! Ах, чега ти ту све није било! Један спахилук, једно богатство, па не знаш где пре да се зауставиш оком и погледом! Домаћин и гост се зауставише на авлијским вратима па се нешто разговарају. Док се они разговарају, имаће прилике читалац да разгледа авлију.

Авлија пространа, отегла се читавих дўж њйва, да једва можеш довикати онога с другог краја авлије. А у авлији свачега; једно богатство достојно зависти. Ту су шупе, амбари, голубињаци. Три камаре сламе, камара гањева и шапурика од којих се добијала добра жеравица за „штогл" којим се пеглале фрајла-Јулине беле сукњице са шлингерајем, и гомила орезане лозе спремљене за печење јагањаца којима је почешће поп-Спира омастио брк. Ту је даље у авлији био бунар са дивном хладном водом у којој је поп-Спира хладио вино и лубенице. Уз бунар је стајао нов валов око кога се непрестано гуркала и цакала живина, а нарочито патке и пачићи, а онај стари већ олупани валов био је привезан за доњи крај њерма да се лакше вуче огроман кабао из бунара.

И у авлији као и са сокака био је испред куће ред багремових дрвета и два велика дуда, али не јалова као она на сокаку, него родна која су

сваке године доносила род и стократно наградила негдашњи труд поп-Спирин око њих. Увек је под њим било брбљавих патака и пачића и друге живине, а на њему дечурлије која се частила дудом. Попадији није никад потребно било да изађе на сокак и да криви шију и лево и десно да види хоће л' откуд које дете угледати да је послуша. Треба само да изађе из кујне па да викне: „О Нецо, Перо, (или) Радо!" а оно тек полете најпре шешири а одмах и они с гране к'о мајмуни уз стабло па пред њу по два три тресну од силне услужности, па залармају и грабе се који ће пре. А у попиној вредној кући увек је било посла и да се помаже. Или је требало плевити башту, или кљукати гуску, или чувати од живине разастрту тарану која се сушила на сунцу, или тако нешто из домаћег виртшафта, а за то им је попадија оцекла парче леба и дозволила им да се попну и натресу себи дуда. Могли су се сити најести па чак и напунити шешире и понети кући својим убогим родитељима. За то су дечији шешири у том селу и били изнутра као калајисани. Родитељи су обично после захваљивали и извињавали се Бог зна како због деце им, која имају, хвала Богу, шта да једу код куће, али која су, говараху они, деца к'о деца безобразна, па сваки дан досађују господин-попи, а попа их извињава па вели: „Ех, није него још нешто! Каква благодарност?! Нема ту ништа од тога! С народом сам, вели, стекао па· нека сад *тај* народ и једе! Ваљ'да њу, вели, понети дудове на онај свет?! То ти је све што на земљи учиниш! „Безумни, вели евангелист, још ову ноћ узећу ти душу"... А човек, што кажу, „ништа собом не понесе већ скрштене беле руке и праведна дела своја!" — „То јест, одговара паор. Касти: ватате души места!"

Из авлије се видео леп ходник у коме су у јесен поп-Спира, Аркадија и Жужа крунили кукуруз, а лети кад су велике врућине биле, у њему је под комарником спавао домаћин сам главом. Поп-Спира је из паорске али немешке куће, па се ни-

како није могао одвикнути — како се поп-Ћира изражавао — од тих паорендерских навика, да спава лети пред кућом под комарником. Међутим то је имало своју добру страну не само што се тиче поп-Спириног гојазног тела и комоције, него и што се тиче поп-Спирине куће, па чак и за комшинске куће било је добро. Колико је само пута лопов стао па не зна у коју ће авлију, јер чује неко хркање, али не зна: у *којој* то кући хрчу? — па не сме преко зида ни у једну кућу! Тако је поп-Спира својим спаваљем под комарником и својим ужасним немешко-паорским хркањем, спасао често и себе и још бар пет шест комшијских кућа.

По свему се видело одмах на први поглед да је кућа богата. Нека суди сада читалац: колико се њих морало родити, венчати и развенчати и умрети у селу, па да се овако домаћинство подигне! И то су само крупније ствари које до сад споменусмо, а где су тек оне ситније?! На пример живине! Шта је и какве је све те било у авлији! Прави Нојев ковчег! Било гусака угојених тако, да, кад их поп-Спира види онако у перју још, а њему пође вода на уста; па луцкастих ћурака и међу њима глупи и уображени ћурак, задовољство комшиске деце. И ако је пазио на себе и достојанствено се понашао, ипак је пропадао међу комшиском децом као какав невешт педагог. Врло су га често секирала деца из комшилука кад изађе на сокак, тако да се обично морала и сама госпоја Сида умешати и заузети за њ. „Срам вас било, бећари једни, грдила би их она тада, немате ни срца ни душе! А шта вам ради, да га секирате тако!? Јао паопако, а кака сте у другом шору и шта тек радите с другим паорским ћурковима, кад сте таке арамије пред господин-попином кућом?!" А деца се правдају и беде једно друго. — Ту и силне кокошке са својим петлом, једним дугачким грлатим клипаном, који је са својом дивном крестом изгледао као какав јакобинац са својом црвеном капом. Он један, а оне толике! Праве мормонске фамилије! — А тек патака и пачића шта је

било! И све је то био пород, породица једног красног али и врло похотљивог пáтка. Та га је мана тако компромитовала, да је већ ушао у пословицу у селу: „Лола к'о попин пáтак!“ рекли би обично за извикана човека. А то је дошло и поп-Спири од некуд до ушију, и наравно да га је јако заболело то што патак ни најмање не води рачуна о кући у којој је. Требало би, да је среће, да је пример селу, а он се осушио већ од те несрећне љубавне чежње као какав провансалски трубадур. Од тога доба поп-Спира очима да га не види; и једнако је због њега било речи у кући с госпоја-Сидом, која је, као добра домаћица на којој кућа стоји, имала у виду само економне обзире. Попа наредио да се патак закоље, а попадија одлаже смрт једнако: „Јао мене жалосне! — говорила би попадија, — а куд би био виртшафт без пáтка. А ако овог закољем, морам другога наћи, па опет мора ту пáтак да буде!“ — „Ма кога, само њега моје очи више да не гледају; да не гледају тога — замуцкује љут к'о ватра поп-Спира — то-то-то-тога Ту-ту-турчина! Тога, тога Ага-га-га-гарјанина!“

— Пäк-пäк? Пââäк-пäк-пäк! дере се пáтак готов на свађу, па чујући замуцкивање домаћиново и мислећи да је неко од живине вољан да се свађа с њим (јер поп-Спира је имао и луксузних ствари, које нису за јело, као на пример *Гúгу*, једног главатог гаврана, грдну свађалицу и опасног лопова кућевног, чије је: га-га! увек нељутило пáтка). А поп-Спири дође напослетку смешно, одобровољи се па вели: Иди бестрага! а госпоја Сида срећна што је продужен живот њеном клијенту и љубимцу до прве прилике. А да не би до тога дошло, није жалила труда него је учинила од своје стране и последњи покушај за који се надала да ће спасти живот њеном вредном и полезном штићенику. Направила му је кецељу од коже коју је опарала са једне стародревне кожње фотеље, у којој је још њена баба одмарала старе своје кости, и последњих пет шест година пред смрт слабо се и мицала из

ње. Од те коже је направила и припасала лепо пáтку кожну кецељу, па сад изгледа у њој као какав пиштерски калфа. Сад се лепо влада, и сви су с њим у кући задовољни, а нарочито поп-Спира. Он се одобровољио и не тражи више његову крв. Шта више, сад га радо гледа сваки дан, и смеје му се кад се овај саплеће преко своје мало подуже кожње кецеље и кад зацака оно његово: пăк-пăк?

Поред гусака било је ту и гушчића. Баш то је ранила једна млада румена девојка, фрајла Јула, попина ћерка, и задубила се у посао кад се наједаред трже, јер засикта стари гусак иза њених леђа на госта који се (после дужег приповедања поп-Спириног о томе како је скинуо сав дуг с куће) већ приближио, стао и, скинувши шешир, клањао јој се.

— Клањам се, госпођице! Петар Петровић, учитељ овдашњи... то јест скородошавши, новопостављени. Господин ваш отац имао је доброту да ме сврати и доведе амо, и сад је наравно, његова, ако смем рећи, кривица што сам вас узнемирио у вирт-шафту, то јест газдинству.

— О, ни најмање, — одговори Јула која се брзо исправи, а збунила се па у рукама једнако држи једно лепо жуто гушче јер му остала његова браћа никако нису дала, као најстидљивијем, да прође чанку пуном кăше; — напротив, ако ко, онда ми треба да се извинимо што у оваком вашару дочекујемо госте.

— А, баш напротив, госпођице: вазда сам жудео да се наслађавам једном таком сликом, — рече мало збуњени путник, па се саже, да омилује једно кривоного гушче, али га матори гусак нападе и још више збуни сиктањем својим.

И Јула се збунила још више и спусти на земљу оно гушче. Обоје стоје тако и с неком као родитељском милотом гледају гушчиће који се гурају и падају на тртице око чанка с кашом.

— А где је мати? — запитаће поп-Спира.

— Ено је код краве.

— Иди је, синко, зови; она и не зна да имамо посјету.

Госпоја Сида била је тамо где се обично музле краве. Краву је музла Жужа слушкиња, здрава једна дунда једрих образа, што кажу: да удариш по једном, прснуо би онај други! То кажу, али нико јој није то урадио; сваки је више волео да је уштине за образ или чак и пољуби, и пошто се она није никад отимала, па јој је доста често и пасирало. Само је госпоја Сида никад није уштинула за образ, него је, шта више, често грдила и називала је леном девојчуром што дању по ваздан дрема, а ноћу краде маст и пече крадом лукумиће кад сви по кући заспе, и части се са себи равнима, да се послужим сопственим речма госпоје Сиде, која је већ чула за госта, и одмах се сетила прексиноћњег сна и дошла амо пред кућу.

Дошавши, поклони се госту, и овај њој.

— Моја супруга... г. Петар Петровић, наш нов учитељ, — представи их поп-Спира.

— Мило ми је! вели г-ђа Сида. И доиста било јој је мило! Чим га је видела, допао јој се, а особито јој је мило било, што се то баш тако стрефило да је и њу и ћерку гост затекао у послу, знала је она да је ово учен човек, па ће знати оно што се каже: „Гледај мајку, па шацуј ћерку!“ А баш јој се допао чим га је спазила, учтив па смеран, па косу разделио по среди; исти к'о њен попа пре толиких година кад је свршио богословију карловачку и био у њу заљубљен па јој певао: „Ах, Венеро, ужасна богињо, Над смертнима свирјепа књагињо!“ Ах, какав би то красан пар био да се узму! Он леп, висок, а она лепа и мало нижа; али жена и треба да је мало нижа, то је много лепше него кад су и муж и жена високи, а сачувај Боже кад је муж мали, а жена се отегла у висину! Ено како ружно стоји кад Арса грк пође кудгод са женом, па она дугачка ко торањ, а он мали и снизак к'о патак. Па још кад се узму испод руке, изгледа она жена, издалека кад гледате, као да је упртила с пи-

јаце какав цегер, па га вуче кући. Тако је мислила у себи г-ђа Сида, па прекиде сама паузу.

— А ми баш јуче разговарамо, ја и мој супруг, о томе кад ћете доћи. Мислили смо да већ нећете ни доћи. „Можда се предомислио," разговарамо се: „ваљ'да је пао на теме да дође, па да се закопа у овом нашем кањавом селу код толиких красних вароши и толиких варошких фрајлица. Млад, учен човек воле проваћање, клавир, немецки унтерхалтунг, и он сад да дође овде па да се попаори међ нама!" А зар би и ми седели овде да не морамо.

— О, милостива, — прекиде је гост, — ви слабо шаљујете село и његове красоте кад тако говорите. О, и у селу се да̄ сасвим лепо живети, верујте!

— Па оно јесте, господине, — поправља се г-ђа Сида, — али тек тек, опет к'о велим: друго је варош а друго село. Све је овде друкчије. Ето само девојке да узмемо. Овде у селу су доста неокретне, стидљиве; не можеш јој кљештама реч једну ишчупати. Кад јој штогођ кажете, а она поцрвени до ушију па у земљу да пропадне, а већ од унтерхалтунга ни спомена! А није да су просте или завезане и да не знају — него, тако! А у вароши фине, па штелунг, па персона, па клавир са немецким аријама, хе, а то се све сваком младом човеку увек више допада. Признајте, зар није к'о што̀ кажем?

— Пак-пак? — умеша се па̀так у разговор и прекиде малу паузу која постаде после госпоја-Сидиног питања. Погледа га гост онако са оном кецељом, па се насмеши.

— Али Сидо... — вели поп-Спира, — што досаћујеш господину?

— О, напротив! — вели гост. — Како ко, ал' мени, верујте, увек се више допадала и увек ми више импоновала једна добра проста уређена кућица, у којој скромна и вредна домаћица уме да води газдинство, да претходи примером, на пример, својој ћерци, да ова буде временом добра кућаница и домаћица, да помаже матери у кући, да, да и томе подобно, — вели гост који се мало уплео био.

— Та шта говорите? — чуди се госпоја Сида. — Ко би то и помислио да вам се то допада?!

— Не, не, милостива, верујте. То је мој идеал. Једна мала кућица и баштица. Проста кујна, скромна, проста али укусна јела; каква пилећа чорба, паприкаш са ноклицама и једна српска гужвара — па више не тражим да једна домаћица уме своме мужу зготовити ручак.

— Та шта говорите?! — чуди се опет госпоја Сида. — Ко би то и помислио!... Збиља, кад споменусте ручак, — рече и окрете се попу, — а јеси ли ти, Спиро, позвао за сутра господина на ручак? Шта да се потуца којегде? Ваљда код оног Швабе да руча што му је куварица Чифутка, како кажу! Што баш у нашу недељу да тамо руча, да једе леб с кимом и друга чифуцка јела?!

— А па дабоме да сам, и господин је био тако добар, па ми није одбио, — вели поносито поп-Спира.

— О молим, молим, — клања се гост, — ви сте и сувише гостољубиви.

— А сутра је баш Јула редуша, — вели госпоја Сида, — а запамтила је лепо све шта господин гост воле. Она вам не мари баш да чита и да пише, али да скува — у томе се не боји ни једне своје вршњаке надалеко. Јуцо, дете моје, иди у кујну, још мало па треба вечерати; знаш да тата воле раније да вечера.

— Јуцо сине, па кад већ идеш, донеси нам по једну ракију, ако вас смем, то јест, понудити, — рече поп-Спира и окрете се госту. — И донеси столицу једну, две столице донеси. Имам чрезвичајне сремачке шљивовице, како оно каже патер Иноценц кад искапи, а, Сидо? „Ајн варес гетлихес гетренк, ајн варер нектар, дизе слинговиц". — Послао ми је један мој пријатељ из Фрушке... Само једну чашицу.

— А, захваљујем лепо.

— Ама само једну.

— Не, не, верујте... не пијем.

— Чашицу, за Бога —

— Ах, ни капи, ни капљице, — брани се гост, устаје и клања се и благодари, — никад не пијем. Верујте —

— Зар је баш никад нисте окусили?

— Таaа, није баш да нисам... Јесам, кол'ко се сећам, само као утук, само после шљива... па знате, само у цели да предупредим грозницу —

— Дакле, шљивама за љубав 'оћете, а нама за љубав нећете, — вели г-ђа Сида и гурну и шану кришом Јули: — Кажи: „Ал' мени за љубав, господине" —

— Мени за љубав, господине, зар нећете? — рече Јула и погледа га усплахирено а црвена до ушију, и принесе му послужавник с ракијом.

— Е, вама већ не могу одбити, — рече гост, — али верујте да ово чиним преко принципа! — па узе чашицу и испи је до пола, па је клањајући се врати на послужавник.

— Зар толицну чашицу, па и њу само до пола? — протестује г-ђа Сида.

— Верујте, не могу више. Одмах осећам како штетно утиче на организам и конштрукцију тела. — А затим се диже и поклони учтиво. — Е, дакле, ја се клањам и молим да ме извините што сам вас задржао од послова.

— Па кад баш хитате, оно вас нећемо задржавати, а сутра? Сутра се, дакле, смем надати да ћете нас почаствовати посјетом — вели г-ђа Сида.

— Ја ћу бити тако слободан —

— Е, дабоме! Тек штогоћ... — вели г-ђа Сида. — Како слободан?! Ваљда смо ми неки туђини, какве Швабе —

— Клањам се. Љубим руку, милостива... љубим руку, госпођице, — рече г. Пера и мајку пољуби у руку а ћерци се учтиво поклони.

— Службеница! — одговори Јула и поклони му се онако како се обично фрајле са села клањају, то јест извуче мало врат к'о корњача.

Кад је изашао гост, сви су задовољни били

посетом, а нарочито тим срећним случајем што је баш при послу затекао Јулу.

— Баш красан, фајн млад човек! — вели г-ђа Сида. — Како само лепо говори, к'о из књиге. Бадава, наша Богословија може се пофалити што така васпитана младеж излази из ње. Фини младић к'о из штифа, к'о из штифта! — понавља г-ђа Сида. — Па како се само учтиво извињава! Каже: „Шкодиће ми конштрукцији!" Једва је попио пола чашице! Сирома' младић, и сам се чуди што га је сад снашло.

— Баш, Бога ми! И сад ми га је жао, — вели поп Спира у иронији, а и ди би богословац пио ракију?! Тако сам се и ја некад, сећам се, штимавао; а, Сидо, памтиш ли? А, Бога ми данас, данас —

— Е, тек штогођ! А шта ти *себе* сравњаваш са шњим? *Његова* конштрукција и *твоја* — и бијаше!

— Е, није него још нешто... Конштрукција! А знаш ли ти, Сидо, да су мршаве нилске краве појеле дебеле?! Гледам га само, како се ту цифра! Не познајем ја богословце! И ја никад нисам био у богословији; нисам је учио! Ајде Бога ти, Сидо, говориш к'о, к'о... Пије тај, бојим се, к'о смук, баш зато што је сув; то ти ја само кажем.

— Е, дабоме, — брани га г-ђа Сида и не дâ на њ.

— Ајд-ајд! Ја ти ипак кажем да ја добро познајем све те што се тако цифрају... То су тек они, они прави.

— Та шта си заокупио ту пред дететом?! Јуцо, дете моје, не слушај ти тату... Њему дође тако понекад, па му срце и душа да секира човека.

— Е, ја ти реко' — вели поп Спира.

И није се преварио искусни поп Спира којега ни најмање није збунило позивање г. Перино на конштрукцију. Волео је г. Пера као сваки богослов шљивовицу. Колико је пута уз њу певао јој онај свима богословима тако добро познати тропар шљивовици: „Пресвјатаја мученице, препеченице". Пио је он често и сам, и у друштву с друговима, и био често меланхоличан као сваки богословац.

ГЛАВА ПЕТА

У којој је описан рапорт који је Ержа слушкиња донела и рапортирала га г-ђи Перси. У њој ће већ читалац наслутити сукоб и заплет без којега је свака приповетка досадна.

Још одмах тога истога дана, у исто доба кад у поп-Спириној, сазнало се и у поп-Тириној кући да је дошао нови учитељ. Како је у ово село, као и у свако село, мало ко сврађао, није чудо што је одмах по селу пукао глас да је дошао давно очекивани нови учитељ, а и Ержа, поп-Тирина слушкиња, која је стајала баш у тај пар на вратима и пратила својим лојаним очима Лацка кишбирова, најмлађег и по старости и по годинама службе кишбирова, видела је лепо кад је поп-Спира ушао у кућу, а пред њим ушао један стран човек, и одмах је то рапортирала г-ђа-Перси.

– Ето! Шта сам рекла! — рече љутито г-ђа Перса. — Онај паор га већ упец'о. Ушцут један! — додаде у себи, па се дâ у мисли. Радозналост је морила; да се изеде жива. Како само већ да дозна: какав је гост, како изгледа и шта ће се разговарати? Да оде сад кад се краве музу, — не иде, нема смисла. Канјафа је она г-ђа-Сида, сетиће се одмах. Ај, не иде! Мисли се шта да ради. Како су били комшије — трећа четврта кућа — како би било, сети се г-ђа-Перса (као свака забринута мамица која има кћер на удају, а опасност тако близу) — да пошље часком Ержу каквим било послом, да разгледа и јави.

— Ержа, снаго, — викну г-ђа-Перса, — иди часком до поп-Спирини', па кажи госпоја-Сиди: „Поздравила вас, кажи, моја госпоја, да нам позајмите часком, управо за ноћас, вашега мачка.“ Кажи да се јавио од некуд из комшинског амбара један велики пацов, па начинио чудо и покор по шпајзу и изгриз'о и чизме милостивог господина и појео их, кажи, све до штруфле; остале само, кажи, штруфле и штикле. Тако кажи и замоли је нека ти уфате и даду њиховог мачка, он је већ чувен мајстор за пацове. Ајд, иди сад. Стој! Ти ћеш то заборавити к'о и запушач. Дакле, шта сам све казала? Шта ћеш да кажеш? запита је г-ђа-Перса и формално је преслиша. А то је и потребно било, јер Ержа је била једна врло заборавна девојчура, зато јој и пребацује г-ђа Перса за запушач од стакла, који увек заборави у дућану код грка.

Ето тако је искумстирала г-ђа Перса и досетила се лепо. Можда ће ко од читалаца овде стати и сумњиво завртети главом и зачуђено запитати: „Шта, зар поп-Ђира није имао мачке!? Зар попина кућа и богатство, па да буде без таквог једног чувара?!“ Питање сасвим умесно, али писца неће збунити, јер има готов одговор на то.

Имали су и поп-Ђирини мачка. Али је поп-Ђира несретан био са својим мачком. Јер исти и ако је био од ране младости код њега, и ако је васпитаван цигло у том правцу, да буде тако рећи један ступ куће — ипак се он изметнуо у нешто сасвим друго, сасвим супротно. Са годинама се развиле у њему пагубне и опаке душевне особине. Био је непоуздан. Прави скуп свију порока, а између свију два најпагубнија, порок лењствовања и порок крађе. Био је ужасна лењштина и чмавалица. По њему су се слободно могли не само пацови него и мишеви до миле воље шетати и трчкарати, он је само себе склањао. Пацова се бојао, а мишеве опет изгледа да је богателисао. А сем тога био је као лопов бескрајно лукав и дрзак. Крао је где шта стигне, и по кући и по комшилуку. Ако је веровати

тужбама комшија, насртао је и на живину, давио комшиске пилиће и вребао голубиће, а конабио младе голупчиће као какав стари пензионер. С тога је сав комшилук био против њега, и вребао га да га убије, али за чудо да је крај свих тих претњи и опасности још жив био, ма да се једна комшиница зарекла пред кандилом, у коме је горео најчистији барабанц-зејтин, тако она не била жива, и не била госпоја перзекуторовица ако од његовог крзна не направи себи „муф“ на зиму.

Но што је крао по комшилуку, то би му г-ђа Перса још и опростила, али он је крао и по кући. Једном речи, није украо само оно што је о небо било обешено. Од кућевног лопова — говорила је г-ђа Перса, — тешко сачувати. Ушуња се само у кујну, скупи се и упреподоби и зажмури као да је равнодушан према свему, а међутим само вреба, и на што баци око — то је већ сигурно његово. Па чим зграби, а он бега из све снаге; право бега на таван, на кров или на какво друго безбедно место где ће моћи натенани омастити брке. А насртао је и на крупније ствари; није се устручавао ни од вреле кобасице, дрзнуо је и на читаву обарену шунку, хватао се у коштац и са читавом очупаном гуском, само ако му се дала прилика! Звао се *Марко*, али га госпоја Перса није друкчије ни звала него *лоповом*. Лопов један, што ми једе век! — рекла би љутито.

А и он сам као да је добро знао да га поред имена *Марко* још и тако зову. Јер чим би чуо реч „лопов“, па ма то и о неком другом, о неком коњокрадици реч била, одмах би, будући увек нечисте савести и свестан своје кривице и грехова, бегао из кујне на какво узвишено и безбедно место, где седне, обвије реп око ногу, зажмири па чути. А г-ђа Перса га нађе па га стане грдити: „'Ошеш голубића, лопове један матори!“ Он само ћути, зажмири очима, разглави вилице, заврне језик на зева као какав блазиран аристократа кога се тај свет баш ништа не тиче, а г-ђа Перса да се изеде жива. „Гледај само

обешењака једног, како се прави светац! Па још зева, лопов преисподњи! Ху, виле га однеле! — па га гађа метлом или портфишем, а метла јој паде на главу, а мачак се и не миче с места него и даље спокојно и натенани умива и глади и дотерује тоалету.

Но ми смо се мало повише удалили од предмета и заборавили се описујући овога лопова. Али тако је то у свету! Право је речено да: добар глас далеко иде, а зао још даље; па зато се о поп-Ђиpином мачку више говорило него о поп-Спирином, о коме последњем ћемо с тога и ми врло кратки бити. Он је био нешто сасвим друго. Био је идеал правог доброг мачка: јер кад се он каприцира да ухвати миша или пацова, у стању је да заборави и на јело и на пиће и да га сахатима вреба (а у осталом, на то су га и научили. „Не дам му, боме; ено му мишева, па нек их хвата!“ рекла би г-ђа Сида кад транжира месо; само кад је чистила рибу, онда би му бацала оно што извади из рибе). А хватао се у коштац и са самим касапским пацовима, који су већ познати као врло дрски.

По њега је дакле отрчала Ержа.

— Поздравила вас је милостива госпоја и моли вас, један нам пацов направио велику штету по шпајзу, изгриз'о милостивом господину све чизме, па ме послала да вас молим да нам позајмите само за ноћас вашега „нотароша“... овај... мачка вашег. (Мачка су звали, онако међу собом, нотарошем, зато што и сеоски нотарош није шиљио него рашчешљавао бркове, па је изгледао к'о мачак, а мачак се опет шетао по крову онако исто госпоственo и мајестетично — корак два па стане — као господин нотарош кад иде шором по званичној дужности).

Ержа је баш као што ваља потрефила. Дошла је баш кад су се разговарали с гостом, и док су тражили и хватали мачка, она је имала времена да лепо посматра госта, и запамтила му све, и стас и лице и косу и очи и одело, и својим рођеним ушима чула кад су га позвали сутра — у Недељу — на

ручак. Чим се вратила и донела мачка, кога одмах однеше и затвориште у „шпајз“, одмах је салетеше с питањима и мајка и ћерка, г-ђа Перса и г-ђица Меланија, а Ержа само одговара. Казала је да је висок, леп к'о „фирер“, а бркове да има мале и мало брадице; коса лепа, смеђа, пала на рамена онако омладински, а раздељена по среди онако богословски, а кад говори што, а он гледа у земљу. — Сутра ће, — свршава Ержа рапорт, — бити код милостивих на ручку.

Мајка и ћерка се само згледаше на тај глас.

— Видиш, молим те, а ништа ми не јављаш лукава паорска бештија, — вели г-ђа Перса љутито. — Гледај ти, молим те, ди ће медвед најбољу крушку да изеде!... А, је ли, Ержа дете моје, а какав је у лицу, је л' сув или онако пунији?

— Сув, па онако мало блеђи у лицу, — вели Ержа, — онако господске фарбе у лицу... Онако к'о Шаника, апотекарски калфа —

— Какав „калфа“, паорушо једна! — дрекну г-ђа Перса. — Не зове се он калфа, него „господин асистент“! Теби пуна глава калфи, зато и заборављаш увек запушаче од стаклета у дућану! Само ти је до анђарања, несрећо мађарска! — грди је г-ђа Перса не знајући на коме да искали свој јед.

— Али, мама! — умирује је Меланија.

— Уф! — хуче г-ђа Перса, па не може да стоји на једном месту, него се успропадала, па јој све смета по кући. — Ето, шта ја кажем! Чим сам чула за онај њен сан, одмах сам казала и помислила: да ће то бити нека њи'ова хунцутарија. Удесили они то све још раније. Па к'о бајаги сневала да се кугла, нада се гостима, и шта ти ту још нема! Та док је видим, знам је и шта мисли! Гледам је к'о да је од стакла... Дакле шта кажеш: фини блед младић! Зар је то прилика за ону њену цвеклу?! Он блед, а она с оним њеним паорским руменим образима — на тек оно њено паорско име! Луца, фрајла Луца. Баш је она нека Луца! Пударуша једна!

— Па каз'о је још и то шта воле да једе, — наставља Ержа свој рапорт.

— Па, мора да каже сирома'; види и сам ди је запао међ паоре! — вели г-ђа Перса.

— Питала га милостивна, — наставља Ержа, — воле ли „покенес“ —

— О, паоруша једна! И она зна шта је „покенес“!

— А он каже да воле гужвару са сиром! — наставља Ержа.

— Па мора, сирома'! Дај, мисли у себи, ма шта, само да не остане гладан. Боме, пишкоте му и неће спремати!... И како то да се само стрефи, да је баш сад његова чреда, а не Ћирина!? Па га сад онај зграбио лепо, па право кући с њим! Ху, отровала би' се, а држала сам к'о у воску!

— За Бога, мâмâ, а што се ви толико кренкујете! Није то ништа тако страшно! Има још, фала Богу, Недеља, па ето може и код нас доћи.

— Ху! Немој ми бар ти пристајати на јед! — обрецну се г-ђа Перса. — Ниси се ти, ћерко, још удавала, па зато тако и говориш. Данашње су младожење к'о чикови; таман га упецаш и да кажеш: фала Богу! а он исклизи к'о чиков. — Ту се г-ђа Перса сетила свију негдашњих мајсторија којима су се послужили (и поред свију онако повољних прилика) да улове младога клирика Ћиру. Какав му је само *ћелепуш* сама својом руком направила, први видљиви знак нежне наклоности према њему. — С тим се није шалити, — продужује г-ђа Перса. — Не знаш, ти, рâно, ону матору бештију; није то ништа у њи'овој фамилији... Ајд' већ, видићу шта ћу! — теши се г-ђа Перса.

ГЛАВА ШЕСТА

У којој је описан недељни дан у селу, а може се цела прескочити, јер је само као епизода у овој приповетци.

Осванула је света Недеља, то једно ваљада најлепше и најкорисније дело благога Створитеља. Он је сам заповедио да се тога дана ништа не ради, и побожни свет поп-Ћириног и поп-Спириног села ни једну ни написану заповест Божју није тако свесрдно испуњавао као ову усмену.

Лепа је Недеља свуд на овом Божјем свету; лепа и у граду, али тек, мислим, да није нигде лепша Недеља него у селу. У селу се још у Суботу после подне опажа да се приближује. Друкчије је у кући и пред кућом. У кући се риба и чисти. Дечурлија је комотнија Суботом; може се играти и кољати до миле воље. „Нека, и тако је сутра Недеља, пресвуће се", вели старији прљавој деци. Девојке спремају шлинговане сукње за рогаљ, момци мажу чизме да омекшају, а бабе траже дугмад и наливају зејтин у кандило и пале кандило и крсте се кад зазвони на вечерње, и распитују који ће господин-попа сутра да служи, и наређују да се татине чизме добро намажу машћу и истрљају јер се прошле Недеље тужно да су га убијале и морао их још у порти скинути.

Био је леп летњи дан, ова данашња Недеља. Јутрење свршено, излази свет из цркве. Обе попадије се враћају с јутрења свака својој кући. Разговарају се идући тако из цркве о свачему; о дану, како је леп, а како је и ноћас изгледало да ће бити

кише. О госту ни речи! Г-ђа Перса се решила да не спомене, а г-ђа Сида ћути, или о којечему говори. „Видиш, бештије једне“, мисли у себи г-ђа Перса, „како се каприцирала, па баш ни једне речи! Ни да се бар пошали, да нас позове после ручка!“ Сва јој је мораста изгледала, али јој није дала приметити да се љути.

Растадоше се љубазно, и оде свака својој кући.

Ах, како је лепа Недеља у селу! Лепа од ранога јутра па све до Понедељника ујутру. И у вароши, па има неке разлике између радног и недељног дана, али никада тако као у селу. Нека свечана тишина још с јутра казује да је празник. Испред сваке куће почишћено и поливено, а све мирише на мокру прашину. Сво село чисто као умивено лице. Испред кућа овде онде вијају се гомиле деце чисто обучене где стоје, не играју се да се не искаљају. На ногама им чизмице, на плећима преко кошуље од танког српског платна пруслучићи свилени са сребрном пуцади, а на глави нови чисти шеширићи, (у деце већих газда свилени и чупави), из којих још нису пили воде на Тиси, ни јели дуда, нити се њима играли „шоркапе“. За шеширом жућкасто ковиље; расцветало се на сунцу па покрило и умотало сав шешир. Сва деца умивена и очешљања, а косица им намазана зејтином. Све на њима чисто, а често и ново, па и деца добила неки свечани, недељни изглед, па и самима им нешто необично; некако су ограничени, не смеју да се хрву, да се пентрају на дрво и једу дуд, не смеју да се јуре и шорају ногама прашину, која је неупотребљена са шаке мирно лежала на сред пута, него морају да стоје тако мирно, па да се гледају чији је пруслук лепши и ко има већи ред сребрне дугмади. Али чим се сврши литургија, они се одмах раскомоте; још у црквеној порти свуку чизме, па боси лете кућама са чизмицама у рукама. По нека девојка промакне брзо у комшилук, испод старе рекле види се чиста кошуљица, а шуште и жуборе чисте беле сукње на њој. Али тек после подне, на рогљу ће

тек да сине у свој лепоти својој, а сад је отрчала у комшилук да позајми часком оклагију; њихова се скрхала прекјуче кад је мáма била нешто љута, а тáту баш онда дон'о андрак да јој се умеша у посао и да јој показује како да зготови неко јело. — Стари седе пред кућом па пућкају на луле; по неки се тужи на камиш и вајка се што га је синоћ заборавио да ишчисти, па сад добио к'о крајнике вукући дим, те му пресело сво задовољство и уживање. Девојке се провредниле па раде код својих кућа; раде да се сатру. Трпе све и не одговарају, само да их пусте после подне на рогаљ у коло. Ала ће да се шарени после подне сокак од момака и од девојака; ала ће да замирише од калопера и мајкине душице рогаљ где се вије коло! Ту ће свака свога видети, а све ће видети Тиму, нотарошевог писара, који у селу живи као мали бог са својих тридесет форинти месечно.

— И он се радовао Недељи, а особито ако се десило те је Недеља била лепа, без ветра или кише; јер онда би могао обући своје беле панталоне и метнути на главу свој, једини у селу сламњи шешир, кога сам почешће сумпором пере. Тада би обукао и сомотски капут и лаковане ципеле, а косу очешљао онако, што кажу, „на ларму", па би се шетао по селу, певуцао „Седам шори, седам дика моји'" и погледом унесрећавао све девојке и лево и десно, са чега је навукао на себе не малу мрзост и опасност од паорских момака.

Недељом се пре подне смео слободно шетати, јер пре службе га није могло ништа снаћи. Бар нико не памти тако штогод. Ни стари брића Јефта не памти да је за четрдесет година свога бријања и ординирања у селу икоме, на пример, прао главу и заустављао крв Недељом пре подне. Такви се случајеви дешавају тек после подне. А то је Тима знао добро, можда чак и из сопственог и горког искуства, јер се тако нешто зуцкало и причало да је као једаред, једно предвече, ђаволски перјао сокаком. А после, вероватно је још и с тога да је

нешто на ту форму морало бити, јер што би то баш њему певали, кад прође, ону данас већ јако раширену и познату песму:

„Сад *пулгери* постали швалери,
Ал' не смеду ноћом да идеду,
Од вашака паворски' момака;
Виле вуку, а пулгере туку,
Виле звече, а пулгери дрече!"

Та је песма постала у овом селу, али је добротом (односно: пакошћу) Шаце брице публикована у Велико-Бечкеречком Календару, и тако спасена од заборава и постала данас већ позната „од Пеште даж до Черне Горе". Писар Тома се, истина, у себи секирао и љутио на то, али је свакога уверавао да се то никако на њега не односи, јер њему тако што није никад у животу пасирало, премда је он један обешењак односно женских. Он тера само „хец", од дуга времена. А иначе, он се и не мисли овде на селу заробити и оковати, него чека само то да му умре нека стара богата стрина, па кад је наследи, он ће одмах у варош, а тамо ће имати на сваки прст по десет. Зна „бухалтерај"; тражиће принципала, где ће имати лепу практику и лепу принципалову ћерку, па је онда на коњу, што веле. Јер он не познаје још то женско створење, које је у стању да му се одупре, само кад је он онако обешењачки, онако по његовски, погледа. А знао је кад и како треба погледати. На капуташке, то јест пулгерске девојке само погледа и уздахне, а на паорске намигне и кресне очима тако жестоко, да му понекад спадне и сламњи шешир с главе. И данас је већ почео своје обешењаклуке. Једна му је већ рекла: „О мустро!" али то њега није много женирало. Знао је да је боље кад женска грди него кад се чини невешта, па се није бојао; он се само бојао оних дренових буца које се дању по дућанима продају, а ноћу и забадава по сокацима деле. Али данас пре подне у Недељу он се ни тога није бојао, него је продужавао пут у цркву.

А већ је први и други пут звонило у цркву на службу. Чуло се да је нови учитељ дошао, а онда, наравно да се падало да ће он данас као гост и *Херувику* певати, па су и гомиле света све чешће бивале. Чим је први пут зазвонило, старци истресоше луле и турише их у чизме, прекрстише се, наредише у кући шта треба, па се достојанствено поштапајући крenуше у цркву.

Пошао свет на литургију, па се све шарени сокак од лепоте. Час из ове час из оне куће испадне тек из авлијских врата кита; придружи се гомили, и гомила расте све већа и већа што ближе цркви. Људи се крећу достојанствено напред: ниједан нема лулу у устима, него са штаповима у рукама иду и разговарају се, а жене и ћерке за њима. Жене држе у рукама мараме савијене на троугао, бабе мараме са завијеном китом босиљка, од које кидају струк и дају млађама кад их ове пољубе у руку а оне њих у образ, а девојке носе сунцобране држећи их по средини обавијене марамом да их не упрљају. Све то иде у цркву полако и достојанствено, да се помоли Богу, да се проразговори, да поседи мало у порти, да разгледа како је која обучена — и ко ће ти све знати и овде набројати зашто све иде свет у цркву Недељом преко године. Али ове Недеље сви су пошли у једној цељи: бабе да чују, а девојке да виде новог учитеља. Само стара гркиња Соса, она се није крenула у цркву ни да чује ни да види новог учитеља, него да чује своје унуче Савицу који је ове исте године са две радости већ обрадовао бабу; пре три месеца је први пут понео гаће, и сада ево први пут чита апостол! Већ две су недеље, како га баба преслишава, онако стара, цео апостол на памет! То је желела и молила Бога да доживи па онда не мари да склопи очи. Међутим њен зет Палчика, отац малога Савице, вели да баба то само тако каже; увек она има изговора и разлога да се што више задржи на овој грешној земљи. Тако је желела и за прво унуче своје, Савичиног много старијег брата, Гавру. Кад се родио, припо-

веда Палчика, а баба каже: „Фала Богу кад сам дочекала унука; сад само молим Бога да ме не узме к себи, док му баба не сашије гаћице.“ А кад му је сашила, а она опет вели: „Само да ми Бог да дана да га видим калфом.“ А кад Гавра постаде калфа, а она опет вели: „О Боже, подрж' још који дан, да га баба ожени лепо!“ А кад је дочекала и то, и оженила Гавру, а она после остави Гавру к'о да га никад није ни било, па окупи молити Бога да доживи да види Ђуру, средњега брата, да је отворио дућан и постао сам свој газда. Е, и то је дочекала. Сад узела најмлађе унуче Савицу, и сад њега чека да ожени. „Видићете само,“ говорио је Палчика, „ја сам малерозан човек, преживиће та све нас, ожениће и Савицу и посашиваће и праунуцима гаћице — а по тестаменту док је она жива, она све ужива и не сме се ништа ни продати ни делити. Неће баба у труц да умре!“ Тако се отприлике јадао Палчика пријатељима, а баба једнако здрава, иде у цркву на сва јутрења, све службе, сва вечерња и све погребе, — па тако и данас тим пре иде што ће њен Савица да осветли фамилији образ.

Све се кренуло, само редуше остале код куће код ручка, а међу редушама наравно да је понајвише баба. Оне ће се већ код куће молити Богу; кад зазвони „Достојно“, а оне стану па се прекрсте и и очитају „Оченаш“ или и само „Вјерујем“; ово последње, наравно, никад цело, прескоче многи члан вере, али тек очитају и дотерају крају.

*

Служба је била и свршила се. Сва се очекивања испунила; и Савица читао Апостол, и нови учитељ певао Херувику, па чак (преко очекивања) и поп-Спира говорио предику. Кад је Савица читао Апостол, а госпоја-Соси гркињи очи пуне суза, и она полако у себи чита Апостол, а само чујеш како брише нос од силних суза. Била је срётна преко

сваке мере, и једва је чекала да му кроз дан два дâ што му је обећала ако се лепо покаже. А обећали су му, код куће, да ће му купити чизмице са мамузама и поклонити ждребе кад се ождреби стари Пирош, и да ће му дати дугачак бич са кратким шпараним бичалем и швигаром. Кад је нови учитељ запевао, сви су се људи претворили у уво, а девојке у око, па га слушали и гледали и уживали у појању и персони његовој. Као и на вечерњу јуче, тако и данас, многи су му похвалили глас. А кад је поп-Спира говорио предику о *Спокојној жизни,* некима се оте: „Та гле поп-Спире!“ — сви су се просто зачудили и питали: Откуд сад он да говори, кад он то баш није марио! Та једва га натера поп-Тира и о већим празницима да говори! Зато су се многи, чим поп-Спира отпоче „Љубимоје стадо!“ примакли ближе, не верујући ваљда својим очима и ушима; но неки се окренуо у пола олтару, па направио шаком као неки заклон од ува да чује боље. Кад се свршило све и запевало „Буди имја“ и стала делити навора, прође и нови учитељ и узе три комада: за г-ђу домаћицу где ће бити на ручку, за фрајла-Јулу и за себе.

Куља свет из цркве; пуна црквена порта. Пролазе једни мимо других, поздрављају се, мере се од главе до пете, тако да ниједна ситница неће остати неопажена, а нарочито што се тиче женскога света. Како је која очешљана, обучена, је ли блеђа или руменија него радним даном — све се то почело да посматра у цркви, а довршило у порти или на сокаку. Бабе се разговарају о редушама, и о томе како је лети лакше него зими сетити се шта да се зготови за ручак; људи о пољским радовима и о разним лоповлуцима пударским; а млади момци и девојке пролазе једни поред других, али не говоре ништа него се само погледају крадом испод очију, само се погледају, али ти погледи много више кажу него најдебље књиге и најбрбљавији језици. Још мало па порта остаде скоро празна. У порти још

осташе само нови и стари учитељ, очекујући поп-Спиру, који се задржао мало с туторима и прегледао приход што је пао на тас, у коме се нашло доста крајцара, госпоја-Сосин двогрошак, па чак и један сексер. Кад и с тим беху готови, изађе поп Спира, и поздрави се с учитељем, који га је чекао.

ГЛАВА СЕДМА

Из ње ће читалац видети како је било код поп-Спире на ручку који се сасвим мимо програма госпоја-Сидиног завршио.

Гост је седео на клупи у порти под једним орахом, на који су сеоска деца увек тако жељно погледала, али га је Аркадија чувао као очи у глави, и разговарао са старим учитељем који га је понудио бурмутом, о поп-Спириној беседи, хвалећи га и упоређујући га са не знам којим старим Светим Оцем и са трубом Јерихонском.

— Извините што сте ме морали чекати; али сам мор'о да останем, задрж'о сам се мало ради црквених рачуна.

— Та ништа, ништа, — извињава га стари учитељ. — А и онако, поњамо ми то већ... и због слова сте мало возбуђени.

— А, господине, мило ми је што вам могу честитати.

— А, дакле сте слушали.

— О, врло пажљиво... Врло, врло лепо.

— Ја то тако почешће... Знате, кад се човек прими некога посла, онда треба да га својски ради. Ако сам пастир настви, а оно треба да сам к'о што треба пастир —

— Свакојако, свакојако... Кажем вам, формално сам се у уво претворио слушајући, — вели г. Пера.

— О молим, молим.. ви ме прецењујете, — вели задовољно поп-Спира. — Е, баш ми је жао што сте морали толико да чекате.

— О, ништа, ништа. Ја сам се у осталом лепо

забављао. Мој господин предшественик им'о је доброту да ми да неке податке о црквеној општини и црквеном имању. Па, Бога ми, вама се може честитати; ова општина, к'о што видим, добро стоји.

— Јесте, врло добро. Фала Богу, како која година, све боље. Хе, ми се старамо и штедимо, парохијани не жале него дају. Кад смо ми, то јест, ја и господин Кирило, дошли на парохије, било је, Бога ми, свакојако. По четир таса се носило Недељом, тако да је свет избегавао цркву через тих силних дација, а данас, као што сте и сами видели, само један, па и тај ћемо скоро укинути. Можемо, фала Богу. Црква богата; има толике дућане, земље. винограде, а и готова новца доста. Него, извол'те.

Пођоше. Поп-Спира продужи са подацима о стању цркве. Успут му је показао многе и интересантне ствари. Заустављали су се код неких касапница од којих је црква примала лепу кирију и ако се касапи туже на пацове. Том приликом му је испричао историју једног маторог кусог пацова коме је пре толико година реп одсечен кад је касапин једном изненада бануо, па од то доба је ужасно обазрив и први бега с пања и ако би касапин не знам шта дао, да га може укебати. Г. Пера му је препоручио неки лек против пацова. Показивао му неке празне плацеве опет црквене, где ће до године зидати неке дућане и житне магазе, што је све г. Перу наравно интересовало, јер је непрестано узвикивао: „И'те, молим вас!" или: „Та шта говорите!" или: „Та је л' могуће!?"

Ишли су полако, ногу пред ногу. Поп-Спира му је даље показао све боље куће и укућане, не споменувши, наравно, нигде девојку удавачу, ако је где било. Кад стигоше пред кућу, седоше на клупу што је пред кућом, где поседише мало у разговору док им не јавише: да изволе, супа је на столу.

Господин Пера је одмах повадио нафоре из чисте танке цепне мараме, и дао једну г-ђи Сиди, а другу г-ђици Јули.

— Госпођице, — рекао јој је, — ви'те како се

старам за вашу душу. „Тјело Христово примите, источника бесмертнаго фкусите!“

На што му је г-ђица Јула рекла „Фала!“ узела нафору и одмах је прогутала, и поцрвенела до ушију.

*

Сто је био намештен у најлепшој и најпространијој, такозваној, гостинској соби. Намештај леп и јак, али старе моде.

Све је било јако и темељно, и све пространо и комотно: ако су кревети, то су били широки за две персоне; ако су јоргани, опет за две персоне; амбрел тако исто, јер поп-Спира што год је куповао, куповао је за две персоне. У соби два велика тешка орахова шифонира стоје као две мале капеле, а на њима поређан порцулан и тегле с разним компотом. По дуварима неке слике мал' те неће бити све из прошлога века. Биле су то неке старе контрафе са црним оквирима; неке тице на дрвећу са природним прилепљеним перјем; један урамљен рад с перлицама, нека часна трпеза, шта ли, са силним крстовима и чирацима са свећама, то је давнашњи рад фрајла-Јуле кад је још као дете у лёр ишла, па је на поп-Спирин имен-дан обрадовала тáту, и поднела му заједно са спремљеним словом које је заборавила, и завршила с плачем; а изнад тога једна фотографија целе породице: поп-Спира и г-ђа Сида седе, а између њих стоји с албумом у руци мала Јула у краткој сукњици и дугачким хозлицама са шлингерајем, па изгледа к'о мали гаћасти голуб; и слика доброга цара Јозефа како је узео једном паору плуг из руку, па сам он оре, а паор Шваба диг'о руке, а упро свој благодарни телећи поглед у небо, па вели: „О, Боже, овакога монарха дај да получи свака нација!“ А до овога слика онога другога Јосифа, онога прекрасног Јосифа из Старог Завета, како се отима похотљиве госпоје Пентефринице, и како бега, шмокљан један, кроз прозор, а оставља јој у рукама свој горњи капут који ће овој мало после послужити као corpus delicti. Даље има још неких слика, старозавет-

них и других, за које се види да су без икаква плана набављане; али пошто је фрајла Јула, сва запурена и румена, донела чорбу и ставила је на сто, то се г. Пера остави прегледања слика по дувару.

— Извол'те, господине, — рече поп-Спира, — седите ту, — и показа му место. — Ти ћеш, Сидо, тамо; ја овде, а Јуца тамо ближе вратима; она ће сваки час устајати.

Поседаше сви пошто се прекрстише. Поп-Спира извади из џепа федермесер и стаде га оштрити оцилом које му је увек метано уз тањир.

— Не могу никако, — вели поп-Спира, — да се научим на нож, брица па брица. Овако сам се научио; некако ми је слађе с федермесером. Двадесет и више година је код мене; сам енглески челик, оштар к'о бријач. Извол'те се уверити! — па га даде г. Пери.

Овај се чудно челику, и рече значајно једно „О!" а затим поп-Спира окрену кашику на учитељеву страну: — Извол'те, служите се, код мене нема много нукања.

— О молим, молим, — вели г. Пера и окрену кашику на страну г-ђе Сиде.

— А не, госту припада велика кашика, — рече г-ђа Сида и окрену кашику на г. Перину страну.

Г. Пера извади у тањир и поче јести. Чорба је била пилећа, баш што он воли, и допала му се. За часак покуса из тањира.

— Ево вам и ноге... да вас воли пуница, што кажу! — смеје се г-ђа Сида и сипа му у тањир.

— Благодарим, — клања се г. Пера. — Изредна, чрезвичајна чорба!

— Е, то је Јуцина слава, она је данас била редуша —

— А, госпођице, мора се признати... у тим годинама, па тако мајсторски зготовити! Могли би гастгеберај отворити! — извали г. Пера, и кад рече а он се тек онда трже и поцрвене, виде да је претерао, па похита да поправи и дода: — То јест, они тамо су прави шегрти према вама.

Родитељи као паметни људи учинише се к'о и да нису ни приметили, а и сама Јула као да није све ни дочула; она се предала јелу и сркала, и сваки час брисала наизменце уста салветом или лице кецељом.

— Изволʼте паприкаша, ако вам се допада; извадите још једаред, — нуди га поп-Спира.

— Хвала лепо! — одбија гост.

— Врло добро, кʼо да сте мене питали. Штелујте се и за „покенес", — вели г-ђа Сида. — Видите само како се све румени! — рече и метну пред госта.

Поп-Спира није марио за поковано пилеће; као Србин и православне цркве син мрзео је на то швапско печење, и чекао је гужвару, омиљено своје јело:

— Не марим ти ја за те покенесе и нокенесе, како ли их зовете! Никад не знаш шта си извадио! Тражиш и 'оћеш бело месо, а кад развијеш, а оно шија с главом! Швапски жебраклук и ништа друго, враг им матери, кад већ тако морам да се изразим! Од једног пилета оће стотину да угости; оће и да почасти и да опет мало кошта! Нема ти ништа лепше, него онако српски зготовљено; па лепо онда видиш још из кујне шта му је глава, а шта опет тртица, да простите!

Кад је дошла гужвара, онда је настало опште хваљење. И сам поп-Спира који је увек наглашавао да прави родитељ не треба своје дете пред њим самим да хвали — овде је одступио од тога принципа, и похвалио гужвару.

— Добро печена, па масна, е, то вреди! — вели поп-Спира. — Ја вам не марим за торте и друге којекакве керефеке. Него једна гужвара, али да ми је пре тога само једно јело, па одмах гужвара. Нема ти ту мелшпајза кад није мастан, па не цури маст низ браду. Ама, фино је кажу: аја, не марим ти ја за то!

— Сасвим тако, имате право. И ја претпостављам добру савијачу сваком цукербекерају, — вели гост.

Са гужваром је завршен ручак, а отпочет је живљи разговор. Дотле се јело и помало говорило, а сад је настао разговор уз вино.

Поп-Спира је био прилична њуталица и иначе, а кад је јео држао се оног златног Доситејевог правила: „Кад једеш једи, а не разговарај ни с ким". Вино је било изврсно, а поп-Спира га је хвалио и ређао добре особине и дејство његово.

— Код мене је то правило, — говори поп-Спира, — да је човек весео. А како ће врага и бити весео брез вина; јер „вино веселит сердце человјека", што рек'о цар Давид у једном псалму. А овога вина нећете надалеко наћи. Ето, господин нотарош баш зна шта је вино, па кад год оће добра вина да пије, а он ето ти га па к мени. „Срдили се ви или не срдили, ја дођо', каже, на једну чашицу". Кад ал' јест, врага, чашица! Буде ту и десет!

— Па и двадесет! — додаје г. Пера смешећи се.

— Та да, да, што кажете и двадесет! А да шта ви мислите!? Нисте га још видили, а да видите какав му је црвен нос! Дакле, молим...

— А благодарим!

— Али коштајте! Ајă, не трпим устручавања!

— Могу, на послетку, — попушта гост, — али само с водом, онако к'о стари философи грчки —

— А, та ман'те их бестрага! Како су радили онако су и прошли. Оно је Стари Завет био, а ово је сад Нови! — шали се поп-Спира. — Него ви ајде онако по хришћански, чисто вино, онако по српски натегните к'о наш Краљевић Марко! Коштајте га само!

Г. Пера узе и попи пола чаше, а поп Спира се наслонио на десну руку, а левом држи браду, па га гледа блажено и не трепће.

— А, шта ја кажем?! Шта велите на то?

— Изредно, — вели г. Пера и гледа с изразом дивљења по домаћима и пуца полако језиком. — Бога ми!... А, колико га имате још у подруму?

— Хе-хе! Колико га имам? да имам, тек велим:

данас га нећемо попити, па све да узмемо у компанију и самога Краљевића Марка.

— Ја се, до душе, не разумем баш много у вину, али вас уверавам, — вели г. Пера, — да овако што још нисам пио. Овако нисам!

— А, то вам верујем, то вам верујем, — смеје се задовољно поп-Спира. — Па ја вам говорим: чисто натурално... брез шпеција, а ви ми се ту једнако цифрате. Ех, таква ти је садашња младеж! Па онда се чуде што толики умиру од апцерунга! Кад сам ја био ваши' година, ја сам толико могао наште срца попити колико тројица вас садашњи' после најмасније карменадле —

— Ама, Спиро, како то још говориш!? Ко те не познаје, мислио би само да је све то истина! — вели г-ђа Сида.

— Е, није него није! Па кад грунемо: „У јутру рано чим зора заплави, Вожд Новак тајно“ —

— Но, врло лепо! Ваљда ћеш сад још приповедати твоје „штиклове“ —

— А да шта би ти 'тела? Ако ти се не допада та песма, певали смо ми онда и другојаче!

— Та марим ја за песму, — брани се г-ђа Сида, — могли сте шта сте хтели певати.

— Певали смо ми и ову, — дира је поп-Спира, па запева:

„О, незлобна голубице,
Невина моја грлице!
Како тихо ти почиваш,
И конечно не чувствујеш
Бол сердца мог!“

— Та иди, молим те! — љути се г-ђа Сида.

— Па тек ова! — дира је опет поп-Спира, па запева:

„Сјећаш ли се оног сата,
Кад си мени око врата
Бјеле руке савила?
И кријући твоје лице
Мени скоро“ —

— Та који ти је ђаво! — прекиде га г-ђа Сида љутито. — Ју, извин'те, господине! Јуцо душо, иди у кујну па спреми црну кафу. Знам да варошани радо пију. Ја по три дана не могу да спавам, само једну шољицу кад попијем.

С кафом је ишло мало потеже, јер су једва нашли жрналицу; како су често у поп-Спириној кући пили кафу, тако им је и требала.

После неког времена Јула унесе кафу и послужи их све. Кафа је била таман колико треба врућа и црна, и учитељ је пио и хвалио, њуцкајући ону крупније самлевену која је пливала по површини.

— А где је вама кафа, госпођице?

— Ја не пијем! Тата каже да узбуњује крв и не да спавати.

— А пијете ли бар белу кафу?

— Да.

— А пунш?

— Не.

— А гефроренес?

— Да.

— А ајскафе?

— Не.

— Чудновато, заиста! Ко би то рекао!? — чуди се гост, не знајући ни сам шта више да пита Јулу.

— Е, предложи поп-Спира, — оћемо ли да мало исперемо гушу виноћ?

— А колико га имате у подруму, заборавио сам да вас запитам! — рече г. Пера.

— Па имам тако тридесет акова. Ни једно није млађе од пет година, нити слабије од овога што га сад пијемо, а пијемо ово лети. Али једно је, боме, отерало далеко и старином и квалитетом. А наточено је у бурад некако још првих година кад смо се, во времја оно, ја и Сида узели. Од њега мислим да неће бити давно и надалеко бољег. Ако буде боље само оно што су га — Боже ме прости — у старо време пили они сватови у Кани Галилејској —

— А то вино, — упаде му г-ђа Сида у реч,

— решио се мој супруг да отвори кад узудајемо нашу Јуцу; па о њеним сватовима нека се потроши. К'о велимо, кад је мираз к'о што треба, нек буде и вино; кад већ младожења добија вредну девојку и добар мираз, нека онда и сватови виде асну... А већ ту је, тек што није... јављају јој се добре прилике, ето —

— А-а-а, тако зар ви знате?! — зачу се још из кујне глас г-ђе Персе. — Видиш ти то њи' само! Добили госте, па се ником и не фале! А, а, даћу ја вама! Гледај ти само њи'!

Е, сад представите себи, драги читатељи, да сте ви нешто наместо г-ђе Сиде: како је изгледала и шта је помислила г-ђа Сида кад је таман почела, а г-ђа Перса је из кујне прекиде! Писац лепо себи представља све то у памети, али му је слабо перо, слаб сав писаћи прибор, да то верно нацрта, зато моли читаоце нек се потруде, па нека то они сами представе себи, јер је лакше све то маштом представити него пером описати.

Толико само додаје да је г-ђа Сида, кад су поп-Ћирини већ ушли у собу, нарочито изашла у кујну, да се тамо од чуда трипут прекрсти. А и јесте било чудо и изненађење! Са овим изненађењем могло би се поредити само оно пре годину и више дана, пре оних великих ексера на капији, кад је једном банула у Жужину собу, па затекла тамо једног курмахера Жужиног где седи, па се наместио тај син као да је дошао и сео да се фотографира. Поред њега стоји пун бокал вина, а он, безобразник један, пушта густе димове из поп-Спирине скупоцене стиве луле са дугим камишем. Ни онда није умела од чуда ништа да прослови, па ни сада. И сада да је неко убацио споља кроз прозор читаву цигљу и полупао јој сав порцулан, не би се тако скаменила г-ђа Сида као кад је чула глас г-ђе Персе. „Кад ме није јуче шлог ударио," говорила је г-ђа Сида, „живићу бар петнаест година дуже од покојне маме."

— А ми, богме, нисмо 'тели да чекамо лимун, него се крепули сами, — рече г-ђа Перса кад је

ушла. за њом поп-Ћира, а за њим Меланија. И таман је изрекла то, а она се трже, па настави: — Ах, извините! Но, лепо ћемо изгледати. А мени кажу: код поп-Спирини' гости; а ја мислим: ваљда дошла Лалика из Перјамоша с децом, а оно гле... О, молим, молим по сто пута —

— Ништа, ништа, — вели поп-Спира задовољно и устаје. — Није Лалика, али је неко други још рђи, па још боље. Извол'те, оче Ћиро, седите, седите, госпоја-Персо; Меланија дете, ето ти ту до Јуце.

Меланија пође тамо, али је г-ђа Перса повуче и гурну брзо на другу столицу баш до г. Пере, тако да је овоме сада с десне стране била Јула, а с леве Меланија.

— Е, баш, баш сте добро учинили што сте дошли, — вели г-ђа Сида; — а ја сам баш мислила да пошљем по вас да дођете; или да нас чекате код вас.

— Ето видите, а оно испало па ће да буде и једно и друго. Јер ја мислим да нам ни сад нећете одбити позив на „јаузн".

— О, с драге воље, с драге воље! Само ако, то јест, господин Пера пристане, — вели г-ђа Сида, а у тај пар дошла јој г-ђа Перса сва зелена.

— О, колико ласкаво за мене, — вели г. Пера. — располажите, молим, са мном како вам је воља;

— Е, е, — вели задовољно поп-Спира, — ал' баш добро кад сте дошли. Сидо, ајде брже дај друге чисте чаше, и друго, хладније вино.

А затим се окрете поп-Ћири, да му одговори на питање колико је данас пало у тас. Затим је похвалио Херуфику, а учитељ опет предику.

Докле се поп-Спира и поп-Ћира разговарали, седео је г. Пера као на иглама између две лепотице. Господин Пера није био од оних многих салонских лутака и глупака, што се одмах у први мах умеју да нађу и допадну у женском друштву са оним досадним стереотипним фразама од којих су неколико туцета на памет знали, и тиме пленили ћуркасто женскиње; али који после обично код паметнијег женскиња постану досадни, јер што су знали,

то су одмах издекламовали, и у правом, занимљивом говору и не могу учествовати. Не, он је био од оних који су с почетка неспретне њуталице, али који са живљим и интересантнијим разговором постају и сами живљи и интересантнији. (А таква је била и г-ђица Јула.) Г. Пери се завезао језик, па ни речи да рекне, него је узео па разгледао један нож који је остао ту на столу и прочитао је у којој је фабрици ливен. Сав „есцајг" је био старога шлога, добро очуван, али давнашњи. Донела га је г-ђа Сида у мираз своме попи, и износио се из шифонера само онда кад су у гостинској соби скидане футроле од конофоса са столица, фотеља и канабета, а то је било само онда кад су гости долазили.

Фрајла Јула је могла у паузама да живи, али их фрајла Меланија није трпела, и за то она поче:

— Па како вам се допада, господине, ово наше место?

— Ванредно, госпођице.

— Ех, ви само шмајхлујете! — одговара Меланија. — Откад пре да вам се допадне тако?! Доћи из Карловаца из онаки' романтиш предела у ову равницу без околине!

— Ах, госпођице, овако лепа околина, (па показа на њих две,) коме да се не допадне!?

— Ју, господине, та то би још врло рано било! — вели Меланија.

— Е, дабоме, то је увек дело једнога момента.

— Нисам знала, верујте, да су карловачки богословци такви шмајхлери! — рече Меланија, и крадом гурну Јулу лепезом.

— Ја сам, верујте, један од најгорих, управо никакав „шмајхлер" или ласкатељ, али што је истина, истина —

— Је ли, Јуло, да је господин шмајхлер?

— Дабоме, — вели Јула.

— Шта, зар и ви тако мислите!? Та то сам ја онда запао међу све саме непријатеље.

— Ју! А зар смо вам ми непријатељи? Је ли, Јуло, — пита је Меланија иза гостових леђа љуља-

јући се на столици, — је си л' ти непријатељ господ'на Пере?

— Нисам... а за што би' била? — вели Јула, а сву је облила румен и размишља шта би то сад могла радити у кујни ил' ма где само да не седи тако.

— Ето ви'те, — вели Меланија.

— Ал' ви сте свакојако.

— Но, за сад још не, ал' може бити... временом... — вели Меланија.

— Но, госпођице, — вели Пера који се мало вештачки ослободио попивши две наискап. — Нисам ни слутио да сте тако опаки.

— А, не, не, ја мислим то, ако, то јест: заслужите.

— Па онда молим вас рец'те ми напред да се чувам! А чиме би' ја то заслужио?

— Па ето тиме... Ако будете, то јест пред нама фалили варошке госпојице. Је л', Јуло?

— Јесте! — вели Јула.

— На моју часну реч, верујте ми, — вели Пера, — и да сам их до сада хвалио, од данас би' морао престати и променити мишљење.

— А како то да разумемо? запита га Меланија кокетно и стаде се хладити лепезом тако да ветрићи додирнуше и Перину косу. — Даке, молим... одговор? Како то мислите?

— Како мислим? Како и да мислим, кад ме тако гледате?

— Па добро, а ја ћу онда гледати у Јулу, а ви ми онда кажите. Је ли, Јуло?

— Па тако... мислим... Мислим, дакле, да се варошке госпођице не могу ни сравњавати са госпођицама на селу, — вели Пера коме се одрешио језик. — Или управо: варошке су према онима са села као... као оно без мириса дућанско цвеће према миомирном натуралном и природном цвећу из баште или перивоја.

— Иду! — кликну Меланија. — Ала ви то лепо сравњавате, само кад би то била истина!

— Лако је сравњавати, — вели Пера, — кад је већ тако.

— Питај, Јуло, господина: какво смо ми цвеће, ја и ти? Како би нас назв'о?

— А зашто да га ја баш питам? — вели Јула збуњена и румена. — Питај га ти.

— Ej, срећо моја, — шану у себи г-ђа Сида, која је једнако гледала како Меланија успешно води офанзиву.

— Хоћете л' да вам баш кажем? — пита Пера.

— Ју, слат — ... пардон... господин' Перо, овако вас молимо, — рече и склопи руке, — и ја и Јула.

— Па, ето... ви сте ружа, дуплована ружа; а госпојица Јула је смерна љубичица.

— Ух, — хукну г-ђа Сида, — ове муве.

„Добро кад не рече: цвекла!" рече у себи г-ђа Перса која се такође сва у уво претворила. А била је задовољна; видела је већ да се ствар врло повољно развија.

— Ах, ви мушкарци! Што сте ви мајстори у исмевању, то више нема! — рече Меланија и попрети му затвореном лепезом.

А затим се разви врло жив разговор између Меланије и Пере у коме је Меланија много више говорила, а Јула се само благо и питомо смешила и тек понекад „да" или „не" или „дабоме" рекла. Исто се тако жив разговор повео и између попова. Они су се разговарали о летини, о банатској шеници и о влашкој шеници.

— И добро је и не ваља, драги суседе, — вели поп-Тира, — што је тако понела година. Жита пуни амбари. а котарке очекују кукуруз, а кукуруз изредан, па најкао, гледам га баш јуче; хуланер на коњу да прође кроз њега, не би се видео; а клипови к'о левча дугачки. Ал' ће паор да побесни, враг му баби! И добро је, и не ваља! Запамтио сам добро, кад год је тако родна година била и јефтина била рана, увек је било рата. Сад како је, то ја не знам! Ваљда и ти цареви побесне к'о и паори. Ал' видићете само, да ће Бањушка заокупити!... Биће, држ' не дај!

— Боме, ако се умеша онај наш сјеверни стриц,

биће повући потегни; сви су изгледи за то. И ја исто тако шацујем, — потврђује поп-Спира. — Ено гледам само на асентирунгу: какве ти не узимају у војску. Чисто веле: дај само нек је више канонен-футера! Сад им је свака жгеба и наврта добра; нема више унтауглих! Ено и Перин онај муцало, нема предња два зуба, а не уме сексер крајцара да израчуна, па и он ост'о у катанама. Не ваља, ништа не ваља! Биће, што рекли наши стари, „крвопролитија" неког, биће, биће!

Док се они тако разговарају, чаше се непрестано пуне и празне. Пију оба попа, а пијуцка, Бога ми, и гост; заборавио на старе философе, па пије без воде вино. Послушао је поп-Спиру који рече: „Да је вода добра, не би у њој крекетале жабе, него људи." Сви су живо и пријатно разговарали, само је код попадија нешто запело, нешто ишло ћошкасто. И једна и друга се извињавала умором и врућином. Тако је трајало до пет часова. Тада г-ђа Перса подсети друштво да би добро било да пређу мало код њих.

А то је било врло добро. Јер да су још мало само остали, отворило би се гротло на вулкану препуном гнева, хоћу рећи, планула би г-ђа Сида, и заборавила би све обзире које треба да има једна гостољубива домаћица. А узрока је било већ и сувише. Прво и прво: није била ни најмање задовољна са Јуцом и Меланијом. Она прва била је до зла бога стидљива, да не кажем завезана, ово после подне; а ова друга, то јест, Меланија, пустила се у унтерхалтунг с гостом, али то тако као да је сама она ту. „Оно није више ни изгледало да је у кући", приповедала је после г-ђа Сида; „него к'о кад се нека бечкеречка чифуцка фрајла у промонади унтерхалтује с лајтнантима уланерским, кад о Шабецу свира регименцка банда у промонади". Вид'ла сам, вели, „свака чуда, али тога покора — никад!" А друго, што је тако исто, ако не још и горе наљутило г-ђа Сиду, било је и само госпоја-Персино понашање. То до душе није нико видео, али видела

је г-ђа Сида, а то је доста. Видела је наиме, како г-ђа Перса брише својом чистом шнуфтиклом једну чашу — бајаги чаша није чиста! „А чаша била чиста, к'о дијомант!“ уверавала је г-ђа Сида. Е, то је тако нањутило, да у мал' што није планула и очитала јој у својој рођеној кући. Но срећа, те је ова напоменула да се полази, и попови се дигли већ. И тако је за тај пар одложена била ерупција гнева г-ђа Сидина.

ГЛАВА ОСМА

Или продужење Главе Седме. У њој је описан „јаузн“ код поп-Ћириних, на коме се десио сукоб и отпочело отворено непријатељство између попадија, а после, наравно, и између попова.

Кућа поп-Ћирина била је нешто сиромашнија, у њој се, истина, мање богаства, али више укуса опажало.

Сви уђоше у гостинску собу по којој се распростирао благ мирис миришљавих сапуна и вербене (а код поп-Спире опет мирис од младог сира и босиљка). Канабета и све столице откривене, без конофонских навлака, а по канабету и фотељама исхекловани јастучићи и комадићи хеклераја, а на њима све неки голи Аморчићи са тулцима стрела (а код поп-Спириних су били танки пешкирићи од српског платна и веза). По штелажама порцуланско и стаклено посуђе, а по дуваровима неколико слика: неке битке, неке слике из Геснерових идила, и сцене из живота блаженопочивше Марије Терезије. Ту и слика поп-Ћириног оца, старог кабаничара Аверкија, насликана масном бојом. Он насликан са врло благим изразом лица, а поред њега неколико дебелих књига ма да је слабо читао, али, као човек који је поштовао учене људе и био увек међу пренумерантима, захтевао је да се што више књига поред њега налазе. И молер му је и учинио по вољи; тако су дошле крај њега четири дебеле свеске Рајића, Макровиотика Хуфеландова и Собраније Вещей од Доситеја, а Совѣте Здраваго Разума од истога држао је Аверкије у руци. Али што је

највише могло да изненади свакога госта, то је био један клавир. Клавир у селу у оно доба! У селу је и кринолин био још једнако доста ретка и бар непопуларна ствар. Кол'ко је само фрајли баш у овом истом селу извукло батина и бегало у шупу или у зелену метлу кад се ба́ба згране при спомену кринолина, и онда није никакво чудо што су се људи чудили кад су нашли клавир у селу где су од музичких инструмената познате само дромбуље, фрула и гајде, али кад му (то јест томе клавиру) дознате историју, онда се нећете толико чудити. Њега је поп-Ћира добио од неког његовог до зла бога рђавог дужника, а тешио се тиме: боље је ишта него ништа, а после, и процес му је већ изашао на потиљак. На њему је често фрајла Меланија ждроцала неке арије. Кад је поп-Ћира добре воље био, он је уживао у свирци, па ма то биле и шваиске арије; а кад је био зловољан, Меланија је остављала клавир и није смела да свира ни омиљену поп-Ћирину песму: „Сјајни месец иза горе", јер поп-Ћира се толико пута у љутини заре као да ће га свега секиром разлупати, или га продати каквоме верглашу.

— Молим вас, извол'те сести. Молим, извол'те ту на канабе. Меланија голубице, — вели г-ђа Перса, — склони те твоје књиге; не може човек да се макне од тих њених књига, стоји кућа к'о штајеромт. Узми ону са канабета, да седне господин Пера.

И доиста, било је неколико књига тако отворених и почетих, једна на канабету, друга на фотељи, а трећа на прозору.

— Ништа, ништа; не трудите се, госпођице, ја ћу већ то сам, — рече Пера, и узе књигу и стаде је разгледати. Беше то нека немачка књига, тридесет седми хефт *Рина.лда Рина.лдинија*, интересантног романа из разбојничког живота који се тих година радо читао. Меланија је добила прилично васпитање; била је у леру код неке старе фрајле у Бечкереку, и тамо научила многе за младу девојку врло корисне ствари а између осталога у првом реду немачки;

немачким је тако владала, да је, како је г-ђа Перса уверавала, ноћу „бунцала само на немецком".

Док се гости намештали и пауза трајала, уђе Ержа са послужавником, на коме беху порцулански ибрици, шоље и сребрне кашичице, и послужи госте. Отпоче „јаузн" и разговор опет као да паузе није ни било. И опет је ишло лепо и код попова и код младежи. Најпре се пила бела кафа; Меланија је наливала свакоме и питала свакога: воли ли више кафе или више млека, више или мање шећера.

— Господин-Перо, какву кафу волете, слађу или обичну?

— О, госпођице Меланија, из ваших руку свака је ствар прелатка.

— Ух, — хукну госпођа Сида, — та је л' још коме овако врућина?

— Ви фурт шмајхлујете. Ево вам и обрста, знам да ви то волете! — рече и спусти му још два грумена шећера и седе до њега.

— Та јесте, све су га обрстом и одранили у богословији, — хтеде г-ђа Сида да рекне, али што рекли: „Бог да прости предње зубе", уздржа се.

Сви поседаше и почеше јаузновати. Настаде једна повећа пауза. Сви се дали на посао. Чује се само сркање кафе; сви сркчу као по некој команди. Обе попадије подметле шнуфтикле под шоље па пију кафе, а једнако испод ока гледају на девојке и на учитеља. Госпоја Перса била је задовољна, блажена! Још код поп-Спириних могла је већ видети како се ствар сретно упутила, и да је нешто знала латински, могла је још тамо рећи оно старо-римско: Veni, vidi, vici. А г-ђа Сида је била кисела, јер је већ, отприлике, видела и своје и Јуцино, што кажу, „добројтро".

У осталом није никакво ни чудо што је страховала и већ почела очајавати за успех, јер није и не би то био први случај да њеној Јули пасира тако што. Увек се њој тако неки ђаво морао десити. Бадава, морала је признати и сад, и толико пута већ пре тога, да је Меланија много и срећнија,

али и умешнија. „А дабоме, ето така ће несрећа увек пре наћи себи срећу, него ова моја!“ говорила је чешће г-ђа Сида. „Гледај, молим те, само, како му пијући у очи к'о каква чифуцка фрајла. Моја ти, дабоме, то нит' уме а, Бога ми, нит' 'оће. А садашњи су момци ћорави, па не виде све то. Њима се не допадају скромне и смерне девојке, него ето таке шиндивиле што им играју очи к'о на зејтину. Таке праве у данашње време ероберунге!“

Овде ће, мислим, бити најзгодније, док гости пију кафу и јаузнују, да мало боље упознам читаоце са обе ове девојке, — да их, то јест, „ауфирујем“. Нисам то учинио онога вечера кад су биле заједно, с тога што је то било спрам свеће, него сам оставио за данас, на дану, то јест. Спрам свеће се превари човек, а женске су опет за чудо веште па се дотерају, те не може човек никако да сазна праву истину. Него овако лепо на дану, ту се свака покаже баш онаква каква је; ту не помажу много никакве вештине и апотеке.

Јуца је била мала, округла, румена и здрава као од брега одваљена, а Меланија висока, витка, и блеђа у лицу, а увек се тужила да јој нешто није добро. Јуца је умела добро да кува, а Меланија да критикује јела; Јула је волела хаљине отворене боје са цветовима, а Меланија је увек носила хаљине затворене боје. Јула је радо проводила време у башти, заливала и плевила, а Меланија је гледала само своје кактусе и романе. Меланија је прочитала сијасет српских, а још много више немачких романа, у фотељи, на прозору, или се сакрије иза клајдерштока; а Јула врло мало, прочитала је *Љубомира у Јелисијуму*, *Аделајиду алиску пастирку*, и *Геновеву*. Завуче се у зелену метлу иза куће па чита Геновеву. Виче је мама колико је грло доноси, а она се занела па и не чује, него се гуши у сузама и гнушава се безбожног Голоса који је напаствовао и оклеветао невину Геновеву. „Ти си опет читала ону проклету књигу!“ — „Нисам“, лаже Јула. — „Јеси, јеси! Гле, само како се умацурала од плача!“ вели г-ђа Сида,

па је физитира и отима јој *Аделајиду*, стару једну књигу коју је још Јулина баба донела у мираз Јулином деду. На последњем листу сваки је читатељ записао своје име и примедбу, препоручујући књигу свакоме најтоплије. Меланија је знала немачки, знала у клавир; а Јуца тек натуцала нешто мало и знала по мало само у гитар, јер кад би г-ђа Перса запитала поп-Спиру зашто и он не купи Јули клавир, овај би јој одговорио да јој је купио клавир на вашару. „Ено га, вели, у шупи, па нек свира у њега сваке друге недеље у дујету с њеном мамом!“ Меланија је ишла чешће на бал у Темишвар или Велики Бечкерек, и тамо је играла немачке игре које је научила у лёру, унтерхалтовала се, правила ероберунге, и вазда срећна и задовољна доцне остављала бал; а Јула је знала од швапских игара само некакву шотиш-полку и неки тајч, који јој је мама, кад је била добре воље, под дудом показивала. На бал је ишла од године до године, о Св. Сави, а на балу је увек била малерозна. Окрене ли је само двапут тенцер по сали, — њој се мора десити неки малер; мора да јој пукне хаљина испод пазува на леђима. Тек чујете г-ђа Сиду где вели, кад ову доведе тенцер и преда је мами: „Ej, терету мој, срећо моја, — опет малер!“ А сирота Јула после тога не може да игра, него седи поред маме међу женама, а после неког времена ајд' кући баш кад је бал у највећем јеку, кад се и саме мáме рàспáле па поручују по тенцере и хоће да играју, и кад се и Шаца распомами па удари у поскочице и подврискује: Ијују! Целим путем плаче и проклиње час кад се тако дебела родила на свет. — Меланија је била мало сањалица и сентиментална; а Јула онако, не знаш ни сам како да кажеш, онако обична. — Јула је певала најрадије: „Ничи, ничи, крине бели“, а Меланија од српских: „Ко је срце у те дирн'о“, а од немачких све неке у којима се излаже презрењу мушки пол, и пита се: шта ће он на свету? И на послетку, Јуца је била скромна и богобојажљива девојка, која није имала своје воље, и која је све слу-

шала у кући, и оца звала: *тата*, а матер *мама*. А Меланија је родитеље звала: папа и мама, имала је своју вољу, и њу су сви морали да слушају, па је увек било онако како је она хтела. Г-ђа Перса је стрепила за њу, па се бојала, ако је наљуте, да не учини што од себе, јер је била слабих живаца, врло осетљива. Падала је често у несвест и била — како је г-ђа Перса тврдила — склона самоубиству. Колико је пута само полетела бунару да се удави, и срећом се увек ту деси Аркадија црквењак, који је стигне и спасе је родитељима. А једаред у мало што није завила г-ђу Персу у црно; јер кад је полетела бунару, а Аркадија за њом саплете се несрећом преко валова, па колико је дуг носом о земљу, и док се он освестио и дигао, она је комотно могла скочити у бунар, да није, срећом, баш пред самим бунаром пала у несвест. — После тога увек је следовао какав поклон; нов шешир, нова хаљина или вођење на бал у Бечкерек, „да се дете мало разоноди и да избије себи из главе те црне мисли", како је обично говорила г-ђа Перса. Па и малочас споменути клавир купљен је после три четири такве учестане несвестице.

Ето таке су биле те две попине ћерке. И како знамо већ како то иде данас у овом свету, мислим да нема ниједног читаоца који неће већ унапред знати која ће од њих двеју тријумфовати, а тако исто и разумети да је то баш тако морало бити.

— А ви се, госпођице, к'о што видим, радо бавите читањем! — рече Пера прелиставајући ону књигу.

— О, ја сам, верујте, страсна у томе.

— Ман'те је, молим вас, — умеша се г-ђа Перса — кад узме књигу, та вам ондак не зна шта је доста. Та би вам заборавила и да једе и да пије, кад нађе какву такву књигу.

— Е, ви, мама, увек преувеличавате! — брани се Меланија.

— Све вам је та, драги господине, прочитала, — вели г-ђа Перса; све српске, а тек шта мислите

за немецке књиге! Узме само књигу после фрушутука па каже: „Ајде, мâмâ, ви будите данаске у кујни!“ па је текем нестане. Вичем ја: Мелани̂, о Меланија! Ајак, ње нема па нема! Тражим је по свим собама и по целој авлији и шиљем у комшилук код госпоја-Сиде, а она каже: „Није она од јутрос ни долазила“. А ја опет тражим, а она, шта мислите? Завукла се иза клајдерштока, па се сва предала читању, а ноћом у сну све говори из књига: „О, Едмонде, ми се морамо на вјеки растати!“ А ја је питам: „Шта ти је рано? Ти си опет назебла“, а она опет у сну говори: „Мене је немилосрдна судба, каже, другом опредјелила!“ Ал' све то говори на немецки, па дође много лепше! Па мало коју ноћ да не говори тако из књиге; а ја седим у кревету, па све плачем у помрчини, и кунем те проклете списатеље и њихове књиге. Гром их спалио! Седне тако какав гладница, кога мрзи да ради ил' не може да добије у амту место, па пише и мами новце и залуђује младеж.

— Та... оно, милостива, — вели Пера, — ви сте у праву, али само донекле. Ви ту мислите на оне сензационе романе у којима је све измишљено, лажно.

— Та јесте! — упаде г-ђа Перса. — Ето баш одономад чита ми Меланија како је једна лађа пропала на мору и сви се подавили, а само један се спас'о на једној дасци, па се и он после једног дана удавио. Па сад, откуд се у књизи зна шта је он радио и разговар'о се сам кад после њега нико није ост'о, а и он се три дана далеко од сваке земље удавио сам самцит; само даска остала после њега!!

— Да, да, имате право, — вели Пера, па наставља даље. — Ви ту мислите на оне романе где се износе људи каквих нигде нема, и доживљаји којих не може бити у реалности; типови људи који нису ништа друго него створови пишчеве болесне фантазије. Против *таких* сам и ја, и сваки који зна шта се захтева од једног доброг романа. Али има, верујте, и корисних ствари, које су верно огледало, верна слика друштва; има романа у којима се бичем

немилосрдне и неумитне сатире шиба страшна покварености друштвена.

— Па сад... оно не кажем баш да нема; оно што има боље, томе част и поштење, — вели г-ђа Перса. — Али тек, ја бар увек помислим да су друге сретније матере што им ћерке нису тако пасиониране за науку и за читање, па кажем у себи: „Боже, како је, ето, ова наша госпоја Сида срећна мати!“ И толико пута говорим овој мојој: „Што се не угледаш, кажем, на твоју старију другарицу Јуцу?! Ето, кад си, кажи ми, њу видила да је узела књигу па да чита!? Него та лепо стоји све уз своју искусну матер, па се учи и помаже јој к'о добра ћерка матери; ради по кући све: кисели краставце, прави комлов, кува сапун, кôпу̂ни живину, и ради све таке кућевне ствари и учи се виршафту још док је за времена“ —

— Богме чита и моја Јула, иако је млађа! До душе не велим баш да се завлачи по шифонерима, али тек чита и то преда мном чита! Не, не, чита она; варате се, слатка, кад мислите да само ваша Меланија чита! — прекиде је јетко г-ђа Сида видећи куд циља г-ђа Перса. — Те још како чита она, па све на глас!

— Ако сте тако страсне читатељке, — умеша се обазриви Пера, обратив се Меланији, — могу вас послужити заиста леним романима о којима се суврмена критика најпохвалније изразила.

— Баш ћу вас молити, — вели Меланија.

— Ништи и ти, несрећо, једну! — шану брзо г-ђа Сида Јули, и гурну је кришом појаче.

— Ако желите *Работнике на мору* или *Последње дане Помпеја* или *Преходницу* коју је издала Српска Омладина.

— Ја ћу вас молити за ову трећу књигу за моју Јулу, — похита г-ђа Сида.

— О, с драге воље, — вели Пера.

— Ако су на немецки написане, — вели г-ђа Перса, — онда ће боље бити да је пошљете Меланији; она здраво добро говори немецки, па ће

она прочитати и Јули све на српски исприповедати и протолковати.

— А не, милостива! Све је баш на српском, ту скоро преведено. *Работнике* је превео Ђорђе Поповић, а *Потеје* Лаза Костић. А *Преходница* је већ оригинал; у њој има једна красна приповетка, *Шарловачки ђак* од Косте Руварца.

— Ах, бештијо једна, гледај само како је пакосна, мора да уједе! — рече у себи г-ђа Сида љутито, а посматра Перу и Меланију како су сели једно до другог, па разгледају албум.

— Персо, дёде мало вина, — вели поп Ћира. — Господин-Перо, та дёте, немојте се ту снебивати и женирати због промене, моја кућа и господин Спирина кућа, то је једно исто. Немојте после да се тужите да вам је било дуго време.

— А благодарим. Ја сам себи нашао најпријатније забаве; разгледам албум, — извињује се Пера који се већ почео зној ити по челу и око себе помало све у дупликату виђати.

— Ајте још по једну, — наваљује поп Ћира. — Разговор, к'о што видим к'о да малаксава.

Донеше и вино и чисте чаше, и стадоше сипати. Г-ђа Сида је била љута као змија, видећи да јој је превучена штрикла преко свију њених рачуна, и у тој срдитој својој немоћи била је готова да учини свашта.

И оно чега се писац бојао у прошлој Глави, у овој се и догодило. Јер наливајући чаше, г-ђа Перса на један мах пребледе и као окамењена посматраше г-ђу Сиду шта ради. То је приметила и Меланија, и слутећи буру, приближи се Пери тако близу да је, разгледајући с њим заједно албум, косом својом додиривала образ Перин. Пера је претурао листове албума, гледао и питао, а Меланија му одговарала. Каквих ти ту све фотографија није било. Различних и по пôлу и по годинама старости и по сталежу, а највише је било Меланијиних. Кроз цео албум било је највише њених фотографија у разним позитурама, изразима, разном оделу, у разном душевном распо-

ложењу, и на послетку у разним сезонама годишњим, а према свакој њеној слици визави по какав млад јурат, медецинар, доктор, официр уланерски, хусарски, инфантериски, па чак и један (невероватно у Банату!) „маринерски“ официр! Тако на једној Меланија замишљено чита, а према њој на другој страни млад медецинар; на другој са рајтпајчем, а према њој бркати хуланерски официр; на трећој нека стена и шкољке неке на морској обали, а према њој маринерски обријани официр; на четвртој јесењи суморан ландшафт, а она наслоњена на неку рујину, суморна такође, а мисли јој блуде некуд у даљину; на петој с рукама у муфу и пахуљицама снега; на шестој с лáлом и зумбулом у руци; на седмој у лаком, врло, врло лаком оделу са снопом житнога влаћа, као она древна божица Церера. За тим долазе силне друге слике. Неки солгабирови са зашиљеним и трговци са опуштеним брковима; неке бабе са солуфима са каквима малају Изабелу шпанску краљицу, неке прије са великим кринолинима, и удараче са Амором од гипса покрај њих; неки Омладинци у душанкама са дугом косом и разастртом „*Заставом*“ и „*Даницом*“ на столу, и удовице са брошом незаборављенога покојника; неке групе са лицима као порцуланске „супшисле“, без носа и уста, а са очима мастилом поправљеним, и на послетку као последња у албуму слика чувеног лопова Рожа Шандора, бавећег се на поправци у Куфштајну. — Док су ови разгледали фотографије, г-ђа Перса је посматрала г-ђу Сиду, а г-ђа Сида једну празну чашу коју је дигла и стала окретати и разгледати према прозору, па за тим хукну у њу два три пута и стаде је брисати својом чистом цицаном кецељом. Сад, да ли је баш чаша била прљава или није, то вам писац не уме казати, јер таке ситнице у стању је само женско оштро соколово око (па чак и кад наочари понесе!) да примети, а г-ђа Сида је била пажљива, врло хаглих и врло чисменка.

— Проклете муве! — рече као више за себе г-ђа Сида, — зато ја увек кажем да је боља зима.

— А шта вам је сад наспело, госпоја-Сидо?! — пита је г-ђа Перса, а сва позеленела од притајена једа.

— Проклети ови млађи! Баш се човек ни за часак не може на њих ослонити!

— Та знам, знам, слатка госпоја-Сидо, — вели г-ђа Перса, а усне јој све побелеле и суве, а глас дрхће, — ал' тек баш нисте морали ви то да радите, драга госпоја-Сидо!

— Тхе, шта ћу, кад нисам напред знала шта ме чека!... А ја боме не поведох сад за вашу љубав за собом једног пединтера! — вели г-ђа Сида и метну руке на трбух.

— Та ман'те... знам вас већ, знам... ви већ морате ту ваше —

— Тхе, тако сам научила од моје покојне матере, тако и ја васпитавам моју кћер Јуцу, — вели г-ђа Сида, а гледа једнако у Перу, — боље је да јој кажем *сад,* него свекрва или муж *после!* А друго, научила сам код своје куће да ми је све чисто, — рече г-ђа Сида сва бледа, а ноздрве јој побелеле, и прекрсти руке па опет погледа на Перу (који остави Албум и поче читати *Риналда Риналдинија),* као да му очима хтеде рећи: Зар није тако?

— Чудо, госпоја-Сидо... кад сте баш така „чисменка Анка"... чудо да нисте понели са собом поред „шнуфтикле" и какву опирачу.

— А, „шнуфтиклама" сте ви научили да бришете чаше; јест ако ћете баш да знате! — вели г-ђа Сида, па и опет погледа у Перу који се само окреташе час једној час другој попадији.

— „Тä, тä, та, госпоја Сидо,... Персо. Та који вам је ђаво сад опет?! — пита их поп-Ђира који је, живо разговарајући се с поп-Спиром, тек при крају ове сцене приметио нешто.

— А шта је то сад опет? — пита поп-Спира који никако није ни опазио како се развијао диалог, јер је баш приповедао поп-Ђири докле мисли хранити и кад мисли заклати крмка. — Та, шта је то?! Та, шта сте почеле к'о деца!

— Та, ето, — вели госпоја Перса, — дошле јој лутке к'о обично, одавно нису —

— Јуцо! — устаје г-ђа Сида сва зелена, и огрће велику мараму. — Ајд'мо кући; време је, стижу краве.

— Та, госпоја Сидо, та ман'те се комендије! — заустављаје поп Ћира.

— Та, пустите је! — вели поп Спира, — боље нек се тамо испраска. Ето ће сутра —

— Ајд, неће моја нога више крочити у ову умацурану кућу!... Спиро, ајд' одма' и ти кући!

— Е, баш си потрефила! — вели поп Спира. — Седи, Јуцо дете, а мама нек иде.

— Јуцо, напред, олбрекц! — командира г-ђа Сида и залупи врата и пљуну за собом.

Шта ће Јула него се диже, погледа Перу благо и тужно, и следова разјареној мами

— А ви кад сте така чисменка, госпоја-Сидо, — рече и потрча за њом г-ђа Перса, — а ви онда ето бар дођите сутра после подне, да помогнете и екшплицирате мојој Ержи, кад —

— Зови ти твога покојног дéку, бештијо чифуцка! — грми из авлије г-ђа Сида.

Ово последње нису ни чула оба попа, јер је Меланија одмах скочила за клавир да забашури, па засвирала и запевала омиљену пáпину песму: „Сјајни месец иза горе“, па тако нису ни придавали много важности овом сукобу. И пошто то није први пут било, надали су се да неће ни последњи пут бити; а после, и један и други поп били су после ручка увек мирољубиви и добре воље, зато су и после ове сцене продужили — к'о да ништа није ни било — да пију и да се разговарају о економији.

— Молим вас, немојте да вас то збуни ни најмање, господине, — вели му г-ђа Перса, — ви је сад први пут видите па вам је чудно можда. Она је така, дође јој тако, па... ал' иначе је, уверавам вас, добра срца, до сутра ће она то већ све заборавити. Зато молим, молим вас само се забављајте. Слушајте само! Како вам се допада Меланијин глас и свирање? У селу доста, боме, и оволико. А то је

пăпина омиљена песма, јербо зна она и модерне песме, је ли, Николајевичу? (Тако је г-ђа Перса пред странцем ословљавала свога попу.)

— Ама шта је било, Персо? — запита поп Ђира.

— Та ништа, за Бога; наљутила се госпоја Сида што сам је двапут понудила компотом, а знаш је да је увек така кад су врућине и кад јој муве досађују.

— Боже! Па зар зато?

— Ах, божанствена песма! — вели Пера и тера прстима своју буйну косу на више.

— Та и запустила се доста. Како ретко свира, још добро и свира. А како је пре лепше свирала! Неке комаде свира па и не мари, к'о од беде. Тек кад нам тако неко дође, онда још и 'оће, а иначе не можемо је намолити. А тако радо слушамо и ја и Николајевич. (Ту се „Николајевич" мало почеша иза врата, ал'' не рече ништа.)

— О, па то би онда требало почешће да имате гостију, — вели Пера.

— Па ето, кад би на пример били тако сретни, — вели г-ђа Перса, — па да *вас* почешће виђамо у кући, и она би опет к'о и пре свирала.

— О, молим... како би' ја то желео, — вели Пера. — Ја ћу, дакле, бити тако слободан.

— Биће нам здраво мило. Извол'те. Извол'те кад год имате слободна времена од науке, — вели г-ђа Перса.

— Врло добро! Баш и тако имам сутра да донесем госпођици тражену књигу.

— Та ман'те их до врага! Ми к'о људи треба да смо паметнији. Та због њих смо, што кажу, и царство наше изгубили. Ајд' спаси Бог! — вели поп Ђира поп-Спири па се куцају и пију.

— Ал' баш сте ми из уста извадили! Ајд' спаси Бог! Па, да се то иде, — вели задовољно поп Спира устајући. — Знам ја њу добро! Али до довече мора ми се она оддурити! Е, па сад, због! — прашта се поп Спира са свима и одлази са поп-Ђиром.

— Срећа, те су сви паметнији од ње у кући,

па јој не даду за право, — вели г-ђа Перса. — Простакуша једна... жао ми само оног детета, оне Јуле; какво та воспитаније може добити!

— О, госпојица Јула је доиста симпатична девојчица, — вели Пера коме се учини нешто празна соба по одласку Јуле. Онај њен поглед остаде му дубоко у срцу. — Како питомо гледа, па како је само смерна и стидљива —

— И вама се то допада!? — чуди се очевидно мало уплашено г-ђа Перса. — Боже, господин' Перо, баш сте ви... баш је ова садашња мла́деж! Свака јој се женска допада —

— Та не, ал' верујте, пала ми на памет она песма: „У Милице дуге трепавице"... Па она њена збуњеност... идеална Српкиња! Па тек она стидљивост —

— Простота, простота, боље кажите, — вели г-ђа Перса. — Сад, нећу да кажем да је она крива, она је красно дете, добро дете, љупко дете. (Пера завија дугу косу за уши и слуша је пажљиво). Тхе, али све је то само за прва два три магновенија. Та, Бога вам, и лепо лице (а она није ружна) шта вреди ако нема ту и воспитанија?! Лепота прође, а воспитаније траје, што кажу, до гроба. А кад паметан човек већ хоће да вѐк векује, а он гледа, до душе, на оно прво, али, Бога ми, још више и на ово друго. Зар не?

— Та, оно, до душе, тако је —

— Ах, ви, ви! — прети му прстом Меланија, и гађа га цветом који дотле држаше на грудима. — Знате ли ви да ни један ваш поглед на њу није измакао мом оштром оку! Чувајте се, господин' Перо! Знате ли ви шта то значи до срца увређена сујета? Знате ли шта све може једна очајница да учини?!... Па бар да вам је одговорено равном пажњом, него —

— Е, а зар је она сирота крива, — умеша се г-ђа Перса, — што је Бог таку створио, и она њена ма́ма је тако воспитава! Само „јесте" и „није", па ни речи више да бекне. Сачувај, Боже, такву какву

каквом мужу који се бави науком, па му треба да се разговори и разгали мало —

— О, пардон, — прекиде Пера и скочи са столице. — Та ово се већ сви разишли! Извин'те што сам се толико задржао. Први пут, па толико да траје визита —

— Први пут, ал' немојте последњи пут да буде, — вели г-ђа Перса.

— Господин' Перо, ја ћу целу ноћ мислити на вас како сте ми обећали књигу. Догод ми је не донесете, мислићу на вас, *само* на вас.

— Ах, госпођице, кад не бих желео да вас што пре видим, не бих је задуго донео..., само да што дуже мислите на мене.

— А да не би заборавили, ево вам овај пукет цвећа. Он нека вас подсети на моју молбу и на ваше обећање, — вели Меланија.

— Сећаће ме на *вас* —

— Збиља, господин' Петровић', — прекиде га Меланија, — знате ли „говор цвећа"?

— Говор цвећа? Не знам, госпођице.

— Штета! — рече Меланија и погледа га својим црним очима тако значајно, да блага Јулина слика ишчезе једаред за свагда из срца му. Пера обори очи. — Ах, и те велике школе!

— Јесте, — вели Пера. — Омилитике, Догматике, ех —

— Шта би само прочитали из то неколико цветића!

— А ви извесно знате? — пита Пера, а гледа у земљу. — Па што ме не научите?

— Е, то хоћу, ал' кад добијем од вас пукет, онда ћу вам га растумачити и поучити, али тражим од вас да вас нико, ал' нико не преслишава... па ни моја најбоља другарица Јула.

— Ах, каква, — рече и ману сетно руком, а гледа у њу.

— Немојте, немојте, — прекиде га Меланија, — знам ја мушки неверини род.

— Ал' уверавам вас —

— Вероваћу, али дајте ми прилике, доказа и времена.

— Па... дакле да вас не узнемирујем ове недеље —

— А не, не. Сутра вас чекамо.

— Добро, — рече Пера. — Дакле... љубим руку, милостива, — рече и пољуби г-ђу Персу. — Клањам се, госпођице Меланија, — рече и рукова се, па куражан као сваки богословац у том расположењу, додаде плашљиво и полако: „Лаку ноћ, и мило и драго".

Меланија му одговори пријатним стиском руке, и Пера сав сретан изађе праћен г-ђом Сидом и Меланијом.

*

— Но, не знам шта би' дала — говорила је г-ђа Перса, купећи шоље и чаше са стола после јаузне, — да се нешто могу сад створити код поп-Спириних, па да онако из прикрајка гледам и слушам како ћипа и праска она паорска бештија!

— Боже, они сироти брже одовуд него одоњуд, — вели Меланија.

— А шта је то било, Бога ти, Персо? — запита поп Ћира који се вратио у собу.

— „Шта је било?"... Ја сам јој крива што јој се ћерка не уме ни окренути! А кад је совјетујем: „Воспитавајте дете, госпоја-Сидо, то се данас тражи: без немецког воспитања данас никуд", а она мислиш да потрчи у очи... Ето јој сад! Моје пророчанство се обистинило; јербо ја никад којешта нећу да кажем... Клавир, хеклерај, валцер и немецки —

— Ајд, ајд, видићу и твоју памет, — ману руком поп-Ћира досадно.

— Ајд' уклони се с том лулетином, — вели г-ђа Перса, — да излуфтирамо мало собу.

— Шта ће само тај млади човек помислити?!

— Шта је помислио то је и рек'о, а ти ајд' пред кућу, — вели г-ђа Перса.

— Та тек да није без комендије, — рече поп Ћира, напуни лулу и изађе напоље.

— А ти сад, драго дете моје, гледај шта ћеш! А пошло је само тако може бити! Учинила си „еробериг“, па сад не пуштај га ни за часак.

— Не брин'те се, мâмâ! Остав'те ви то само мени. Та зар сам забадава била у пансионату!... Та залудићу ја њега к'о Дона Игнација Дон Маријана у *Љубавном Напитку*.

* .

— Ej, терету мој, — рече г-ђа Сида кад се нађоше код куће, — боље је да сам пањ родила него тебе! Од пања би' вид'ла бар неке асне..., села би' па се одмарала у старости.., а од тебе баш никакве!

— Мâмо, 'оћу л' да подгријем вечеру? — пита је понизно Јула.

— Јао, и теби је још до вечере! — дрекну г-ђа Сида, па стала па је гледа. — Та друга на твом месту дрекала би: „Отвори се, земљо, па ме прогутај!“ а ти к'о да ништа није ни било!

— Па знате како се једи тáта кад није вечера на време?!

— А што ниси говорила?

— Па говорила сам, — вели Јула.

— „Па говорила сам“... Шта си говорила! Деде, шта си говорила?

— Па што ме је пит'о.

— Младић учеван и воспитан, дош'о из вароши... (из *Карловаца*, несрећо!) па к'о вели: „Ако се нећу са господин-попином ћерком унтерхалтовати, а да с киме ћу!“ А она, гледам је, села к'о банацка мла̂да, гледа преда се, па само: „Јесте“... „Није“.

— Али, мâмо —

— Иди ми с очију, сва си ми мораста!

— Немојте ме, мамо, само псовати, — моли је Јула, покри лице кецељом, и заплака се.

— Лепо је младић пита, а она се укипила к'о... Света Бóна у шокачкој цркви, па ни словца —

— Па кад ме све којешта пита, — рече мало јогунасто Јула.

— *Којешта* му и одговарај! — обрецну се г-ђа Сида. — „Којешта пита“... Којешта сам се и ја некад с твојим тáтом разговарала; па, фала Богу, ето, шта нам данас фали!? Да се нисмо којешта разговарали, не би се ни узели!... Ваљда смо се о Доситејевим филозофијама разговарали!... „Којешта ме пита!“ Видиш ти ње, мустре једне! Ваљда те неће питати колико нам је крмача опрасила!?

— Јест, ал' он ми се прдачи —

— Торњај ми се с очију, потпрдо светска! Друга би се, да јој је тако штогођ пасирало, сва умацурала од плача.

— Ја идем код Жуже —

— Иди бестрага кад ниси ни за шта!

[За вечером су ћутали и јели. Поп Спира је био уморан, г-ђа Сида љута, а Јула к'о убијена што се све то тако догодило, а господин Пера је тако лепо неколико пута погледао, а она се тако добро осећала, ал' не уме и не зна ништа да каже. Зато су сви ћутали. Јула је једнако чекала да остане мало насамо, да се сита исплаче као свака несретна девојка која босиљак сеје а пелен јој ниче. Кад је Јула отишла да намешта кревете, г-ђа Сида једва дочека, па ће рећи:

— Је си вид'о само ону бештију чифуцку каква је?

— Коју бештију? — запита поп Спира уморно.

— Та ту твоју „слатку“ госпоја-Персу!

— Па шта: јесам ли вид'о?

— Боже, Спиро, и ти си већ све то заборавио!!

— А да! Е, па ниси требала онако на крај срца да будеш!

— Ето, сад *ја* на крај срца!... Та јеси вид'о само како су салетиле оног јадног момка, па не може наша Јуца до речи да дође —

— Па... нека! Шта то фали! Може се сутра, прексутра сита наразговарати. Ако је за разговор, то код вас никад није изгубљено.

— Но, и ти си ми неки *красан* отац! Та и куд

ће се ова наша мерити с оном њеном!! Тако и на балу, тако свуд, свуд... Увек ова наша оде у запећак. Та знам је само на балу! Оно има, има *играња*... ал' оно њено... већ, већ... к'о она Иродијадина ћерка што је упропастила, Боже ме прости, онако красног једног свеца —

— Ајде, немој ту којешта говорити —

— Ти којешта говориш —

— Ама ја и не говорим ништа; видиш да дремам, спав'о би.

— Иди, не пробудио се, — прогунђа г-ђа Сида. — Ово све к'о да се најело бунике данас, тако говори! Севај напоље, што си ми задимио ту с том твојом лулекањом!

И овога другог попа истераше у авлију да пуши.

*

Баш кад је Нића боктер прошао испод поп-Спириног прозора и дунуо једанаест пута у рог и огласио већ скоро успавалом шору и селу да је једанаест сахата, подиже г-ђа Сида главу тужећи се на врућину, и викну преко собе поп-Спиру:

— Спиро! О, Спиро, спаваш ли?

— А?

— Спаваш ли, реко'?

— Спавам, мани ме —

— А мора ли господин-Пера узети баш поп-Ћирину Меланију, кад је добио за учитеља?

— А?

— Ху, — хукну г-ђа Сида. — Мора ли учитељ узети Меланију?

— А шта ће старцу две жене —

— Ух, та не стари, него нови учитељ, господин Пера —

— А, он!... Не мора —

— Може, је ли, коју 'оће?

— Може ако хоће и нашу Жужу... Мани ме да спавам.

— Ал' баш је неће узети! О Боже, Боже! —

рече зевајући г-ђа Сида, па се прекрсти и намести боље шлофкапу (коју је кришом у помрчини метала на главу, јер је поп-Спира страшно мрзио на те швапске женске шлофкапе), а напољу се чуше троми кораци сеоског боктера Нијче који се у даљини гегаше и гласно зеваше.

Тиме се заврши овај доиста буран дан.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Из које ће читалац видети да је истина оно што су још давно рекли песници и философи, и то је: да је све зло у свету (од Адама па до наших дана) дошло баш од оне половине којој г-ђа Сида и г-ђа Перса припадају; јер су једну малу искру, меховима своје пакости и мржње, распирили у ужасан пожар. У њој ће се изнети све оно што се сутра дан, а и следећих дана, после познатог ручка и јаузна, догодило.

Поп Спира је сутра дан им'о посла у пољу у винограду и по њивама, па је сасвим заборавио шта је јуче било, јер кад је било после вечере, узе лулу и дуванкесу, па ће рећи попадији:

— 'Оћемо л' тамо преко?

— Није него уздуж! — вели му г-ђа Сида. — Бог с тобом, Спиро; а какво те „преко" наспело! Зар ти није доста било јуче?

— А, изветрило је то чим сам изиш'о на јарош! А, па онда... не морамо сваки дан пити, него да се мало видимо и разговарамо —

— Јао мене! А какав те разговор нап'о сад, наопако ти звонило —

— Ето ти сад ње, како само говори!

— Та да! А каква би' ја мати (јао жалосној мени!) била, да данас идем тамо?!

— Е, као зашто да не идемо?

— Та зар испред носа ти га одвукла, па сад нам се смеју и он и она бештија чифуцка! И ми, *ми* да идемо!?

— Па шта су га одвукли?

— И одвукли су га, и дочепали су га, и неће га шâле пустити. Не искобеља се више тај к'о ни паор из фишкалских шâка!

— Па ваљда се сад нећемо туђи због њега?!

— Па ваљда да останемо флегматични! Е, Спиро, Спиро, не носила ја ту мантију!

— Па девојачка су врата сваком отворена... А он нека бира. Ваљда му нећу наметати к'о фалишну форинту?!

— Ху-у-у! Та што ће је изабрати, и није ми за то толико, ал' што ће ми пуцати под нос она бештија!... И онако знам шта и како о нама говоре —

— Ех, ти све знаш!

— Све, све! Све знам, Спиро, све видим, Спиро, и све чујем, Спиро, ал' пу̏сто, женско сам, па *к'о женско* морам да ћутим —

— Е, то си ти прва женска што ћутиш!

— Ћутим, Спиро, и једем се само у себи... нисам нека свађалица. Слушам па гутам. Слушам само шта говоре за нас —

— А шта говоре? — запита озбиљно поп-Спира и седе, а устао је био да иде поп-Ћиринима.

— Шта говоре! Говоре да си паоренда... Да ниси ни за звонара, а камо л' за попа —

— Е, то ти знаш и нико више.

— То сав свет зна и чује, само су теби уши воском заливене.

— Па ко говори?

— Па говоре они. И то откад. Па ја се све чиним и невешта... К'о велим: комшије смо, па није лепо да се свађамо пред паством, и ваљда ће престати већ једном, кажем. Е, ал' оно како који дан, све горе.

— Хм! — хукну поп Спира. — Па кад си чула, што ми то ниси одма' каз'ла?

— Па ја нисам г-ђа Перса, да правим сплетке. Али сад је већ доста, и сувише. Само кад помислим како су га салетили, па му напунили уши!... Сирота Јуца, ње ми је само жао! Она, дабоме, не уме онако

пиљити мушкарцима у очи и преврћати очима к'о она њи'на актерка.

— Ама, Сидо, све ми се чини да ти —

— Ето! Што га нема код нас; а код њих је био и пре и после подне! Дош'о је после подне још кад је Жужа ишла по вешплау, а изаш'о је кад су се краве враћале кућама! Изашли пред кућу, па се читав са̂т шпацирали. А ја је гледам, па ми се све приврће у мени и кува к'о у шпорету. (Спиро, треб'о си видити, а ја ти не умем све казати!) Шпацира се с њим испред куће, а изнела велику лопту што је на презент добила од оног Швабе капетана сас лађе „Maria-Anne", па се лопта, па сваки час испусти, к'о бајаги, лопту, а лопта се откотрља, а она га онда моли да јој донесе, па кад јој донесе лопту, а она му зафаљује, а све преврће с очима и стисне га за руку. Кад брж' то, кажи ти то мени и протолмачи?! А фурт се нешто смеју, а особито она. Он и којекако; снебива се сирома' младић, па се чуди шта га је снашло. Ал' она, смеје се, Боже, смеје, смеје, па мислиш све звони сокак од њена смеја! Она му нешто говори, а све гледа овамо на нашу капију — баш лепо сам видила кроз избијен чвор на капији — а он се само смеши. А она смеје се, Боже, смеје, па забацила главу, па све баца ноге и шора ногама по земљи, па дигла нос у небо, мислиш Венус је, нико к'о она! Ху! Та у мал' јој нисам притрчала преко сокака; а кӱпила би јој ма́ма кофпуц и хорнодле по сокаку а локне по комшилуку... присело би јој и лоптање и смејање!... Мора да се нешто преко нас подсмевала, не сме фалити, то је Спиро, к'о ајмол ајнц; јер што ја видим, то је виђено, Спиро, па пунктум!

— Хм, хм! — вртео је главом поп Спира.

*

Прошло је неколико дана после овога, а одношаји се не само да нису ни мало побољшали, него су се све више и више запле́тали. Пера је редовно сваки дан долазио поп-Ћиринима, а тек једа-

ред или највише дваред ако је био код поп-Спириних. Г-ђа Сида је увидела наскоро да за њену Јулу нема никаква изгледа. Јер Јула је и надаље остала онако мирна и повучена, а после оне сцене у поп-Ћириној кући још више. Г-ђа Сида је била љута, и чудно јој је било, као што је, знам, чудно и читаоцима, али писац обећава да ће скорим сваки читалац видети у чему је ствар. Казаће им он то већ на своме месту, и знам да ће им онда још чудније бити како то да се нису раније сетили, кад је давно у романима речено да се срцу не дâ заповедати, а у песмарицама записано „Није благо ни сребро ни злато, већ је благо што је срцу драго". Међутим док је Јула силазила, и као звезда залазила за оризонат, Меланија се све више пењала. Знала је око Пере тако вешто и умиљато да се понаша, да му је већ тешко било и пола дана без ње И не знам како, већ тада му је падала на памет страшна мисао: каква би то велика несрећа била, да нешто као поп остане удовац, да му — не дај, Боже, — умре така попадија! Осећао је да то не би био у стању преживети. И слика Меланијина постајала му је све дража. А и она од своје стране колико га је само својим жртвама обвезала! Уклонила је из албума све мушкарце испод педесет година; и хуланерски, и инфантериски, и артилериски, па чак и „маринерски" официр, уступише места свршеном клирику Петру Петровићу, чије се четир фотографије од сад налазе у албуму према њој. Сваки дан би им одлазио и доносио књиге које су заједно у башти под орахом читали, и заједно уздисали ако би што жалостиво било; на оним тромљивим местима Пери би дрхтао глас, а Меланија брише танком шнуфтиклом нос, да би предупредила поток суза. Г-ђа Перса седи и подштрикава попине чарапе, и она слуша, само што она не плаче, али се ипак чуди како то све тако лепо умеју људи да измисле и саставе, к'о да су баш тамо били! После читања чека их „јаузи", а после овога излазе и шетају се испред куће и разговарају, а разговору заљубљених никад краја.

Шетају се тако већ у мрак. Па дваред триред изађе Ержа и јавља да је сто постављен, и Пера се клања, а Меланија га не пушта, а поручује: „Кажи мами, одма' ћу!“ па се даље шета.

„И-ју! Е, та баш не зна шта је ни стид ни срам!“ чуди се и вели г-ђа Сида гледајући кроз чвор на капији. „Гледај само, каква је; уфатила момка к'о крља, па га не пушта! Тà тà би, каква је, и осванула на сокаку. Да ми није жао момка, баш би га питала: мисли ли се тако сву ноћ шпацирати, па би' му послала боктерски рог, бар да знамо ноћу кол'ко је сати!“

И опет излази Ержа и нуди и господина Перу на вечеру, а он ил' прими понуду ил' се учтиво извини, клања, рукује, и одлази, а она са полуотворених врата стоји и гледа за њим, све док не савије у други сокак; а кад савије у други сокак, а он још једанпут погледа на врата, а она још стоји и гледа за њим, маше му марамом и улази, а он њој мане шеширом и залази у други сокак, па све цупка од милине, и никога не види, или се сваком јавља. А г-ђа Сида се само крсти иза оне рупе од чвора на капији, крсти се и чуди и вели: „О, часни те, девојко!“

Г-ђа Сида није могла то да трпи, сметало јој је, управо кварило њен дојакошњи ред и навику. И она је научила свако предвече да седне на клупу пред кућом и да се јавља мимопролазећима и да даје савете Јули која седи поред ње или Жужи која у то доба обично полива улицу или плеви зубачу, да не би седела беспослена, јер беспосленост је, говорила је г-ђа Сида, извор толиким пороцима. То је стара њена навика од толико година, и сада, гле, мора да је се одвикне од како је Меланија почела да се шета испред куће! Међутим, да попусти кад је она у праву, и кад је она газдарица испред своје куће, па све до пола сокака, — то, Бога ми, никако није хтела, а није ни тражити. Мислила је и мислила како би им доскочила — и напослетку се досетила, славно досетила.

У селу нема баш Бог зна колико полициских уредаба, управо има их доста, али мало их има који их зарезује у што. Сокак или авлија, то је све једно, у сваком селу. За то и у овом нашем није била реткост да се разапне пајван и да се суши веш преко сокака. Псује истина свет и пајван и газду, али опет остаје све по старом; како је коме удесније, тако и ради. Па кад је то све тако, онда ће вам разумљиво бити и ово што је г-ђа Сида сад урадила. А баш јој је згодно дошло да уради што је смислила; није имала кога да пита, него је могла сама да уради, јер поп Спира ни поп Ћира није био у селу. Отишли су као прекјуче, а бавиће се још не знам колико који на путу. Дакле, све к'о поручено, жива згода.

Сутра дан већ је било намештено једно решето за жито (ветрењача) и радили су од ране зоре до мркла мрака. Грдна прашина и плева летела је и падала, благодарећи поспешном ветру, на поп-Ћирину кућу баш кад су изашли да се шетају, а решето је ужасно заблебетало и лупало, да је Меланију формално уњуткало, и ова не могаше до рәчи доћи.

— А, а, то се не може издржати! — виче Меланија.

— Заиста не може. Готово да оставимо шетњу за сутра. Клањам се, госпођице! — виче Пера.

— Службеница! Баш ми је жао. Ал' сутра морате ми обећати да ћете раније доћи и дуже остати, да накнадимо данашњи губитак.

— С драге воље! Љубим руку! — рече Пера и пољуби је у руку и оде.

Али ни сутра дан није било боље. Опет је решето изнето и опет су почели да раде баш у оно доба кад је најлепше било за шетњу испред куће. Па тако и прекосутра, тако да се то досадило не само Меланији која се унтерхалтовала, него и свима у комшилуку, па чак и баба-Тини која се још пре педесет година унтерхалтовала. Шетња је давно била прекинута, за читаву недељу дана, и у кући поп-

Ћириној беше дрвље и камење на г-ђа-Сиду. Госпоја Ћириница били је сва зелена од љутине, и чекала само да се поп-Ћира врати и да му се потужи, јер, како се изражаваше, није била рада „да има посла са језичним женама“; а не мање је у исто време била зелена и г-ђа Сида што још нико од поп-Ћириних не протестира, а ето већ читава недеља дана прошла!!

ГЛАВА ДЕСЕТА

Њоме се враћамо за неколико недеља у назад. Кад је прочитају читаоци, уједаред ће им пући пред очима и мораће узвикнути : „Види, види Јуле!“ јер ће им сасвим појмљиво и разумљиво бити Јулино понашање, и признаће да је златна и умесна она позната народна пословица која вели : „Испод мире три ђавола вире“.

Знам да су многи читаоци (па ма и не били критичари) сумњиво вртили главом кад су прочитали претходну Главу, јер им се чудно и невероватно учинило што се Јула тако лако утешила, док јој је мама још једнако праскала због Меланијиног успеха. Пребациваће писцу да није добар познавалац људи, односно женских, а ако се међу читаоцима још и критичар нађе — он ће извесно додати: да сво даље понашање Јулино није довољно мотивисано. Зар једно младо женско створење — рећи ће они — у тим годинама (а колико је пак година Јули, колико и Меланији, то писац никако није могао да дозна), па да не осећа, него да је као камен према ласкавим речима једнога онако лепог и пријатног ученог младића, и после да је тако равнодушна кад јој, тако рећи испред носа, односе прилику?! Тако је! Истина је! Али је и то истина да се много што шта у овом шареном свету и *не може* да мотивише, — па ипак се догађа. Али писац ће се ипак потрудити да осветли ствар са сваке стране, тако да ће све мотивисано и јасно бити. Биће свега доста к'о воде.

Није дакле ни Јула била „каменита стена“. Онако једра и здрава и она је осећала, и њена крв је бујније струјала у жилама, срце јој јаче било, образи се запламтели жаром који се једном и никад више у животу не враћа, и мисли су њене од неког времена често блудиле изван куће, и занимале се једном њојзи милом и драгом сликом већ од неколико недеља. Али то је још била велика тајна. За њу је мало њих знало; њих двоје младих, једна стара тетка, и Онај што све радње људске зна.

Баштa поп-Спирина, која је била велика, сучељавала се с баштом тетка-Мáкре коју је цело село звало тетком, али која је била права тетка само Шаци хиругу. Он се, додуше, звао хирург, али то је још једнако само његова жеља била, јер у ствари још није то био; био је само берберски калфа. Али што није било, може да буде, веле паметни људи, а код нашег Шаце у толико лакше, што је Шаца већ од ране младости био намењен на медецину; зато је и дат у Гимназију, али је већ из четврте „латинске“ био истеран због атеизма у неком виду, и онда шта ће с њим, него га као Србина и српског газдачког сина, даду у берберe. А чим сам казао шта је био, није нужно да напомињем да је леп у лицу, нежнијег састава и питомије нарави а поетске наклоности, једном речју, господске персоне, што рекли. Тако исто је излишно напоменути да се лепо носио, кицошки чешљао и учтиво понашао, те га је и женски свет радо имао. Доста је само да једном прође сокаком, па се тек осети како се просипа и разлева мирис од миришљава сапуна и помаде, па тек затутњи каква босонога на капију, и нађе баш онда да зове комшиницу из преко пута, само да му дâ на знање да је ту, и да га прати очима. Наравно да то паорским момцима није било право, и да су вребали прилику да му се некако одуже; али он је не марећи много за подвиге јунаштва, увек гледао да не да каква крупнијег повода, познавајући паорска грубијанства. Многа је женска била спевана са Шацом у песми, па после

излемана код куће; и обратно, то јест, најпре излемана код куће, па после спевана у песми, што уосталом све на једно излази.

Но на ствар. Дакле Шаца хирург је имао тетку, чија се башта граничила, сучељавала, са поп-Спирином баштом. Као што је познато читаоцима који се брију, берберницe ни у вароши не раде сваки дан, него већином Суботом и Недељом, па тако је и у селу. Читаве недеље Шаца, берберски калфа, бави се другим пословима. Или удара у тамбуру, или преписује Песмарицу, или тражи глисте, па иде да пеца рибу (у јесен хвата штиглице), или, на послетку, оде код тетка Макре. Ту је једнога лепог дана имао прилике да види кроз баштенски плот Јулу како се запурила плевећи башту, и да је чује кад пева. Тако данас, тако сутра, еле он се некако тако навикне, па му чудан дан кад не оде својој тетки-Макри макар на неколико тренутака, или кад Јуле нема у башти да је види или чује. Мало који дан да није дошао. Понесе зејтина и пола туцета бријача, па седи у башти и оштри бријаче, а певуца кроз зубе. Доносио је понекад и тамбуру; па кад Јула нешто запева, а он је прати са тамбуром. С почетка се Јула к'о и женирала и љутила помало, јер јој се учинило да је Шаца и сувише слободан. „Е, а откад то?!“ питала се у себи Јула. Сутра дан кад је дошла и запевала, није чула тамбуру да је прати. Сада је видела да је јуче ваљда нешто љута била, јер, и на послетку, а зашто момак и да не пева у својој башти уз своју тамбуру!! Данас се већ не би ништа љутила. Не жели баш, ал' не би јој ни неправо било. Тако мисли, а једнако копа мотичицом што јој је тата наручио код Орестија ковача. Копа и мисли. Учини јој се к'о да су залупила баштенска врата. Слуша. Нема ништа. Остави мотичицу и приђе плоту, па вири кроз плот. Нема никога, учинило јој се само. А тако би волела да чује мало тамбуру; нешто је расположена данас. Гледа у башту. Тишина; нигде никог. Ћарлија ве-

тар, ваљда је он и залупио баштенска врата. Љуља се ластар и дрвеће и цвеће.

— Гле, гле! Боже, баш к'о да су живи! — вели Јула и гледа слатко и насмејано на цвеће на родин кљун и ружу, како се једно другом клања и приближује и пада у наручје, па к'о да се љубе. Па се опет раздвоје и стоји свако на свом месту, па ћуте к'о да ослушкују да их когод не гледа и вреба; па се онда опет, као крадом од света, занихају и падну једно другом у наручје, па се опет љубе. „О, о!" чуди се Јула.

Прексутра кад је Јула дошла пре подне у башту и стала плевити, запевала је по свом обичају. Песма је потекла из неког расположења које даје младост и расположење, а не из какве љубави, јер Јула још није била заљубљена (и ако је ово већ Десета Глава приповетке). Она још није мислила ни на кога, није ни дању ни ноћу снивала још никога. Она је волела своје пилиће и гушчиће и своју Милку коју јој је тата још као јуницу поклонио, а од чијег је проданог млека спуштала крајцаре и сексере у своју лончарску „шпаркасу". Па опет, како јој је мило било кад зачу из баба-Макрине баште тамбуру! Јули је тако мило било, и тако је весело плевила башту, да је с травуљином почупала и сву мирођију, тако да су сутра дан из комшилука морали узајмити мирођију за краставце из воде, бедећи ону Ракилину дерлад која чини пустош по свима комшиским баштама. А дан после, већ се толико ослободила да је запевала баш ону исту песму коју је Шаца малочас ударио у тамбуру. Ах, како је Шаци било кад је чуо да му се неко одазива из комшиске баште. Одмах после те песме ударио је Шаца у тамбуру и сам запевао:

„Чија ли је тараба,
Чија ли су врата,
А чије је оно луче,
Што оданде гуче?"

Није прошло ни колико један добар Оченаш да се прочита, а из поп-Спирине баште зачу се нај-

пре (очевидно форме ради) нека старинска песма „Тавни лузи и брегови, кажите мени бједној“, а после те песме и једне мале паузе, зачу се из поп-Спирине баште — као кад певница певници одговара — и друга строфа оне песме коју је Шаца почео:

„Мамина је тараба,
Мамина су врата,
А моје је оно луче,
Што кроз пенџер гуче!“

То беше као неки одговор на раније питање, бар тако га је Шаца, познавајући — што рекли — лавиринат женскога лукавства, разумео.

Остављам сада фантазији мојих читалаца да представе себи (ако су, то јест, икад у животу тако преко плота и тарабе отпочињали — или чак и имали какав — роман), њима остављам да представе себи како је било и Шаци и Јули тога тренутка, јер то се и не може описати, то вреди доживети и осетити, и после га се довека сећати. Мило обома, и њему и њој. „Нема сумње, — мисли и једно и друго, — то се мене тиче! Њему мило што зна да то сигурно не пева госпоја Сида попадија, а њој опет тако исто што је сигурна да стара тетка-Макра не удара у тамбуру.

Тако су се још после неколико дана тамбуром разговарали, а после су се већ служили прозом; почели су се, то јест, помало и разговарати.

— А, јесте л' сваки дан тако вредни, фрајлице? — осмелиће се Шаца једнога дана и запитаће је.

Јула ћути и ради даље. Кратка пауза.

— Фрајла-Јулијана, — започе опет Шаца, — јесте л', реко', увек тако вредни... хе, хе, тако к'о данаске?

— А шта се то вас тиче?! — рече Јула и продужи копање.

— А помаже л' вам когођ?

— То се вас баш ништа не тиче! — вели Јула, и стаде разбијати једну грудву земље.

— Хе, а можда ме се и тиче! — вели Шаца.

— Е, а зашто да вас се тиче?

— Па уморићете се, фрајла-Јулијана! Ето ознојили сте се..., па ћете назепсти, па —

— Е, па нека озебем!

— Е, ал' можете се и разболети!

— Е, браним ја, па нека се разболем!

— Е, ал' можете онда и умрети!

— Па нека умрем... има, фала Богу, ко ће ме жалити. Ваљда ћете ме ви оплакивати?! — рече Јула и престаде копати.

— Те још како! Ја ћу баш највише жалити!... Сав ћу се умотати у флор, Бога ми, фрајла-Јуцо! Не знате ви још, фрајла-Јуцо, како сам ја здраво чувствителан —

— И-ју! Ала је безобразан! (Стаде Јула с радом и погледа га). Срам вас било! Севајте одма' с те дéре. Мâ... Сад ћу звати маму.

Настаде опет пауза. Јула продужи копање, а љута јако, па пребацује себи што се и упустила у разговоре.

— Он да ме жали! — говори Јула онако за себе. — Ви'ш ти то њега! Унцут један. — Ал' сам му добро и одговорила! Нема га! — вели, а уво јој окренуто комшискоj башти. — Јао, крста! Не знам да су моја! — рече и наслони се на мотику да се одмори мало. — Што не бекне сад штогођ, мустра берберска!?

А из друге баште се зачу најпре тамбура, а затим и песма:

„Ej, да је мени лећи па умрети,
Ал' да ми је смрти не видети;
Да ја видим ко ће ме жалити?
Жалиће ме моја мила нáна,
И жалиће још милија дика;
Нана жали *за годину* дана,
Дика жали *за недељу* дана —
Ej, та *милија* је дикина недеља,
Нег' нанини' *сто година* дана!"

— И-ју, ала је безобразан! — прошапута Јула, кад онај поче песму, али је зато опет пажљиво до краја послушала! Е, баш је безобразан! А затим уздахну, па стаде даље да копа. — Је л' он само

берберин... — унцут је он! — вели Јула, а окопава све што јој под мотичицу дође.

— Фрајла-Јуло, — осмели се опет Шаца, и загази опет у прозу, — а јесте л' се уморили?... Хоћете л' да вам помогнем?

— Та окан'те се ви мене! Шта сте ме заокупили ту! — обрецну се Јула на њ.

— Па зар ја диваним што зло!? Велим: да вам мало помогнем. Ако ја к'о први комшија нећу, а да ко ће!? „Дрво се на дрво наслања, кажу паори, а комшиница на комшију!"

— Пробајте само ако 'оћете да пустим нашег шарова с ланца! Нећете се скрасити ни у тој вашој башћи.

— И-ју, фрајла Јуцо, нисам знао да сте тако свирјепи! Хе-хе, ал' нећете, нећете, знам ја то добро! Знам ја, фрајла-Јуло, ваше добро срце! Е, баш ћу да пробам! — рече Шаца па се ухвати за ограду, као да хоће да прескочи.

— И-ју! Мâ — трже се Јула и хтеде да викне мáму. — Пробајте само, сад ћу да викнем тáту! Ви'ш ти то њега! Одма' шибајте из башће. —

— Та шта ви ту мене фурт плашите с вашим тáтом... овај господин-парохом и шаровом, у мојој рођеној башћи!?

— Е, а откуд је то ваша башћа? — вели му збуњена Јула.

— Е, па то је башћа моје тетке, а ја сам теткин к'о што сте и ви *тáтина*.

— Нисам ја тáтина.

— Па ондак сте мáмнна. —

— Нисам ја мáмина. —

— Па да чији сте?

— Нисам ничија! — рече Јула као љутито.

— Баш ничија! О, мај!... И-ју! Фрајла Јулијана, па, ајде будите ондак моја. —

— И-јуф!!! Ала сте безобразни! — викну запрепашћена Јула. — Срам вас било! Гледај ти само унцута једног! — вели Јула сва озној ена и заја пурена, па не може још да дође к себи од чуда,

него се наслонила на мотику, па гледа зачуђено око себе по дрвећу као да их призива себи за сведоке овог грдног безобразлука Шациног. — Ако још тако успињите кроз тарабу, одма' ћу вас овом мотиком! Севајте та́ки од тарабе! Мол'те Бога што није та̀та код куће! Срам вас било!

Настаде опет пауза. Јула копа, а Шаца се уђутао и повукао па ћути. Тишина. Кају се обоје, и једно и друго; Шаца што је био тако дрзак, а Јула што је била тако сурова. Не чује се ништа из баште, само зелена жабица се чује како пева са једног не знам ког дрвета, и голубови како гучу не знам у чијој авлији. Јули жао баш озбиљно. Час криви, час правда себе, ал' опет на крај краја, кад озбиљно помисли, па шта је то тако баш страшно казао; та ено и у песмама, трукованим још, — па шта се све не каже, па се нико не налази увређен! „Хо, — мисли у себи Јула, — како сам га само страшно изгрдила! Сад се ваљда застидио па отишао у други крај баште, а уши му се — мисли Јула — све црвене к'о цвекла из комбоста од силног стида. Сирома' младић! Можда и плаче сад од једа и срамоте! Ал' баш да видим!" рече у себи Јула, па притрча лако тараби, и стаде завиривати кроз тарабу у тетка-Макрину башту. Гледа по башти. Не види никога; само дрвеће и цвеће, и високу зелену метлу и бикове од црна лука како се издужили у висину. Тишина, она права баштенска тишина пред подне; само се чује зујање и трепереље вилиних коњица око оних силних бикова у лејама, и силно лупање у грудима Јулиним од неког страха.

— Нема га,.. отиш'о је, — прошапута Јула. — Хунцут један!... Мисли он, ја сам му она са шора паоруша... Отиш'о је! — рече гласно.

— Хе, хе! Фрајла-Јуло, а ви канда завирујете! Канда *мене* тражите! Баш сте најгириг! Ту сам, ту, — смеје се Шаца демонски.

— Јуф! — цикну Јула, и трже се као опарена од тарабе кад спази Шацу који јој, и ако леп мом-

чиħ беше, дође сад гадан, гадан као сам ђаво са оним његовим смејањем.

— Хе, хе! Ту сам, ту, — понавља Шаца.

— Срам вас било! — дрекну Јула на њ, склањајући збуњена бујну косу своју под плаву цицану мараму којом је повезала главу.

— Е, лепа парада! *Вас* треба да је срам, а не мене! Ја баш ако и гледам, а ја сам барем мушкарац, па ми се и шикује,.. ал' *ви, ви!*... Фрајла, па још господин-попина ћерка! — вели Шаца сретан што јој се осветио за ранију увреду. — Свештеничка кћи, па извирује на дéру!

— А откуд је то дéра! — брани се Јула, не знајући шта да каже. — Нема овде никакве дéре... Још ћемо и с *вама* да имамо дéру!

— Та како сте то почели, може је још и бити! Но, то ми се допада!... Још само треба да вас чуједу... и да вас спеваду шором!

— Пробајте само! — вели Јула, па продужи рад мотичицом, али шта је радила и шта окопавала, то ни она сама није знала.

А Шаца узе задовољан тамбуру и запева, онако ради свога задовољства, ево ову песму:

„Сека-Јуцо, што гледите?
Ала сте ви смешни!
Ако мене не љубите,
Душе ми сте грешни!

Чисто знадем шта мислите
Кад се насмијете!
Казали би,-ал' не смете,
Да ме милујете."

— Ју! Ју! — цикну Јула и баци мотику, па се удари очајно шакама у главу, поражена толиком дрскошћу Шацином. — Ју, како је безобразан! — и полете из баште, која јој се сва окреташе. Силно полете да побегне, тако силно да се удари о једно дрво, као зец кад у страху нагне да бежи, а ништа, па ни највеће предмете, не види пред собом. Од силне срамоте и силна бола од чворуге која јој је искочила, удари у плач кад се нађе у авлији.

*

У том дође и г. Пера у село, и зби се оно што је читаоцима већ из ранијих Глава познато.

Ни Јула ни Шаца нису неколико дана долазили у башту. Прва је Јула попустила и дошла. Од тог дана је опет почела долазити сваког дана, па пре подне је плевила, а после подне заливала башту. Ослушкује, али не сме никако да погледа у комшиску башту. Мало јој чудно што не чује оданде песме ни тамбуре. „Па шта је то баш тако страшно урадио? — питала се Јула у себи. — Баш ништа страшно! Лепо ме пита: помаже ли ми когођ? Па то баш није ништа неучтиво!“ Већ се кајала, што је тако груба била кад је он с почетка онако лепо запитао, и желела је да се само још једаред покаже на плоту, па да га лепше дочека. „Хе, ваљда је луд да дође, кад га тако дочекујем. Тако ми и треба кад сам била луда! Ал' канда ће заборавити!“ тешила се Јула, ал' Шаце никако нема, тако да се Јули учини ово неколико дана читав век.

Једнога јутра тих дана устаде Јула врло суморна и расејана. Томе је био узрок ноћашњи сан, управо не ноћашњи него сан у саму зору. И откуд само то да снива!? Њега да снива! А снивала га је врло лепо; и као попино дете, васпитано, наравно, у страху Божјем, снивала је један сан који је, може се рећи, по мало и побожан био.

Снива она, а она се као шета по башти, па као нема више еведре између њихове и тетка-Макрине баште. А у башти ништа није онако весело као пре, него све некако суморно, као нека омарина, па све у неком сутону, и тичице спавају, и шарени лептири се полепили по дрвећу као мртви, па све ћути и кућа, само се чује неко тихо јецање и плакање, испрекидано гукањем гаврановим, оданде из оног комшиског јоргована. Кад ближе јорговану, а оно под њим неки црн, велики као човек гавран, њихов Гага. Кад мало после, а оно није гавран него Шаца под јоргованом плаче. А поред њега, на једној грани стоји њихов *Гага*, стари гавран, онолики ко-

лики и јесте, па и он тужан јако опустио крила, па само ћути, па и он гледа жалосно на њу. А на Шаци као да нису оне његове лепе прошке хаљине, него нека као мантија, и нека камилавка; а у њега нека дуга брада па се Богу моли. А она пролази једнако поред оног јоргована, а он је тужно гледа, па јој вели: „Јуло, видите ли како сам црн као овај гавран!“ — „Јесте, — одговара и гавран. — До сад је бријао туђе браде, а од сад неће смети ни своју.“ А Шаца као опет наставља: „Јуло! Нека вам Бог опрости, ви сте ме до овога довели; ал' ја ћу се опет за то за вас Богу молити!“ вели јој он, а после тихо запева, тако тихо и тужно, као грана зелена кад запишти на ватри, тако запева он њену милу песму:

„Теби љубав јавит' не смем,
Јер твој бити не могу;
А да с другим сретна будеш,
Молићу се ја Богу!“

А затим се заплакао и он и црни гавран, а заплакала се и Јула. И мора да је дуго и гласно плакала кад се и сама мама пробудила и отерала Гагу с врата, а њу викнула и пробудила, и питала је: што плаче? А Јула јој каже да је снивала страшно. — „А ти узми, рано, мало воде па попи, то помаже; одма' ће те проћи стра'“, вели јој мама и каже јој, нек се прекрсти и нек прекрсти јастук. И Јула је послушала; попила је чашу воде, прекрстила јастук, али му одмах окрену другу страну, да би и Шаца снивао њу као она њега.

Зато је ујутру седела дуго на кревету и гледала расејано и замишљено у папучице своје. Дошао јој Шаца много милији. Није ју вређао као до сада, него јој тужно цвилећи говорио оне слатке речи. Тога дана јој једнако у глави; и тога и другог и трећег дана једнако јој је посред срца, — али га у башти нема! Срела се с њим само једном у шору. Он прошао па јој се јавља, али учтиво, хладно се јавља, и пролази. А Јули дошло чисто чудно што се Шаца тако чини невешт, а у сну јој тако мио и

искрен и тужан био, а сад прилично расположен. То је заболе јако. И она постаде све суморнија, једнако јој зује у глави оне речи и ова песма из сна, а пред очима јој онај тужни поглед његов! Јако јој жао што је онака била. Ах, мислила је у себи, само још једаред ако се нађе с њим, неће више бити така као до сада.

Ишла је сваког дана у башту.

Једнога дана ради она тако у башти, кад чује где се нешто у комшинској башти провлачи, па шушти лишће. Сва претрну; срце јој јаче закуца, а образе прође мала румен.

— Он је зацело! — мишљаше у себи, и хитро дотериваше косу и одело на себи.

Затим чује неке кораке, али се још никако не окрене, него се дала и као задубила у посао па ради, а сва се претворила у ухо, па чека кад ће је оданде он нешто запитати.

— Уф, баш је шмокљан! Баш је пипав! — рече у себи, а једнако ишчекује да чује бар тамбуру.

Али свега тога не би. Зато стаде сама певуцати тихо кроз зубе неку песму, а нешто јој се стегло у грлу, тако јој је жао и неправо. Постаде већ и нестрпљива, а и понос девојачки би дирнут.

— Шта се само скањује ту ваздан!? — рече у себи, па, не могав више да издржи, полако прилети плоту, погледа страшљиво око себе, па се примаче и завири у комшиску башту. Види лепо оно буре насред баште на сунцу, а види и то како се неко сагнуо иза бурета па се миче, али никако да се исправи.

— Видиш, молим те, како се крије; е баш је обешењак! 'Оће да ме уплаши, па ме вреба! — вели Јула, одобровољена, слатким и меким гласом.

— А јао, кости моје! — чу се оданде иза бурета.

— Ко је то сад? — рече полако Јула, па се издиже на прсте да боље види.

— Ej, старости, старости! — чу се глас тетка-

Макрин, која је дошла у башту да обиђе буре и наточи сирћета.

Какво непријатно изненађење! — Дакле, није то био *он!* И Јула осети нешто тешко у грудима, као кад човек прогута врућ мекан хлеб.

— Добар дан, тетка-Макро! — ослови је Јула.

— Бог ти помог'о, дете! — зашишти оданде баба-Макра.

— А шта радите то, слатка тетка-Макро? Ди сте за толико?

— Ето, обилазим, овако стара, сирће, синко. Снивала сам ноћаске тако којешта, а утувила сам добро, рано, да, кад год тако што снивам, увек ми се после тога мора стрефити каква гоч штета у кући, то је к'о свето; па зато, ето дођо' да видим да није пукла славина, ил' да нису прешли ови Ракилини ђаволи из комшилука, па одврнули славину... А ретко, дете, и долазим у башту. Нешто сам ти слаба... једва се вучем.

— Па јёсте, — вели Јула, — нико и не надгледа то буре.

— Та обиђе га покаткад мој Аца.

— Да, вид'ла сам га канда ту одономадне.

— Јесте, рано, нема га већ седам осам дана. Газда му најпре иш'о по неким бачким салашима и мет'о „купице", а после отиш'о послом у рит, у лов на пијавице, па на њему оставио дућан... а сутра долази, рано.

— Фала Богу, кад је само због тога! — рече Јула у себи, а после додаде гласно: — Па поздрав'те га, слатка тетка-Макро, поздрав'те.

— Е, оздравићу ја, рано, кад ме пронесу великим сокаком, — вели тетка-Макра одлазећи. — Кад ме закопаду —

После тога је Јула весело продужила рад у башти, и решила се, кад опет дође на плот, да му одговори да је она засад татина и мамина, а оно одономадне да је у љутини казала.

И, доиста, сутра дан, чим је чула тамбуру, одмах је понела кантицу за поливање, и нашла се

у послу у башти. Еле, да не будем дугачак и досадан, толико могу рећи да се опет разговор отпочео. Шаца је питао, а Јула је одговарала, али сад како меко и како нежно! И напослетку свршило се тим да је Шаца био послужен дудом, оним крупним „шпанским“ дудом, каквог надалеко није било, а набрала га је Јула сама својом руком; бирала га к'о голуб зрно, и наслагала лепо на гироко виново лишће, па му дала кроз дéру која се тога дана први пут појавила на огради баштенској. А Шаца је опет из благодарности изрезао на једном дрвету у њиховој башти једно срце и два писмена у њему, писмо Ю и А.

— Ао, фрајла-Јуло, — рече јој Шаца сав блажен, — кад ћу бити тако срећан да *ја сам,* својом сопственом руком, могу брати у тој башћи и *ја вас* понудити!

А затим јој је приповедао, држећи је за руку, како је он од велике и богате породице, и како неће дуго остати у селу. Ићи ће у Пешту или Беч, да изучи хирургију. А његова је породица велика; све сами нотароши и вармеђаши, а има и два архимандрита у породици. И шта ти све нису разговарали! И кад једно говори, оно друго и не дише и не трепће од силне пажње и милоште.

Разишли су се задовољни. Шаца је отишао блажен. Био је поетски расположен. Целога дана је преписивао неку Песмарицу, и из ње преписивао све песме које су годиле расположењу његовом.

После овога састанка врло су се често састајали и разговарали. Колико је само пута пречула Јула кад је мáма зове. — „Ти кад се на штогоћ наканиш, не знаш шта је доста!“ — кара је г-ђа Сида и прети јој да ће издати башту под аренду ако се буде једнако у њој бавила. Али и јесте била башта уређена: све окопано, оплевљено, увек заливено, као каква променада! И нико их жив није знао и затицао сем баба-Макре, а и она је, сирота, била и слабих очију и мало наглува од старости. „Боже, а да л' су се који пут пољубили, онако стојећи и разговарајући се на огради?“ запитаће можда која ра-

дознала читатељка, која би — кад се већ жртвује да ћути и накани да чита — хтела одмах да све у једној књизи нађе. — А ко ће их знати; и ко им је, што кажу, светлио! — одговара писац. Шаца није био баш тако шмокљан, а ограда није била тако честа, — по свој прилици да јесу. И какав би то опет роман био без пољубаца чак и у десетој својој Глави!!!

*

Ето тако се отпочео и заплетао један роман у поп-Спириној кући на месец и више дана пре, и неколико дана после господин-Перина доласка. Долазак г. Пере није изменио битно ништа, — а могао је врло лако. Да је г. Пера обратио довољно пажње; да је отворио очи за чисто злато а затворио уши сиренским гласима, — било би све друкчије. Стари наши веле: да је дечије срце као восак — можеш правити од њега шта хоћеш —; а ја велим да је и у младих девојака срце као восак. Тако је и с Јулом! Јер Јула је г. Перу само једаред боље посматрала, кад је, то јест, пила из велике чаше воду, па га онако, како већ то смерне девојке чине, преко чаше посматрала пијући полако, и допао јој се. И да је г. Пера само имао вешто око да разазна чисто злато од лажна варка, и да је био мало мало обазривији, — ишчезла би слика Шацина из Јулина срца, као да је никад ни било није! А овако, Јула се осети мало потиснута од другарице своје. И она одмах поносно уступи сасвим; и одмах наће утехе поразу у самоћи, у мислима на Шацу, и у мислима којима се тако радо баве младе, први пут заљубљене девојке, а то је: у мислима о својој смрти. Најрадије је мислила о томе: кад би умрла, ко би је све жалио, и како би је Шаца тек жалио! И да л' би се од тешке жалости за њом из пиштоља убио, или би у Тису скочио? Па како би их једно до другога укопали и сви ожалили и цвећем им гробове засадили, а њих певале паорске девојке: како су се волели, и како једно без другог није могло да живи на овом свету. А тек онај сан о Шаци како

јој је живо остао у памети! Тек после тога сна Шаца јој је дошао много милији, јер је тек у сну видела колико би јој тешко било кад би га изгубила. Ни она не би могла преживети такав губитак, сањала је Јула будна; и она би се убила, мислила је у себи; убила из пиштоља, или би у Тису с брега. После тога сна никако да јој из главе изађе Шаца! Зато овај и није имао право кад је опет једнога дана напао Јулу што јој је г. Пера донео обећану књигу *Преодницу*. Шаца је био љубоморан и љут; Јула му се исповедила све како је било. Али јој он није веровао; пребацивао јој је тако немилосрдно да је сирота Јула сва уплакана изашла тога дана из баште.

— Но, шта ти је... шта слиниш ту! Шта плачеш? — пита је г-ђа Сида.

— Па кад вам нисам добра! — одговара Јула јецајући. — Боље да ме нема; да се нисам ни родила.

— Но, но! Не мораш ти баш тако на крај срца бити!... Рâно моја! Гле, какве су јој само очи! — умирује је г-ђа Сида и љуби је. — Иди одма' на бунар, па се уми 'ладном водом.

Јула је пољуби у руку и оде.

— Како је сирота хаглих и осетљива! Пре *толико* дана сам је карала, а она, видиш ти то чудо, још *ни сад* да се утјеши!! — вели г-ђа Сида, а очи јој пуне суза. — Ал' сасвим на *моју* фамилију!

ГЛАВА ЈЕДАНАЕСТА

У којој је испричедано све што је била природна последица Јулиних честих одлажења и састанака у башти на огради, а што је још више запалело ствар и довело до сукоба за који се чак у Темишвару чуло. Укратко, цела је Глава пуна врло интересантних ствари: између осталих, завршује се подужим монологом и једним чаробним лукративним сном Ниће бактера.

Давно су стигле из поља краве у село, и свака ушла у своју авлију са вименом пуним млека; давно су већ и помужене биле, и домаћице се једна другој хвалиле невероватном количином млека, тако невероватном да ни једна није већ ни веровала. На село се почела спуштати блага летња ноћ и, како се то песници лепо изражавају, почела је умотавати у своју мрачну копрену сво село са кућама и баштама, амбарима и авлијама, само високи јермови као да пробише врховима својим ту копрену и дизаху се право тамо звездама. Давно су прошла и последња кола попиним сокаком, и прашина која се била дигла високо изнад кућа, спуштала се полако и слагала мирно два педља дебело, а на јесен ће од ње једно славно блато да буде. Ко је шта имао да сврши и купи у болти код грка, свршио је и купио; и грк је већ унео све што му је стајало испред дућана: унео и крупице соли и кењечу, и луле и камише, и бичаље и дренове буџе, и оцила и кремења и труд у свежњићима, и бардак сирћета и грдно стакло киселих паприка, и прекјучерање земичке и

читаву четврт сланине која је висила на завидној висини и око које су поваздан обилазиле, гледале, шклоцале зубима и тужно маукале комшинске мачке све дотле док не изгубе глас и очи им не избеле.

Нико живи не иде више сокаком. Изумире полако и бахат људи и топот коња и тандрк кола и торокање жена. Једна по једна клупа испред кућа под багрењем остаје празна. Укућани седели испред куће после вечере и разговарали се о многим разним стварима. Разговарали се: о колери; о великим ратовима и топовским куглама колике су у старо доба велике биле, а колике су сад; о месечарима како иду уз високу двокатницу к'о по патосу, па том приликом споменули и о Глиши, који је био дванаест година у солдатима далеко тамо у Буковини чак, како је и он или месечар или лопов, тако нешто, јер иде и онда по сокацима и којекуда кад никако и нема месечине; разговарали о гладним годинама кад се шапурика млела и јела и од шапурикина брашна чесница и василица правила; о скакавцима и пацовима и о Талијанима мајсторима што имају некакву свирајку, па умеју њоме да их извабе из свију кућа и амбарова, па их изведу за собом, а пацови трче к'о на дâћу за њима, а мајстори једнако свирају па их изведу чак иза вароши до велике баре или на Тису, а пацови све један преко другога, па к'о људи скачу у бару или у Тису.

Пред другом кућом опет приповедали о Русима. Један приповеда како су Руси највеће царство, и како са сваким ратују и свакога туку у рату; а Бог им помаже јер држе све посте, па посте и на сами други дан Божића, ако се, то јест, стрефи, да падне у Среду или у Петак. Док је лето, они хоће нешто и да отрпе, па ћуте, али туве све, и чекају зиму, јер су, кажу, лети млитави, а кад засвира сеферац и заокупи мећава, а њима тек онда дође права њихова снага, па се онда њихов цар само прекрсти са три прста к'о и ми, па баци капу од себе, па запита друге цареве од друге вере (јер он је

српске вере): „Ко 'ће да се бијемо? Ево, ту сам, нек ми изађе!“ А они ћуте к'о мишеви.

Пред трећом кућом опет седела баба Савка, кочоперна баба, па приповедала својој комшиници, другој једној баби, како јој се јуче на ноћ приснио њен покојни Лала. — Дош'о па стао прид мене, — приповеда Савка, — али ни налик на онога живог Лалу. А кере залајале из целог комшилука, па лају, лају, а ја и' растерујем жарачем и браним покојног мог. А он ослабио, Боже, па поцрнио у лицу, а на глави му неки стари подерани шешир к'о да га је са страшила скин'о, а дороц му сав искрпљен, па стао па ме гледа и жалостиво маше главом. А ја не могу к'о одма' да га познам, а он се заплак'о па каже: „Хе, ко је оданде одакле ја долазим, тог тешко познаду. Ето, каже, и мене, па моји ме не познају.“ — „Та јеси ли ти то, Лало? реко' ја. О, Лало мој, а откуд ти?“ А он ми каже: „Е, моја Савка, моја Савка! Не питај ме, вели, одакле сам дош'о! Ја сам ти из далека, од туђе земље, из туђа света, ди петли не пољу, ди звона не звоне, ди се оџаци не пуше; ја сам ти, моја Савка, са онога света, каже ми он, ди нема рода за мене.“ А ја га питам: „Па шта би 'тео, роде: што не седнеш?“ А он ми каже: „Није ми до седења, ни диваљења, кратко је време, бојим се, каже, петлова, него сам дош'о да тебе видим и да те надгледам и да ти кажем, Савка, добро да утувиш ово: Тражи друга, тражи стубац кући; а већ мени тамо како је да је, него се бар ти не мучи и не злопати на тим вашим свету, каже! А ја ћу се, каже, стрпити и причекати тебе!“ А ја га питам: „Је си ли гладан, старатељу и један туторе мој; да ти спремим, роде, голубића у расолу, то си ти увек радо јёво?“ А он ми одговори: „Прошло је то мене, снаго моја, него ти уради к'о што сам ти каз'о; слушај ти само менека, ја сам ти, каже, увек добра желео!“ А ја све једнако к'о не знам да је он умро, па кажем: „А ко ће тебе, роде, неговати и по табанима те чешкати, ако се ја, не дај

Боже, и по трећи пут удам, к'о што ми ти, ето садакана, совјетујеш!" А он ми каже: „Е, моја Савка, није мени до жене! Тамо ја и не знам, каже, је л' сам мушко ил' нисам! Удај се ти само, та можда ми, каже, нећеш више ни требати!" А после га као уједаред нестало, а место њега ост'о само неки дороц, па раширио рукаве па као иде мени, а ја се у том тргнем. И сад, никако да ми изађе из главе то што ми је говорио. Па сам ти, садакана, друго, на муки великој. Једно ми замерање пристоји: ако послушам њега, касти, један тестаменат његов, — замерићу се свету; а ако послушам свет, замерићу се њемукана! А увек сам га за живота слушала, рођена моја, па зар сад да га не послушам!? Ej Лало, Лало! Како је меника брез тебе, брез свога касти, друга!... Бадава је ту Арса... и пуна кућа! Шта је мени тај Арса? Шогор! Шогор, што кажу, туђа форинта! Ej, Лало, Лало! Фурт ми твоје речи и твој тестаменат зуји у глави и у ушима.

А пред четвртом кућом приповедају о некој свекрви како је вештица, па се ископистила на своју снаху, завадила је с мужем, па долази сваку ноћ; докле је ту, све се чују из далека шијачке гајде како танко свирају, а она је дави и виче јој једнако: „Ти си ме, вели, у ове нечисте силе отерала и ја душу моју изгубила!" па се све затрчава од врата кревету, седа јој на груди па се чешља гребеном и дави је. И тако то сваку ноћ ради, и тако то траје док петли не запевају, а онда одједаред као да у земљу пропадне.

Пред петом се кућом опет скупили око једнога који се ономадне вратио из Бечкерека — камо је одвезао био неке Чивуте, грошићаре житарске — и који им је приповедао много нових и чудноватих ствари. Приповедао им је: како је у Бечкереку слушао и чуо од једнога господара који је много књига прочитао, а и сад још једнако по ваздан чита све новине, како су се ту скоро, лане или ономлане, неки људи, чак тамо преко мора у Америци, спремали да пуцају из топа на месец. Па

већ и израчунали лепо све кредом: колики треба да је топ, колико тане, а колико барута и до ког термина треба да стигне тамо тане и да тресне о месец. Па баш таман кад су већ хтели да припале топ, сети се један Банаћанин, баш ће бити да је био из Иђоша, који се ту стрефио, па скине шешир и мане руком и каже: „Молим лепо, — каже, — господари! Сад ви 'оћете, наприлику кáсти. онако, к'о људи, да опалите на онај месец горе. То је све лепо и красно и фајн, — вели Иђошанин, — али је л' вам пало на ум шта ће бити ондакана од наши' ушију, кад овај топ рикне к'о сто магараца; та неће ту остати читава увета одавде све до Иђоша! Ај, јесте л' то промислили?! А после, нека — вели, — ђаво носи и наше уши... ни магарац се, каже, није прославио са оноликим његовим... Ал' шта ћемо брез месечине? Шта га ће ту шталога пробивени' и коња покрађени' бити, кад још и поред месечине, па једва да сачуваш вранца од рђави' људи! Ај, *то* ја вас питам?“ — А они се, веле, ухватили сваки за своје уши, па зинули, па се замислили а после га питали: „А одакле си ти, пријатељу?“ — А он каже: „Ја сам из Иђоша!“ — „Из Иђоша?“ питају они. — „Баш из Иђоша!“ — „А ди је то?“ — „Та Иђош, — каже он — „зар Иђош не знате?! Та између Сајана и Кикинде, ал' ја нисам дишкрећанин!“ — „Е, фала ти, — кажу му они, — „и за наше уши и за месечину. Нећемо пуцати; само штета што смо се толико истрошили!... А добро си каз'о; откуд ти само паде на памет то? А чули смо, — кажу они, — да су сви Иђошани на твоју ворму паметни! А, баш ти фала!“ — И тако од ото доба, — приповеда онај даље, — кад си тамо, само кажи да с' из Иђоша, па не бери бриге; јербо су Банаћани спасли свету месечину, и месец остао на старом свом месту. И тако одонда је сваки Иђошанин фрај на скели и на ћуприји и свуд, и не мора имати пасош кад купује барут за чворке и зечеве, и не мора да пуши трафику, нити му ико тражи пасош кад продаје коње. То је иђо-

шко право одондак.“ — Тако онај приповеда, а они око њега зинули па слушају; по неки још четврт сата остао са ражјапљеним устима од чуда, све док му нису казали да заклопи уста и да иде спавати. Тако се, ето, један наш Банаћанин у далеком свету прочуо, а Иђошанима обећано једно звоно од онога топа.

Тако се ето разговарало о свачему испред кућа по клупама. Разговарали се најпре живље, па све лакше и лакше, па кад се уморио и приповедало и слушаоци, и свима се већ почеле крпити очи, настаде зевање и насташе чешће паузе. Изумире разговор дуж целог шора, и замењује се лавежом паса и концертом жаба из свију јендека испред куће.

Тек чујеш овде онде где неко зева и вели: „Х-а-ај, хај, ајде да се то мало поспава; биће и сутра дана за разговор!“ — „Лаку ноћ!“ вичу с једне стране. „Лаку и благу!“ одговарају с друге. — „Зар тако рано? А штета овако фајн ноћ!“ — „Та било је разговора, па и сувише. И тако сутра ваља подранити; доћи ће нам наполичари,“ вели опет неко. — „А шта знате! Готово и ми нећемо скоро. Треба и нама да подранимо,“ — чује се опет неки глас из прека; — „ваља у рит, да насечемо трске, да покрпимо кров, јербо је већ срамота какав је. Изгледа чупав и одрпан к'о бојтарова капа. Лаку ноћ!“

Док мало после и то не умукне заједно са нестанком оних силуета испред куће. Још мало живота има по авлијама, одакле чујеш како се ракоље и њуњоре кокошке на дрвету или како шкрипи ђерам; то вуку воду да баба опере ноге, и док пере он грди и издаје наредбе за сутра. Затим још чујеш како се затварају авлиска врата и како чупави зељов вуче ланац по авлији и лане по некад обичаја ради, док и тога нестане напослетку.

Мрак је притиснуо и омотао све. Нема месечине. А и шта ће је вечерас кад се Шаца спрема на нешто велико и одважно; а за то су таман довољне и оне ситне звездице које светле и шваперски жмиркају с неба амо доле на заспало село и

буднога Шацу у њему, који се журно упутио, па на једаред застао. Чуо је неке кораке из даљине, па се склонио у хлад испод неког багрења. То беху кораци сеоског *боктера* ча-Ниће, који је јављао селу које је доба, и чувао село од лопова, поред све клевете којом су га бедили да је и сам с њима по некад бивао у ортаклуку. Шаца је чуо Нићу како иде, како се лено вуче кроз сокак, како зева, и после креше оцилом у трýд, пали лулу и псује Чивутина што му је дао ситну трафику; а после грди неког газду што држи зла гарова који гризе капију кад год он прође и лаје на власт. И боктер је прошао попиним шором, отишао у други, и из овога у трећи сокак, и ту је дунуо равно дванаест пута у свој боктерски рог, а после четврт сата још једанпут, и укравши тако читав један сат, легао је као сваки уморан човек коме је благи Творац одредио ноћ за одмор и спавање, и захркао је, и није приметио кад је Шаца савио у попин сокак.

Шаца је ишао полако све испод багрења, док није дошао близу поп-Спирине куће. Тад му је јаче залупало срце као сваком, ма како смео човек да је, што закуца пред дрским предузећем. И он узе тамбуру, и поче још издалека полако ударати у њу ону већ добро познату песму: „Ти већ спаваш, злато моје“, тако тихо да је гласе њене могло чути само Јулино заљубљено ухо. Шаца се пре три дана споречкао с Јулом на дéри у баштн, као што је читаоцима већ познато из завршетка прошле Главе, и опет није долазио три дана, и зарекао се да неће никад више доћи, ни Бога јој назвати, него ће отићи у свет. Па као што је рекао, тако је и порекао. Није могао да продужи бар још три дана, и ако је рад био, него се кренуо да се јави Јули. Чуо је од тетке да је питала за њега, и мило му било што је намучио мало својом љубоморношћу.

После мале кавге најлепше је да дође једна серенада, а тако захтева и логика догађаја. А Јула ће га чути једина у кући, јер тата јој спава чак у авлији испод комарника, а она с мáмом у соби са

сокака где обично све удаваче најрадије спавају. Ни мáма у соби није могла чути тамбуру. Али Јула је чула, и одмах је скочила из кревета к прозору, па кроз разређене шалукатре видела неку прилику, и одмах у њој познала Шацу; чула ситну тамбуру и разумела речи добро познате јој песме, и ако је Шаца, као обазрив и миролубив берберски асистенат, и није смео запевати. Он је само тихо ударао у тамбуру, тихо као зујање пчела у пролеће, а она је, у себи наравно, пратила речима: „Ти већ спаваш, злато моје (говори Јула у себи песму), тебе грли слатки сан; спавај, спавај, лаку ноћ, о Јуло, Бог ти у помоћ!“

Јест, то каже драган кроз јасне жице и кроз суво дрво тамбурово.

Ех! Шта би казала сада Јула, да сме од маме, да се, то јест, не боји да је пробуди. Зар би мање поезије било у речима Јулиним него у овим готовим стиховима, сад после поноћи, кад све село, па и сам Нића боктер спава, кад је ноћ тако лепа, звезде тако лепо жмиркају с тамно-плавога неба, и крв кључа и кипи у ова два будна заљубљена створа?! Зар би њен одговор на песму био слабија песма, само да је смела дати од себе гласа? Срце јој је ударало у грудима, као пијан домаћин кад грува на авлиска врата, ударало да искочи. Ваљда је зато и притисла левом руком груди, а десном дигла полако завесу, и стала слушати песму, и кроз шалукатре рекла му: — Лаку ноћ, лаку ноћ!

— Јуцо! — чу се глас г-ђа-Сидин. — О, Јуцо!

— Јао, та мáма је будна! — прошапута Јула.

— Јуцо!... Је си ли ти то?

— Ја сам, мамо! — одговори плашљиво Јула.

— Шта радиш тамо у то доба? — пита је г-ђа Сида коју је комарац пецнуо и кашаљ пробудио.

— Па... ето... врућина ми —

— Шта је то тамо напољу?

— Та онај њихов мачак дош'о ту под наш пенџер, па све ларма! Тако је брезобразан —

— Какви су они, — вели г-ђа Сида зевајући, — таки им је и мачак.

Настаде мала пауза.

— Јуцо... јеси л' још на пенџеру?

— Јесам, мамо!

— Отвори мало шалукатре!... У соби је к'о у рерну... врућина ми је. Па запали мало омана... ено на'ћеш тамо на орману... поред штрикераја, па запали... Ови проклети комарци уједају к'о кере... мора да су они прави ритски. Један ме отоич уј'о баш испод ока, тако да ме је из најтврђег сна пробудио, обешењак један!

У том заурла поп-Ћирин пас, не трпећи, као и сви у његовом роду, музику.

— За газдом! — прошапта г-ђа Спириница.

Јула радо и весело послуша мáму, и отвори широм прозор, а Шаца се привуче полако, а Јула му пружи своје беле пуне ручице, које је овај (немојте мислити да писац претерује, и ако се све ово догађа у једном селу) галантно и обилно обасипао пољупцима.

— Лаку ноћ... доста је, укебаће нас! — шапуће Јула, и отима руке за које се Шаца као дављеник ухватио, и не пушта их, него јој шапатом одговара, па се тако тихо разговарају.

— А шта ти ту стојиш? — рећи ће г-ђа Сида која се доцније опет пробудила кад је Јула кинула.

— Па ви сте ми казали да отворим мало пенџер!

— О, часни те, дете! Па што га ниси одма' затворила?

— Па чекала сам да ми ви опет кажете.

— Па зар ти одондак фурт ту стојиш?!! О, дете, дете! Ајд' затвори... доста је... накупиће се комарци опет.

— 'Оћу, мâмо.

— Да ниси озебла, рâно? 'Оћеш да ти дам моју „шлофкапу"?

— Фала, мамо! Топло ми је здраво, — рече Јула, па затвори прозор, и леже у кревет, али не

склопи ока и не заспа целе те ноћи. А и шта ће јој спавање и сан, кад овако будна лепше сања.

А и Шаца се брзо нађе код куће. Летео је сав блажен на крилима срећне и утешне љубави, тако лако да чисто није осећао да табанима додирује земљу. Успут није срећом никога срео до ча-Нићу боктера. Брзо натуче шешир на очи, па убрза поред њега, али га оштро око ча-Нићино ипак познаде.

— 'Бројтро, брицо! — викну му мало лолински ча-Нића, па се искашља онако у српском смислу.

— Лаку ноћ, ча-Нићо! — одговара му брзо и тихо Шаца, па гура тамбуру под капутић, и све брже пѐрја.

— А ди смо то били ноћоске, синовче, ај? Ко се то ноћом у глуво доба брије, ај?

— Нико! — одговара Шаца издалека већ.

— Хе-хе! — смеје се Нића. — „Све по 'ладу, да га не познаду!“ Ааа! Синовче, не ваља ти пос'о!

— Ајде не лармај ту, него дувај сате, кад си за то плаћен! — чу се још издаље Шацин глас.

— Ајд-ајд, — продужи Нића више за себе. — Носи те ђаво, а и тражиш ђавола! Само немој после дрѐкати, кад те тако дигоћ у бријању укебају, па ти вйлама натрукују на леђи слово „*шча*“! Хе-хе! — продужује Нића, намештајући се на једној клупи пред кућом, — немој само после дрекати, то ја велим, кад те стану левчом или тако чимгоћ поливати. Тражите ђавола ноћом, — наставља Нића, пошто се добро наместио на клупи, — а после вам ча-Нића крив, кад стану вйле да играју по леђи; крив вам ча-Нића, што не чува варош, к'о да ја имам солгину плáћу! Чудна ми плáћа, ал' су се и прекинули! Не стиже ни за травику! Још да нема онако помало кад неко западне у шкрипац, па помагај ча-Нићо..., мор'о би' багов да пушим, к'о последњи павор! Да сам се којом срећом погодио за пудара или бојтара, уха! Ди би мој крај био садакана!... Него 'оћу ја државу да служим; 'оће Нића да је и он неки мајкин „беамтер“, кад му ни његов чукундека, а ни ико у вамилији није тај 'лебац јево, ни то био! Ал'

како сам радио, тако сам лепо и прош'о; тако ми и треба! Једва за дуван и сланину!

А затим стаде зевати.

— Ха-а-ај, хај-хај! — зева и вели: — Дај да се то задимани једна! — рече па напуни и запали лулу, и стаде пућкати и пљуцкати онако по банацки, па се да у дубоке мисли.

Дуго је пућкао и мислио, а после опет отпочне монолог свој.

— Дӣ ли је то, да ми је само знати, било ноћноске ово берберче?! То ја фурт штудирам, па ево никако не могу да искумстирам! Ди је то само, лола једна, до ово доба мог'о бити?!... Ако не бидне код Аћимови'?!... Аћим је јуче ујутру пре света, одвез'о нике Цӣде у Темишвар; тек ако приксутра дође натраг. А његова Крӣста..., ђаво од жене! А лепо сам ја њега учио и диванио му: „Аћиме, море, Аћиме, слушај ти *мене!* Нисам старији, ал' сам паметнији од тебе! Све сам ја то, ви'ш, протер'о и проживио, и више, што но кажу, света видио од тебе. Аћиме, Аћиме! Не узимај младу жену, не узимај себи беду на врат, Аћиме, магарче Аћиме, није то за тебекана, та кадашњи си ти човек! Биће на ворму што пева Гига Бачванин свирац: Седам дӗра, четрнајст швалера! Аја, неће он да слуша мене, 'оће он да је паметнији од мене. Е, мој Аћиме, мој Аћиме! Боље да седиш код куће, па да чуваш кућу, кад ти је Бог дао доста од чега ћеш да живиш, него што кочијашиш које куд по белим свету.

Тако заврши Ниђа свој монолог, па опет продужи да мисли; набије поново лулу, укреше и запали је. И опет пуши, пљуцка и мисли, а од силних мисли заболела га већ глава.

— Ил' ако није био баш код самог господин... хе-хе, а он и није ту, него на путу, — вели Ниђа, па врти главом. — А шта ја ту лупам главу, — вели Ниђа. — А каква је фаји ова ноћ, није ни чудо! Та чудо би било да нисам никог срео. Ej, да нисам само на дужности, дошло ми је да се и ја овако матор кеша проћаволим мало... Хе, хе! А

шта би ми к'о фалило!? Не дâ се баш ни Ни̏ћа свакој шуши! Него убила ме ова моја сиротиња, па ми није ни до чега! А да ви'ш да натучем свилен шешир преко десног ока, па чизме на боре на ноге, па стиву лулу пустим на дугачак камиш нуз трбу, да ви'ш ондак ђаволства! Него овако у овом масном шеширу и дороцу, па и не мили ми се ни да погледам кудгоћ... Ето, па и овако, какав сам, да сам,... па опет се стрефи, па по некој замакнем за око... Ено баш у Татићевом шору, она Арсина пуница, к'о рек'о би да ме је бегенисала; јербо, кадгод прођем поред ње, а она се увек ондак сети, па намешта мараму и зулове, па намешћа уста и по̀гле̑да ме, а кад већ прођем, а она се увек ондак искашље мало, па ме пита: „Како ти је, Ниђо, брез жене?“ А ја јој кажем: „Баш к'о и тебикана брез човека.“ А она се опет накашље, а ја к'о велим: кад баш 'оћеш и биће ти!... Фајн жена, што јест; жустра баба! А штета што није у мојој „парокији“! Па через тога баш и мислим да се променим сас оним мојим пајташом и колегом, оним Мићом, јербо то је његова парокија, његов кварт, — па да ви'ш ондак весеља! А шта сам ја тунакара стао да лупам главу через Шаце брице! Е чудо ми ни̏ко! Та кад сад неће, а да̀ кад ће, ђавола! А зар сам ја опет био бољи кад сам био његови' година?! Тане му госино! Та да нисам и ја прико јего брез фењера тер'о кера, зар би' данас стао да биднем боктер, па да к'о ни̏ки шаров режим и лајем через туђег имања, а за туђу асну? Дӣ би мој газдашаг био! Ал' прошло! — одмахну Ниђа руком. — А да је остало оно старо, та не би' му био боктер ни у самим Бечу око цареве палате, а камо л' у овим кавоним селу! Али, шта је ту је; фала Богу кад није и горе!

— Ха-аааа! — зева и наставља. — Чисто ме већ заболела глава од ови' силни' мисли. Дај да се то мало прилегне и продрема, ево већ и петли! — рече Ниђа, па узе рог и дуну *три пу̏т* — и ако је тек *два са̏та* по поноћи било, — а лулу задену за кајиш

од десног опанка, па леже на клупу и наслони се на десну руку, склопи своје вазда будне очи, и заспа по други пут.

*

Није потрајало дуго, а ча-Ниħа се стаде у сну смешити. Блажени осмејак му лебдијаше на уснама испод бркова који су били онако по банатски поткресани, па изгледали над уснама као ивица или стреја добро збијеног и управљеног крова од трске. Беше то осмех праведника који спава и снива како получује награду. И сан стаде плести своје танко ткиво око Ниħе боктера који хркаше, и брзо огради око њега дивну кућу од тврда материала, а без интабулације и крајцаре дуга, огради га кућом великом, пространом, и пуном свега и свачега. И Ниħа снива ше диван јутарњи сан.

Снива, а он као већ ожењен баш оном истом Арсином пуницом, оном Савком, па су сад к'о муж и жена. Ушао Ниħа у газдашаг, па га сви у кући поштују, и раде, а њему не даду ништа да ради, а њему веле: „Нека, ча-Ниħо, не труди се, ми ħемо све то већ и сами, и брез вас!“ А он се баш и не отима много, него се тако поваздан одмара. Не мора чак ни чизме у јутру да навлачи, него се само ујутру премести из кревета на креветац (одмах ту до кревета), па лежи ту цео целцати дан босоног потрбушке на кревецу, а овај мало потврд. Осеħа лепо ча-Ниħа како лежи на тврдој дасци, па му само помало чудно, како то тако газдачка кућа, а тако тврд креветац. Али се ипак добро осеħа. Лежи тако потрбушке, па пуши и пљуцка преко свог кратког камиша (јер ча-Ниħа и ако је ушао у газдашаг и могао сад запалити к'о солгабиров стиву лулу, ипак се није поневидио, него је и после пушио на свој кратак камиш од крајцаре), Пуши тако, и само изволева. А Савка, садашња његова баба, као меси у наħвама хлеб, па му окренула леђа. Мало мало па се тек окрене на њ, па га лепо погледа, а једнако меси живо и жустро, а све се на њој тресе,

а Ниђа је задовољно гледа како је вредна. А она се као окренула, па га онако лепо гледа и пита: „'Оћеш ли, снаго, да ти Савка направи лепиње?“ А он јој вели: „Та баш нисам с раскида, само је онако подебело намажи с машћом; метни на њу двапут онолико масти колико мећеш у жижак... Па мало сланине кад би ми испекла на ватри, не би ми шкодило због кашља проклетог... А и мало кожурице...знаш да сви у мојој фамилији радо једемо кожурице с ватре.“ — „Па кол'ко да испечем кожурице, перзекуторе мој?“ — пита га као Савка. — „Па, онако... кол'ко за један добар опанак“, вели јој Ниђа. „Не шкоди ако бидне и више... Ако што-гођ и претекне; није згорег да увек има у кући пржене кожурице... А требаће и через мишева; накотила се пӧгâн, нос да одгризе... ја ћу натакнути на мишоловку, а знаш да је миш попашан на печену кожурицу к'о Вла' на рибу,“ вели јој Ниђа, па се окрене мало на леђа да се мало одмори, а она га погледа сваки час, па му одговара: „Биће све к'о што си рек'о и изволев'о, солгабирове мој! 'Оћу, снаго моја, а да коме ћу ако теби нећу дебело мазати, та да што смо се узели?! Газдачка је ово кућа, роде, ти само изволевај! Та стек'о је мој покојни Лала, радио од јутра до мрака, и стек'о доста, да *ти* сада не мораш радити, него ти само, Ниђо, изволевај! Та биће *тебикана*, макар ни Арси не дотегло, јербо си ми ти *ближе род!*“ А Ниђи мило, Боже, кад је гледа како меси, како се брине за њега, и како се наднела над нађве па меси хлеб, па се све на њој тресе. Мило му, па је гледа једнако, и једнако се смеши!

Ах, јутарњи снови, врашки, несташни снови! Какве дивне и заношљиве, шарене и миле слике изаткивате ви зором, и варате њима човека, слабо то створење! — Гледајте само срећнога и задовољнога Ниђу како је заваран и очаран њима; како му се смеши брк очекујући врућу, посољену и машћу дебело премазану лепињу, и печену сланину и кожурицу с ватре (што сви у његовој фамилији радо

једу), и гледећи с леђа једру и округлу своју Савку како живо меси и како се сва тресе!

И све ће те красне слике до мало, за тренут један, нестати и ишчезнути! Нестаће их као дима и пепела од трафике, кад га ча-Ниња духне са луле; продераће се наскоро лепа и шарена слика та, као танка паучина што се продере кад бумбар пролети кроз њу, — чим само први паор јутрос прође крај спаваћива Ниће, и викне му: „'Број'тро, ча-Нићо!“

ГЛАВА ДВАНАЕСТА

У којој ће, што кажу, пуснути тиква, и догодити се оно чему се нико није надао, и што би се замерило и самим простим парохијанима кад ураде.

Ово неколико дана док су обе попадије меховима мрзости и пакости једнако потпиривале и све више распаљивале огањ кавге и свађе, ни један од оба попа није био у селу код куће, него обојица негде на путу. Да нису тих дана одсуствовали, Бог зна да ли би било свега тога, па наравно и саме ове приповетке. Не би се, можда, ствари до тога степена тако несретно развиле. Али, овако... Али узалуд сва декламација; опучило се низ брдо, и ко ће сад пред то стати и зауставити!?

И једна и друга попадија једва је чекала да јој се по́па врати, да се сита најада и потужи на, тако рећи дојучерању своју најбољу другу и пријатељицу. Најпре се вратио поп-Спира, а дан доцније и поп-Ћира. Г-ђа Сида је већ добро спремила поп-Спиру и напунила му уши, остало је само још да и г-ђа Перса не изостане иза своје комшинице.

— Ержа, о Ержа! — викну г-ђа Перса кад чу да стадоше кола пред капију, — остави то пиле, ја ћу га очупати, па стрчи и отвори капију, ето нам милостивог господина с пута.

Затутњила Ержа онако босонога, и отвори капију кроз која улазе кола, а у њима поп-Ћира, сав прашан, у неком старом шеширу који је још ђаком купио.

— Добро дошли!

— Боље вас наш'о, — рече поп-Ћира, скидајући се с кола. — Ја сам се мало подуже задрж'о на путу. Хе, ал' шта му знаш; те ајд ово, ајд оно... еле, к'о што видиш, ост'о сам читава три дана преко термина. То је оно што кажу: У град кад 'оћеш, а из града кад те пусте! Пази, Ержа, полако... порцулан је, полупаће се! Целог сам пута им'о с њим главобољу.

— Но, добро само кад си и сад дош'о. Ми се већ забринули, ди си то... А већ Меланију сироту не могу да умирим. „Јух, каже, да није само пäпи унангенем штогођ пасирало.“ А ја кажем: Није, није, рано, добар је Бог!“

— Није, фала Богу... Мени није, а ваљда ни вама није.

— Тхе... како се узме... Здрави смо... а већ чућеш, док се одмориш, све красне ствари... све лепше иза лепшег.

— Но, па како, како? Ви ми се и не фалите како сте провели ово неколико дана без мене? Како у селу?... Како у кући? Дед', Бога ти, пешкир, Персо, — рече умивајући се. — Како сте живили и проводили се?

— Како!?.., Наопако! К'о кéра у бунару, што рек'о паор. Добро те си дош'о, а да је још мало потрајало, мор'о би нас тражити по свету. Дошло ми је било у један ма', да оставим ову пустољину.

— Ето ти сад! — вели поп-Ћира. — Та није ваљда?

— Та ти већ дабоме да ми ниси никад веровао! А откад ти говорим ја.

— Шта ми говориш?... Па шта је то, даклем, било? Да се није каква несрећа догодила?

— А, баш напротив, све је весело ишло. Штета што ниси био ту, можда би и теби давали „нахтмузику“, — вели заједљиво г-ђа Перса.

— Не разумем те баш ништа, — вели поп-Ћира.

— Па то и није лако разумети.

— Ајде, немој ми ту... и тако не знам ни ди ми је глава од пута и силна труцкања.

— Били смо к'о у аришту, — наставља г-ђа Перса. — Меланија само седи па плаче... Што се ово дана сирото дете наплакало, неће се целога века толико наплакатти.

— Но, па шта је дакле?

— Код своје рођене куће, па да не смеш ни нос да промолиш кроз капију. Ето тако смо време, Ђиро, доживели и дочекали. К'о да смо последњи у селу!

— Та 'оћеш ли већ једанпут казати: шта је то било?

— Та... она тамо... она поп-Спирина, гром их спалио! Немој ме ни питати. Не во́лем ни да се сетим тога, а камо л' да ти још приповедам.

— Но, па шта је било то опет сад?

— Па од оног јаузна, Сида дрвље и камење на нас овамо... Да пропаднем у земљу пред оним младим човеком! Од њега ме највише срамота!

— Охо! Па то ти мени нешто крупно казујеш!

— Такве секирације што смо ово дана од њи' имали, не би' ни у сну снивала, нит' би веровала да ми је пре тога когођ рек'о да ће до тог доћи.

— Па шта каже онај *паор*? — запита већ мало љутито поп-Ђира.

— Па то и јесте што ме једи! Потпустио ону бештију, а он се извук'о: отиш'о негде на пут, а њу оставио да газдује.

— Ал' ти ми не рече: шта је то све радила?

— Откад си се ти кренуо на тај проклети пут, — отпоче г-ђа Перса пошто се намести у стару фотељу, — ни сам ти ја, Ђиро, ни ја ни Меланија, имали ни мирна дана ни мирна сана. Кажем ти: ни дањом ни ноћом нисмо били мирни од њи'ових безобразлука. Таман једно престане, кад ал' ето ти друго се почне... па тако фурт. Дањом метнули неко решето пред кућу, па се сетили *ту* да решетају жито; па нека плева, нека прашина, к'о да је и онако мало на сокаку; а ноћом неки гајдаши, тамбураши, трумбеташи, Ђиро, неки курмахери и неке

нахт-музике, к'о да смо на „Тиса-парту"*) тако ми је изгледало.

— Охо! Но, то је, к'о што видим, све лепше и лепше.

— Да шта ти мислиш!? Целог боговетног дана лупа оно проклето решето и тера плеву све на нашу страну; не можеш к'о човек изаћи на сокак од прашине. А ноћом се опет вуче читава компанија; ту су ти са неким трумбетама, неким вергловима, да цео шор не може ока да склопи.

— Па шта су ти се завезала уста, кад их имаш, фала Богу, па да им кажеш да ваљда још неко седи у овом сокаку?

— А да шта сам него то урадила! Па мислиш да ми је штогођ *помогло?* Шиљала сам Ержу да јој каже како то није лепо да изнесу решето за жито на сокак код онолике њи'ве авлије... како нам свима смета и прави ларму по сокаку. Та није да је ђи́пала и праскала, та није да је викала, већ мислиш сад ће је шло̂г. Све скаче к'о гумаластика од земље. кол'ко је пакосна, бештија и аспида једна василиска, па поручује по Ержи и каже: „Поздрави ти, каже, твоју милостиву тејшасонку, нек она не тура, каже, свој нос у мој виршофт; коме је дао Бог, тај и решета жито. Тако ти кажи, каже, да сам је поздравила!" Умал' сироту нашу Ержу ни криву ни дужну није истукла.

— Но, *то* ми се допада! — вели љутито поп-Ћира, а попадија долива уља на пламен гнева поп-Ћирина па наставља:

— „Боље, поручује ми она по Ержи, нека пази *она,* то јест *ја* да пазим, нека причува она ону њену принцезу... а то је, знаш, нишанила на нашу Меланију... нек причува ону њену Генофефу, каже, док је нису спевали паори у шору!"

*) *Тиса-парт* т. ј. обала Тисе, управо онај крај вароши што је покрај Тисе; крај обично Мађарима насељен, у коме је према томе, следователно, *ноћу* много живље него дању.

— Охо! — рече поп-Ћира и диже обрве чак под ћелепуш. — Охо!

— Е, сад гледај ти само, молим те, *ше* унцутарије и *тога* брезобразлука од једне аспиде, шта се она усудила да каже. И *она* се нашла да ми чува кућу; *она,* и то *моју* кућу да чува. Ал' и ја сам јој к'о што треба и одговорила, — вели задовољно и блажено г-ђа Перса. — Поздравила сам је и рекла сам јој: нек чува она, боље ће бити, ону њену *дунду* да не ускочи за каквим у дороцу са рогља.

— А-а-а! Па то је, Бога ми, баш загустило? А то се не сме више тако оставити ни трпити.

— А, па видећеш само сутра! И сутра ће сигурно бити ларме по сокаку. Ето и господин Пера се од ото доба формално одбио од нас, па га нема, ређе нас посјећује. Изађе један младић с Меланијом пред кућу, па не може речи да чује кад се разговара, од оног проклетог решета!... Један јед само. Видићеш већ!

— А, то ћемо тек видети! Нек пробају само! — вели љутито поп-Ћира.

— Та... сад и ја мислим да је већ крајње време, да и ти к'о отац... а не била *ја* на твом месту, то само ја велим, а ја би' већ —

— Но, доста, доста! Знаћу ја већ и сам шта ми треба радити! — рече љутито поп-Ћира. — Очитаћу ја њему већ —

— Да му очиташ, јест, — храбри га госпођа Перса, — те још како да му очиташ. Ej, да ти ја мој језик позајмим!

— Те још како ћу да му очитам! Зар је то лепо да се ми као комшије и пароси тако мрзимо?! Зар сам му ја крив, или моје дете?

— Или ја? — вели г-ђа Перса. — Он га је први дочепао и одвео био својој кући.

— Па био га чувати.

— А девојачка су врата сваком, што кажу, отворена.

— Ваљда је он дете, није ваљда још мајорент, па не зна шта му треба.

— Него му сад треба тутор да му туторише.

— А, та казаћу ја њему све то! Видиш ти, молим те, да човек није ни у својој рођеној кући миран! — вели поп-Ћира, па стаде ходати љутито по соби.

— Ако штогођ стане да пребацује, а ти му реци: да сваки према себи тражи прилику; кажи му да младић има очи и своју науку, па види и разликује: шта је *поморанџа,* а шта *цвекла.*

— Не брини се ти! Запушићу му уста, да ће памтити док је жив кад се са мном дишпут'о.

— А можеш му и то рећи: да се *доцкан* сетио. Младић је већ разговарао са мном, а и Меланија ми се исповједила... То је већ свршено... Све му је забадава сад.

— Немај ти бриге. Ти пази кујну, а мени ово остави. Кол'ко сутра наћи ћу се с њим. Имамо и иначе послове неке да свршимо.

*

Сутра дан су се нашли и разговарали подуже поп-Ћира и поп-Спира. Поздравили су се, разуме се, хладно. Досад су се увек питали за здравље и онда кад се обојица нису макли ни из сокака, а сад се вратили обојица с пута, — па један другог ама ни једном речицом да не запита!! Кад су почели званичан посао, један другоме нису у очи гледали, него и један и други кад нешто има да каже, а он говори и гледа у онај писмени акт, или окреће плајваз, или намешта перо у држаљици, или тако ма штогод, тек да се нађе у послу. Свршe и тај посао, а изгледало је да се поп-Ћира већ предомислио, и да неће ни отпочињати какав приватан разговор, него да ће се у миру растати. Поп-Спира је већ узео свој штап и шешир, и гладио га руком низ длаку, дакле већ био спреман да пође, кад ће га поп-Ћира јетким и дрхћућим гласом ословити и зауставити.

— Ама... оче Спиро, 'тедо' се нешто с вама

мало разговарати, ако се, то јест, с вама, уопште *и може* разговарати.

— Е, да!? А откуд то сад, господар-комшија?! А зашто као да не можете разговарати?! К'о и досад, драги комшија и колега.

— Та... не знам, знате, — рече поп Ћира и подиже обрве, а доби две озбиљне бразде око ноздрва — јесам ли се, то јест, добро атресир'о и 'оће л' вредити што *вама* говорити?

— Па како сте ви то „*вама*" некако чудно изговорили!?... И после, 'оћете л' о црквено-општественим ствар'ма да разговарате?.... Ако мислите о њима, стојим вам на служби... о њима се ваљда тек нећете са мојом Сидом разговарати?!

— Добро те нисте рекли, с вашом Жужом!

— А шта би вам фалило, само ако она...

— Охо! — вели поп Ћира.

— Охо! Да како! — вели поп Спира и остави штап.

— О фамилијарним стварима желио би' да се разговорим с вама, господар-комшија, о фамилијарним... ако, ако, то јест, немате што против тога.

— Молим вас, извол'те само! — вели поп Спира.

— Шта ту ваздан правите некаква предисловија!

— Та... знате, чесњејши господин' *Спиридоне*, мислим, је л' вредно и *да почињем* с вама; јербо не знам ко је старији у тој вашој кући, *ви* или *она*... она ваша... ваша супруга?

— Но, па ја сам... ја, пречесњејши господин' *Кирило!* А шта би к'о хтели? Деде, немојте обилазити као мачка око вреле кобасице!

— Но, па ако сте ви старији у кући, к'о што кажете, а оно молио би' вас... кад би били тако снисходителни према мени, па наредили онима тамо... онима вашима... да оставе моју кућу на миру. Знате, нисам рад ни да се *свађам* с вама, а ни да вармеђа има посла. Ето, то сам желио да вам кажем. 'Оћу, — подигао поп-Ћира глас као да диктандо говори, — 'оћу да сам одсад миран пред својом кућом, оче Спиридоне.

— По мени баш, — упаде му у реч поп-Спира, — оче Кирило, можете слободно, ако 'оћете и чловити пред кућом!

— ... а за решето је авлија а не сокак, — наставља поп-Ћира. — А не изнети га насред сокака, као да је сокак ваш спахилук,... да човек не може да изиђе пред своју рођену кућу од лупе, прашине и плеве...

— Ја водим виртшафт како ја знам!

— Јесте! Ви водите виртшафт како ви знате; ваша супруга како она зна, а ваша слатка ћерчица опет како *она* зна! Неко дањом, неко ноћом; тек дошло време да се поштен комшилук расели од тога вашег виртшафта.

— Охо, охо! Ама ви, господин Ћиро, баш онако . . .

— Јесте; ми *онако,* а ваша кућа *свакојако.*

— Охо! — узвикну зачуђено и увређено поп-Спира, па остави шешир. — Само кад је *ваша* кућа пример селу.

— Богме и јесте.

— Додуше, имате се чим и поносити; к'о мачка с огорелом шапом!

— Но тек на вашу се кућу неће угледати

— Но, то вам и неће бити можно, јер сам јуче забранио мојој Јуци и да прима визите ваших, а још мање да сме одлазити к вами. Дакле, госпођица Мелапија ће нас поштедети.

— Неће вам ни доћи, не бојте се, баш да је и зовете.

— Та да! Има она доста *унтерхалтунга* и код своје куће. Фала Богу, онај вам и не избива из куће. А збиља, господар-комшија, а откад сте ви то постали хаузмајстор па издајете квартире? — запита поп-Спира.

— Јест, ал' бар долази *дањом*... а ту су и старији!... А код вас онако, што певају паори... „све по 'ладу, да га не познаду!"

— То је лаж! — грмну поп-Спира.

— Па изволте запитати и известити се код

Ниће боктера... Он, к'о што вам је познато, најбоље зна те ствари.

— Охо! — викну поп-Спира.

— Мож'те ви викати: „охо", кол'ко 'оћете, али то је све тако. Не може човек у вече да разлади собу и да пусти фришка луфта, од ларме и музике; дигли сокак на главу!

— Е, е! Ама то ће канда да изађе на дебело, господар-комшија! — плану поп-Спира, који изгледа да је сад схватио домашај поп-Ђириних заједљивих речи. — Кога ви то мислите кад *тако* говорите, молићу лепо?

— Па говорим, — вели јетко поп-Ђира, — о вашој красној ћери Јуци... нек вам је жив' и здрава!

— Господин' Ђиро, — викну императивно поп-Спира, — *ћер* да сте ми оставили на миру! Не испирајте уста с њом! Њу ми оставите на миру.

— Нек остави она моју кућу на миру, ал' боље рећи: нек остави на миру *момке* по селу, па ће онда и моја кућа бити поштеђена!

— А шта има она *то* с вашом кућом?!

— Има то што није миран сокак од нахтмузике. Све трешти од неких трумбета.

— Па зар је само моја кућа у сокаку?!!

— Е, није него ваљда оној баба-Тини праве музику?!

— Та каква је ћорава садашња младеж, и зашто као и не?

— Па кад праве баба-Тини, а што ће онда ваша Јуца, ваша безазлена и кротка ћерчица на прозору?! Сигурно се одала на астрономију и звјездочтеније, — вели заједљиво поп-Ђира, — па погађа 'оће л' бити рата, и ко ће добити батина.

— Па и биће и рата и батина! — дрекну поп Спира љут као звер, и полете на противника...

Шта је одмах следећег секунда било, дознаће читаоци одмах у следећој Глави, од једне са свима детаљима тога догађаја добро обавештене госпоће.

ГЛАВА ТРИНАЕСТА

У којој је приповедање, или боље рећи извештај, г-ђице или г-ђе Габриеле, која је увек врло добро обавештена била о свему и свачему, и знала до најситнијих детаља све што се догодило (па и што се никад ни догодило није) у селу; и која је, будући доста бесослена, вршила улогу и подмиривала потребу сеоског „Тагблата“ или још боље „Интересантеблата“.

Овај састанак и разговор између попова био је тако око девет часова. Тога истога дана после подне, приповедале су се чудне и невероватне ствари о том догађају. У вече тога дана, знало је цело место, и лево и десно од Великог Сокака приповедало се у свима кућама о том збитију. А заслуга за то припада г-ђици Габриели. Она је била као нека врста машамоде у селу. Отменији су је звали „сеоским телеграфом“, а паори „сеоским добошем“, а названа је тако не онако на памет, него што је доиста личила и на једно и на друго. Што се год добро или зло, лепо или ружно, десило у једном крају, за тили час сазнали су сви остали крајеви, од Швабине суваче, па све до иза вашариште. А знала је добро и немачки, па јој је у толико шири био терен и поље рада за купљење и распростирање новости, и са тих премућстава била је присна пријатељица са г-ђом Цвечкенмајерком, месном бабицом, којој је сваки дан ишла на јаузи са штрикерајем у корпици. Ту су једна другој рапортирале што је која дознала, и после разносиле врло савесно и ревносно новости по селу.

Која је од њих прва дознала за тај страшан догађај, то вам писац не уме да каже, јер је свака присвајала за себе ту заслугу да је она прва сазнала, па оној другој казала. Одмах после ручка, узела је г-ђа Габриела (молимо читаоце за извињење што ћемо је звати час г-ђом час г-ђицом, јер тако су и у селу сваки час грешили) узела, дакле, штрикерај у корпицу, па полетела и заредила по кућама и сокацима. Прво је отишла г-ђа-натарошевици, дакле у беамтерске, одатле у трговачке, а после у мајсторске куће, и тако даље све по рангу.

— О, пàрдóн, извините! Нека, нека, ручајте ви само, — вели г-ђица Габриела, улазећи код г.-натарошевих, — ја ћу мало после доћи.

— О, ништа, ништа! — вели г-ђа натарошевица. Ми смо мало повише закаснили, извин'те и ви! — Бар да сте раније дошли, а красну смо рибљу чорбу имали.

— Молим, молим, — устручава се г-ђа Габриела, — к'о што сам рекла, ја могу и мало после! На мом дуварском сáту већ прошло два.

— Па и није вас преварио, — вели г-ђа натарошевица, — него се ми мало задоцнили; а у другим кућама дабоме да су давно и давно ручали.

— Бо'ме, како где! Како код кога! — рече задовољно Габриела. — Код господина *Ћире, пароха,* знам да им данас није до ручка —

— Код господ'на Ћире?! — рече радознало г-ђа натарошевица, и постаде одмах много услужнија. — А шта је то било тамо, слатка?

— Шта, зар нисте чули?

— Нисмо, рођена! Та молим вас, раскомотите се само, к'о код своје —

— И *ништа* нисте чули?! И *ништа* баш?! Та је л' можно? — пита Габриела скидајући мараму. А ја потрчала да чујем, кажем у себи: госпођа ће као беамтерка то најбоље знати, јер се на ове сеоске торокуше, гнедиге, не смете ослонити.

— Ништа, слатка! Ја сам вам овде к'о у пустињи —

— Та није можно! Таз ис унмеглих! Та цело село само о томе говори —

— Да нисн ти, Кипро, чуо што? — пита г ђа натарошевица мужа.

— Ја..., баш ништа, — вели г. натарош.

— Ех, мој супруг, — вели очајно дебела г-ђа натарошевица, — то вам је управо беамтерска натура; има тај рђав обичај да га се ништа, ама ништа, слатка, не тиче, и ништа неће да ми каже!... Увек од десетог неког чујем што се у селу догодило.

— Та шта говорите, милостива!?

— Та брез шале! Него изволт'е, не женирајте се ни најмање.

— Молим, молим..., не устручавајте се ни најмање... ни најмање... К'о да и нисам ту! Ја ћу ево овде на канабе! — рече Габриела, и седе иза њихових леђа на једно канабе, и извади свој штрикерај.

— А не, не, — не дâ јој г-ђа нотарошевица. — Се'те, слатка, овде сас нама. Изволт'е мало дање, да знате само како је слатка, к'о да није из паорске баште, него к'о да је „цукрас" правио.

— Па могу баш једну кришчицу, онако форме ради, само да вам не дам корпу! — вели Габриела и остави штрикерај.

— Но, па шта је, шта је то, слатка, било? — вели г-ђа натарошевица.

— А ја баш идем поред ваше куће, па мислим у себи: дај, кажем, да свратим к њима, ваљда ће господин-нотер знати све... Кад оно... ви нисте ни чули! Не знате ни кол'ко ја!

— Молим вас —

— Та шта вам ја баш много и знам?! Чула сам, ал' чисто и сама не верујем... а на сплетке мрзим к'о на ђавола... Та знате ме, фала Богу..., на нисам рада да ми се пребаци —

— Верујем, верујем, слатка, и *сама* сам вам таква.

— Знам. знам, бар *мени* немојте, гнедиге, говорити —

— Па кол'ко знате, слатка, кол'ко знате! — наваљује г-ђа натарошевица. — Ошете л' мало ше-

ћера на дињу? Има свакојаких густова. Ето, мој Кипра воле да поспе дињу бибером ил' тубаком (бурмутом) —

— Фала, гнедиге, ја волим дињу онако клот натуралну; осим рајс-пулфера знате, због ветра, и на лице ништа не мећем —

— А, па ви немате ни нужде! Така кожа!

— Дакле слушајте!... Ал' молим вас, милостива, да задржите то за вас. Бог зна је л' то све и истина, па нисам рада —

— О, молим, молим, то није било ни нужно... Ако ова рибу на асталу, — рече и показа на варку од сома, — што проговори, то ће се и од мене чути. Дакле —

— Дакле, чујте! — рече Габриела и поклони се г. Кипри натарошу, који испушио беше лулу и кренуо се да прилегне мало, наредивши да се она лубеница не вади из бунара пре него што се он пробуди. Дакле, ви знате да сам ја пријатељица и госпоја-Сиди и госпоја-Перси; не знам већ, гнедиге, коју већма и више волем. К'о да смо сестре, или тако штогођ. Ако се сећате, ја сам вам још пре две три недеље рекла и пророковала да ће бити вашара између њих. А ја што видим, гнедиге, то је виђено. Још онда сам приметила да није к'о некад. А то је све због оног младића, младог господина Пере, што је сад учитељ овде. Наравно, и сасвим природно; и једна и друга има кћер, па мати к'о свака мати. Свака је добру рада за своју кћер; а јао жалосна, а како и не би; ако мати неће. а да ко ће?!... Ју, ја сам се баш заљубила у тај ваш цицт; говорим, а сва ми памет остала на њему! Ди сте га, гнедиге, узели? Да лепа цица! — рече разгледајући хаљину домаћичину.

— Код Пишкелесовице на рогљу, у Бечкереку, трећа кућа од апотеке.

— Баш нећу имати мира док и себи не купим —

— Јест, врло леп цицт! Нисте ви први којој се доп'о.

— А је л' остало још у комаду?

— Бо'ме, потрчао је све сам први ноблес у Бечкереку и све разграбио.

— Јуф! Та немојте ме, гиедиге, плашити! А пошто риф?

— Тридесет и две крајцаре, ал' треба се умети и погађати.

— Та шта говорите! Тридесет и —

— Та ман'те циц до ђавола, — прекиде је нестрпљива г-ђа натарошевица, — него молим вас даље, само даље —

— А, да пàрдôн, пàрдôн!... Дакле, до тог доба су се и којекако слагале; ал' од ото доба, крв и нож, крв и нож! Једна другу и да не види! А већ, додуше и пре се једна на другу тужила. Колико ми се пута госпоја Сида тужила на госпоја-Персу, — како је обешењачка жена! Кад год иде Меланија у цркву, увек зове и моју Јулу, а неће сама да иде; само да се види како је она господске боје, блéда, а моја Јула здрава па румена к'о што је Бог дао. А после, — каже, — примјетила сам, — каже ми госпоја Сида, — и то, да увек она има нешто особито, тек само да није к'о у ове моје. Ако моја Јула пође једне Недеље брез рукавица... а куд ће на ово време и да их навлачи!... Меланија одмах навуче рукавице, да покаже како је „нобл"; а ако друге недеље ова моја понесе и навуче рукавице, онда их опет Меланија *не навуче*. Онда опет оће да покаже како она има беле руке к'о у ноблеса, а моја Јула, бајаги, само их зато навлачи да сакрије своје од виртшафта испуцане руке!!! И на то је, — каже господа Сида, — све она матора сакраменцка бештија учи! — Дуго сам, — каже, — лупала главу и штудирала док сам се досетила тој њеној унцутарији." Ето тако су се и пре оговарале. А ја је тешим и стишавам,... така ми је, знате, нарав, волем све лепо, брез свађе, па јој кажем: „Па можда је то, слатка госпоја-Сидо, само случајно; вама се то тако чини! Баш вам могу отворено казати, и уверити вас да госпоја Перса, кол'ко је ја познајем, да она, напротив, баш к'о своје рођено дете воле

вашу Јулу. Баш мени самој је ономадне казала како вам завиди што имате тако вредну и здраву ћер.“ — „Ето, — вели она —“... Ју слатка, баш би' вас молила још за једну малу кришчицу, ова ваша диња све се топи у усти.

— О, па што не кажете! Извол'те, молим, извол'те.

— Фала лепо! Мој покојни није марио за диње. Увек сам их крадом јела у кујни с млађима... Био је нервозан на диње здраво.

— Верујем, има људи разне феле —

— „Ето, — вели госпоја Перса,“ — приповедам, знате, *ја* госпоја-Сиди, — „ето она моја, Меланија то јест, мало мало, па кашље! Те кувај ово, те кувај оно. Здраво је њежна, — каже, — хаглих к'о лептирова крила! Све ја морам да радим, жао ми детета; шта ћете, кад се за нешто више родила, — каже. — А госпоја Сида како који дан све шира; њена Јула све ради за њу. Оно је девојка, — фали је госпоја Перса. — Кад корачи, све се тресе земља под њом! А ова моја к'о нека балска лепеза; да је дунеш, зауставила би се негде на тараби или на багрему, како је лака! Никакав тежи посао није за њу. А госпоја-Сидина Јула кад се попне на кацу, па им траје до новога, а нама око Сретенија нестане, па морамо да купујемо купуса с пијаце.“... „Ево ви'те, — кажем ја госпоја-Сиди, — шта каже госпоја Перса!“... И зар мислите, — окрену се г-ђи натарошевици, — да сам је умирила?... Боже сачувај! — наставља Габриела. — Тек онда се зграна, па стане да ћипа и да праска. А ја је једнако умирујем; јербо не волем, знате, свађу: волем сваки са сваким да лепо живи... Молим вас, слатка, ја сам се већ обезобразила, ал' ви сте криви што умете тако слатку дињу да изаберете —

— О, молим, молим... с драге воље! Извол'те! — рече г-ђа натарошевица, држећи једнако нож у руци и дињу на крилу. — Ал' послушајте ме! Узмите мало шећера па посолите крїшку!

— Ајд' баш да вам не учиним на жао. Али

само једну кашичицу!... Дакле, тако ја стишавам. Волем све лепо; с *лепим* се, слатка, може све учинити. Тако сам утишкавала и, што кажу, крпила! Е, ал', бо'ме, и томе је било краја! Док су *мене* слушали, и док сам *ја* могла... било је и којекако. Ал' од како дође онај младић, не слуша ме више ни једна ни друга, па тако је и дошло до шкандала —

— До *шкандала*?! Молим вас само брже, шта је, дакле, то било? — рече г-ђа натарошевица, и одсече и себи кришку диње. — И ја огладнила чисто од љубопитства... Дакле?

— Само се мало, гнедиге, стрпите! Дакле, к'о што сам рекла и казала, чим је нови учитељ дош'о, одмах су га салетили и једни и други. Један га дочеп'о за рукав, па га вуче на ручак; а други за други рукав и крагн, па га вуче на јаузн и вечеру. А младић сирома', да се не замери ни једнима ни другима, ајд' и тамо и овамо; па зарећ'о из једне куће у другу к'о нека комесија. А они и једни и други удри фали сваки своју,... а он се само окреће час једној час другој Младић, наравно, има очи па пробира и шацује. Еле, госпоја-Персина Меланија, Бога ми, боље умела; учинила одмах ероберунг!... Та оно... знате... не треба се баш много ни чудити; у том јој је, што кажу, и век прошао! А после, и *немецко воспитање*... шта ја фурт предикујем и говорим... ал' немам коме. Ето, и овде се показало!... Сад ће јој падати на ум, знам добро, моје речи, ал' шта је 'асне сада!? Говорим ја њој откад још: „Госпоја-Сидо, ако сте права мати, и пријатељ своме детету, немојте да је оставите да буде слепа код очију и без изображења; подајте је у лер код фрајле Нимфадоре, да научи да хеклује штрумф-пандле и сас перлама чачкалице за зубе и немецки унтерхалтунг! Доће време, па ће вас дете проклињати! Бадава, што јест јест; ал' за љубазне ствари — само је немецки језик створен, слатка! Није то да говорим и држим страну што ми је мама била Немица,... ал' сасвим је тако. Зар не? Ја само кад морам да се свађам и да псујем кога, онда гово-

рим српски, некако је за то згоднији; али за фине ствари, опет вам кажем, само немецки! Само немецки, слатка моја!... Сад се уједа господа Сида, а кад сам је ја саветовала да дâ њену Јулу нигде на страну у кућу, у лĕр, а она сва позеленила, па ћипа, мал' ме није ударила, па каже: „Не дам ја, док сам ја жива, — каже, — моје дете у швапску кућу; у једном истом кориту, — каже, — и месиду 'леб и переду веш. и купаду децу, поганија једна!" Е, ето јој сад —

— Ал' молим —

— Еле, господин Пера се заљуби до ушију у фрајла-Меланију, па је сваки дан код њих, и доноси јој све лепе немецке књиге, сентименталне и пуне жалостивни' ствари за плакање. И каже сад да не би ни једне секунде могао бити без ње, то јест Меланије; а да се, не дај Боже, стрефи штогођ, отиш'о би, каже, из дешперата, у клоштер Месић у калуђере.

— Ју, сирома' младић!

— И тако фрајла-Јула остала на цедилу, па се из дешперата заљубила у Шацу... оног младог, здравог, лепог,.. та знате га сигурно... берберског асистента. Та како да га не знате?! Оног што увек залепи мали к'о младеж округао фластер на доњу вилицу, к'о бајаги, боле га, има бубуљицу, а оно није, не фали му ни ђавола... него само из обешењаклука, да је још лепши!... А обе мамице више да не видиду једна другу, него се секираду, а све због будућег зета. Е, сад ко је томе крив, питам вас, што се Јули измакла тако лепа и добра партија?

— Ал' молим вас, слатка, — опомиње је г-ђа натарошевица, — ал' ја још никако да чујем —

— Ах, пардон, пардон, милостива! Наљутила сам се... жао ми сироте Јуле, к'о да ми је рођена сестра. Дакле, доста до тога, да је настала 'ладноћа међу њима через младога хер-лерера, тога младића. Госпоја Сида научила да прид вече поседи прид кућом, ал' не може да гледа кад се шета фрајла Меланија и господин Пера, па госпоја Сида про-

толковала то тако к'о да је то труц њојзи и Луци. Па она онда изнела решето па решета жито, а поп-Ћирини онда они не можеду да изиђеду пред кућу ни послом, а камо л' ради унтерхалтунга. Онда госпоја Перса почне позивати господин-Перу на вечеру и после вечере, а из госпоја Сидине авлије бацаду се сас кромпирима у госпоја-Персину авлију, само да не останеду дужни. А онда госпоја Перса напусти своју слушкињу, ону шиндивилу Ержу, што су је спевали у шору с оним младим апотекарским субјектом, да трушира госпоји Сиди... Изађе к'о бојаги да почисти сокак испред куће, а она запева кол'ко је грло доноси ону паорску песму: „Пусти, Боже, све громове твоје, па *потуци* све *комшије* моје," а то се, знате, односи на поп-Спирине. Шта мислите!! Би л' вам то икад пало на памет! А госпоја Сида онда к'о вели: „Кад ти мене секираш *песмом*, ја ћу тебе *музиком!* Да ви'ш како *ја* умем!" И једно вече дође лепо Шаца, онај што сам га мало пре споменула, са читавом бандом блех-инштрумената, гајди и других инштрумената, и дигне сокак на главу; срела га... лепо га вид'ла к'о ја вас, милостива, сад... фрау-Цвечкенмајерка кад се враћала од породиље из арендашког сокака. Кад су се вратили попови с пута (јер ни један се није стрефио тада код куће), а оне обадве ударе у плач и тужбу, а супрузи место да уреде ствар и стишаду, а они се потучеду! И поп Спира, кажу, инзултир'о је господин-Ћиру... гађ'о га песконицом, и онај ост'о без једног зуба... избивен му *леви* кутњак, баш с које је стране и јео поп Ћира, јербо десном се страном и не служи, на десној су му сви зуби слаби и шупљи.

— Та шта говорите!! — пита запрепашћено г-ђа натарошевица.

— Да шта ви мислите! Господин Ћира је хаглих човек, а оно је паоренда, на још немешки син! Мож'те представити себи! Зар нисте чули какве је муке им'о отац поп-Спирин док га је натер'о да се школује? То је салашар. Трипут је, кажу, бег'о из

школе и бег'о на салаш, па се брицом бранио и неће никако у скамију... Па га онда, четврти пут, отац вез'о уларом и пајванима иза стражњег сица за шараге, па га тако одвук'о у школу, те се једва скрасио у скамији.

— Та шта говорите?!

— Да шта ви мислите?! Још онда к'о дете, па се вид'ло да ће бити од њега неки грубијан, — заврши Габриела мећући штрикерај у корпицу, који је после треће скришке диње опет извадила била.

— Та, шта је —

— Извин'те, милостива, — рече облачећи се, — ал' ја сам се мало и одвише задржала! Службеница! Љубим руке, гнедиге!... Ал' молим вас само, ником ни речи! Нек остане код вас! Нисам рада! Нисам рада, знате, да ме после попреко гледају... Службеница!

ГЛАВА ЧЕТРНАЕСТА

У којој је сав онај „рест“ Габриелиног приповедања који није могао стати у Главу Тринаесту. У њој ће, дакле, читалац сазнати још неке подробности које се односе на онај крупан догађај, и видеће како сеоска „фама“ постаје и расте.

Чим је изашла од г-ђе натарошевице, упутила се г-ђа Габриела брзим кораком г-ђи Соки гркињи. А тако исто и натарошевица похитала је, обукавши се на врат на нос, г-ђи Ге́циници касирки, и г-ђи апотекарици, да види да ли су ове чуле што од свега овога; па ако су чуле, да сазна још више, а ако нису, да им прва јави.

— 'Оће л' ке́ра? — чу се са сокака глас.

— Но, ко је сад опет? — пита г-ђа Сока, и погледа на авлиска врата.

— Госпоја Соко, 'оће л' кера? — чу се и по други пут глас, и г-ђа Сока позна глас Габриелин.

— Неће, неће!... На ланцу је под амбаром. Извол'те слободно! — одговори г-ђа Сока. — Но, шта ће сад опет та матора торокуша?! (Г-ђа Габриела није била ни матора ни ружна, него баш напротив; али је г-ђа Сока била гневна, а онда ни сами мушки не бирају израз, нити су објективни!) Опет ће ме задржати од посла к'о и одономадне, — вели г-ђа Сока, пред којом стојаше једна гомила старих плеснивих рукавица, које је секла и спремала да покрива флаше од парадајза који је баш тога дана кувала и за зиму спремала.

— Добар дан; кис ти хант! — клања се г-ђа

Габриела. — Пардон, пардон, ако сам вас штагод узнемирила... к'о и увек, и данас сте у послу. За Бога, гнедиге, та кад се ви одмарате, то би' само волела знати —

— О, баш напротив. Ни најмање ме нисте узнемирили. А ја баш мало пре у себи мислим: О, неће л' Бог ког донети!... Како сам сама, баш би ми таман к'о поручена дошла; кад ал' оно, гледај, ето вас. О, сам вас је Бог дон'о.

— Богме, слатка, нећу се моћи дуго ни сама задржавати, јер сам за послом, а и ви сте, к'о што видим, у послу.

— Та, ето, цуњам по орману Тражим и купим старе рукавице, да покривам флаше од парадајза. Све саме бâлске рукавице, од Бог те пита каде. Гледам их, Боже, па мислим и питам се: та јесу л' то, Боже, моје?! Та зар је у њих стала ова моја садашња рипида!? Како се човек само измени! А наравно, и кад је то, слатка моја, било! Боже, шта је човек! Не зна ни кад проживи, а текем дођу године! Па ми паде сад и то на ум, Боже, какав је штуцер мој покојни био некад као млад трговац, кад ми је шмајхлов'о!... Тхе, па све је прошло!

— Но, ал' и ви морате признати, слатка, да је имао и коме; им'о је, бо'ме, *и коме* да шмајхлује! — вели г-ђа Габриела.

— Та... баш не велим да није; није ми један то призн'о... Била сам млада; а што је младо, то је и лепо... Било па прошло! — уздахну г-ђа Сока.

— Хе, госпоја, „пролазе године к'о гоћ мутна вода", што кажу паори. Што проживите, слатка, то вам је —

— Право кажете, — потврђује г-ђа Сока.

— Јест, бо'ме! Па опет људ'ма све нешто тесно док су живи! Гледам баш нашу господу парохе, поп-Ћиру и поп-Спиру само; тхе, а шта ћете!... Једно, што кажу, тесно, а друго бесно!... К'о да ће хиљаду година да живиду!

— Поп-Ћиру и Спиру? — запита је зачуђено г-ђа Сока. — А шта је то било?

— Зар ништа не знате? — чуди се г-ђа Габриела.

— Ништа...

— И ви баш ништа нисте чули?

— Ни речи, слатка моја, ни речи!

— Та је л' можно!?

— Та задрж'о ме овај проклети парадајз код куће, и баш сам данас нашла да га кувам!... Ефи! О, Ефика! Узми ове рукавице, па их овлажи и развуци, очисти их од плêсни, и искомадај их овако к'о што сам ја почела, — нареди г-ђа Сока Ефики, једној округлој дунди белих трепавица која је дотутњила, — добила сам визиту... немам сад кад. Ајде, носи то брже!... Дакле, шта је то било, слатка!? Седим к'о на шпоперту од љубопитства, тако сам најгириг! Ништа, ништа вам не знам —

— О, то сам вам ја онда у великој штети! А ја, сирота, мислим да се оасним штогођ, па кажем сама себи: дај да одем часком до госпоја-Соке; она ће то знати, кад држи дућан! О, о, баш ми је жао —

— Молим вас, ни речи, к'о што вам кажем, нисам чула! Рец'те само кол'ко знате; немојте ме, слатка, мучити! Кол'ко знате, приповедите, а ја већ могу себи представити!

— Та, наравно, кол'ко знам.

— Да се нису посвађали?

— Та да је само *то*, — па и Боже помози!

— А зар има, наопако, штогођ још и горе?

— Да шта ви мислите.

— Та шта говорите! И-ју!

— Инзултирунг!... Потукли се!

— Потукли! Фрау-Габриела, ви се ваљда само шалите! Ид'те, молим вас.

— На моју част, слатка!

— И-ју! Ко би то рек'о!

— Те још како!

— Та не говор'те!

— Да шта ви мислите! Извук'о бо'ме наш господин Тира к'о Талијан код Кустоце!

— И-ју! Госпоја Габриела, та *шта* ви то мени говорите?! А *од кога*, наопако!

— Од поп-Спире.

— Јао, наопако му звонило! А через чега?

— Через младожење! Отимају се о њега; и један и други има у кући на удају... па через господина Пере, учитеља.

— Та знам, знам... ал' тек... к'о мислим да... не мора због тога баш тако! — чуди се г-ђа Сока. — Та и до сад је било прошевине! Ју, Боже, — чуди се и крсти г-ђа Сока, — та то баш к'о неки паори!

— Е, ал' приповеда ми г-ђа натарошевица... — случајно сам код ње свратила мало час и од ње чула. Скаменила сам се кад сам чула, и једва сам дошла к себи. Ја вам сад не умем ни десети тâл од онога што ми је све она казала, да испричоведам (а немам ни каде, слатка)... Каже ми г-ђа натарошевица, између осталога, да није само око тога било чију ће ћер узети? То би му, — каже, — поп Спира још и опростио; него је он дочуо да је онај, то јест поп Ћира чак ишао ди треба, да изради да његов будући зет, то јест, садашњи господин Пера, добије поп-Спирину парохију!... Сад како је то требало да буде, — то вам сад не умем баш казати и екшплицирати, — али доста до тога да је то поп Спира дочуо, па лепо сео у кола па за њим; и срећно му поквари тај посао. Па још тамо су се, у Темишвару, каже г-ђа натарошевица, споречкали, а овде јутрос и довршили.

— За име света, па зар се баш тукли!... А који им је ђаво у тим годинама?!

— Формално тукли. По селу само о том и говоре. Идем да чујем још штогод. Службеница! Службеница, — рече, и похита да иде.

— Та сед'те још мало, — заустављ је г-ђа Сока испраћајући је до авлиских врата. — Та тек што сте дошли! Та не задржавате ви мене ни најмање!

— Морам, слатка, и сувише сам се задржала. Дакле, због!

— Та, та, фрау-Габриела, та шта вам се то

вуче, — повика за њом г-ђа Сока. — Та вратите се брже! Куд ћете тако? Та спала вам доња бела сукња, па се вуче; та саплешћете се, па ћете разбити нос.

— Јао мене жалосне! — викну очајно г-ђа Габриела, која је била већ прилично одмакла. — Ју, убио је Бог; како *то* да ми пасира! — па стаде и погледа доле и виде да је сасвим тако. — Уф, уф! Куд сам сад овако пристала!!!

— Фрау Габриела, — чу се и други глас из једног отвореног прозора из куће господина Геце касира. — Та ди су вам очи! Ха, ха! Та изгубићете сукњу на сред пута! О, жено, Бог те вид'о!!

— Извол'те брже у авлију! — чу се трећи глас из треће куће.

— Ох, баш ћу вас молити! — рече г-ђа Габриела и утрча у кућу. — Молим вас, само малко. Уф, уф! како то да ми се деси! Молим вас, слатка, ја сад немам каде, него ево вам сукње, а ја ћу послати сутра моју малу. Уф, уф, кад ја највише посла имам, онда ми баш пасира какав малер. Изволите, само до ујутру.

— Не брин'те се ништа.

— Ал', слатка, немојте само ником ни речи о томе! Уф, уф. Баш вам фала! Срећа те ми је тај малер пасирао пред вашом, а не пред каквом другом кућом! То ми је утеха бар, јербо вас знам да сте жена на свом месту! А куд би' знала! Јао наопако! Ако виде паорски мушкарци, 'оће, ђаволи, још да ме певају! А куд би' знала од срамоте, да су ме какви мушкарци вид'ли! Проклети мушкарци! — рече и оде као ветар у кућу г. Геце касира, где је раширеним рукама дочека г-ђа Марта, Гецина супруга.

— Но, — рече г-ђа Габриела улазећи у Гецину кућу, — и ја вам красно изгледам. Изгледам к'о да су *мене* тукли, а не господин-Ћиру!

— Та је л' истина, Бога вам, то што сам отоич чула за нашу господу парохе.

— Од кога слатка?

— Та од г-ђе натарошевице. Њој је г. супруг њен Кйпра, све из акта прочит'о, каже она.

— Она то каже!! Она!!! Та ја сам јој, слатка, све казала!

— Дакле, истина је! — чуди се г-ђа Гециница. — Дакле, тукли су се?

— Формално тукли. Једва су их развадили. Поп Спира је инзулти'ро, онако паорски, господин-Ћиру. Ударио га.

— Ударио! Јао наопако! А чиме?

— Ударио га „штоглом" у леви образ, и све му зубе поизбијао и просуо по порти.

— Каква „штогла"?

— „Каква"! Боже мој, како ме то питате?! Па *штогла:* штогла од пеглајза! Боже, госпоја Марта, к'о да сте паоркиња, па немате пеглајза у кући, — него пеглате к'о паоркиње на велику ро́љу!

— Та... знам, ал' опет... — рече Гециница па се прекрсти од чуда. — Јао мени, а откуд му штогла?!

— Па понео са собом у џепу. Ви бар знате, слатка, к'о касирка, какви су поповски џепови и шта све може у њи' да стане!

— О, о, Боже!... *Штогла...*

— Па-па-па им'о штоглу.

— Та... знам, знам... — вели, сумњајући, г-ђа Гециница, ајде-де, да су се *попадије* сас штоглама потукле; жене су, па не би било никакво ни чудо да полете пеглајзи и шпорерти!... Ал' људи, па још попови! Ах, — рече одбијајући одлучно, — каква штогла, Бог вас видио!!

— Па штогла, слатка, штогла! — рече жалосним гласом г ђа Габриела. — У осталом, — трже се па настави, — сад вам ја баш не умем казати *откуд му* баш штогла... ал' тако сам чула... пошто сам купила, по то вам, што кажу, и продајем —

— Откуд само штогла! — чуди се једнако г-ђа Гециница. — Па онда...

— Е, па кад ми не верујете, ја нећу приповедати, — рече г-ђа Габриела, готова већ да удари у плач.

— Ал' молим вас, приповедајте!

— Не, не! Вид'ли сте да ми је пасир'о онај малер, — рече Габриела па удари у плач, — па ме само секирате, и не верујете ми. То баш ни најмање није лепо од вас, госпоја Марта! Ја, и ако ми спада сукња, ал' ја опет никад немам обичај да лажем! — рече г-ђа Габриела, и стаде лити грозне сузе. — А то може свакој пасирати кад хита за послом! — заврши сва уплакана.

— О Боже, Боже, с *чим* да се потуку!

— Е, па лепо ако ми не верујете, а ја вам нећу ни доћи више никад. Запишите слободно кад ме видите код вас!

— Та немојте опет и ви бити тако на крај срца! — умирује је г-ђа Гециница. — За Бога, зар између таких људи па да дође до тога?!

— Та знате, фала Богу, господин-Спиру, — рече бришући сузе мало умирена г-ђа Габриела; — салашар, па још немеш, грубијан!

— Но, то ће лепо да се сврши! Каже ми баш г-ђа натарошевица како јој је муж каз'о да ће господин Спира бити обријан к'о два пут два, а парохију ће добити господин Пера чим узме Меланију, а баш ће бити красан пар; и чим се запопи. Да шта ви мислите! Оде брада...

— Хахаха! — насмеја се г-ђа Габриела онако уплакана. — Морам, слатка, да се смејем, и ако ми и није до тога! Шта ми паде на памет! Сирота Јула! Баш је малерозна; наслутила је. Није се забадава заљубила у Шацику берберина. Бар ће имати ко ће обријати поп-Спиру. Хахаха! Његов рођени зет! О, убио те Бог, Габриела, откуд само *то* да ти падне на памет! О, жено, жено, иди до врага! Да ме ко чује ди се овако смејем, мислио би још да сам нека пакосна жена. Сирота, сирота Јула! Баш лепо наслутила! Службеница, кланьам се!

— Та останите још мало, слатка! Бар на белу кафу, а красан обрст имам.

— Други, други пут. А сад морам! Имам још неке куће, — рече, и оде као ветар на авлиска

врата, и прође нека три четир сокака, и сврати у неких шест кућа. Већ се почео полако мрак спуштати кад је изашла из шесте куће, и похита јаче.

Г-ђа Габриела је хитала к'о без душе сокаком, где се срела најпре са г-ђом натарошевицом, после са г-ђом Соком гркињом — која је оставила парадајз на Ефики и наредила јој где да је потражи ако се случајно што догоди на ватри — и на послетку са фрау-Цвечкенмајерком, и задржала се с овом последњом подуже на путу. Фрау-Цвечкенмајерка је била као убијена кад је чула да њена при̂сна фрау-Габриела зна много више од ње, и желела је да јој се чим било освети, али није умела ни речи прословити, и, што јој је најтеже било, фрау-Габриела је није много ни запиткивала, зато је једва чекала да је скине с врата.

— Па збогом, — рече фрау-Цвечкенмајерка.

— Збогом, слатка, нећу да вас задржавам, а и сама сам у послу. А сутра ћу вам код вас на јаузни све потанко исприповедати! Боже, познаје се да је већ јесен... дан краћа! Док опереш судове и поспремаш, а оно се већ смркло! А имам још седам кућа да обиђем. Адије! — рече и пољубише се и растадоше.

Г-ђа Габриела удари у кабаничарски сокак. На авлиским вратима затече Пелу, Леке кабаничара жену, нешто љуту, где грди шегрте.

— Да се нисте и ви *тукли* с ким гођ? — запита је г-ђа Габриела.

— Нисам, слатка,... него с овим шегртима, сам један јед кад није мајстор ту —

— А, тако штогођ! А ја мислим, ви сте се тукли, јер то је сад, знате, ушло у моду и код самог ноблеса! Па реко': кад можеду попови да се тучеду...

— Ју, а који попови?! — трже се Пела мајсторица.

— Па попови,... ови... наши.

— А кога су, рекосте, тукли?

— Хе, кога: тога који се неће сигурно пофалити. Бајаги, не знате! Ви не знате!

— А откуд и да знам! Отако ми је човек от'ш'о по вашарима, слабо вам и излазим... па тако ништа и не знам.

— Верујем, верујем... бо'ме поп Тира вам и неће доћи да се пофали...Молим вас за једну чашу воде с бунара; сасвим сам промукла од узбуђења и потреса.

— С драге воље! Изволи'те унутра, — рече Пела и пођоше обе.

— Јуф! — дрекну г-ђа Габриела уплашена од звекета ланца.

— Иди, Мйло, отерај зељова под амбар, — викну Пела шегрту, — знаш да не трпи капуташе и обувене људе. Одма' мисли да је неки вандрокаш.

И доиста, то је било нужно, јер Лекин зељов мање је лајао на босе паоре, ал' кад види господина или само обувена човека, а он се помами и све за штикле хвата зубима.

— Прошћавајте, — вели Пела кабаничарка, — мој Лека већ три недеље како је по вашарима, а ја се опет бојим да се когоћ, кад је овако сама кућа брез мушкога, не ушуња, па пуштам зељова с ланца.

— Баш вам фала! Лепа вода. Боже кад рекоше „воде", паде ми на памет, што кажу, *опију* се људи па се потучеду; е ал' кад је некима суђено, а они се потучеду и брез вина и брез воде. К'о сад с поп-Ћиром што се...

— Ју, ја и заборавила да вас питам. А ко га је напаствовао?...

— Па поп Спира!

— Поп Спира! Ју, жалосна, а зашто?!

— Па због младожење... господина Пере.

— Па ми у овом сокаку чули да је то сас Јулом и господином било свршено још док је овај богословац био... кажу да је одма' сутра дан, кад је дош'о, био и прстен.

— Е, било ђавола! И ви то, Боже, слатка снаш'-Пело, одма' тако верујете?! То је само тако изнето, поп Спира је 'тео додуше, и Бог зна како

рад био, али стег'о се к'о какав Грк, па није 'тео ни крајцаре да да нуз девојку. А поп Ћира, Бога ми, паметнији, — па привук'о младића! Јер бо'ме, кад ко има девојку на удају, па још под фелером, — тај не треба, Бога ми, да цимрија?

— *Фелер!* А зар је Јуца попина под фелером?

— А да шта ви мислите?

— Та здрава је к'о тресак, за Бога!

— Е, чини вам се то само, слатка.

— Ју, страсна и велика! А какав то фелер има? — пита Пела зачуђена.

— Та зар је један, слатка. Не знам ни с кога краја већ да почнем!

— Ју, рођена, — чуди се Пела, — а ко би то рек'о?!

— Ето, прво, не зна немецки! Зар то није фелер за једну младу девојку!! Ето кажите сами!

А Пела се замислила па ћути; и њој изгледа да је то доиста један фелер.

— ... Те још какав фелер... још какав, слатка! Вама к'о мајсторици, немојте се наћи увређени, наравно, да бо'ме... и не треба, али њој, њој...

— Па се потукли?!...

— Мал' га није пробо „кључем" чим се чупа слама... Срећом се стрефили ту господа тутори и Аркадије црквењак, па му отели „кључ".

— Ју, жалосна, а откуд му *кључ?!*

— Па у порти било то... у црквењаковој авлији... А он онда дочеп'о цигљу, па га ударио по глави, и све му зубе избије... Ено, конзилиум од бечкеречких доктора скупио се у болесниковој кући, па кажеду: доња вилица, Бог да прости!... Бог зна 'оће л' и жив остати!

— О, о, за Бога шта чујем!

— Е, а сад збогом снаш'-Пело. Журим се! Збогом! Збогом! — рече па се пожури, ал' се наједаред саплете на вратима авлиским. — Ју! — викну изненађено.

— Ју, та шта вам је; умал' нисте љоснули!

— Ју, „хозл", гром их спалио! И баш сад кад

сам у највећем послу! Молим вас, слатка снаш'-Пело, — немам кад сад да се тоалетирам кад имам ето других послова! — нека преноћи код вас, а ја ћу већ ујутру послати... Ево вам... — рече и предаде их хитајући Пели. — Ју, несретна Габриела, та ти како си почела, ако овако фурт устраје, нећеш ништа ни однети до куће!!

— О, жено, жено, часни те!... А како... ха-ха-ха!

— Срећа те ми тај малер није дигао у другој кући... или на сокаку пасир'о... Ди би од срамоте, да су ме какви мушкарци!... Но, лепа парада!

— Бо'ме! Какви су обешењаци, — било би вам сутра...

— Јуф, снаш'-Пело, немојте ми ни спомињати. Боље у земљу да сам пропала! Убио их Бог, свуд се они мораду да стрефиду. Мушкарци! Јуф, само кад помислим... Па још они паорски мушкарци чим видиду, а они спеваду шором. О, о, мог малера нема нигди, слатка снаш'-Пело!

— Убио их Бог!

— Само, молим, ни речи. Ни речи. Знате, чула сам од фрау-Цвечкенмајерке. Она ми сваки дан долази на јаузн, па ме тако салети да напослетку попустим, па морам, 'тела — не 'тела, да је слушам... А она мора да исакати... Ја јој зато ни десету не верујем.

— Та нећу, слатка, знам ја шта је тајна, — вели испраћајући г-ђу Габриелу која се изгуби у мраку, проклињући ту „сваћу" због које се губе сукње и хозлице. Одмах за њом крену се и снаш'-Пела, па зареди по комшилуку. Она није ни улазила у куће, него је с авлиских врата викала и дозивала домаћице и женску чељад да им каже шта је чула. На прва три места рекла је да је повреда нанета гвозденим кључем, а на друга два је у хитњи погрешила, и рекла да је то било гвозденим вилама.

Г-ђа Габриела је полетела лака и чила кроз сокаке, и у четвртом се сокаку опет срела са Цвечкенмајерком, у петом са г-ђом Соком гркињом, у шестом са г-ђом натарошевицом и г-ђом касирком,

а у седмом са г-ђом апотекарицом. И тих пет мобилисаних добрих жена, разнеле су као оно „жене мироносице“ — брже него да је цело село испреплетано телефоном — глас о јутрошњем страшном догађају. А баш им је и згодно било, јер је тога дана био неки *женски празник* „Киријак *Отшелник*“, који пада 29 септембра, па се тога дана и не ради у том селу откако је пре двадесет и неколико година ударио шлог једну жену за коритом баш на сам дан Светога Киријака Отшелника. Све су тога дана формално спале с ногу, јурећи из сокака у сокак. И сама г-ђа апотекарица — која се с почетка устезала да се крене, јер је смешно говорила српски, и она се напослетку дала најревносније на посао.

Као мала груда снега кад се отисне, мала и незнатна, с врха брега, па на подножје стигне као огромна лавина која затрпа читаве куће, — тако је и тај глас од јутра до у вече нарастао и формално затрпао поп-Ћирину и поп-Спирину кућу!... У вече у крајњем шору где се продаје кришом дуван, и где обично не сматрају да је грехота испребијати или чак и убити финанца; тамо где се крадене ствари из села обично прво траже и најчешће ту и налазе, — у том, дакле, крају су се тога дана у вече приповедале не вероватне приповетке, већ читаве басне са свима појединостима. Зато је писац и принуђен да се служи податцима малочас споменутих поштованих господа, а ове са крај села само да нотира, — јер најверодостојнији извор за тај догађај, то јест Аркадија црквењак, тај извор врло је штур, и издао је писца врло рано. Он (т. ј. Аркадија) био је тамо пред вратима, и чуо и присуствовао само док су се свађали, а чим је чуо неку лупу у соби, он је побегао на звонару, да не би био у неприлици уз кога да пристане и да сведочи. *„Фáма“* је по селу кружила, фама са свима украсима својим; једра, гојазна фама, дебела фама, дебља него обе попадије уједно.

Зато је дакле на крајеве села и стигла та вест тако јако претерана. Тамо се приповедало да су се

попови још у Темишвару потукли, али да су их тамо брзо развадили, и они се, веле, притајали, јер су увидели да, доиста, нису у туђем свету комотни као код своје куће, у свом селу. Па зато чим су се нашли код куће, одмах су се сутрадан и дохватили. И један и други, веле, сакрио је левчу под мантију, и тако отишли на разговор, да се, к'о људи и њихови стари, обавесте. Реч по реч, приповедао је даље Рада Чилашев, па је, бо'ме. дошло и до густог. Поп Спира измакне некако ударцу, избије поп-Ћири левчу из руку, па га дохвати својом тако несретно да му је окренуо доњу вилицу чак на леђа! Једва је Софра брица наместио на старо њено место, али зубе, Бог да прости. Ако остане поп Ћира у животу, неће се, зарек'о се, смирити, док поп Спири не скине и браду и бркове да изгледа к'о шокачки плебанош!! Већ је два ланца најбоље своје земље понудио да прода, и фишкала нашао; а тераће, кажу, процес док траје фишкала и ланаца. А, кажу да су му већ поручили и од господина Владике, да се не брине; узеће, веле, од поп-Спире толико сокака парокијана, кол'ко поп-Ћири зуба у глави фали.

Шта је од свега овога истина, дознаће читалац из следећих Глава, које ће краће, али не мање интересантне бити.

ГЛАВА ПЕТНАЕСТА

Из које ће читаоци видети да је и у овој прилици потврђена она стара пословица која вели: „Где има ватре, мора и дима бити"; дакле, да ту итак има неког ђавола где се толико много приповеда. Сем тога, видеће шта је било и у једној и у другој кући после оног догађаја.

„Свако чудо за три дана", вели наша пословица; па тако је било и са овим догађајем. Село је два три дана говорило, па се и уморило, жељно наравно, новијих новости. Знало је да је поп Ћира у завади са поп Спиром, па је то нотирало, и почело сматрати као стару и већ обичну ствар. Али је село к'о свако село: свој хлеб једе, а туђу бригу води. Није тако стајала ствар с поповима. Код њих није важило то правило да: свако чудо за три дана траје. Они су тек отпочели право непријатељство. Поп Ћира се одмах сутра дан посаветовао са својим пријатељима о томе какве кораке ваља да предузме. Сви су били сагласни да треба да тужи поп-Спиру, не Проти или коме пругом, него самом Његовом Преосвештенству Владици.

И он седе и написа тужбу.

Нећемо је наводити целу, него само понеко место из ње испричаћемо. У тужби се поп Ћира бави прво самим собом. Спомиње неких тридесет година беспрекорне службе цркви и олтару; тридесет година трудног апостолског рада у вртограду господњем, гајећи и усађујући у срца поверене му пастве разне добродетељи. Спомиње колико је њих

„супружески али невјенчано живећих“ приволео да приме св. тајну брака; колико је Швабица и Мађарица извео из јеретичких заблуда и привео (заједно с безлобивом им дечицом) у крило православља и привенчао за православне Србе; спомиње низ придика које је држао, и њима истребио силан куколь и коров, и раздувао плеву греха и злих навика међу својим парохијанима... И тек затим прелази на сукоб који је имао са поп-Спиром и увреду коју је претрпео од истога. Тужи поп-Спиру, а додаје да доказе о свему што се односи на сукоб и следеће, чува при себи, и да ће исте на суду показати. — Тужба је била концептована, и руком самога поп-Ђире, који је имао врло леп рукопис, написана. Тога дана кад је преписивао начисто тужбу, послао је све од куће да му не сметају, а он остао сам код куће и преписао је и поштом послао.

После овога, после послате тужбе, отворила се грдна провала између једнога и другога попа. Никад више од то доба нису заједно били. Ако је једнога „чреда“ била, други није ни привирио у цркву, ни он ни његова породица. А како код велике господе иде све полако, то се и са том тужбом није хитало. Стајала је подуже без икаква поступка по њој, а за то време хладноћа и мрзост између њих расле су све више и падале сваком све више у очи. Ако је, на пример, какав богатији умро, и породица му захтевала да га огласе сва звона и опоје оба попа: то су га, истина, огласила сва звона, али оба попа нису хтела да буду заједно; једнога је од њих обично увек замењивао поп из суседна села.

А шта су радили њихови укућани; шта попадије и ћерке им, шта г. Пера и Шаца? Запитаћете, радознали читаоци.

Г. Пера се одмах други трећи дан по доласку у село нашао у чуду, па не уме младић да се нађе никако. Нема он ништа ни против кога. Мила му и Јула и Меланија, добар му и поп Ђира и поп Спира подједнако био до овог немилог случаја. До-

пала му се била и Јула доста; нашао је на њој доста чега за вољење. Њено здравље, па бујна плава коса, па њени румени образи, румени као брескве дуранцлије (и доцније кад год су га послужили код поп-Ћириних бресквама дуранцлијама, њему одмах падну на ум Јулини црвени образи); па њен миран и доброћудан, њен детињаст поглед, — све му се то допало, и падало на памет како би то лепо било кад би свега тога било и код Меланије коју је, наравно, јако волео. Јест, тако је осећао и мислио г. Пера до овога несретног случаја. Али сада, као частан човек, прећи сасвим на страну поп-Ћирину, и одсудно и скоро отворено стане против поп-Спире. А није ни чудо. Та већ су га у поп-Ћириној кући звали просто: „сине Перо“ или „синко“, а он њих „отац“, „мати“, или „родитељи“. Исповедио је већ и он Меланији и ова њему најпре симпатије и напослетку и саму љубав; а то су исто и обоје признали пред родитељима, и већ онако приватно, и као кришом, измењали и прстење. И сад, као будући зет те куће, наравно да је узео доста учешћа и у непријатељству које је тако озбиљан вид узело.

А Шаца и Јула?... и њихова је ствар напредовала, онако у потаји. Састајали су се и даље у башти, наравно мало ређе, јер је било скопчано с опасностима откако је настала јесен. Башта се проредила. Нема више оног густог зеленила које је ишло на руку заљубљенима, и крило их од оне несносне контроле коју је Бог сваком младом заљубљеном створу, у лицу његових родитеља, натоварио на врат. Лишће винове лозе опада, па се проредило, макова цвећа давно нема, само штрче у висину сухе главе пуне мака, и дају повода Шаци да се баца у сањарије и да ствара слатке слике како ће му скорим, ако Бог да, као зету у тој кући, говети и чинити по вољи од сваке руке, па између осталога почешће месити савијачу с маком, коју он, као сваки Бачванин, од свију теста најрадије и једе. Метла давно почупана и повезана и у шупу однета,

и дуж тарабе, која се пређе у лето сва зеленила и шаренила од ладолежа и вреже која се уз њу пузала, и од зелене метле сунцокрета и родина кључуна, — дуж те тарабе не види се више ништа од свега тога до гола тараба, са овде онде осушеном врежом, која сад не може никога да прикрије и да тако помаже безазленом ашиковању. Зато су сада и састанци били у присуству тетка-Мапре, што кажу: „под видом честности“, тако да би им то увек био згодан изговор да су се „случајно“ ту нашли. За те, дакле, симпатије између двоје младих није задуго нико више знао до њих двоје и још Бог на небу и баба Макра на земљи, с том само разликом што је Бог све и видео и чуо, а баба Макра по мало видела, а слабо што чула од свега разговора њиховог. И тако је то трајало све до оног фаталног и немилог догађаја. Али после тога, почело се из куће поп-Ћирине строжије мотрити на све што се у поп-Спириној кући догађа. И напослетку се и проклъуви. Није неоснована сумња коју су изражавали поп-Спирини, да ту има и фрау-Габриелина масла. И тако, и ако су Шаца и Јула, као сви заљубљени, најрадије волели самоћу, — ипак су били те худе среће да буду не само опажени, него чак и спевани.

Ко их је спевао, то се никад није могло дознати, али је врло јака сумња остала на Тими „шрајберу“ (управо „шлајберу“, како су га паори називали), који је са Шацом — као што вам је већ познато — врло рђаво живео, као, што казали, два петла на буњишту. Још од оне песме, ако је се сећају читаоци, у којој се спомињу неки пулгери и паорски момци, и неке вйле и неко дрекање, а за коју се (песму) држало да ју је спевао и послао у календар (Велико-Бечкеречки) Шаца брица, а да је, кад ју је спевао, мислио на Тиму „шлајбера“, — још од тога доба мрзили су се њих двојица. И сада кад се почело зуцкати по селу да се Јула попина и Шаца радо гледају, — омрзнуо га је Тима још страшније, јер се и њему јако допадала Јула попина. И док је он њу сматрао као недостижни идеал,

којега је само издалека смео посматрати и мислио да је и самим тим већ срећан и пресрећан, — дотле се, као што се већ увелико приповедало, *он,* Шаца, с њом чак и састајао у башти и курисао кроз тарабу, и „ероберунг" направио, па чак и дотле дотерао да се дрзнуо понадати да ће му *женом* постати!! Па кога то не би наљутило, рец'те, по души, драги читаоци! Јер ако ћемо право и објективно, у чему је Шаца умакао Тими? Обојица су били школски другови, обојица учили латинску школу, обојица истерани из школе: Шаца из четврте, а Тима из пете латинске. Шацу је истерао катихета, а Тиму професор латинског језика кад га је овај (Тима) једном у врло учтивој форми запитао како се латински каже *„шалај!"* И врло је природно да је Тима сматрао себе за бољег од Шаце из два узрока: прво, што је Шаца истеран из *четвртог*, а он из *петог* разреда; и друго, што је Шаца отишао у *мајсторе,* а он (Тима) у *беамтере*. А то је, мислим, прилична разлика. И зато је, дакле, он себе сматрао за бољу прилику и партију једној свештеничкој кћери каква је Јула била, него Шаца, који је, истина, врло леп био, али увек кратке рукаве носио, и зими ишао без зимског капута. Али, што би, би! Јула је била Шацина и Шаца њен. И Тима кол'ко је пре волео Јулу, толико је сад више омрзну. Па како је био даровит за стихове (они многи лепи стихови на срцима, то јест на лецедерским меденим колачима, најбољи су доказ јаке песничке жице Тиме шрајбера), а наљућен и уврећен до срца, није чудо што је сео и саставио једну песму, коју, истина, није хтео а ни смео, никако да призна за своју, али за коју је цело село знало да је његова и ничија више, јер се он сам најчешће поред ње пратио сокаком и Циганин му је пред зору свирао, а он је певао из дешперата ту песмицу, која је гласила:

„Јургет и две лудаје!
Луца нам се удаје;
Удаје се за *бербера,*
Момка брез фелера, ej!"

То је та песма коју је Тима шрајбер спевао, а коју је и поп Спира једне вечери чуо, и разабравши кога се тиче, као помаман кући дошао и викнуо Жужи:

— Ди су те две лудаје?!

— Које „лудаје“, милостиви? — запита га зачуђена и преплашена Жужа, видећи га онако јаросна.

— Зови ми одма' госпоју и госпојицу! — рече и тресну ногом љутито.

Оне дођоше, а поп Спира их узе преда се.

Нико дотле у кући није знао ни слутио шта се иза брда ваља, ни поп Спира, ни попадија му, — зато је све изненадила, као гром из ведра неба, та новост.

Одмах на прво питање Јула је ударила у горак плач, а госпоја Сида се само крстила и погледала час на попа час на ћерку. Поп Спира је викао да се сва кућа тресла, а попадија га је једнако утишавала, док се напослетку није мало смирио и оставио јој одрешене руке да она сама својом женском вештином извиди ту ствар и да му јави.

И доиста, Јула се исповедила мами. Казала јој је све. Није заборавила ни богат род Шацин, ни његову намеру да иде у Беч да тамо сврши хирургију. Г-ђа Сида била је најпре к'о да ју је човек хладном водом полио. Стала је као окамењена, па није знала ни речи да каже. Било јој је то чудно, неочекивано, што је чула из уста Јулиних; није веровала својим рођеним ушима, па се зато и замислила. Јула је у ћошку плакала, потоком лила сузе и брисала их кецељицом, а г-ђа Сида се шетала по соби, застајкивала код прозора, и гледала без икаквог интересовања и израза кроз прозор на улицу, и једнако мислила, али се ипак никако није могла да сети да је кадгод чула да се нека тако из поповске куће удала за берберa. У том јој паде на памет и Меланија и Пера и г-ђа Перса.

— Нема од тог ништа! — рече одлучно г-ђа Сида. — Но, још би нам то требало! — рече и остави сву

уплакану несретну Јулу, којој те мáмине речи угасише и последњи зрачак надежде.

*

Јула је жалосно проводила дане после овог разговора с оцем. Нико јој није био наклоњен; ни отац па ни мати. Обоје беху противни њеним симпатијама Шаци, и састанци престадоше, јер се на Јулу оштрим оком мотрило као на сваког кривца. Зато је и заволела самоћу. У самоћи је кол'ко тол'ко утехе налазила. У самоћи је могла мислити на кога је хтела, то јој нико није могао забранити! Како је мислила да је свака нада пропала, најрадије је мислила о својој смрти, и праштала је и оцу и матери, и ако су они могли учинити да не дође до тога. И мисли њене, и песме које је најрадије тада певала, и књиге које је читала, — све је то показивало да је Јули тежак живот, да јој нема живота, и да јој је смрт била једина срећа. Отац, као сваки отац, није на то ни обраћао пажњу, па није ни приметио; (чак је повео једном реч, и то пред Јулом, о једној доброј партији која јој се јавља), али г-ђа Сида, као свака мати, којој је ћерка вазда на очима те и срцу ближа, — она је приметила и није јој се то никако допадало. Најпре је разумела из певаних песама Јулино расположење. Зато је оштро мотрила на сваку Јулину песму, и све се више и више с болом у срцу уверавала да је њена Јула несретна.

Г-ђа Сида слуша, слуша песму коју Јула пева уз гитар.

А Јула пева ону красну бачку романсу, која се некад радо и много певала, а која је сад давно већ заборављена у нас, као и многа друга добра и красна старија ствар, и нико је више не пева као некад. Пева Јула:

Пошла Јуца у Бечеј код ујца,
Пошла млада како ће да страда!
Кад је била близу Феудвара,
Сусрела је три млада дротара:
„Ди си пошла, Мађарева Јуло?

Ди да идеш, наша бити мораш!"...
Један скида златне белензуке,
Други скида дукате са врата,
Трећи вели: „Пољуби ме, Јуло!"...
Ал' говори Мађарева Јула:
„Мене ј' нáна увек заклињала
Да не љубим ког ми срце неће!
Волем бити Тискоj риби 'рана,
Нег' љубити три млада дротара!"
То изрече у Тису утече,
Па отуда млада проговара:

А г-ђа Сида оставила давно плетиво, па је пажљиво слуша; и трља већ очи и брижно врти главом. А Јула наставља још тужније:

„Ој, Бога вам, три млада дротара!
Поздрав'те ми мога *доброг бабу*:
Да не коси украј Тисе траву:
Покосиће моју косу плаву!
И поздрав'те моју *слáтку нáну*:
Да не пије Тису воду 'ладну,
Попиће ми моје очи чарне!
И поздрав'те мога *милог* дику:
Да не броди Тисом водом 'ладном;
Поломиће моје беле руке,
Натруниће моје очи чарне!" —
То изрече, у Тису утече!

Г-ђа Сида осети како су јој већ „натруњене очи", и почела их брисати марамом, али се савлада и диже и уђе у Јулину собу. Па и ако јој се срце цепало, намршти се, и запита је озбиљно:

— А каква ти је то песма?

— Па песма, мамо... из Бачке песма, певали су је ономад бачки рисари!

— Та знам, знам; ал' откуд нађе да певаш баш *њу?*

— Па још од вас сам је, слатка мамо, и научила, — па ономад ме подсетили на њу.

— Ту песму више да *нисам* чула! Јеси л' ме разумела? Ви'ш ти то ње!! — викну г-ђа Сида, а стегло јој се у грлу од силне жалости. — Да ми више ниси запевала! Гледај ти то ње само! Кад не умеш паметнију какву да нађеш, боље немој ни певати!

— Нећу, слатка мамо! — вели Јула. — Зар је мени до песме и до певања! — рече и убриса нос шпицем од мараме којом јој беше повезана глава, па удари у плач и покри лице кецељицом.

Заплака се г-ђа Сида; не могаше ништа рећи, него остави собу.

После тога је г-ђа Сида никако није саму остављала. Једнако је или ишла к њој или је дозивала к себи, тек да јој је увек на очима, и да је разговара и разгали. Али је то слабо помогло; Јула је туговала, не смем рећи венула, јер, као за пакост, ма да је била заљубљена, остала је једнако (противно свима правилима поетике) онако исто пуначка и округла као и негда још кад још није знала за ту, тако рећи, паклену, али ипак тако слатку страст.

Г-ђа Сида се довијала од сваке руке да јој избије из главе те жеље и мисли, али се, некако, увек свршавало Јулиним плачем и г-ђа Сидиним неуспехом. Јула је остала стална, а г-ђа Сида све мекша и попустљивија. Чешће су и читали понешто. Јула чита, а мáма ради крај ње и ћути кад она у себи чита; или је слуша кад Јула чита на глас.

Једнога дана тако седи и Јула и мáма и раде неки женски рад и једна и друга, а Јула покрај тога и чита и почешће брише сузе. Гледа је г-ђа Сида испод ока и није јој право.

— Ти си опет дочепала какву жалостиву ствар. Што не узмеш нешто весело и за смејање? Шта ти је то?

— *„Преодница“* господин-Перина, остала још од онда. Читам *Карловачког ђака*, мâмо.

— Остави то одмах!

— Та тек што нисам свршила.

— Таки, кад ти кажем! — викну строго на њу г-ђа Сида. — То ваљда већ по трећи пут читаш!

— Ал' само још пола стране, па сам готова. Слушајте, слатка мамо!

И Јула поче гласно дршћућим гласом читати: „Љубинкове кости леже сад у јуначкој земљи хер-

цеговачкој, ал' гроба му нико не може наћи; но баш да се и знаде за њега, ко би му дошао у походе, ко би над њим наричући сузе пролио, кад никога нема од свога?

„Проливајте барем ви, драге сестре Српкиње, сузу жалости над несретним удесом нашега Љубинка; покажите тиме да цените и уважавате пожртвовање за род, а српска вила уписаће му име у читуљу српских мученика, и сачуваће му спомен и за потоњи свет.

„Но, ако вам је одвећ жао, нежне душе српске, што се Шац... овај... Љубинку... гроб не зна, те што му тако нико не може на њ отићи и сузама га својим залити, а ви отидите до „господар Јове"; ту ћете се довољно утешити.

„Господар Јова" ће вас одвести на Карловачко гробље, и показаће вам гроб у коме половина Љубинкова живота вечити санак борави...

„Ту на гробу Јул — Драгињином приповедиће вам тужни отац како му је мила јединица после удаје све већма и већма венула, док није и увенула. Кроз плач ће вам признати да је *убица детета свога*, да је убица жене своје, и она је наскоро после смрти Драгињине свиснула од жалости: а ви ћете, гледајући горко ал' касно кајање *самовољна* оца, и сећајући се тих невиних жртава самовољиних, уздахнути, те рећи! Самовољо, нигде те не било!" — довршн Јула, гушећи се у сузама, и испусти књигу, а г-ђа Сида плетиво, па се и она заплака.

— Е, кад би то било истина! Него тек тако, ма ко... А *ко* је спис'о то? — рече г-ђа Сида, бришући сузе.

— Написао је Коста Руварац...

— Коста! Та... та то је поп-Васин Коста... поп Васа из Сасâ. Ех, ето шта велим ја! Откуд он зна то? Ја познајем три господар-Јове у Карловци, и ни један није им'о ћер Драгињу. Све којешта! Макар није им'о друга посла. Ет' тако! Поп Васа га шиље и, што кажу, откида од својн' уста да му син штудира, па да временом буде од њега човек, а он —

измишљава све којешта. Та да је *сто пути* трукована, *не верујем* ја то! — вели г-ђа Сида, претварајући се да није потресена.

— Мамо, јел'те да је жалостивно написано!?

— Злато моје, та неће дотле доћи! — рече потресена г-ђа Сида. — Не дај Боже! Није тата твој бездушан к'о тај господар Јова.

— Мамо, слатка мамо, мени је здраво тешко!

— А зар је мени лако, рано моја... Ал' гледаћу што год могу; мораће попустити, није он, рано, тако јогунаст! — теши је г-ђа Сида, а после наставља мирнијим гласом: — А, кажеш,.. он је богате фамилије... може да сврши и хирургију?

— Може, каже, врло лако, — вели Јула, умирујући се мало по мало.

— Тхе, — рече г-ђа Сида у себи. — „Не липши магаре!" А после се опет замисли. — Но, за хирурга већ иде, — рече гласно, па се опет замисли. Познавала је она више господе хирурга. Све су то били фини људи који су се дружили опет с финим људ'ма, као с г. презесом, апотекаром, ритмајстором, а и сами се звали докторима и друге докторе звали „колегама". Па и други их друкчије и не зову него „господин-доктор". Господин хируг иде после подне у касину, тамо игра шаха, или пије пунч и чита новине, зна како ће овај цар онога фино преварити и разговарати се о томе, а кад једе грожђе, а он га опере у чаши, и не једе љуске, него их оставља у тањир, па кад поједе, а он опере руке у истој чаши, као што сем велике господе још и Чивути раде. Једном речи, резонује г-ђа Сида, сваки се хирург влада сасвим господски, и онда, наравно, вредно је мало и поразмислити, јер прилика није рђава. Јула је упутила на тетка-Макру да се од ње још боље о свему извести. И г-ђа Сида се реши да се и не разговара пре са поп-Спиром, док се најпре не разговори са тетком „тога момка". А мора се признати и то да је г-ђа Сида, као и свака мати, омекшала јако гледајући своје дете како јој из дан у дан чезне, и увелико се помирила том мишљу да је

Шаца доктор, или још боље „Александар доктор“, добра партија за њену Јулу.

Одмах сутра дан два пута се нашла са баба-Макром у башти. Тако и прекосутра. Известила се о свему и од баба-Макре, а и иначе; и била је потпуно задовољна са добивеним податцима. „Боже, — говорила је у себи г-ђа Сида, — *што је* судбина! Ту нам срећа под носом, — а ми да је не видимо!!“ Разговара се и са попом, и разложила му све, и додала да она, као мати, не би имала ништа против тога; шта више, она би оберучке дочекала таквог зета.

— Момак је добар; ништа се за њета тако нешто не чује, а од добре је и богате фамилије! Има већ сад лепо имање којим рукују тутори. Учио нешто латинске школе; дакле, није онако неки... А после тога, има неке старе тетке и стрине, све без деце, а тек што су живе!... Још који дан... сваки час очекују вест... Спиро, Спиро, не испуштај „терно“, — завршује г-ђа Сида, — такав „хауптрефер“ неће ти се скоро трефити!

А поп Спира је само слуша. Дува на нос, окреће стиву лулу око камиша, и шета се по соби, и застајкује сваки час; размишљава, гледа у штукатор или кроз прозор, па, најпосле, слеже раменима, па рече:

— Та, сад, шта је ту је! Ти к'о мати ниси требала да допустиш да дотле дође. И сад ми не помаже сва моја памет и школовање. Шта му сад знам! А, баш кад се радо имају, а шта им ја друго знам радити!... Па ... нека им је — срећно! Само тек... никад ми није то падало на памет! Друкчије сам мислио! Но, па— нека их...

— Боже, Спиро, — вели радосна и задовољна г-ђа Сида, — а ја све велим: то је ваљда тако *судбина*.

— Па можда ће бити срећна! Ето, да ми је ко у Карловци рек'о: „Узећеш Сиду!“ „Какву Сиду!?“ рек'о би' му ја ... Е, а ви'ш сад како лепо живимо...

— Е, па дабо'ме! Узму се што кажу,... и који

се никад ни вид'ли нису, нит' волели, што кажу,... па лепо људи живиду сретно и задовољно, а камо л' кад се овако стрефило!... Ја опет, Спиро, велим: то је така судбина...

— Та ово, фала Богу, скинули смо којекако с врата... Него она... *она* комендија само да прође. да ми се скине с врата; дан'о би' душом... чисто би' се наново родио!

— А.. како стоји, Бога ти? — запита га и погледа забринуто г-ђа Сида.

— Та.., мало рђаво... онако, свакојако...

— Па ти кажи, — учи га г-ђа Сида, — да га тога дана нисн *ни вид'о*, а камо л' повредио.

— Е, врага! Кад је узео *зуб*, па га чува код себе к'о очи у глави.

— Ју! Па шта ће бити? — пита преплашено г-ђа Сида.

— Тхе, биће шта буде! Ја ти сад из *ове* коже не изиђо'!... Него, док се та комендија не сврши, кажи, Бога ти, *момку*, да се *и он* повуче мало... нек' чува дућан... Види, ваљда, фала Богу, и он сам какав је данас свет.

— Добро, казаћу му! — вели г-ђа Сида задовољна, и похита да јави радосну вест Јули, том најнесрећнијем створењу под овом Божјом капом, која је сва уплакана и неутешна седела у кујни и пробадала виљушком паприке, спремајући их за зиму.

ГЛАВА ШЕСНАЕСТА

У којој је описано јесење време у селу. Ко је сит сплетака из прошлих Глава, препоручује му се да прочита, одмора ради, ову Главу која нема никакве јаче везе с главним догађајем, и која не би требала ни да дође, да се писац, као друга срећна браћа његова, обзирао на замерке критичара и држао строго правила „Поетике“.

Прођоше лепи летњи дани, дани несносне дневне жеге и врућине, али и пријатне вечерње и ноћне хладовине. Дан је за даном све краћи бивао. Најпре неосетно краћи, „за један кокошији корак“, што рекле искусне бабе, а после осетно краћи. „Прође лето“, рекла би тек вредна домаћица, „окрах'о дан. Таман опереш судове, а оно се већ и смркло; таман си устао од ручка, ајде седај опет за вечер у. Не зна човек кад му прође дан, а оно се тек с мркне!“ Прошло и „сиротињско лето“ и настаде ◊озна, влажна и мочарна јесен. И Митров дан је *ту*, тек што није сван'о. Нестало оног ведрог и насмејаног плавог неба, покрили га сиви облаци који се по ваздан гоне, стижу и престижу. Осећа се човек под њим као војник под прокишлим и мокрим шатором. Ситна киша сипи, сипи поваздан, од јутра до мрака, и целу ноћ бије монотоно у прозоре, и у јутру опет осване облачно небо, киша и блато; и видиш само покисле кокоши пред кућом и чавке на грању, и вране чујеш под стрехом како цакају. Сипи ситна киша, на пробија и сиромашки дорћ и газдинску кабаницу; пада једнако

и прави по путу блато преко чланака. Упадају кола до главчина и јунаку чизме до чланака, па чак и до штруфли. Треба да су, што кажу, „пасент" чизме и дебели фланерски обојци, па да се човек усуди преко сокака и његовог дебелог блата. Зато се на такав пут у ово доба и шаљу само старији и јачи, а малишани у то доба остају код кућâ, па се цавељају и претурају по ћилимцу у топлој соби, или се са дедом, који такође чува запећак, боду и туцају главама к'о овнови и челиче своја темена на тај начин, да временом постану тврдоглави, и да се не даду свакој шўши пулгерској! Тако их спремају за доцнији живот, али их ипак не пуштају напоље преко сокака. Јер кад се један такав малишан крене преко таквог блата, деси му се то да се формално угли би у блату са батиним чизмама (на чије саре може комотно да седне кад год хоће), па не може да макне оданде, него га стане дрека и дерњава и запомагање оданде. Виче за помоћ, а на вику његову лете у помоћ усплахирени укућани; ухвате га за уши, па извуку најпре њега из чизама, а после чизме из блата. С тога чак и комшија комшији ређе долази, нарочито ако нису један уз другога, него преко пута један од другог.

Изгледа као да се успавао, као да изумире живот у селу; ућутало се све, по сокацима и свирке и песме и жагор и разговор. Лишће опало, и црни се оголићено и покисло грање на дрвећу; опао креч и лêп са кућа од силне кише, па ти изгледају куће издрпане као ред просјака пред црквом. Роде се селе и остављају гнезда празна на димњацима, а ноћу чујеш кроз мокар ваздух са далеке висине над тобом тужно кликтање ждралова, — и они нас остављају као лажни пријатељи у несрећи, и бегају од ових суморних дана, и траже ведрије небо и блаже поднебље. Само ће несташни и безобразни врапци остати и после Митрова дана у својим, летошњим, квартирима. Цвркутаће испод стрехе, гложиће се и кавциће са корисним кокошкама ови незвани гости, кад онима вредна домаћица баци зрна

пред кућу; и остаће и преко зиме, и дочекаће своје старе знанце и роде и ласте.

Све је село заједно са сељацима променило физиономију своју. Не видиш више босе ноге, ни кратке рукаве, ни папучица, ни цицаних сукњица; све се то, и мушко и женско, и старо и младо, фатирало и убантурало добро. На глави шубаре јагњеће или астраганске, на плећи извртнут кожух или дороц и шарена кабаница, а на ногама не видиш више опанке — које какав гурман шаров или зељов хоће у сласт да поједе кад се раскиселе — него чизме до колена, намазане лојем или машћу, свињском или рибљом, која се преко ноћ добро упила у кожу да не пропушта воду и да не убија ногу. После бабе и свекра, никога, ваљда, не негују и не поштују тако зими у кући к'о чизме. Па и сама животиња и живина није она летошња. И шарови се повукли под амбар, па ређе лају. Поваздан спавају под амбарем, а лану тек у сну кад им, то јест, што непријатно и страшно дође у снивању. По авлији видиш дању само брбљаве и прождрљиве патке убрљаних кљунова, како се, вечито гладне, устумарале по авлији и једнако брбљају и брљају кљуном по житком јесењем блату; видиш и глупе покисле кокошке и још глупље и мизерне ћурке (који ти изгледају као каква стара кокета сутра дан после бурнога бала), како су се скупиле и ћуте, ћуће покаткад или пућну од времена на време. Све, све се променило; само домаћи пет'о посред њих остао још онај лепи, стари, летошњи петао. Покисао, истина, мало и он, и креста му, к'о рек'о би, помодрила, али је ипак поносит; не да познати да му је зима, отима се. Што ти је, Боже, левента и старо господство! Тако мора сваки помислити кад га види и покисла и ипак поносита.

Укућани се повукли у кућу, па ретко и излазе у авлију. Кујна им је сад најмилије место. Ту се у велико спрема зимница. Дошло је доба „свињских дана" (тако звани „диспотора"). Кољу се свиње, спрема се украс оџаку. Деца се радују бешикама

од које ће гајде направити, а старији кожурици и свима већ оним њаконијама које се обично добијају од једног тако угојеног, а после закланог и спремљеног свинчета. Из авлије се диже густ дим и лиже пламен од запаљене сламе у висину. То се пр̑ви заклано свинче, и греју задовољни укућани око ватре. Букти слама посута по свинчету које се пр̑ви по свима правилима, а домаћин га струже кресачком којом се лети креше трава по баштенским стазама, а у исто време бодрим оком пази да ко од облапорне кућне чељади, или из комшилука ко, не одсече крадом свинчету опрљено ухо или реп, јер то и јесте највећа деликатеса на једном тако опрљеном свинчету, и стога ће са њом, по стародавном и лепом обичају, омастити брке сам домаћин. После ће свинче разу́дити на триста делова, и и од њих триста неких ствари начинити, од којих је све једна од друге боља за јело; а њима ће после прекраћивати укућани време у доба кратких дана и дугих ноћи. Домаћица ће једна другој слати по пун тањир од заклана свинчета, и кобасица и крвавица и кожурица, и причаће једна другој колико је која добила од заклана свинчета масти и чварака и сала. Читава чуда причаће једна другој, и слушаће пажљиво једна другу, али ни једна ни једној неће ни речи веровати. И све ће се то повешати у оџаку и по осталој кујни тако високо да домаћи мачак може само видети све то и зазубице добити, али се неће хаснити! Заболеће га врат гледајући поваздан тако у висину, али неће свога брка омастити. То је остављено за укућане, а понекад и за *вертепаше* који зими од Светог Николе па до Богојављења иду сваку ноћ по кућама, и који се — узгред буди речено — умеју већ и сами понудити. Јер док *Ирод* и *Мелхиор* и *Валтазар* и *Каш̑пар* представљају у соби с голим мачевима чудесно рођење Христово пред забленутим домаћима, и док их онај пети иза врата, *стари Пера* из *Старога села Кера*, забавља својим стародревним хумором и шалом, — дотле често онај шести и прекобројни

који обично није ни представљен домаћима, скида кобасице, суве језике, шваргле и друго јестиво из оџака, а у томе му иде на руку омирски смех укућана, изазван шалама и досеткама свуда омиљеног старога Пере из Старога села Кера.

И позна јесен има своје поезије и своје топлине, — бар око огњишта и око бáнка и зáпећка; јер сво ћеретање и кикотање концентрисало се око огњишта, а кашљање и зевање, гунђање и саветовање око зáпећка и бáнка. Омладина у кујни, а остарина на банку или иза запећка прича и сећа се лепших дана и друкчијега, бољега света. Поваздан стоји крај ватре лонац с кукурузом који се онако окруњен, у зрну, кува, и шакама га једу укућани целога дана, али зато и изгледа све по кући задовољно и округло и дебело, само што не грокће од дебљине. Већ се ноћу чешља перје, да се кол'ко тол'ко прекрати ноћ.

Поседају у топлој соби, па чешљају перје. Све сама женскадија, све од бáке иза запећка, па до мале унуке са курјуком од педља, дугачким као мишији реп, — све се то дало на посао, ревносно ради и пажљиво слуша бабије приповетке. А бáка прича о старим временима кад су још солдати носили курјуке, кад је она била девојка, па је певали по шору тамо с неким који је давно умро (пре но што се од укућана ико и родио), и кад су се још перишани носили. Или приповеда још давније ствари, из времена кад није било порције ни егзекуције, ни трукованих новаца од папира, ни аренде, ни перзекутора, — него је свет живео срећно и цареви синови узимали паорске ћери. А млађа је женскадија пита: је су ли и њу певали у шору са царевим сином, па се смеју, а баба се љути и кија, а перје лети чак под гредицу и по соби чак до бáбиних чизама које се, напуњене сламом и намазане машћу, суше на банку поред вруће пећи, а ова захватила пола собе, па изгледа као чивуцка арендаторска канцеларија. Иде смех и кикот. Бáба се љути,

а смех све јачи; једва се стиша кад се чује каква лупа из кујне.

Онда се тргну сви и ослушкују окренути кујни, а ба́ба вели:

— Иди, види да се опет није онај лопов ма́чак дочеп'о жи́шка, па ће да полоче сву маст, к'о и одономадне што се почастио!

Али то није био мачак, који је на правди Бога данас обешен, него је то био познати нам Ниħа бактер. Чуо и он жагор и кикот и песму, па пролазећи кањавим сокаком и гацајући по блату, свратио је, као власт, да види шта је и како је и куħи газда-Пере Тоцилова (јер о његовој куħи и јесте реч у овој Глави).

— Та гле Ниħе! — викнуħе сви весело, јер ча-Ниħу је свак волео.

— А зар тако ви пазите на куħу! Ви се задиванили и узанħарали тунакара унутра, а да сам неки, к'о што ме беде, та мог'о сам вас до голе душе поарати! — вели Ниħа улазећи.

Па и он се заједно са природом и селом променио. На ногама му чизме, на плеħима дороц, а преко њега дуга кабаница, испод кабанице рог у који дува и оглашује са̑те и буди село, и дуга дренова буџа коју вуче по земљи кад иде.

— Добро дош'о, Ниħо, — дочекују радосно укуħани и скидају му и кабаницу и дороц.

— Ала да пасје ноħи, тане му госино! — вели Ниħа. — Таман за лопове!

— Неħе, неħе, Ниħо, — веле му они, — а и ко би се усудио кад *ти* чуваш село.

— Ето, ја сврн'о мало! Видим свеħу, па к'о велим, дај да к'о власт видим шта ти тамокана раде, да откуд не трукују̑еду и не правиду какве *фалични банке!* — смеје се Ниħа. — Па ако ме добро подмажу и подмите, можда их неħу издати и приказати, како ми је и 'нако мала пла́ħа спрама велике бриге и главобоље и секирације моје!

— С драге воље, Ниħо! Е, фала, фала. Па

'оће л' ти доста бити тако једна *иљадарка*, а, Ниђо? — пита га домаћин Пера Тоцилов с кревета.

— Ама не волем ти ништа што је *фалично;* а ти би ми, знам, дао! Него дад' ти меникана мало оног твог вина, јербо то сам цигуран да ти није фалично. Ха, ха! Ај, шта велиш: је л' добро диваним?! — зацакао Ниђа, па све јечи куђа, па се смеје и оставља буџу и рог у буџак. — Ај, је л' добро диваним, тане му госино! Вина ти меникана дај, да ча-Ниђа огреје мало своју беамтерску душицу, кад је овако пасја ноћ напољу.

— 'Оћу, 'оћу, Ниђо! 'Оћу, роде, само кад не тражиш штогођ више као мито. Ајде, гуцни мало! — вели Пера Тоцилов, и пружи му пун бокал вина.

— Та.. своји смо, — вели му Ниђа, па једном руком диже бокал, а другом капу с главе. — А, па, спас' Бог, газда Петре! — вели Ниђа, па отпи добро, а затим узе позитуру, па настави: — Е, па, засад нек ти се на овом прође; што си натруков'о банки натруков'о — нек ђаво носи; нећу да се после каже и да ми се прибацује да сам ти ја напакостио и метнуо цри комад у торбу. И онако је велика повика од вас паора на нас „беамтере"! Ал' други пут, Бога ми, брез повећег комада сланине, ил' печене кожурице, ил' мало суви' ребара свињски', неће ти се, Бога ми, проћи. Па и мало сува језика свињећа из оџака не би Ниђи шкодило. Знаш, кад ми се овај мој језик одузме и изда ме од пића, — нек ми се, велим, онај свињећи у торби нађе као цигурација! Ај, шта велиш, ха ха ха, — дере се Ниђа да га сви чују, — је л' добро диваним!? Ај?

— А зар још ниси вечер'о, Ниђо? — пита га домаћин.

— Та знаш, ми „беамтери", к'о и сва господа, вечерамо много доцније нег' ви павори... па поникад, што кажу, тако доцкан, да скоро и не вечерамо од силног беамтерског господства.

— Хе, хе, — смеје се домаћин, — па што онда пијеш *вина*, кад још ниси ни вечер'о!

— Па ја, знаш, ово толкујем, — вели Ниђа,

— да је ово још к'о после ручка; а после ручка може вино, је л', газда?

— А би л' се приватио малко? — пита га домаћин.

— А има л' штогођ? — пита Нића.

— Та биће, Нићо, к'о за тебе.

— И треба, и треба! — вели Нића. — Знаш што кажу: „Весело срце кудељу преде". Е, па тако ти је и са мном садакана, кад ми је празна глава... овај... тедо' рећи, празан трбу', па и не мили ми се ондак ни да дувам у дужност... овај у рог.

— Па што се не „фатираш", што кажу, изнутра, к'о ја? — пита га домаћин.

— Е, „лако је ђаволу, што кажу, у риту свирати", па и теби, газди човеку, прдачити се са мном.

— Е, е, господи никад није доста. Све они мисliду да ми паори имамо Бог зна колико.

— Та... колк'о вам треба, и колк'о вам је Бог дао. Знамо ми то. Намирис'о је Нића још са сокака. Све му голица нос ова твоја силна саламура. Зар ја не знам, зар не знам — к'о једна власт, — да си пре три недеље закл'о два, па к'о Енглези дебели. Да си и' посл'о у Беч, добио би цигурно колајну к'о један, на прилику, добар, што каже Шваба, виршофтер.

— А зар си осетио, Нићо! — вели компли-ментом задовољни домаћин. — Ала имаш фајн нос, тане му госино!

— Па зато га и негујем и тимарим к'о госпођа перзекуторовица оно њено маторо лице, — рече Нића, и прође лојаној свећи, и стаде мазати нос врућим лојем од свеће која је горела. — Та како да не осетим! Та друго је ваш паворски, а друго наш беамтерски нос! А зашто нас и плаћаду, нег' да га свуд забодемо! Аj, је л' добро диваним!! Та не могу да прођем сокаком од силна мириса.

— Е, кад је тако, а оно, Ђ̆ко, иди па скини из оџака који пар кобасица, па их метни на ватру за нашег Нићу... И мало сланине можеш.

— Немој само много кицошко парче! — до-

даје Ниħа. — Откроj ти, онако, једно парченце, кол'ко, кад остане кожурица, да може да изаħе један пар паворски' опапака од ње. Немоj да те буни штогоħ што је ча Ниħа „беамтер“; прошло је то после *„буне“* и *Клиħана!* Него одфикари ти онако по паворски комад један. Ко зна у ком ħе сокаку ча-Ниħа осванути и фруштуковати! Па нека му се наħе у његовоj беамтерскоj торби. Аj, шта велиш, — залармао Ниħа смејуħи се, — је л' добро диваним?!

— И сланине донеси, — наређуje домаħин, — и мало сува језика, и једну окрајку 'леба.

И докле Ђу́ка спрема за Ниħу, овај се разговара с укуħанима и домаħином. Њему се обраħа после на само, и разговара с њим, а домаħи чешљају перје, кикоħу и певају.

— Нисам ти дош'о баш через јела и пиħа, газда-Петре, а за које ти опет фала, — вели му Ниħа; — него сам ти дош'о через твоје асне, газда-Перо.

Па му онда тиħим гласом приповеда све што је чуо од Аркадије, а и иначе по селу о поповима, о тужби поп-Ђириноj, о скором путовању њиховом, и о оскудици кола с арњевима, сад баш кад оба г. г. пароха *морају* да путују.

— Дакле сад, газда-Перо, — завршуje Ниħа, — ти знаш шта треба да радиш. Па к'о што сам те научио. Не попуштај што заценuш. Сад је твоја берба. Само..., — опоминье га Ниħа прстом, — ħуткац! Ником да се ниси шалио да кажеш да сам те ја научио. Знаш, оба господина су управо у мојоj бокторскоj парокиjи, па... знаш... нисам рад да се зна.

У том стиже и Ђу́ка с пуним тањиром, и метну га пред Ниħу.

— Па, домаħине, — вели Ниħа, — зар да веверам, а прид вечеру зар баш ни чашицу ракије, аj?! Макар оне беħаруше.

— Ама ти, Ниħо, отоич рече да ти је „после ручка“? Зар после вина ракије?!

— То је беамтерска форма, домаħине. А ти

ниси био беамтер, па и не знаш, па није ти баш ни замерити! — шали се Нића. — Тако беамтери мешаду; пиједу вино, па пресечеду ракијом, па онда опет вином.

— Ајде дај му и ракије, — вели момаћин.

Донели му и ракије. Пије Нића ракије, па се прихвата јела и нуди домаћина.

— Ово ми је по трећи пут што вечерам вечерас! А како и не би', кад те само гледам како умеш да једеш! — вели му домаћин, па се примиче и једу заједно, нуди један другог бољим залогајима, и заливају их из бокала који се и празни и пуни, и разговарају се о хитном путовању попова. А домаћин се једнако чуди Нићи како и откуд он све то зна.

— Е, мој Нићо, мој Нићо, — вели му домаћин, — ко *тебе* има, тај зна шта има! Откуд само прокљувиш све то!?

— Е, мој газда-Перо! Не зоведу се бадава моји стари *Цуњалови*, и не зовем се ни ја забадава Нића Цуњалов! Утуби то, газда-Перо, — вели поносито Нића и отпи за пола бокала, — па настави: Ја ти, видиш, газда-Перо, све на свету боље знам и цицурније него и онај ветар што свуд завирује и забада свој нос, и нег' онај месец што блене по сву ноћ по овим свету; ди ја стигнем, ту не може ни месец ни ветар! Што ја знам чуда по селу, — то мало ко зна! А да ми је рек'о Бог да пишем књиге, к'о што дувам сад у рог, — па да напишем чуда и покоре сеоске, па три ђакона да читају три дана и три ноћи, па да им још претекне! Утуби то, газда-Перо, — вели Нића, на ком се већ могло осетити дејство вина из Тоцилова подрума. — Што се Нића каплицира, он мора то и наћи... не сме фалити!

— Па како не можеш никако да нађеш себи жену? Што не нацуњаш себи жену? — пита га Ракила, једна лепушкаста млада удовица из комшилука. — Докле ћеш самовати, Нићо, тако к'о нико твој?

— Хе, шта ћеш!? Другу Пе́лу не могу лако наћи! — вели Ниħа мало и тужно. — Откад ми она умрла, а ја ударио у никакав дешперат, па проп'о и ја и има́ће. Од онаког газде, — ето на шта сам спао!

— А ди ти је, Ниħо, она Мађарица из Сенте.., она Какаш-Вёрка — пита га Ракила ђаволасто.

—... Па сам и пропао од дерта и од једне тешке жалости за Пелом, — забашурује Ниħа и оглушује се према Ракилином питању, — па... ето тако от'шло све, — рече Ниħа и ману руком. — Тако ми ваљда суђено, а зар сам ја крив?!

— Хе, Ниħо, Ниħо, крив си ти к'о ђаво, — вели му Ракила, не пуштајући га. — 'Оћеш ти талирима да поткиваш Какаш-Веркине чизме!? А ди ти је сад?

— Хе, одонда и нисам више вид'о талира, — вели тужно Ниħа.

— Одскитала, — вели друга комшиница, — за неким шкадруном, — за неким тоцким уланерским фи́лером.

— А ви то канда чешљате перје? — запита Ниħа, да би окренуо разговор на другу те́му. — Ај?

— Јесте, — одговарају му, — спремамо за сватове?

— А ко се то удаје?

— Та... не удаје се још нико... ал' може бити, — вели ба́ба. — Ето, фала Богу, две девојке.

— А шта ја опет и питам, — вели окуражени Ниħа; — та ето и наше Ракиле...

— Па неће ме нико, Ниħо, роде! — вели Ракила ђаволасто.

— Па ни за кога и не разбираш, нит' кога тражиш, — вели Ниħа. — А шта би ти к'о фалило, на прилику, за удовца?

— А ко ће, Ниħо, удовицу са троје деце? — пита Ракила.

— Па, ето... ти удовица, а ја удовац; па шта би нам к'о фалило!? Та тек ми је четрдесет пета,

а у рожданику ми пише: да ћу доживити и читаву стотину и још три рáдош.

— Шалиш се, Ниħо, — вели Ракила.

— Уз'о би' те, Ракила, па не троје деце, него дâ и' је к'о девет Југовића. Једноме да оставим мој „боктерај", а друге ће Бог извести, што кажу, на пут... Ајд, спас' Бог, укућани!

— Ама *то, то* ми само није мило, тај твој „боктерај!" Много скиташ ноħу, Ниħо, па би' венула за тобом, бојим се! Па те зато и нећу!

— Право волиш! Нећу те, боме, ни ја.

— А зашто, Ниħо, роде?

— Та им'о би' само бриге, а асне баш никакве, кад би' те уз'о. Ви'ш мене једног плаћа славна општина за толике куће и сокаке што и' чувам. А док ја чувам толике сокаке, колико би' тек ондак ја треб'о да држим боктêрâ и из моје мале плаће да и' плаћам, да чувају мој *сокак.*, ај? Ди је ту асна? Ај, Ракила, је л' добро диваним ај?! — вели Ниħа, задовољан што се одужио Ракили за Какаш-Вёрку и завршује и вечеру и разговор при ком је помало заплетао језиком.

У том му унеше и сува језика и сланине добар комад.

— Ето ти, Ниħо, сува језика, тај те твој већ издаје, — вели му Ракила, — већ заплећеш.

— Та није баш ни требало, само сте се забадава трудили, — вели Ниħа, и трпа сув језик у рукав од кабанице, који је доле завезан и лепо служи и као и торба. — Нећу ништа ни говорити; само ћу дувати у рог, а за то ми не треба ни Неце Муцкалова језик! А ово парче сланине ћу за ујутру да оставим, — вели Ниħа и меħе сланину у онај завозани рукав од кабанице... — А код Буħкалови' месе сутра у јутру 'леб, тамо ћу свρнути ујутру на врућу лепињу, а и да им кажем да сам нацуњ'о траг њи'овим вранцима, оним украђенима. А сад: лаку вам ноħ свима па и теби, Ракила, диндушманине мој један.

— Лаку ноħ чâ-Ниħо.

— Ех, кад овако иде све лепо, па ондак ми

се и мили да служим! Ал', газда-Перо, — вели Ниħа и метнуо прст преко уста, — само: ħуткац! — А сад, лаку ноħ. И фала на дочеку. Ал' баш је било све лепо! Та није да ħу дувати у рог, да већ нико неће знати кол'ко је сати!..

И тако одлази Ниħа, а неко од укућана га испрати до авлиских врата и затвара их за њим, па се журно врати у топлу собу.

— Једнако облачно, нема ни форме да ħе се пролепшати! — вели и седа међу остале.

Још неко време седе и чешљају перје. Бäба по неки пут зевне, затвори очи, па изгледа к'о да спава, али још једнако чешља и меħе очешљано перје на једну, а патрљици на другу гомилу.

А девојке и младе комшинице шапућу. Чујеш понеку реч гласно изговорену, па онда опет смех, а перје лети на све стране, и јасан девојачки смех гаси изненада свећу, и буди и љути бäбу.

— Ајде, доста већ једаред! Докле ħете? Кад почнете, а ви не знате шта је доста!... Добро, добро! До'ħете и ви у моје године... а сад вам је лако, — вели бäба, домишљајући се да се њој, и на њен рачун, смеју. — Ајде, куп'те перје, па да се полеже!

*

И мало после дижу се комшинице и одлазе праħене фењером. Остаје соба с укућанима само. А затим се гаси свеħа у кући, престаје шапат и настаје тишина. И из топла перјана кревета слушају задовољни укућани тиктакање дуварског сахата, кишу како лапа у прозоре, и ветар како звижди, како тресе прозоре и тресне од времена на време таванска врата, која је домаħа чељад заборавила да затвори. Псује домаħин заборавне и несавесне млаħе, и пита ко је био последњи данас на тавану, али не добија никаква одговора. А девојке завукле главу под топлу перјану дўњу, па тихо кикоħу, али им домаħин не чује кикота, па се и он уħути. Само се још чује тиха и монотона киша, она мокра је-

сења киша, коју је тако лепо слушати из топла кревета, чује се како лупкара у прозоре и чује се рог Ниће боктера који је духнуо дванаест пути, али Тоцилови укућани чуше само трипут; оно остало пута однео је ветар у друге сокаке, у другу „парокију“ другога боктера.

ГЛАВА СЕДАМНАЕСТА

Која је само зато постала што би иначе Глава Шеснаеста порасла као главурда. У њој ће читалац видети: ко је главни виновник што се људи, не само грешни мирјани у парохијама, него чак и пароси, мрзе.

Ах, јесени, јесени! Како си суморна кад те човек посматра гацајући блато по сокацима, или онако покис'о кад се грчи у колима без арњева! И једнога таквог суморног новембарског дана, стиже из владичанске резиденције Т. позив и једноме и другоме пароху. Тамо су разгледали тужбу и узели је у поступак. И сад морају обојица да престану надлежноме суду. Да иду одмах, јер у Суботу се мора бар један вратити, да буде ту ради цркве. Озбиљан и један и други поп; и једног и другог спопала нека трéма. И сам тужитељ Ћира се препао, па му чисто дошло да покуша да тргне тужбу и преда ствар забораву.

— Нека га ђаво носи! — вели поп Ћира. — „Паметнији попушта“, веле наши стари. Уздржао сам се, савладао сам мој гњев, и посрамио га својом уздржљивошћу и долгетрпљењем, — а то више вреди него да сам га бацио под ноге. Нека иде бестрага, казаћу да одустајем и праштам великодушно нанету ми обиду.

Али г-ђа Перса не да никако, него једнако потпирује пламен мрзости и омразе.

— Шта?! Зар онај паоренда и даље да буде парох ту ди си и ти?! — праска г-ђа Перса шета-

јући по соби, па од времена на време застаје, брише порцулан кецељом, гледа поп-Ђиру с леђа и наставља да подбада. — Ђиро, узми се на ум! Ђиро! Одма' идем у род; идем у бели свет ако тај грубијан не повуче што је заслужио! Идем, Ђиро, куд ме очи воде а ноге носе, и ти гледај шта ћеш без попадије; да те видим онда шта ћеш!..

— Али, Персида... слушај за Бога...

— Нећу ништа да слушам, ништа да чујем! Пунктум! — виче г-ђа Перса, подобна раздраженој лавици. — Ђиро, утуби добро то што ћу ти сад издиктирати: док га не видим обријаног, да му лице изгледа клот к'о јургет, — *неће* ми, Ђиро, бити срце на месту.

— Ал', Персо, за Бога! Та ти и не знаш како је све то ишло док је дошло до густога.

— И *нећу* да знам, и *не треба* ми да знам! — сикће г-ђа Перса. — И бркове му скини, грубијану једном салашарском, а не само браду. Ако му је во времја оно онај његов дéка мог'о добити онда немешаг од Принц-Евгена код Сенте кад се тук'о под Јованом Текелијом с Турцима, ваљ'да и овај сад да добије зато сомборску парокију, шта ли? Чујеш, Ђиро... и бркове доле! И да сам ја којом срећом на твом месту, ја би' тражила од његове екселенције господина Владике да га баш онај његов — како се ђавола зове —, но та онај његов Шаца, јест он баш да га обрȉјâ! Баш он, и нико други! А ја би', — да сам ја нешто на твом месту — ја би' села преко пута од њега, ево овако, Ђиро — рече и седе на једну фотељу, — па би' запалила лулу и наређивала како да брије. „Још овде; овде није добро обријано! — Ено тамо још три длаке видим!“ — рекла би' и показивала камишом на ту страну! Чујеш ли, мамаљуго банацка?

— Ал', за име Бога, Персида, па доста ми је удовлетворенија! Ето, Пера је испросио нашу Меланију; кроз неколико недеља ће бити и свадба. Па зар ти није доста кад си му, тако рећи, испред носа уграбила зета?!. Ако ћеш право да ти кажем

— ја му се, та Бога ми, и не чудим што му је било тешко. Та отац је тек!

— Ћиро! То је већ штогођ друго! Друго је наша Меланија, — а друго она њихова ландпомеранце!.. Младић лепо васпитан, изображен, па тражи спрам себе и свога васпитања и прилику, к'о што би' и сама урадила да сам на његовом месту. Ништа ми ту, Ћиро, нисмо криви, него им'о младић очи па пробир'о. А она њихова да је била за нешто боље рођена, — не би се задовољила калфом.

— Е, е! ти већ далеко тераш!

— Е, сад ја *далеко* терам! *Ја*, даклем, терам далеко! Ej, мамаљуго, мамаљуго банацка! Дакле ти си већ контен да све заборавиш!.. Ћиро! Кад мрзиш, треба да мрзиш љуцки. Јест, тако је то! Све доле! И браду, и бркове, и...

— Али Његово Преосвештенство, господин владика — Екселенц...

— Каква екселенција!... Какав владика! Море, не била ја на твом месту, а ја би' то већ... вид'о би ти!.. Ћиро! Да знаш да ћеш тамо наћи сва четири васељенска патријарка и петога рим-папу, па ништ' не треба да се плашиш, Ћиро, кад знаш да си у резону, него треба да им кажеш све што ти је на срцу, што те једе и пече. Ћиро, кад мрзиш, мрзи! И бркове му немој опростити, све доле, све! Све!...

— Али, Персида...

— ...А нашем Пери треба да кажемо да одма' од сутра пусти још дужу косу; кад дође време, нек је готов и за ђакона и за попу!

— Лако је теби! — уздахну поп Ћира.

— Све, све му обријај, нек изгледа к'о Челави Муслија!... И у гроб кад легнем, Ћиро, мислићу фурт на то! Из гроба ћу, чини ми се, устати са бријачем, па ћу га *сама* обријати ако ти нећеш! Да памти кад се бацио на тебе.

— Е, ти кад некога мрзиш, а ти не знаш да поставиш, тако да кажем, плот твојој мрзости и јарости! — рече поп Ћира, смешећи се мало. Ваљда

му је дошло смешно, помишљајући какав би то призор био кад би г-ђа Перса стала да брије поп-Спиру, а овај се отима. — Ах, не, не! Ти си страшна кад неког омрзнеш.

— Није нег' да се још измирим ваљ'да! Ако ти 'оћеш, ја бо'ме нећу! Ја кад волем неког, ја сам онда мелем, а кад га мрзим, онда му не треба гори пелен!

— Па, за Бога, Персо; тридесет скоро година живимо к'о пријатељи!

— Не тридесет, Ћиро, него тридесет пута тридесет да је, па нећу да знам! Нема више ништ'; било па прошло! „Покварено пријатељство — памтим како ми је говорила увек моја покојна мáма, (Бог да јој душу 'прости, била је здраво паметна жена!) — није, вели она, к'о каква подерана штримфла, па да се може подштрикати! Аја, нема тога, Ћиро! „А поновљено пријатељство, то ти је, дете, — говорила би ми обично покојница, — то ти је, дете моје, баш к'о подгријан џушпајз од кромпира! Ако од подгријаног кромпира од подне може бити вечера, — то ће и од покваренога пријатељства моћи бити штогођ!“ Нема ти ту, мој Ћиро, више ништа! То је било, *било,* Ћиро, а и не дај, Боже, више да се поврати! — грми г-ђа Перса.

— Ама неки страх уш'о у мене, — вели поп Ћира, — па никако да се охрабрим... Није то шала — ићи пред Пресвештенство! Ваљда сам ја то научио! А какве сам среће, још могу *ја* бити крив!

— Сав свет зна да је он крив.

— Е, слаба је то утјеха за мене! Знам ја Спиру. Не да се тај лако! Како је деб'о, а да ви'ш како се праћака к'о шаран кад га извуку из воде. Научио је тај на те колаче. Колико се само пута *тај* искобељ'о, и то баш тамо ди сам мислио да му, Боже ме прости, ни сам Саваот неће моћи помоћи!.. Ено кад се оно вук'о клúпка, памтиш и ти... пре петнаест година... кад је био храм цркве, па кад се вук'о у порти клúпка са паорима, па све надвук'о Јавили господину Епископу... па ништа. — Па пре

тога, ако се сећаш још кад је оно задоцнио на јутрење... ја помисли': оде му брада к'о да је није ни им'о, — а он још похваљен и црвен појас добио! Има тај више среће нег' памети, — то ја само знам!

— Долијаће! Долијаће, Ћиро, ако има Бога, к'о што га и има! Него ти само не попуштај твоје право и твој резон! Вид'ла би' ја њи', да је нешто поп Спира у резону; тешко би било мени! Морала би' од оне Сиде у бели свет бежати! Победићеш, Ћиро, држ' се само!

— Та, ја већ видим моје „добројтро", — вели поп Ћира; — видим ја и моје и поп Спирино „добројтро"!

— Ти само чувај онај *зуб!* Да га чуваш к'о очи у глави! То ти је најважније сад на овом свету!

— Ту је код мене. Носим га увек са собом (у злу не треб'о!). Ал' које ми и асне од њега, кад ће ми се, знам, завезати уста к'о звоно на Велики Петак, па нећу умети ни једне кад дођем пред његово Екселенцију.

— Ej, да ми је, Ћиро, да ти ја *мој језик* нешто могу да позајмим!... А кад ћеш морати тамо?

— Прекосутра се крећем.

— А јеси л' се постар'о за кола?

— Сутра, ћу да гледам у селу.

— Гледај бо'ме, зимње је време... није к'о у лето... а знаш обешењаке паорске!...

*

— Кад ћеш на пут Спиро? — запита г-ђа Сида.

— Сутра у име Бога, — уздахну упитани.

— Па је си л' се спремио? — пита га брижно.

— Та, нисам баш к'о што б' ја желио, ал'...

— Та само да прође једаред та комендија. Страшно сам се дала у бригу, Спиро! Има три четири дана како све сневам неке епископе и неку берберску сапуњавицу; а то не слути на добро!

— Е, па кад 'оћеш зета берберина, то ћеш и сневати!

— Та не через тога, него се бојим да те не каштигују.

— А, до тога неће доћи. — храбри је поп Спира. — Не дам се ја док сам жив!... Таман! Макар одн'о ђаво ланац два.

— Дакле има неке надежде?

— А како је, наопако, не би било?! Што кажу: човек док је жив, он полаже нешто на надежду, нада се! Ја сам се испочетка мало к'о и бој'о, јербо, знаш, како је!.. То могу теби да кажем. Крив сам. Крив сам, видиш и сама, — к'о ђаво сам крив! А голико сам се уздржав'о! Но, ал' зато ипак не треба се предавати очајанију.

— А јеси л' се посавјетов'о с кимгођ?

— А с ким ћу, кад и не смем ником да кажем како је баш све то било! — Шаца је дете... а шта би' и знао с њим!?

— Па зар немаш баш никог другог?... А како Аркадија... како с њим?

— Та, он ми је већ куд и камо поузданији, па њему сам већ смео да кажем шта је и како је, а нешто је већ и сам знао.

— Па шта ти он каже?

— Па, каже да има надежде. Само, каже, да испланира још мало, па ће ми данас казати шта је искумстир'о.

— О, дај Боже, да испадне само штогођ добро, — вели г-ђа Сида, па се прекрсти кришом од поп-Спире. — 'Оћеш ли да ти спремимо што за пут, к'о обично?

— Можеш; ма да ми није ни до чега.

ГЛАВА ОСАМНАЕСТА

Из ње ће читаоци видети какве тешкоће има да савлада човек који мора хитно, а у невреме да путује.

У том уђе и Аркадија.

— 'Оћу л' да тражим кола? — запита Аркадија.

— А, па да бо'ме! Само се погађај, јер ти бар знаш паора! — вели поп Спира. — Обешењак је. Кад те види да си у невољи, а он онда не зна ни за Бога ни за душу, већ к'о вели: Кад си ми само пао шâкâ! Па онда већ и не зна шта да иште!

— Та коме ви то диваните?! Та зар ће ми то бити први пут да се погађам! Та умем ја, те још како, да се ценькам; та ни бриге вас! — хвали се Аркадија.

— Па кога мислиш да узмеш? А? — пита поп Спира.

— Та... сад... право да рекнем, — није баш, знате, ни лако. Јесење је то доба... путеви покварени, а блато велико...

— Да, да, то је невоља једна!

— А како би сад добро дошло да имаш своја кола и коње! — вели г-ђа Сида.

— Хе, то сам ти, Сидо, и сам више пута помислио, хе... ал' шта ћеш!!... Да и' држим, — скупа је 'рана; па п'онда... они оданде, они преко, — они нам још и понајвише сметају! Чим чују да ко овамо код нас у Банату има лепе коње, — одма' се устумарају ти проклети Бачвани! — Што ти људи имају ту проклету пасију да украду коње од Банаћанина,

— то је једно чудо! — Па, што украду украду, 'ајд нек и' носи ђаво; нег што још волу да намагарче газду коме украду коње!!... Ето, пре три месеца кад су оном Нéци украли коње, па мало им што су одвели коње, нег' му још метли улар на врат, па отишли с коњима, а њега оставили к'о никог његовог; а он кад се пробудио, једва су га укућани курталисали они' амова! Ето, тако! А још спав'о у штáлогу; 'оће човек да чува своје коње! Ено, од срамоте још и сад не сме човек међ свет.

— А брани се, — прихвата Аркадија. — „Ја сам, каже Неца, месечар, па ништа не знам шта је са мном, каже, кад једаред захрчем. Могли су ме, каже, слободно упрегнути у штајерска кола да и' вучем и брез бича; ја, каже, ништа не би' знао! Него фала им, каже, што су били ипак *људи*, па нису!"

— Ето, због тога ме и мрзи да држим кола и коње, — вели поп Спира и приђе к прозору, па се загледа у једну стаклену тéглу и гледаше је дуго.

Настаде почивка.

Мож'да је сада и то, мало час споменуто, био један разлог; али не мање јак разлог био је и тај што је поп Спира, као сваки паметан човек и економ, волео што јефтиније да прође. Лети му је било лако. Увек је имао понеку прилику да путује, јер се увек десило да је неко из села ишао својим послом некуд. И кад сад г. попи требају кола, он се и повезе на њима, јер који би то парохијанин био који би своме пароху одрекао кола! Али сад у Новембру месецу слабо ко и преже коње. Ако их ко и преже, преже их само у сватове, па зато ни један поп не може више онако приликом да се вози, па једна невоља! Коме се сад обрати, мислио је и слутио поп Спира, тај ће му сигурно наплатити сад и оно што се, Бог те пита кад још, бадава возио, па ће му пресести сва вожња забадава.

Тога се бојао поп Спира, па је зато и одлагао ту непријатност, и дочекао, ево, последњи дан да погађа кола. А после, бацао га је у бригу и његов *барометар* у кући, јер онај зелени жабац у

оној стакленој тégли на прозору, показивао му стално од неколико дана кишовито време.

— Па, шта сте решили? — пита га Аркадија.

Поп Спира ћуташе и једнако стајаше на прозору и гледаше расејано на теглу са жапцем. Од ово неколико дана горе именовани је једнако био доле на дну. Ту се дан ноћ задржавао, и у не малу бригу бацао поп-Спиру и све укућане, а особито Јулу. Јер Шаца је дао чизме да се наглаве и наглавке унапред платио, а Ника чизмар, древна једна пијаница, затворио и дућан и чизме, па запао у једну биртију већ близу вашаришта, па већ трећи дан седи уз гајдаша, а Шаца остао у летњим ципелама, па не сме никуд преко блата. А онај у тегли уђутао се на дну, шћућорио се, па само шири мехуре, а никако неће уз мердевине (које су њега ради ту у тегли и намештене) те да тако покаже и наговести пролепшање времена. Све се забринуло. Поп Спира га гледа расејано. Јула плаче кад га види, а г-ђа Сида скида громове чим га погледа у оној његовој ваздашњој позитури. „Сав ми је зелен, — говорила би г-ђа Сида кад би год прошла крај прозора. — Гледај само, молим те, како се каприцир'о обешењак један зелени, па баш никако да се попне уз лотре, него ме гледа оданде безобразно к'о каква буљоока Чифуткиња! Гром те спалио, обешењаче зелени!“ Тако га је грдила г-ђа Сида, али он се ипак није пењао уз мердевине.

— А... је си л' што смислио? — запита поп Спира Аркадију после дужег ћутања, не могавши дуже да издржи дрзак и безобразан поглед онога на дну.

— Па, да ви'те, и смислио сам... Само не знам 'оће л' ваљат' штогођ, — вели Аркадија.

— Па шта си то к'о смислио?

— Па, ето, то сам смислио. Да се ви морате пошто-пото дочепати оног проклетог зуба, да га он нипошто не узмогне показати Његовом Преосвештенству господину Епископу. А кром тога, морате фурт остати на том да, то јест, свега онога

није било, чиме вас он беди у тужби, да га, то јест, нисте гађали ни чим. Ви само каж'те: „Не знам ја ништа од свега тога, а он, каж'те, нека докаже, да је то све *тако* било, к'о што он каже.“ Образ је спласнуо, а зуба нема, — е, па ондак нек докаже ако је мајстор.

— Е па то и ја знам, ал' то је ђаво што је зуб код њега. Па *како* онда?

— Е, па то је и код мене ђаво, што се ни ја досад, баш к'о за пакост, баш никако да домислим: како! Ја к'о мислим, да *потплатите* кочијаша што га буде одвез'о, — па *он* да се какогоћ докопа зуба.

— А знаш ли бар који ће да га вози?

— Па и неће их бити баш на пробирање. Они што су сад код куће, и што би к'о могли да возе, нису се ни један, кол'ко ја знам, погодили.

— Не знам кога да погодим! 'Оће л' Пера Боцкалов?

— Ман'те га врагу! — одвраћа га Аркадија. — Скуп је. А и ако се погодите, имаћете комендије саш њим. Он има један луд обичај: воле, нег' Бог зна шта да му дате, да удари преким путем, па кад га укебају, ко плаћа штроф, него онај кога вози.

— А Прока Циканов?

— Изешћете се живи ако га погодите. Пипав је до зла Бога, зато су му и изденули име, па га нико у селу друкчије и не зове него Прока „Оћеш-Нећеш!“... Сваки час има он нешто да ради; час пали лулу, час га жуљи чизма па је свлачи, па онда испусти бич па силази с кола и иде бестрага натраг, а ви седите у коли па чекате. Што другима треба пола дана, њему треба читав дан, па и дан и по!... А после, па и коњи му нису никакви! Неке сремачке рäге, па к'о мачке ситни! К'о да шљиве тера по вашарима... А што је најгоре, никад не знате: пошто сте погодили кола. Кол'ко је онако на очи пипав и завезан, — ал' да га видите како уме да се свађа и да лаже кад га исплаћујете... Њега ни-пошто!

— А како би било да узмемо Раду Карабаша? Ај? Он баш лепе коње држи!

— Ху, та ман'те га бестрага! Да је он само полак добар к'о што су му коњи, — била би једна красота! Он добро тера, до душе, ал' и он не ваља.

— Па кад добро тера, а шта ћеш више и боље!?

— Бачван је па воле мало више да дивани. И чим која чарда, — а, фала Богу, нису ретке — а он *стој!* да напоји коње и себе, а после кад узме уздице у шаке, а он тера к'о луд! Само викне: „Држ'те се, господари!“ па кад ошине коње, а господар ако се није добро у'ватио за лотре, излете к'о да никад није ни био у коли! Е, то му, ето, баш не ваља! Тако је прйклáне возио једног Цйду из Симиклуша у Велики Бикач, па га још код Бочара изгубио из кола, итек код Карлова опазио да тера празна кола и не вози никог. „А што не пазиш?“ пцују га људи. „А што се не држи људски!“ брани се он; па још испадне да је други крив. Па бар да се чешће окрене, ајде-де; него кад натуче шешир на очи, а он се по два сата не окрене, него само виче и шиба коње, а све лети блато на оног за њим у сицу, па не знаш кад си кавонији, ил' кад испаднеш из кола, ил' кад останеш у коли!

— О, о! — вајка се поп Спира.

— А после, — наставља Аркадија кондуиту Радину, има још и ту луду нарав да не да ничијим колима испред његови' кола. Тàки потера поред њи'! А вешт је, обешењак, да изврне туђа кола само док запне левчом о левчу!... И после, 'оће да пије... и да се туче успут. Чим је мало ђорнут, а он 'оће да пева. Па што он сам 'оће да пева, ајде-де; него што тера и онога кога вози, да и онај пева, па ако овај неће, а он одма' скида левчу, па тера с кола! Каже, он је „немеш“, па баш и није спао на то да кочијаши.

— Па то је онда луд човек!

— Луд, сасвим луд. Не знаш ко је луђи, ил' он ил' они његови бесни коњи. Трезан, и Боже по-

мози; ал' кад је пијан, нико с њим не може да изађе на крај. И пије, и бије се, и купује коње успут и плаћа и пије алдумаш; он вас повезе, а неки десети вас довезе, никад не знате ко ће вас довести кад вас он повезе. Добро тера, то је све тако; ал' је незгодан за једно свештено лице, к'о што сте ви, на прилику.

— Е, па кога ћу, за име Бога, да узмем? А какав је онај Пера Тоцилов? Шта велиш, да њега узмеш?

— Па он ће, да ви'те' још и понајбољи бити. А има и добре арњеве. Купио и' баш ту скоро кад се продав'о неки штајерваген, па скин'о и метнуо на своја лака лепа кола. Њега, њега најбоље...

— Е, врло добро. Па иди, па се цењкај. Ил' како би било да ја сам одем? А, шта велиш?

— Па мал' те неће то најбоље и бити! А ја ћу бар за то време да се натенани размислим мало за оно и да распитам: је л' господин Ћира погодио кола и кога је погодио; па ако није, онда да *ја сам* то некако удесим; ако буде к'о што ја мислим, онда смо „на коњу", господине. „*На коњу*", — додаде поуздано Аркадија.

— Ајде, потрчи, — вели му поп Спира, — потрчи, поради к'о да се тебе самога тиче.

ГЛАВА ДЕВЕТНАЕСТА

Из ње ће читаоци видети да су имали право наши стари кад су рекли ону златну пословицу: „Тешко своме без свога!“

После пола сахата кренуо се поп Спира да погоди кола. Обишао је онако успут све паоре који кочијаше. Био и код Пере Боцкалова, и код Проке Циканова и код Раде Карабаша, а и још код неких; и ни код једног није нашао честитих арњева, а где би их и било, ту је опет газда на путу. Остаде му још само газда Пера.

Поп Спира уђе унутра у кућу газда Пере, и баш га затече у кући где седи у ходнику, па круни кукуруз.

— Помоз' Бог, Петре синко!

— Бог вам добро дао, господин-попо! — рече Пера и скочи са столице, остави брзо лулу из уста у један ћошак, па скиде шешир и пољуби г. попу у руку.

— Па, како је? Како? Радиш ли, је си л' вредан? — пита га поп Спира, — Па мети тај шешир на главу, Петре синко, покри се, покри!

— Та, ето, кол'ко могу, господин попо, и кол'ко, што кажу, морам! — Ааа, један по један! — рече у себи газда Пера Тоцилов, и намигну њаволасто испод шешира.

Јер исти газда Пера није нико други него добро познати нам синоћни Пера Тоцилов коме је Нића боктер дошао и код њега се добро почастио, као што је стрпељивим читаоцима добро познато

из Главе Шеснаесте. Домаћин је Ниħу почастио, а овај је то, Бога ми, и заслужио, јер је тога вечера нарочито дош'о био Пери Тоцилову. И док су они тамо певали и кикотали чешљајући перје, дотле је Ниħа исприповедао све, и додао да ħе му сутра оба попа доħи на ноге да се погаħају да их вози. Морају путовати, а сем њега нико нема онаке арњеве и онаке коње. „Па немој да срамотиш своје красне коње, па да и' будзашто возиш — саветовао га је Ниħа. — Та видиш ли како ти је запала сикира у мед, па није да је само сикира, нег' и сво држаље. Зато буди паметан, — к'о и увек што си био —, па не испушħај! Та, знаш како они нас деру кад је неко од наши' у невољи; кад се, на прилику, жени! Та, волијем поповску крајцару, нег', што кажу, трговачку форинту! Та сети се само шта нас парокијане кошта само оно једно њио'во „Господи помилуј", и „Подај *госпо̀ди!*" — учио га је оне вечери Ниħа; и све је то сад пало на памет газда-Пери Тоцилову, кад је видео поп-Спиру у својој авлији.

— Ето, ја свр'о мало! — отпочиње поп Спира разговор. — Видим те у авлији, па рек'о: дај да свратим мало код нашега газда-Петра... А, ти увек вредан!

— Па фала... Фала вам, господин-попо, који сте ме се сиромашка сетили.

— Е, мој синко, ниси ти сиромашак. Ти си човек газда, кад ти можеш да држиш коње само через газдашага и сватова.

— Та, господин-попо... и ви како диваните да је, ал' није... Јадан ми газдашаг! Него крпарим, крпарим к'о нико мој. Какви сватови; зар је мени до њи'. Него, ето тако, мало њивице, мало 'раним свиње, мало кочијашим, — па крај с крајем. Тавори се, господин-попо, од талијанског рата и откако изиħоше ове сексеруше банке све горе; па док могу, — добро, а кад удари руда у брег, а ја ħу, што кажу, „аљку на батаљку", па ил' у Срем преко, ил'

још даље у Сервију... А засад још по мало од кочијашења...

— А имаш ли асну од кочијашења?

— Па... к'о што рекоˇ, не дај Боже и горе! А, што рекосте „асна"? Ех, а ко данас има асне од рада? Нико! А паор ни толико!

— А јеси л' бар мајстор у том послу?

— Та, сад ја нећу ништа да диванним преко себе, него, ето, питајте друге људе и Циде и господу. Извол'те питати друге људе које је Пера Тоцилов возио, па питајте и', јесу ли другог кочијаша после тражили!

— Е, лепо, лепо! Баш ми је мило. Па сад баш кад сам и онако беспослен, да се бар разговарамо... А, би л', на пример тако, ово дана, возио?

— Та-а-а, оно, знате... — отеже Пера и почеша се, — видите и сами какав је белај напољу! А баш, да вам право кажем, и не би ми мило било сад на оваком времену... Лети је друго...

— А, дабоме да је лети друго. Лети може човек баш и пешке да иде... А, пошто возиш, на прилику, лети?

— А, као... кога, на прилику?

— Та, сад... кога било... ма кога... Лети, на пример... колк'о тражиш на дан?

— Па осам сребра..,

— Много... А зими?

— Па дупло; шеснајст сребра.

— Хој, хој! То је бо'ме папрено, Петре сињко! А у јесен?

— Па к'о и у зиму, шеснајст.

— То је, бо'ме, много. Много, много...

— Е, па јесен је, блато је, горе нег' и сува зима ил' снег.

— Та знам, Петре сињко! Ал' колико је дужи летњи дан него овај зимњи, — па ипак за зимњи тражиш дупло! Ајд' десетица, и које како.

— Е ал' опет, ви заборавили, колико је је дугачка *зимска ноћ*. Па сву ноћ коњи једеду, а ноћ се отегне к'о гладна година... а коње треба ранити,

па онда и' добро можеш терати. Шта је десетица! Оде, што кажу, сва у коњску зобницу; „десетицу у зобницу!"

— Ама много је, много!

— Па спрам кесе, господин-попо, и спрам чи̏на. Оно, знате, што кажу, вандровкаша на путу човек и забадава узме у кола, ал' оно је вандровкаш, а није господин. А господин штогоћ боље плати, то све боље и за њега; припада му већа почест. А ди̏ка, што кажу, и рињи у таљигама, нек'мо л' газди!

— Ја би' се, знаш, ово дана кренуо на пут; онако, пало ми на памет, дошла ми воља да се мало разонодим. Па... реко'... дај да обиђем и припитам најпре нашег Петра.

— Е, фала, фала, господин-попо. И ја, што кажу, *вас* почитујем, и већ, онако сви у мојој кући... вас па вас... нико вас од моји' друкчије и не зове него „наш господин-парок"...

— Па, кол'ко дакле тражиш?

— Па рек'о сам: шеснајст сребра.

— Осам... Петре.

— Б па мало је, мало, господин-попо, није сад лето.

— Па пролепшаће се! Мора се пролепшати. Ето онај мој ми жабац каже: да ће бити промјене, промјене на боље.

— Та каква жаба, господин-попо! Та како то опет диваните!? Та, сто жабаца да ми, не крекећу, него да ми натруковану облигацију даду, — па им не би веров'о. Та шта ће мени жабац, код мене живог! — Падаће ово, господин-попо, бар још читаву недељу дана! Познајем ја то по мени; та бољи ми жабац не треба! (Пера Тоцилов је некад секао дрва у некој спахијској шуми, и том приликом заостале му неке ситне сачме и со̀, па од тога доба је боље и сигурније знао да предскаже сваку промену и време боље и сигурније него и сам Календар Стогодишњак.)

— Ама кад ти кажем, — уверава га поп Спира, — промјениће се.

— Та немојте ми, господин-попо, солити памет, та усољен сам ја добро, па зато тако и диваним. Кера био, ако не потрефим! Та још мој покојни бáба (Бог да му душу прости!) говорио ми је: „Синко Перо, говорио ми је он, кад киша пробије зору, пробиће и опаклију.“ И то је баш тако к'о свето! Баш сам то добро утубио! Нема ту лепа дана још за дуго, господин попо! Него четрнајст сребра, па да се сутра зором кренемо у име Бога.

— Ама ти си, Петре, тако заценио, к'о да си ти сам у селу.

— Па, господин-попо, мал' те неће тај ђаво и бити! — Коме требају кола с арњевима, — тај ме *мора* потражити... Јербо, што је било кола с арњеви по селу, то је сад све на путу.

— Видиш, обешењака паорског, како све зна. Тако и јесте; шта знаш! — вели поп Спира у себи, а затим рече гласно: — Осам, осам, Петре. Доста ће бити и осам сребра. Па, ето, можеш, ако се стрефи да узмеш још кога у кола.

— Ако нисам и нећу! — рече у себи Пера Тоцилов, а после додаде гласно: — Четрнајст, господин-попо; ајд', дајте ето дванајст сребра и још једнога да узмем у кола, — да истерам бар тако ти' шеснајст сребра. Ето, нађ'те ви још једног, па да вас возим не за *осам* него за *шест сребра!*

Размисли се поп Спира и после подужег размишљања, шетања и цењкања, пристаде напослетку. Попусти и Пера и погодише се за десет сребра.

— Добро! — вели поп Спира. — Десет, десет, — али кад ти платим *десет*, 'оћу добро да тераш.

— Немајте бриге; к'о ајзлибан!

*

— После једног сахата дотрча Аркадија поп-Спирној кући и затече попа код куће.

— Које добро, Аркадија? — запитаће га овај.

— Добро је! Распит'о сам! Господин Ћира погодио је оног Перу, оног Тоцилова, да га сутра вози.

— Ето ти сад! Па и ја сам га погодио! Но, сад ће бити комендије!

— Па ви дакле заједно путујете! Е, то је баш к'о поручено! *То* је добро! Никад боље!

— Какво те „добро“ спопало?! Та *то* баш *не ваља!*

— Ама то, *то* баш и ваља! Но фала Богу, — додаде Аркадија за себе, — добро ми је исп'о мој план за руком! — А за тим рече гласно: Е, баш фајн се стрефило!

— Како то мислиш?

— Па, ево, како! Сад се можете врло лако дочепати оног зуба.

— Е, ал' како?

— Па, ево како сам ја то иштудир'о... Ако се кренете сутра зором, стићи ћете у вече у Темишвар, — и онда нема никакве надежде. Зато се и немојте кретати ујутру, него пођите око подне, па онда морате ноћити у Ченеју код господин-пароха, оног, оног што га паори зову: *Олуја*, вашег и његовог пријатеља... А ја таки идем Тоцилову, да му кажем да не преже зором, нек нађе какавгођ изговор, — јер ви, казаћу му, не можете пре ручка да се кренете.

— Но, па добро, ал' ја ипак, још не видим... Пак шта онда?

— Е, па сад каж'те ми, молим вас, још само ово: коме је исти поп-Олуја већи пријатељ, вама или господину Ћири?

— Поп Олуја!!! Та мени, мени дабоме! Те још какви смо пајташи а пријатељи били, и то још откад! Још од прве латинске! Та заједно смо, к'о деца, с катихетом *„вертеп“* носили; ја продуцир'о *„цара Валтазара“*, а он *„Перу из Старога села Кера“*. Та није било већег спадала у школи од њега! — Те још какав, какав пријатељ...

— Таман к'о што ваља! Кад је тако, а ви ћете му се онда моћи слободно повјерити; и онда гледајте, па да вам он помогне да се дочепате зуба. Знате како је путовање... па јесење мочарно време, па прозебе човек... па вечера, па ондак разговор,

па вино!... Та ви ме већ разумете... Може се... згодно је....

— Е, ал' како ћу, како? Кад га он, кажу, чува к'о очи у глави; сваки час га загледа и пипа, је л' му на свом месту. Па баш и да га се дочепам, ал' кад он види да га нема, а?

— Има и за то лека, немајте ви бриге! Ја сам се за све постар'о. Ево вам ово овде замотано. Па кад му склоните онај зуб, а ви му онда лепо подметните ово на његово место, — вели Аркадија и предаде му један мали замотуљак. — Ваљда га неће успут развијати..

Поп Спира га узе и размота, а кад виде шта је, а он се грохотом, слатко, насмеја.

— „Сеј ден јегоже сотвори Господ"!... Аркадија, човече, ти си мој избавитељ, ево, већ по други пут! Е, ако се још и сад извучем из шкрипца, нећу ти то во вјеки вјеков заборавити. Е, Аркадија, — рече поп Спира дигнувши задовољно обрве, — ти си, ти си... формални штрањгов! — вели и тапка га задовољно по рамену.

— Хе, хе! — смеје се и снебива Аркадија.

— Али, како само, врагу, да ти то падне на памет, кад ти ниси учио никакве школе?!

— Хе, — вели Аркадија, па трља онако смирено поповски руке и увлачи снебивљиво врат, — учио сам, господине, какве сам мог'о... Учио сам, те још како учио! Свршио сам вам ја, господине, и ону тринајсту школу! — завршује Аркадија поносито. — А, после, сви су *Провлакови* мајстори за то; а и ја, ако ћемо право, треба да се зовем *Провлаков!*

— Ах, бадава, — вели задовољно поп Спира. — Кажу: „триста, *без поја* ништа!" Ако нико није, а оно ћу ја да је преокренем, па од сад нек се каже: „Триста *без црквењака* ништа!" Ај, је л' добро диванм? што рек'о наш Ниња боктер. Што јест, јест! Право су рекли наши стари: „Тешко своме без свога!"

ГЛАВА ДВАДЕСЕТА

У њој је описано једно јесење путовање са једном епизодом на чарди. У првој половини Главе је забава, а у другој поука, т. ј. изнета је ужасна слика једног алкохолом руинисаног организма, за поуку многим читаоцима.

У среду тако око десет сахати, баш кад се господин натарош кретао у амт, отворила се широм капија Пере Тоцилова, а на капију изађоше кола и коњи; на колима лепи арњеви, а под арњевима седи Пера Тоцилов. Искривио се и испружио шију, па наређује из кола нешто својима тамо у авлији. А затим се прекрсти, па опсовав блато и кишу, (која је тако свесрдно падала као да су бар недељу дана и додолама и литијама молили Бога за њу), — ошину коње, и потера управо у попов сокак пред поп-Спирину кућу. Кад га узе на кола, прекрсти се још једаред онако махинално, видећи г-ђу Сиду како се крсти на вратима, па се крену поп-Ћириној кући и стаде пред капију.

„И бркове и браду," чуло се још из авлије, „све, све обријај, све скини шалашару једном паорском, све, све! Нек' иде свет на њега к'о на чудо, нек..."

И уједаред застаде и г-ђа Перса која је говорила и поп Ћира који се ухватио за левчу и метнуо ногу на потегу да се попне у кола; обоје застадоше као окамењени, јер обоје спазише у колима поп Спиру, огрнута госпоја-Сидином великом зимском марамом како се помаче у лево, а (из по-

части) оставља поп-Ђири даон седи „о деснују".

— А-а-а, — замуцкује пренеражени поп Ђира, — а-а-а, а шта је оно тамо, а, Петре? А каква је опет то комендија?

— А каква би опет комендија била, молим лепо? — пита Пера Тоцилов, а начинио наивно и поштено лице како то већ паор уме.

— Па, Петре синко, је л' то поштено од тебе; дед' кажи сада ти сам? Јесам ли ја погодио кола и капару дао — ил' неко други? А? — Пита га поп Ђира стојећи крај кола?

— Па, па, молим лепо, господин-попо, па и ви сте погодили, а други господин попа су погодили. Обојица сте погодили и поштено ми, што кажу, и капару дали, које ја вама, к'о један човек сиромашак, никад нећу заборавити, и за које вама: фала! Оно кáсти, и нисте ви погађали, него ваш Аркадија погађ'о за ваш рачун. Него извол'те у кола; извол'те да не киснеду за банбадава и коњи и амови.

— Хе, Петре, синко, ма нећемо тако, — пребацује му поп Ђира,

— Ал' молим понизно, господин-попо, а зар ми нисте ви сами дозволили да још једнога могу примити на кола у предњи сиц нуз мене!? Па ето и господин су, на прилику, парок, к'о и ви што сте, па дй би ја њега метнуо до мене, а ето и он вам одаје почест, оставио вама у десно,... а зато вас и возим по по. А за десет сребра, што кажу, не вреди ни презати на оваком белају од времена. А ваљ'да је право да и ја, што кажу, ко' сирома' један човек, зарадим коју крајцару за порцију, јербо и коњи имаду душу, макар да су, што кажу', једна марва.

— Та умете ви паори, знамо ми већ вас и ваше политике! — умеша се г-ђа Перса. — За Бога, Николајевичу, зашто нисй добро отворио очи кад погађаш кола; кад знаш добро паоре, гром их спалио и сас обешењацима!.. Та ди би се ти, Бог с тобом, — продужује г-ђа Перса сва зелена од једа,

— возио с ким било! Тражи друга кола, та бар тога зеља има доста, фала Богу.

— Има кола, ал' нема арњева, милостива! — вели Пера Тоцилов. — Та гледајте само какво је то време! Та гријота би било и кéру истерати на сокак на оваку кишу и у овако блато!

— Та обешењаци сте ви сви, кол'ко вас је гођ! *Немеши* вама требају, *немеши!*

— Ех, та ман'те се, госпоја, комендије! Та какви немеши! Та сви смо ми *немаши,* па через тога се и свађамо. А да смо „немеши", нит' би ви били брез кола, нит' би' ја спао на то да другога возим. А и „немеши" баш, ал' су и они прокопсали! Та ено Раде Карабашева, па он је бар немеш, па и он кочијаши! Па спао на Циде перјаре и грошићаре, а бар господу пароке возим! Него боље ви седајте, да мање киснемо и ми и коњи!

— Та како не би било кôлâ у толиком селу?! — праска г-ђа Перса.

— Та има кола, не велим ни ја, милостива, да и' нема, ал' то је ђаво што нема арњева. Знаду то и господа попе. Зар мислите, нису они к'о, на прилику, једни паметни и учевни људи, обишли све, па једва у зло доба, нашли код Пере Тоцилова?

— Право каже обешењак један параснички! Ах, Аркадија, ти си ми све то направио!.. Морам! Шта је, ту је! — вели поп Ћира полако г-ђа Перси.

И она увиђа и пристаје, и даје савет поп Ћири, и вели му полако:

— Па, немој да попушћаш, него држи срце. Пази, за живу главу, да се ниси упуштао саш-њим у разговор. Нит' га питај, нит' му одговарај што. Најбоље ће бити да се одмах умоташ у бунду. Увуци главу, натуци капу на очи, па спавај. А ако баш не можеш да заспиш, а ти се учини к'о да спаваш, то је бар лако. До Темишвара немој да се шалиш да се покажеш будан! Држи срце, Ћиро, ако си пријатељ својој деци!

— Хе, лако је теби! Ал' ја све слутим, да ће се искобељати, знам ја њега!.. Е па због ом. Па паз'те

на кућу. Ако дође Лоренц Чифутин, кажи му да ћу у Суботу овде бити, па нек ме причека дотле. А ви затварајте рано капију, и одма' пуштајте Трезора с ланца, па пазите да се какви вандрокаши не ушуњају у кућу.

— Терај већ једаред! — рече поп Спира, кад поп Ћира седе с десне до њега.

— Е, па због̃ом! — вели поп Ћира из кола.

— Срећан пут! — поздрављају га његови, г-ђа Перса, Пера, па и сама Меланија, која се опоравила од лаке несвестице, у коју је мало час пала кад је видела поп-Спиру у колима у којима ће јој се пâпа возити.

— Ајд, у име Божје! — вели Пера Тоцилов, и стаде тек сад пунити лулу.

— Тако вас волем, то је лепо! Шармант! Аусгецајхнет! Браво, господин-Ћиро, браво! Клањам се! Кис ти ханд! Тако, то је красно! А не да се мрзите и свађате! Даклем сте се измирили; нисте више „фашê“, даклем „алте фрајндшафт ростет нӣ“; даклем опет вреди штагоӣ; па сад правите лустрајзе? Јел'те? Путујете заједно?.. Браво!.. Е, сад сам срећна, јербо сам видела шта сам давно и једнако желила. Моја гратулација и мајн грȗс! — виче фрау-Габриела која је била завирила у кола и видела, на велико и њено чудо, оба попа како седе лепо један поред другог. Нашла се однекуд, не знаш ни сам како, онако улопана, пред поп-Ћирином кућом, док је Пера Тоцилов пунио лулу и кресао оцилом и псовао и трȗд и кремен и оцило и Чивутина.

— Ајде, терај већ једаред! — викнуше љутито у један глас оба попа.

И кола пођоше.

— Срећан пут! — вече за колима и маше белим рупцем фрау-Габриела. — Е, то је баш лепо. Ко би то рек'о. Е, баш, баш... Сва сам онако, некако, како да вам кажем, срећна! Све ми нешто фалило док су били фашê, па сам била, нећете ми веровати, гледиге, к'о убијена, ал' формално, к'о убијена! — продужује фрау-Габриела с г-ђом Пер-

сом. — Е, е, ко би то и помислио!! А ја, још кад сам устала, а ја сва дешператна, па још мислим: шта ће, Боже, бити сас вашим господин-супругом, па сас вама, па сас вашима! А, оно, ето, шта сам видела! Ју, ју, ју! Неће ми веровати људи кад станем да им приповедам; а, формално, ни ја својим очима још не могу да верујем. Идем одмах да јавим то дешператним пријатељима вашега господина супруга!.. Милостива, кис ти ханд! Фрајлице,... господин-Перо... службеница! — вели фрау-Габриела и одлази журно.

— Иди до ђавола; врат скрјала! — вели гледајући за њом, љутито г-ђа Перса. — Е, баш од ове хуцоше и торокуше швапске не можеш ама баш ништа сакрити! Свуд се она нађе, гром је спалио! Створи се к'о из земље! Гледај је само, молим те, — вели г-ђа Перса гледајући за њом, — како се сва улопала од блата, к'о да су је бикови вијали. О, часни те, жено! — крсти се г-ђа Перса. — Каква је то само пасија, тумарати тако брез нужде по блату! Е, ово ти је баш права каштига Божија за село! — вели г-ђа Перса гледајући расејано за њом. — Ајте, децо, озепшћете! А ти, Меланија, чедо, ти ћеш ноћас опет бунцати, ако назебеш сад тако у тој лакој хаљини.

И авлиска врата залупише за њима, а из авлије се и апет чуле оне страшне речи: „И браду, и бркове, и све, све... све обешењаку једном салашарском!“

*

Прођоше кола кроз село; оставише га и ударише преко вашаришта. Како пусто и жалосно изгледа то место сада, а како је весело и живо изгледало пре седам недеља, кад је ту био тродневни вашар, на коме је Рада Карабаш (са још некима чикошима из Бачке) шест дана остао под једном шатром, пио алдумаш с чикошима ради купљеног дивног ждрепца који је коштао пет стотина сребра и коштало га попијено вино и поразбијане флаше и главе на седамдесет и пет сребра њега само. Кога

ту све није било и шта се све није продало и покрало за оно три дана док је вашар трајао, а сада ништа не чујеш! Тишина, ништа не чујеш; ни жагор, ни вриску и цику под шатрама, ни подврискивање и поскочице у колу, ни како пуца батина по леђима каквог Циганина лопова, ни правдање каквог Неце ни Проке пред комесаром да је продавани коњ његов, а да пасоша нема зато што су му диндушмани његови украли најпре пасош, па ће после и коња, па зато га, вели, и продаје сад јевтиније.

Тера Пера Тоцилов преко вашариштa, па и њему дошло тешко; сетио се Пера прошлог вашара и једног вранца за кога се ценкао, па га испустио а био је још из *мартоношке* или башахидске ергеле! Умреће и прежалити неће што га није ил' купио ил' украо. Зато је сада сетан, лула му се угасила, и поглед му блуди по пустом вашаришту. Позн'о је оно место где је вранац стајао, па пуно света око њега, — а сада све пусто, нигде никога, само покисле вране и гаврани гракћу и прелећу са багрема на багрем. Прену се из мисли Пера Тоцилов, задену угашену лулу у чизму, навуче кабаницу, па ошину коње.

Остаде за њима за тили час и вашариште и гробље и дудара, и ухватише се главнога пута. Њиве и с једне и с друге стране. Пред сваком њивом два дуда, па се по њима зна докле је чија њива. Све је сада суморно, и њиве и дрвеће. По путу никога, по њивама никога, а дудови оголели, па им се црне покисле гране. Тек на неком видиш врану или парче репа од дечијег змаја, који је, Бог те пита, с које стране пао и заплео се у грање са којега је лишће давно отпало, а реп ост'о ту да краси голо дрво, и стајаће ту све до друге године до лета, кад дрво озелени листом, и кад се накити миријадама дудова плода. Тада ће га тек можда скинути какав гладан вандровкаш, који се попео на дуд (не бирајући је л' црн, бео или мургаст) да се наједе и поткрепи своје силе за даље путовање пешке, и узицом му прекрпити свој „пинтл", и продужити

свој пут даље све поред дудова, овим истим путем којим данас не сретају наши путници ни живе душе.

Пера Тоцилов тера коње и разговара се с њима, јер оба попа ћуте и ни речи не чује иза себе. Поп Ћира ваљада спава, а поп Спира, колико му брига допушта, дремуца по мало. Пера бадри коње, кара их и спомиње им оног Мартоношанина (вранца), и коре их и застиђује њиме, те они повуку боље. После три сахата путовања, зауставише се кола пред једном нахереном и чупавом чардом.

— 'Оћемо л' мало да се одморимо? — запита Пера који је нерадо пролазио поред чарде к'о поред турског гробља. Његов је принцип био исказан и надалеко познат, већ као популарна пословица: „Кад прођеш поред крста, ма чији био, прекрсти се; а кад прођеш поред биртије, ма каква била, заустави се!" — Ај! — запита јачим гласом оне унутри, — 'оћемо л' мало да одморимо сироте коње?

— Па, не би згорег било! — одговори му поп Спира жељан да мало побегне од силних свакојаких мисли које су га опхрвале онако седећег у колима, а и да се прихвати мало.

Кола стадоше. Поп Спира и Пера сиђоше. Пера покри коње ћебетом, а после их испреже, па уђе с поп-Спиром у чарду, а поп Ћира остаде у коли бајаги спавајући.

Чарда — једна страћара, нахерена на једну страну — беше празна, само један подадуо бојтар седи за једним дугачким чамовим столом, па гледа из буџака као пацов из рупе. Пред њим стоји један фићок ракије. Пијуцка из њега и разговара се с бирташицом која је пеглала неке шлинговане сукње у биртији. Баш јој је приповедао нешто о прошлим златним временима, и о негдашњим великим и садашњим малим платама бојтарским. Приповеда јој — и ако га она и не слуша, јер је већ сто пута то исто чула, па зна напамет — како је пре тридесет година, кад је он још момак био, вредно било бити бојтар и свињар; кад су газде и трговци терали

свиње у Пешту на вашар, па су и бојтари онда прошли и видели света к'о мало ко.

— О, бирташу, — лупа и виче Пера Тоцилов — зове те господин парок.

— Ајде, донеси штогоћ Пери, — вели поп Спира, — а можеш и мени.

— Ракије, ракије мало! — вели Пера. — Биће баш добро на ову 'ладноћу.

— Одма', таки! — вели једна још доста лепа жена са повезаним вилицама, па оставља посао, пољуби поп-Спиру у руку у доноси им ракију, поп-Спири у мањем, а Пери у већем стаклу.

— А ди ти је човок? — пита је Пера Тоцилов.

— Очо јуче у Темишвар послом, господине. Спремамо!.. Имаћемо у Недељу мало калабалука, весеља! — вели задовољно бирташица.

— А каква калабалука? — пита је Пера.

— Та, ето... нисмо имали другога посла! — вели стидљиво бирташица излазећи.

— Сад... ви, на прилику — умеша се у разговор онај бојтар из буџака, један танких подужих бркова, права руйна кога сад први пут и приметише гости, — 'оћете к'о једни путници да знате, шта ће то бити у Недељу код нас овдекана. Е, па ја ћу вам, молим лепо, моћи то јешплицирати. Јербо ја сам и неки род овом бирташу што је сада, то јест, у Темишвару. — Он ће, знате, да се жени; па у Недељу ће да ту бидну сватови.

— Е, то је бо'ме лепо, — вели поп Ћира, прихвативши се шунке коју је донео из кола.

— ...А узеће ову овде што је сад ту пеглала, па изишла тамо, — продужи бојтар и показа камишем на врата на која је бирташица изашла. — Једна честита душа; та да је, што кажу, прико новина тражио, — па не би такву потрефио, тако је то блâго једно од жене! — рече бојтар, па устаде и брзо суну себи ракије у фињок. — Ја сам овде знате, к'о неки род, па зато се и не циврам, него се и сам послужујем. То ми је балсум, и, касти, једна слâдост. Ал' помажем им к'о својима, јербо

има људи па 'оћеду да пиједу, а нећеду да платиду, а ја им не дам то, и пазим на њи' к'о њихов род, и, на прилику, браним ово имање к'о и моје да је.

— Е, то је лепо од тебе, лепо! — вели поп Спира, доручкујући и пружајући и Пери да једе.

— А она је Влаиња, а мој Миша је Србљин к'о гођ и сам што сам, а и сви у нашој вамилији, а имело јој се Тинкуца, касти: Тинка. Па држи се ш-њимекара већ неки' једанаест година, још онда кад је ону Тотицу, што је пре ње ту била, отер'о. Па сад га салетили и поручили му из славне вармеђе: ил' нек је узме, ил' ћеду је пелшубовати у Лугош, одакле је и дошла —

— А тако? — вели поп Спира.

— А она удри у плач, а њему ондак дошло жао. Били, што кажу, толике године к'о да су и венчани, па дй би он то сада допустио, и какав би опет човек био! Па каже: „Е, баш неће бити, к'о што славна вармеђа каже, него, каже, к'о што *ја* оћу". Па сад ће се, к'о што вам отоич реко', у ову Недељу да венчаду. Ето, пегла за сватове. Спрема се, јадница, па радосна, па већ Бог зна како... а и он је већ читаву недељу дана није тук'о, а све че рез венчања.

— И треба, и треба! — вели Пера Тоциловједући. — Људи су, треба да се венчаду; нису марва, на прилику, па да брез венчања живиду... Од чега би, на прилику, ето господа попе живили, да немаду ето тако пониког да венчаду. Што кажу: Рука руку мије!.. За сваког је Бог по нешто оставио, и, што кажу, опредјелио. Ето на прилику, ти служиш госте, а ја кочијашим, а они се узимаду, а господа пароси они венчаваду... Е, па тако; свак има своје једно пословање и, ка́сти, зарађивање. Не може сваки све да ради.

— Само да ви'ш комендије и белаја, — наставља бојтар, плашљиво наливајући себи опет један фићок ракије, — да ви'ш белаја, ако јој дотле не спласне образ! Отек'о јој, па је, к'о што видите, повезала вилицу. Боле је зуб, па к'о да је неко

тук'о. А није је ове недеље, што кажу, ни малим прстом додирн'о. А то ја знам најбоље, јербо ја сам, што кажу, поваздан тунакан. Хе-е-е, — уздахну дубоко бојтар и натеже фињок и отпи добро, — нису више за бојтара она времена, па да иде у Пешту, да прође свет; него... ето тако, капам ту бреспослен, а баш ми то није мило, к'о човеку раднику. Та зар сам ја носио кадгођ ове пударске опанке?!... Нег' чизме и лети и зими, па све потковане талирима! Хе-е-е, али сад, ето тако... Отрц'о сам се к'о неки стари швигар! — заврши бојтар, па натеже фињок, па испи онај остатак. — А моја су страданија велика; кад би' ја поч'о. —

— Е, па 'оћемо л', Перо, — рече поп Спира и диже се.

— Можемо, господин-попо, — рече и скочи Пера и викну бирташицу која уђе.

— Је л' какав пут до Ченеја?

— Рђав, господин-попо... А зар би' ја седио и злопатио се овде к'о у аришту, — вели бојтар.

— Ајде попи ово да не иде у штету! — рече поп Спира и даде му своју ракију, а и од Перине нешто остало. — А кад мислиш, да ћемо стићи, кад је такав пут?

— Фала, господин-попо. Бог вам за то платио. Поред вас сиротиња може да живи! — рече бојтар и узе испред поп-Спире и Пере ракују и попи. — Па још за два сата пута стићете. Стићете комотно још зă вйда у Ченеј,

Платише бирташици ракију и вино. Бирташица и бојтар захваљују и љубе поп-Спиру у руку. Они одлазе, бирташица и хстидљиво испраћа, желећи им: срећан пут!...

— А, ти, пештански трговче, ти си се канда опет почастио, док сам ја била тамо на пољу! — вели му бирташица кад одоше путници. — Ти си опет точио, а?

— Нисам точио... а што ја да точим! Ваљ'да је шљивовица! Него ника комадара и бећаруша!

— Јеси, точио си! Познајем ја! А велиш: „шљивовица“, а?... убила би те у врат.

— А што да точим, и коме да точим, кад сам једва и оно попио што ми је од добре воље дато?! „Точио“!... — гуњаа бојтар. — Све *ја* крив, само *ја* точим и пијем! 'Тели би и да продате и да вам остане!!

— Ћути, ћути, знам ја тебе...

— Та шта ме, шта ме знате! Та једва сам и оно уз'о. Знате и сами кол'ко сам се нећк'о. Тек да вам, што кажу, не учиним на жао, уз'о сам и попио. А зар се нисам *нећк'о?*

— Е, *нећк'о* си се! Ти си се нећк'о?! И јеси мустра да се нећкаш!

— А ваљ'да ја баш то пијем од беса? Него, тако... пијем, па ми се ондак помало још и мили да живим. Јербо то је моја сладост једна!... Па велим: Та добар је Бог, па неће он своје бојтаре баш тако оставити. Па ондак имам нику надежду; јербо је то за мене један „балсум“ кад мало гуцнем —

— „*Балсум*!“... Што гоћ ти гребе ту твоју проклету гушу, све је то, знам ја, балсам са тебе; нек само гребе...

— Е, „*гребе*“! Откуд гребе, кад клизи к'о зејтин!... Све се тоциља! — вели бојтар.

— „*Клизи*“, да бо'ме да клизи. Зато ти и велим да си точио и пио, сунћеру један.

— Та нисам, сунца ми! Нисам, Бога ми! Нисам се ни мак'о, а камо л' точио и пио. Ајде бар да је каква шљивовица, па да кажеш, намамио сам се на њу, — него ника ординарна и комисна бећаруша!

— Пио би ти и „шајтвосера“!

— Та немојте грешити душу!... Та немојте ме, снаја, за банбадава цвелити! Та немојте ме бедити и ружити, — кад ме је доста и онај Бог наружио! — ропће овај нови „Јов“ са чарде.

— Изгорећеш, несрећо једна! *Изгорећеш* од те силне ракије.

— Е, изгорећу! А ко је још у мојој фамилији

изгор'о од ракије!.... Ет', тако! Сад ми већ и фамилију не остављате на миру!

— Не знам ја за твоју фамилију, ал' ти ћеш баш изгорети...

— Ех, да изгорем од ракије! — брани се и не дâ бојтар. — Е, ваљ'да сам неки фидибус, па да изгорем. Нећу се ни запалити, а камо л' изгорети! Она ме *'лади* кад је пијем. Ваљда има у њој педесет гра́ди, па да изгорем! Ја нећу само прид туђином да кудим еспап, јербо смо род; а зар је то честита ракија?! Да је то честита ракија, ја би' се бар стрес'о кад је пијем. Блага к'о Божја росица... мо'ш је пити ко кеша бару, ништ не осећаш!... Та зар ја не знам; та заједно сам је с мојим Милошем кварио! — Ја му једнако вичем: „Та имаш ли ти душе... та немој више; доста је!" А он вели: „Још мало", па још квари.

— Е, гледај ти само једне ке́ре неблагодарне! — рече бирташица изненађена, и оставља пеглајз у чуду. — Још *он* пробира!

— ... него ти тако; увек волиш да ме цвелиш... А ја те још Бог зна како фалим прид господин-попом како си вредна и добра...

— Та добра сам ја, него ти не ваљаш! — вели бирташица и наставља пеглање.

— Е, све ја не ваљам; никад ја не ваљам! А кад нисам добар, па ондак боље и да ме нема!

— Па откад сам ја то већ рекла! — вели бирташица, пеглајући једнако.

— Та шта ме и тај Бог већ не узме једаред себикана и не курталише ме!

— Не бој се! Неће те скоро узети! Не треба ни њему што не ваља, него то оставља нама овде на врату...

— ... да се не мучим и злопатим на овом свету кад сам сваком на терету и на путу! — јада се бојтар па се примаче и испи још оно мало што је остало у фињоку Пере Тоцилова, па уздахну тешко: — Хе-е-е! Још да ми није овог балсума... па дође ми понекад да нађем какву криву грану, па да...

— Да се обесиш, је л'...?

— Не, — пресече је бојтар брзо, као да хтеде побећи од криве гране, — него да скочим у воду, јербо ту ми је, знам, цигурна смрт.

— Ти да скочиш у воду! Гле га само како лаже! Та бежиш ти од воде далеко к'о бесна ке́ра ...

— Хе, — уздахну опет бивши бојтар. — Диваните ет' тако, па само грешите душу. А дабоме, кад не знате зашто је све то. Мени у *Рожданику* то пише да ћу ја страдати, и то баш ни од чега другога него баш одоте воде, па черес тога ја и данданас мало пијем воду.

— Е, кад ти у *Рожданику* пише, — говори бирташица, а навлачи на даску другу шлинговану сукњу, — онда је то твоја судбина... а ја нисам знала. Е, онда можеш скакати...

— Ех, знам ја да би вама било срце на месту тек ондак!... Ej, та што ме цвелите, снаја! Та шта се Бог већ једаред не смилује на мене јадника! — јада се овај.

— Ајде немој ми се ту пренемагати и превртати очима к'о шокачки поп, — него узми клипова̂, па иди, па накруни свињама и на'рани и'!

— 'Оћу! 'оћу, таки! Само ме немојте, снаја, цвелити више...

— Па онда, — даје му бирташица упутства, — кад метнеш пред њи' да једу, а ти ондак оног жутог фурт чеши руком по леђи све док једе, халав је па гура свуд њушку и отима од други', а кад га тако почеш мало, онда и они стидљивији добију реда и једеду...

— Та, знам ја то! Зар сам га једаред чеш'о по леђи!... Тргов'о толике године, што кажу, и био један па један; и сребрна пуцад, и ћурдија с токама, и чизме. и свилен чупав шешир носио... Ej, да сте ме нешто онда познавали, снаја, и да смо били своји к'о данас...

— ... а кад га к'о чеше по леђи, — наставља бирташица и не слушајући га, — а он је онда мало

учтивији, па не отима од други', а он је и онако понајдебљи...

— ... Какав сам ја био ондак, и ди треба да је сада мој крај... па ди сам само поглед'о, било је цигурно моје; и како сам се мого оженити!

— Знам, чула сам за твоја чуда и покоре!... Чула сам шта су те коштале оне чизме и оне кацабајке оним Мађарицама у Кун-Сент-Мартону што су ти сву ноћ играле чардаш... Зато си ти сад и дотер'о до паса!...

— Ал' и јесам био ирош, ао, дука му! — рече и лупи о сто. — Нисам се, што кажу, бој'о ни једног бачког ироша, ни пушћ'о га испред себе!.. Ej, да ми је данас онај тâл а ова моја памет...!

— Е, па сад ајд' иди! Па кад га закољемо, омастићеш и ти бркове! Биће кожурице у купусу, а добићеш и бешику за дуванкесу; а ја ћу ти је, кад узимам каде, опшити црвеном пантликом. Ајд', ирошу мој!

— 'Оћу! Све ћу урадити к'о што ми кажете, само ми немојте прибацивати за оно мало ракијице; јербо то је моја сладост, мој балсум! Ракија је једна моја сладост, кáсти. А је л' вама онако мало 'ладно, снаја!... Баш не би шкодило да се чимгођ мало угрејем изнутра...

— Па ти си пре рек'о: да те 'лади, а сад опет кажеш, да те греје?

— Е, па кад је човек добар, к'о ја што сам, па све му на добро излази...

— Ајд' баш да ти дам, — смеје се Тинкуца, и даје му фићок ракије и он га искапи на мах. — Помози ми, видиш да сама ово дана не знам ни дй ми је глава од силна посла и пеглања сукања.

— Ехе, — заустави се бојтар и уздахну, — што кажу:

„Пеглај ми се, сукњо шлингована,
„У суботу ћеш —

— Тàки наполье, да се истрезниш! — обрецну се Тинкуца. — Ви'ш ти то њега само!

— Хеј, — уздахну бојтар излазећи, уздахом пуним меланхолије који је тако обичан код свију страсних љубитеља ракије. — Прошло је, видим ја, бојтарско и свињарско време, нит' има више они' вашара ни они' алдумаша, кад су ишли у Пешту и и видили света; а сад им је лако брез нас, кад има ајзлибана... И ко га је измислио! Ознтрогере му швапске!...

*

„Ћи! Шарга, Пирош! Ајде момци! Дед', кицоши моји! Ајд још мало у блато!" чује се глас Пере Тоцилова и пуцањ бича, и кола оставише чарду.

Поп Спира се наместио поред поп-Ћире, који једнако као бајаги дрема увучен у бунду. И један и други поп се пипаше: поп Ћира да види је л' му ту зуб, а поп Спира да није изгубио онај Аркадијин замотуљак. — „Обешењак паорски", мислио је поп Ћира, „мене вози за десет, а њега за пет сребра." А то је исто мислио и поп Спира: „Чивутин један, он се вози за пет, а ја за десет сребра. Увек се он тако јефтино вози." — Тако мисле оба попа. А Пера Тоцилов пуши и преко камиша се разговара с коњима. Задовољан је, па обећава и Шарги и Пирошу нове чизме од ових зарађених двадесет сребра.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ПРВА

Садржи у себи вечеру и конак код гостољубног пароха ченејског, поп-Олује званог. У њој је врхунац заплета, који се развијао у Ченеју и Темишвару.

Опет подужи и досадан пут. Киша престала. Пера Тоцилов је потерао мало боље коње који су се у чарди довољно одморили. Већ се види ченејски торањ, ал' је далеко још до Ченеја. Путују, ал' на путу још никог да сретну. Тако су ишли два и по сахата, и већ почеше сретати најпре кола а после и пешаке, неке Швабе у дрвеним клумпама, са ру, кама испод пазува, па иду један за другим у редук'о гуске.

Близу је и Ченеј.

Још мало, ето их на вашариште. Прођоше крај гробља, оставише и велики бунар на крај села, и велики крст и уђоше у велики сокак. Прођоше и њега, и стадоше пред парохову кућу, још за вида.

Пред попином кућом пуно каљаве дечурлије. Скупили се на меко утапкано блато, па се играју *кола*. Једно од њих чим опази да се кола обрнуше и упутише попиној капији, улете к'о без душе у авлију, и раздера се колико га грло доноси:

— Отвор'те капију, ево гостију!

— Шта се дереш к'о магарац! — обрецну се на њ из авлије домаћин, који је као сваки попа, радије ишао у госте него их примао. — Ако су гости нису ваљда курјаци!

Капија се отвори и кола уђоше.

— О-о-о! Добро дошли! Добро дошли! — дочекује их, и поздравља домаћин. — Каква срећа, каква част!

— Боље вас нашли! — чу се се поп-Ћирин глас дубоко из бунде, а кад се сиђе на леву страну из кола, појави се и поп-Ћирина глава, која се пушила к'о обарена шунка кад је извадиш из великог лонца.

— О, каква срећа, каква срећа! Та јесте л' ви то, чешњејши?

— Успут, онако успут, — вели поп Ћира — а сутра ћемо даље.

— О, драго ни је, особито драго, о, о, о!

— Сутра, рано зором, ћемо даље, — вели и поп Спира, силазећи и прилазећи домаћину.

— О-о-о! Та Спиро, — викну радосно домаћин, — та је с' ти то, Спиро? О-о-о! Е, баш, баш добро! Та је с' *ти* то...

— Е, није него си *ти*! — вели му поп Спира, и пољуби се с њим неколико пута најсрдачније.

— Е, е, е! па извол'те, изволт'е. Роксо! Глишо, та дй сте се завукли врагу!? — раздера се домаћин, и устумара по авлији.

У том истрча и Глиша и Рокса, и почеше скидати с кола.

— Е, е, баш ми је мило, — вели домаћин. — Дакле тек сутра путујете. Бар ћемо се мало, онако, натенани проразговарати. Извол'те, извол'те у собу, раскомотите се.

Улазе у кућу. Пера чисти точкове, и псује блато и пут; Глиша уводи коње у шталу, а Рокса вија живину по авлији.

И док су се комшиска деца, читаво једно туце, потрпала у кола и цакала, гуркала, претурала и плакала у колима, а они у кујни чупали живину и спремали богату вечеру, попови су се разговарали већ о многим стварима. Из разговора је могао домаћин, поп Олуја, приметити да ни једном ни другом госту нису све козе на броју. Па како је био

интимнији са поп-Спиром он га на послетку и запита, кад осташе једно кратко време насамо:

— Ама, Спиро, ја нешто примјечавам!... Рек'о би' к'о да ти нису све козе на броју; и теби, а и поп Ћири! А? Који је то враг међ' вама? Да се нисте на путу посвађали! Ово погано време, па није ни чудо што је човек љут на свакога, па би се само свађ'о.

— Хе, — уздахну поп Спира, — посвађали смо се ми једнога баш лепог дана, али сад ми је сав *црн*, само кад га се сетим.

— А како за Бога?

— Та... оне наше жене... Жене к'о жене!... Направиле триста чуда; па сад обојица имамо пуне шаке посла и једну главобољу; ал' ја већу,..

— Ништа од свега тога не знам ти ја, Спиро!

— Није ваљ'да имала фрау-Габриела кола да плати, а знали би и ви..

— Та шта говориш!...

— Па... овај... најбоље ће бити да одемо у коју другу собу... не би' рад био, знаш, да нас ко прекида! А тамо ћу ти све натенани испријповедати; јербо то је дугачка историја, а ти си ми, што рек'о Псалмопевац: једино моје уздање и мој штит.

— О, о! Та шта говориш! Шта говориш! — чуди се поп Олуја. — *Ништа* ти ја, кажем ти, од свега тога нисам чуо. О-о-о! Па ајде, здраге воље, како ти не би', помог'о. Хехе, — смеје се домаћин, — како не би', како не би'! Та сећаш ли се, Спиро, кад смо оно, к'о богословци, виловали; — па ја дав'о серенаду плебаношевој „виршофтерки"! А? Да није било онда тебе, зло и наопако по мене? Како ти не би' помог'о. Само кажи дй те боле!

— А, знам; била му и нека рођака а?

— Тако нешто! Дакле ајде!

Одоше обојица у побочну собу. Док су се они тамо забавили, дотле се у кујни спремало, све у присуству Пере Тоцилова који је седео крај ватре и пијуцкао комадару у друштву са ченејским црквењаком. Разговарали су се о овогодишњој летини и

јели прженице намазане машћу и белим луком, тек да се кол'ко тол'ко забаве до вечере. За то време пронађе се из разговора да су Пера Тоцилов и црквењак и неки род, или боље рећи: биће род, док се само неки њихови који невенчано живе, венчају.

Сто се постави и јело се донесе.

Изађе и поп Спира с домаћином из собе. Овај га храбри и вели му:

— Немај ти бриге! А како те не би' курталис'о. Та сећаш ли се кад си ти опет мене курталис'о белаја! Него, 'ајде, 'лâди се вечера на асталу.

Дође и поп Ћира.

Поседаше сви, а г-ђа попадија с црквењаком и Роксом послужује.

Оба госта су изгладнела јако, и зато се до пола вечере и није разговарало, него се својски јело. Тек кад су донети на сто уштипци, наслагани повисоко на два тањира као две пирамиде, и били при осмој или деветој чаши, отпóче живљи разговор. Разговарали су се о својим стварима. О парохијама, о венчању, крштавању, и сахрањивању; о епископима и учитељима, о старом времену, и о том како је данас.

— Па како парохијани, домаћине, како; је л' к'о у старо доба?

— Та ја само кажем: Не дај, Боже, горе!

— Та није ваљ'да? — вели поп Ћира.

— Та да вид'те, слабо нешто сад свет и умире... памтим друге године... а и не рађа се к'о некад, — вели домаћин. — Слабо се рађа, па ваљ'да зато слабо и умире.

— Да, да, имате право, и ја сам то примјетио, — потврђује поп Ћира.

— Нема ти старога времена, — вели домаћин. Знам, Боже, некад, па ти свака кућа пуна деце, све по девет Југовића! Па је ту онда лако. Има и и женидбе и удадбе. Па је лако било и милило се човеку онда поповати! Него попуј ти сад кад је

све таксирано и по некој тарифи, па 'ајд' живи ти сад ако можеш.

— Не ваља, не ваља! — вели поп Спира.

— Ето зађ'те сад из куће у кућу, па нигде нећете наћи, к'о пре у сретна времена, пуну кућу, него ил' има ил' нема по једно у кући. Па ако је девојка, а она ускочи за момком, па их после једва можеш да натераш да се што пре венчају по обредима нашега благочестија; а ако је момак, он ти се жени из другог ил' трећег села, па се тамо и венча, а ја останем тако празних шака... Па не знаш шта је горе.

— Рђава времена, заиста! — вели поп Спира.

— Ја све мислим, — вели домаћин, — да су криви наши епископи. Нема више оних старих попова, а старих попова нема јер нема више ни оних старих владика. Памтим ја, Боже, у моје детињство шта се приповедало и говорило о Митрополиту Ненадовићу, па о Стратимировићу! Какве су то силе биле! Па какав запт и каква строгост! Каква глава, Боже мој! Е, па онда су, наравно, друкчије и владике и попови, а друкчији и парохијани! То је био један гром, формалан гром за свештенство и мирско и духовно Да он чује да неко има распру с парохијанима; ил' да је пушио пред светом; ил' да се веселио у друштву — тешко њему! Тешко њему!... А да неко, к'о удовац на пример, има домостроитељку по примеру иноверних попова; или да се парох с парохом на саблазан стада свога свађа, — но, тога би' вол'о видети ко би му смео изићи на очи! За најмању ситницу каштиговао је немилице.

— Ех! Па не ваља баш ни то кад је неко и сувише свирјеп. Е, Боже, па људи смо, слаба створења, па, па онда и згрешимо по некад, јер „никтоже без грјеха токмо један Господ", каже се. Па зар сад зато да ме каштигује к'о безбожну Содому и Гомору?! — вели поп Спира, коме се ни најмање нису допадали разговори о строгим епископима и архиепископима.

— ... А да парох пароха тужи и тужака епи-

скопу, — наставља домаћин, — и да то још парохијани знају!... Таман посла! Не знаш, ко проће горе, тужитељ или тужени...

— Та, та, та манимо се ти' разговора! — вели поп Ђира. — Читав се дан трцкали у коли, па сад све такве неке ствари. Боље каж'те укратко: ништа није ко у старије доба; нити има више старих епископа, ни старих пароха, ни старих парохијана, ни старих учитеља...

— А, баш сте ми из уста извадили, почитајеми, — прихвати домаћин. — А зар сад то ваља што раде ови новији, данашњи ови учитељи?! Све код њих к'о ни код кога! Не пуштају ђаке да помажу звонару; каже: ђаци су зато да уче. Јест истина да су ђаци зато да уче, ал' су и синови наше свете цркве, — кажем ја учитељу, — па зашто да не служе цркви и олтару! А бар да не знам да деца волу звонару; него душа им је и срце да се вешају о уже! Поваздан би да су на звонари. Е баш ономад сам се баш слатко насмејао. Питам једно дете: Шта ћеш ти бити, Перо, кад велик порастеш? Он каже: „Ја ћу звонар бити.“ — А ти, Иво? „И ја,“ каже он. — А ти, Жйво? „Ја ћу први тас да носим“ — А ти, Нико? „Ја ћу црквењак“. — А ти? Ја ћу да пирим кадионицу. — А ти: „Ја звонар.“ „Ја у рипиде“... Кад погледаш, сви хоће да служе само цркву. И они ми ту још нешто приповедају! Пуче им, већ, мислиш, срце за читанком! А како је то пре лепо било; деца на звонари, а звонар код моје куће, па помогне штогоћ. А сад мора да држи још и, и, и, и вице-звонара!!.... Хе, далеко смо дотерали! Не ваља, не ваља ништа ова нова наука. Куд ће нас то одвести, — сам Бог ће знати!

— Деде, спаси Бог! — прекиде га поп Спира.

— На спасеније! — одговори му домаћин, и куца се и с њим, а и с поп-Ђиром, и то још два пут.

Пију и разговарају се, и опет пију. Поп Ђира се заруменио, па не само да он пије, него и сим налива и своју и домаћинову чашу, као да је он домаћин. Разговор је живо и неусиљено текао, чаше се сваки час и пуниле и празниле. Домаћин

навалио, па их једнако нуди, чешће поп-Ћиру с којим је мање познат; кад се куца, с поп-Спиром се куцне једанпут, а с поп-Ћиром увек по двапут. Послужише се и пунчем који се у оно доба пио у свима бољим домаћинским кућама.

Поп Спира изађе напоље да нареди Пери Тоцилову кад да их пробуди, и док се он напољу бавио, а домаћица у кујни нешто цуњала, дотле се домаћин упустио с поп-Ћиром у други један разговор.

— Па, ви ми се и не фалите, чесњејши... вама се к'о мислим, сме честитати. Чули смо да... ви... овај, удајете госпођицу кћер, а?

— Та, тако је! — вели поп-Ћира. — Сад после Божића.

— А, дакле истина је. Е, тај ће, бо'ме, добити добру домаћицу, и, што кажу, сопутницу у животу, — вели домаћин. — Готово, боље да је *он* ту, па да њему честитам, јер њему се тек може честитати! Шта мислите; добити девојку из такве куће!

— А, — дода поп Ћира — па и он је добар! И она ће добити, што се каже, доброга друга! Ја сам сасвим задовољан, сасвим! — вели задовољно поп-Ћира, и наточи задовољно и себи и домаћину. — Дакле: Спаси Бог!

— На Спасеније! — Искапише до дна. — Свршени клирик, а је л' тако?

— Јесте; совершени клирик... с еминенцијом. А има глас, једна дивота, к'о цар Давид уз харфу. Персона, понашање, све! Све!

— А тражи л' много?

— Ни речи није спомен'о!... Ни реч'це...

— А дабо'ме; паметан младић, па к'о мисли: Оно што је најскупоценије, — то је добио, а? Добио је вредну и воспитану девојку, примјерну пуницу и чеснога таста, па к'о вели: Оно друго све на част вам! Ајде, дакле, у здравље заручника. Спаси Бог.

Куцнуше се. Поп Ћира испи сву и наточи још једну себи.

- Е, па да се куцнемо, — вели домаћин. — У здравље родитеља заручницина!

Куцају се. Поп Ћира искапи и сад до дна.

— А и он и *он* је красан... Сушта смерност! Да га види његова Екселенција, — но, било би белаја. Ограбио би га одмах. Не би му тај дао да се жени, него би с њим у манастир; а био би, та мал' те не би био други *Рајић* или *Мушицки!*... А сасвим, сасвим сам с њим задовољан! — рече раздрагани поп Ћира, и не примети кад му нали у чашу домаћин с којом се онако несвесно куцну. Домаћин испи до пола, а поп Ћира сву чашу. — Њој, *њој* има се више честитати, морам признати! — вели искрено поп Ћира.

— Управо, — вели домаћин, — сва заслуга има се приписати вашој поштованој супрузи, госпоја-Перси, јер, што кажу: „Види *матер*, па проси ћер!"... Даклем, ако смем узети себи слободу... у здравље примјерне супруге, ваше госпоја-Персе!

Куцнуше се; поп Ћира наискап, а домаћин искапи ону осталу полу до дна.

— Та, оно, — наставља домаћин, — ако ћемо баш тако све даље, онако знате — да опростите што ћу се тако изразити — ако станемо све даље трагати и њушити, — па није толика заслуга ни госпоја-Персе, ваше супруге, кол'ко ваша, *баш ваша*, чесњејши господин-Ћиро, што сте, то јест, ви, у своје време, *изабрали* госпођу Персу себи за супругу, а она опет васпитала госпођицу Меланију!... Даклe: сума-сумарум, — *ви* сте крајни виновник све ове данашње среће господин-Перине, а и госпођица-Меланијине, (к'о што бар ви велите).

— Та по мало јесте и тако! — вели поп-Ћира.

— Ех, па онда што смо и пили узалуд, и пре вас, другима, мање достојнима. Требали смо *прво* у ваше здравље, драги мој и ретки мој госте, чесњејши господин-Ћиро! Ал' нека, — можемо још све и поправити. Даклем, све ово бришемо, па изнова! Ово је даклем прва здравица, и она нека је у *ваше* здравље. Спаси Бог.

Куцају се и пију; домаћин пола, а поп Ћира испи целу чашу. Развеселише се попови добро.

— „На рјеках вавилонских, тамо сједохом и плакахом," — запева поп Ћира раздраган. Затурио се мало у столицу, па пустио глас, а диже обрве, и везе и кити све лепше и лепше, на задовољство и дивљење домаћина који га од времена на време ободраваше реч'ма: „А, то, то! То ми се допада!" Испева цео псалам, свих девет стихова, а између сваког стиха намигне очима на домаћина као тријумфујући, па вели: „Ај, шта велите?!"

Веселе се попови. Домаћин отпева други један псалам: „Из глубини воззвах к тебје, господи," а поп Ћира опет трећи: „Господи, воззвах к тебје, услиши мја; вонми гласу моленија мојего."

Расположили се и домаћин и поп Ћира, па се наизменце куцају и певају Псалме, све лепше од лепшега, и пију у здравље госпође Персе и осталих редом.

Затим се опет продужи разговор о девојци, о младожењи и парохији: хоће л' остати у селу, или ће тражити какву варош. Ту поп Ћира наговести да је жеља Меланијина да се преселе у варош. Још су се неко преме разговарали, куцали и искапљивали чаше, хвалили један другога глас и пјеније, док се није поп Спира вратио, и домаћица их још по једаред послужила пунчем. После пунча обредише се опет вином. Најразговорнији је поп Ћира; долива и себи и осталима. Хвали све своје по кући.

— Каква мајка, таква и ћерка! — вели поп Ћира. — Моја Персида је један, тако да кажем, скўп добродјетељи, па је, наравно, и своју кћер тако воспитала... а ко је узме, биће срећан и задовољан, к'о и сам што сам у супружеском животу свом.

— Та коме ви говорите, — вели домаћин, — та знамо ми већ то одавно!

Пију, куцају се, па опет пију. Али већ настају помало паузе. И кад је говор почео сустајати, а очи се крити, спомену поп-Ћира први да би рад спа-

вати, јер се сутра рâном зором крећу. Домаћин није ништа имао против тога, и гости се дигоше од стола и одоше на спавање. Поп-Ћири дадоше гостинску собу, а поп-Спира, као интимнији, доби кревет у домаћиновој спаваћој соби.

Мало после уђе домаћица са једном дремљивом чупавом слушкињом, и покупише посуђе са стола, и пођоше.

— А што си упртила ту саксију с тим кактусом, куд ћеш с њом? — запита је домаћица која је застала, па је гледа, а Рокса се клања дремљиво. — Ej, несрећо чупава, та ти си на ногама заспала. Само да ти је да чмаваш, не начмавала се, лењштино влашка. Остави ту саксију, па покупи тај есцајг, па иди па спавај; а у зору да си ми рано на ногама, па опери све то кад вечерас ниси ни за шта! Док ми све не опереш, не надај се боме фруштуку. А, морам ја, видим, други ред отпочети с тобом. Та, дај тај кактус овамо, што га држиш једнако, — па сад ајд' торњај се, па чмавај. Ej, благо оном ко се на тебе ослони!

Изађоше напоље.

Настаде тишина, а мало после чу се неко шапутање.

— А ди га држи? — пита домаћин.

— Па ваљ'да је у џепу? — шапће опет Спира.

— Ајд' да видим! Ал' најпре да видим спава ли?

Настаде опет тишина. Ослушкују обојица, окренути поп-Ћириној соби.

— Оче Ћиро, — викну мало јаче домаћин с врата. — Чесњејши... О, оче Кирило! — викну још јачим гласом. — Заборавили сте да ми кажете кад да вас пробудим.

Тишина. Никаква одговора.

— Оче Ћиро, — викну још јаче домаћин. — Спавате л', а?

Опет никаква одговора. Тишина. Из собе се чује само снажно хркање, помешано с неким звиждањем.

— Дабоме да спава! — вели домаћин. — А, кога моје вино обори, тај се не диже шале.

— А, а! Тај баш јуначки струже чутуре, — шапће поп Спира, сав задовољан. — Добро је! Сад можеш слободно. Знам ја њега к'о и себе. Кад тај једаред заспи и захрче, може му слободно поред кревета сто и један топ испалити, — не пробуди се тај лако. Ајде, дакле, иди...

Домаћина нестаде у гостинској соби.

— Нема по џеповима, — вели домаћин с врата, — тражио сам, па нема... Све неке мустре; мустре од кукуруза, и неке мустре од вунице, ваљ'да за ћерку, треба нешто удавачи...

— Па дй је, врагу, метнуо! — рече замишљено поп Спира. — Види да није у ћошку од појаса? Има он један као џепић у појасу самом.

— Ама нема појаса међ' аљинама! — вели домаћин мало после. — Можда га није ни пон'о.

— А како да га не понесе! Та дй би он пред владику без појаса!? Ту ће негде бити да је и појас. Види да га није откуд метнуо под главу, под јастук... Стари је то курјак... Кајафа је то!

Домаћин се опет врати, и мало после га изнесе сав радостан.

— Право си каз'о... метнуо га под главу, био му под јастуком —

— Дад' га брже овамо! — вели поп Спира, па грозничаво дочепа појас. — Ха, ево га, ево! Овде у ћошку, не реко' л' ја?! Ево га, ту је! Сад брже њега напоље, а да метнемо ово на његово место! — И поп Спира извади брже онај зуб из замотуљка, и метну га себи у џеп, а из џепа извади онај замотуљак што му га даде Аркадија, и зави га у завој па метну у појас поп-Ћирин.

— Е, је л' готово?

— Све је у реду; сваком своје. Брже остави одакле си и уз'о. Замотај к'о што је и било.

Домаћин узе појас, остави га на своје место, и врати се натрат.

— И једнако спава и хрче исто онако! — чуди се домаћин!

— Спава тај к'о заклан. Да смо какви рђави људи и душмани, могли смо му комотно извадити још два *здрава* зуба, — тај ти се не би лако пробудио! — вели поп Спира, охрабрен успехом. — А, велиш, вино јако било, а?

— К'о гром, к'о гром; оборило би и самог Голијата!

— Доказ је поп Ћира! Ал' је и повук'о, ха-ха-ха!

— Но, фала Богу! Јесам ли ти каз'о: остави ти то само мени.

— Е, е, баш ти фала. Е, кад баш спомену отоич *ти* Голијата, онда после оваког срећно окончаног дјела могу и *ја* казати са царем Давидом: „Да постидјатсја и смјатутсја вси *врази моји;* да возвратјатсја и *устидјаћсја зјело вскорје.*“ Ха, ха, ха,

— Ха, ха, ха! — смеје се поп-Олуја.

— Е, па сад лаку ноћ. Бар ћу једаред мирно спавати после толико недеља! Е, фала, лаку ноћ! Е, ти си ме сад, тако рећи, по други пут запопио. Лаку ноћ. Чекај само да уништим овај проклети корпус деликти. Ако ми остане у џепу, опет нећу имати мирна сна, док га се не курталишем! — рече поп Спира и изађе у авлију.

*

Ујутру рано крену̀ше се кола, и око подне стигоше у Темишвар.

Сутра дан пре подне и један и други поп одоше пред Његово Преосвештенство, јер је овај хтео да их пре свега посаветује, и да, како се то каже, утиша ствар пре но што би дошла пред надлежни суд и формално суђење. Нису нам никад ни била при руци акта из епископске архиве, па зато и не можемо улазити у детаље у приповедању, јер би ова иначе подужа приповетка изашла још за једну Главу дужа. Толико само кажемо на завршетку ове Главе, да су оба пароха отишла ка Ње-

говом Преосвештенству. Задржала се тамо подуже, и после по́друг сахата оставили епископски двор. Чудо је било то што је поп-Ћира изашао (и ако као *тужитељ* ушао) прилично покуњена носа и црвених јагодица, а поп Спира на против — и ако оптужени — са свим весео, онако весео, баш као што је био и онда кад је оно одликован црвеним појасем. Још је чудније што су обојица одговорила једном свом познанику који их је срео баш кад су излазили из Епископије. „Шта је, како се свршило?“ запита их познаник. „Је л' се свршило?“ — „Јесте, једва једаред!“ одговори му поп Ћира. — „Фала Богу, све је добро!“ додао је поп Спира задовољно. Али што је најчудније, оба се попа не растадоше на излазу из Епископије, него заједно продужише пут у разговору и објашњавању неком...

Дакле су се помирили! — кликнуће читаоци. Али зашто је поп Ћира мало покуњен и узбуђен, а поп Спира весео и задовољан, то ће већ читаоци из следеће две Главе дознати.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ДРУГА

У њој ће се читаоцима показати са свим супротна слика оној из прошле Главе, то јест, што се тиче попова, поп-Спире и поп-Ђире; јер се на овом последњем (то јест поп-Ђири), збиле оне речи од пословице која вели: „Ја босиљак сијем, мени пелен ниче".

Попови су остали још пола дана у Темишвару да накупују неких ствари. Имали су од кућа својих поруџбина, као што је то већ сваком познато да се фамилијаран човек не може ни на пола часа изван вароши на пут кренути, а да га женска чељад као камилу не натовари каквим поруџбинама које ни Стратимировићева глава не може да попамти, толико их је много. А у толико је пре био то сада случај кад се ишло чак у Темишвар, у ком би оне са села могле читаво пола дана да зазјављају само пред једним излогом дућанским. Поп Ђира је имао сијасет поруџбина, поп Спира истина ни једне (јер ником није било до тога, не знајући „исход ствари"), али се њему самом сад отворила воља да накупује и изненади своје укућане. Радостан што је тако јефтино прошао, мислио је у себи да ће за те новце (за које је држао да су већ готови да оду ђаволу у торбу), бити најбоље да сада купи што корисно у кућу. Поп Ђира је куповао да умилостиви, а поп Спира да обрадује код куће.

Шта ти све нису накуповали! И поркета, и фланела за зиму, и ботуше за обе попадије. Поп Ђира је купио још и прајспулфера за лице, и ону справу

за бреновање косе, и неке комендије за прављење локни, и неке нове хорнодле, (назване по некој швапској принцези удавачи тадашњој), и гумаластику за чишћење, и справу за закопчавање рукавица, и неке силне конце и вунице од неких десет разних нумери, које све није могао ни да запамти, него је све то забележио још тамо код куће на једно пола табака хартије. Па кад је ушао у дућан, извадио је из шпага и то пола табака, и размотао и метнуо преда се, сео на столицу, а наочари обрисао и натакао на нос, па из пола табака диктовао једном малом лепо очешљаном Чивучету, и са плајвазом једну по једну поруџбину превлачио на хартији, докле није све тачно по инвентару набавио. — Поп Спира је купио и велики калуп сапуна, нож за транжирање шунке, и још многе кујни потребне ствари, које су биле тако потребне, а по селима још мало или никако познате.

А сетио се и својих избавитеља, Аркидије и поп-Олује. Аркадији је купио високе ботуше, у којима ће служити у цркви, шал од три сребра и лепу стиву лулу са дугим камишем од тринаест сребра, за спомен. Такву исту лулу купио је и поп-Олији, домаћину.

— Боже мој, што ти је човек; не зна шта носи дан, а шта ноћ! — мислио је кад је куповао. — Дй сам се ја и могао надати да ће ми бити до тога да то купујем и Сиду иберашујем!

А обојица су купили кафе и шећера и подоста земичака и кифли. Накратко, искуповали су толико ствари да већ скоро нису имали ни где да помећу све то у кола. И кад су се у Петак зором кренули и поседали у кола, седела су оба попа на стражњем седишту свом, као — опростите ми за тај израз јер је реч о поповима — седела су тако удобно као ђаво на џомби, што се каже. А томе је помало био крив и сам Пера Тоцилов, који као да се заклео да упропасти све попове који му шака падну. Он се у два маха славно користио гостопримством у кући ченејског попа. Добро се уго-

стио и он и коњи му, а сем тога, тако је савесно набио оба „сица“, и предњи и стражњи, домаћиновим сеном, тако савесно да ће се коњи још бар недељу дана частити ченејским сеном.

Кола су пошла, и путем од Темишвара до Ченеја попови су се разговарали у колима. Разговор није им текао онако од срца, искрено, као некад, што је, наравно, и врло појмљиво; али тек, тек су се разговарали, па чак и сложили у једној ствари.

— А кол'ко сте платили ви за кола? — запита поп Спира.

— Десет сребра! — вели поп-Ђира.

— Шта врага?! Па и ја толико... Ал' ваљ'да зато што сте ви први и погодили? — вели поп Спира.

— Е, то је баш тај ђаво што и ја једнако мислим још од моје куће. Са мном се погађ'о к'о да ће само мене возити. Ја му кажем: Скупо је, Петре, може л' јефтиније? — „Узмите кога, па ћу јефтиније да возим.“ — па нађи кога, кажем му ја. — „Не могу, — вели он. — Нађ'те ви, па ћу вас возити за шест сребра,“ — приповеда поп Ђира.

— Ао, обешењак један; ама исто се тако и са мном разговар'о! Исто тако! — тужи се и поп Спира, — Каже: „Нађ'те ви још једног, па ћу вас возити за *четир* сребра“... Кад оно и од једног и од другог уз'о свих десет сребра. Погађ'о се са мном к'о да сам му ја први дош'о. Обешењак паор!

— Сви су они таки, враг им баби!... Ја све мислим онај лопов, онај архилопов Ниђа боктер, он га је мор'о свему томе научити. К'о мисли, у завади су, неће чути један од другог.

— Е, по то би' и ја кочијашио, — вели поп Спира. — А паор паора држи.

Кад стигоше у Ченеј, свратише на једно пола сата на одмор код поп-Олује.

— Но, па како је било, како си прош'о? — запита радознали домаћин кад се нађе насамо с поп-Спиром.

— Чрезвичајно добро, — вели весело поп Спира

— И фала ти, велика ти фала још једаред. Испало је преко сваког, ама кажем ти преко сваког очекивања, добро. Екселенција нас је натерала да се лепо измиримо, и да све обиде, учињене од једнога другоме, заборавимо. Та чак смо се и руковали и пољубили пред њим...

— *Пољубили!...* Та иди, молим те! Та шта говориш!?... И пољубили...

— Да шта ти мислиш!? Пољубили, дабоме. Ал' наравно... ишло је к'о кроз поњаву ил' натегачу, што се каже.

— А та да, већ, наравно... могу себи представити...

— Ја, наравно, дâбоме, што се мене тиче, што оно кажу: „како сам се надала, добро сам се још и удала"; мени и није било баш тако тешко. Ћутим, па у себи велим: Фала Богу, кад је само до тога дошло!... Е, ал' њему, њему...

— Верујем, верујем. Нег' молим те да ми све испричаш...

— Ал' кажем ти, сто си ми пута пао на памет, а да ти докажем да сам те се са захвалношћу сећао, — рече поп Спира, и извади из бунде, и донесе му једну лепу скупоцену стиву лулу, и предаде му је, — ево, то нек ти је знак моје искрене благодарности.

— А, врло, врло лепа, — вели задовољно поп Олуја и разгледа је, — а шта је коштала?

— Шта је, да је, — тек то није ништа према оној твојој услузи мени учињеној. У здрављу је испушавао. Ајд', одма' запали једну, а ја ћу да ти испричам укратко.

Поп Олуја запали лулу, а поп Спира му испричаше све. „И тако ти господин Епископ заврши своје слово, пребацујући поп Ћири, да није лепо да се он дрзне да вара своје *претпостављене*; али му, вели, праштa", — заврши поп Спира причање. Таман је завршио, а уђе поп Ћира, и затече их у смеху. Смејали су се обојица тако слатко као што то само здрави и дебели попови могу.

— Е, чесњејши, — ослови га поп Олуја, показујући му нову лулу, — ви ми и не честитате! Морам сам да вам се похвалим. Гле'те само шта ми је дон'о мој Спира на презент.

— Аа, врло лепо, врло лепо! — вели поп Ћира, смејући се усиљено, а у себи је извесно помислио: „Није то теби поп Спира забадава презентирао; има ту и твога масла, Каијафо један!"

— Е, дакле ај'те, извол'те, извол'те, прихватите се мало, — понуди их домаћин кад домаћица унесе кајгану, омиљено путничко јело. — Извол'те чесњејши, дед' Спиро!

Путници поседаше. Нуде домаћина. Он се извињава.

— А фала, фала! Ја, боме, сад не испуштам ову лулу из уста до довече! — рече смејући се.

— Та служите се, чесњејши господин-Ћиро, — нуди га домаћин... — Шта, ваљ'да вам се не допада кајгана? — рече поп Олуја, терајући густе димове на доле преко камиша на нову стиву лулу.

— А, фала, фала! Није то! Него нисам вам баш некако најбоље са стомаком, — вели му поп Ћира, а у себи мисли: „Знам те, знâм, стари курјаче, и зашто си ту лулу запалио, и зашто си ме баш кајганом послужио! Ово је баш оно што кажу: „Кошта га к'о светог Петра кајгана." *Ја сам* платио и ту стиву лулу и ту кајгану. Сад тек видим кол'ко су паметни били наши стари кад су рекли: „Чувај се попа"; а ја сам им'о посла с *два* попа и једним *црквењаком!*

— Е, дакле, 'оћемо л' при — овај, сопутниче? — вели поп Спира, свршивши сам с кајганом.

— Можемо, можемо! — вели поп Ћира, омотавајући шал око врата. — Е, па сад, драги домаћине, да се растајемо. Фала на дочеку.

— О, на мало, на мало! Камо срећа, па да ме се почешће тако сетите!

— Е, Бога ми, — додаде поп Ћира, — сад ви треба код нас; на вас је сада ред! Па, извол'те на свадбу. Још неколико недеља, — а јавићемо вам,

па ћу имати родитељско весеље у кући... свадба моје кћери...

— А јавићу ти већ и ја, — вели поп Спира; — и код мене се спрема, увелико се спрема.

— Шта? — вели изненађен и обрадован домаћин. — Зар и ти удајеш? А за кога, за кога?

— Ех, за кога! Па за њену прилику, чућеш и видићеш! „Нашла вреће закрпу“, каже се, ха-ха-ха! — смеје се поп Спира. — Ми смо се дуго одупирали и кварили, ал' девојка га хоће; њега, па њега... Што рекли паори: „Ил' за њега, ил' у Тису с брега!“ а ми, шта смо знали, него попустили. Па к'о велим: Иди, бедо, аратос те било! Кад 'оћете, а ви се узмите! ха-ха-ха! — рече поп Спира, излазећи из кујне. — Дакле, збогом, домаћине, и фала ти баш од срца, — рече поп Спира излазећи из кујне, па се пољуби с домаћином.

— Фала и теби на лули, а и вама, дражајши господин-Ђиро, на тој почести коју сте указали мом скромном дому.

— Фала и вама, тако рећи, други странопријемни Авраме“! — вели поп Ђира и рукује се с њим, па граби што пре на врата.

— Фала и вама, дражајша домаћице, — вели рукујући се с њом поп Спира, — ваш гостопријемни дом не може човек никад заборавити. Збогом!

— Та није баш онако к'о што је требало, — извињава се домаћица, — ал' ви ћете већ извинити!... Па поздрав'те госпоје и децу; а оне су, Боже, ваљ'да већ велике девојке, ваљда већ на удају а?

— Та па зар ниси чула, да се удају обе! — вели јој домаћин.

— Е, да! Та шта говорите! А, па дабоме!... Пролазе године, а женска деца, што кажу, за час нарасту и наћикају к'о штир. Срећан пут, па поздрав'те све.

— Ајд', Петре, потерај!

Кола пођоше.

Тера Пера Тоцилов по путу који се мало оце-

дио, лете коњи весело као да гајдаш у колима свира, а Пера весео, па распоређује опет у глави оних зарађених двадесет сребра, шта ће све за њих да купи. Прођоше и чарду и оставише је за собом, и не свратише у њу. А и шта ће у чарди кад је Пера поткрепио добро и себе и своје коње код попа, па му није до чарде. Шта му треба чарда?! Ваљда после оне поповске красне шљивовице да пије сад ову комадару којој и сам бојтар манише! Или ваљда да гледа и слуша оног меланхоличног бојтара који једнако приповеда и једнако се јада, па било кога у чарди ил' не било! Једнако приповеда о старим временима, о чопорима свиња, о својим младим годинама за којима ће бојтар до гроба уздисати и о „тâлу" (који да му је сад кад има ову памет и ово искуство), прича и по некад погледа сетно крадом на Тинкуцу, своју будућу рођаку, и уздише. Хвали себе, а као мало и издаље куди свога Милоша, и вели да није заслужио такву жену к'о што је она! И то иде све тако, докле га Тинкуца не истера да нахрани свиње које грокћу око врата и опомињу укућане.

Све је то Пера Тоцилов сада прошао и оставио иза себе, па терао све даље, све до села.

У вече стигоше у село. Исплатише Перу Толилова поштено по погодби. И један и други му даде погођених десет форинти после дужег тражења по огромним поповским шлајпицима, не што нису нашли и што није било банака, било их је доста, — него што се и један и други тешко растављао с толиком сумом, и што је и један и други размишљао мало: да л' би добро било да му пребаци ту неискреност парохијанску и пљачку својих сопствених пароха; да му кажу како то није ни најмање лепо, како то иноверци никад не би учинили према свом патеру или пастору. Али као да се предомислише и платише без и једне дуже напомене. То и охрабри газда Перу Тоцилова, и кад изброја и сложи банке у шлајпик и тури га за сáру од чизме, он им се заблагодари лепо:

— Па фала вама, који сте ви једног сиромашка помогли. С овим ми је баш споможено. Па кад вам гођ устреба, а ви извол'те... а ја сам ту, а моје терање, и што кажу, један мој карактер, видели сте!

Мануше оба попа руком, и ништа му не одговорише.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋА

Из ње ће радознали читаоци дознати (из разговора поп-Ћире са госпођом Персом) шта је и како је било код Његовог Преосвештенства Господина Епископа у Темишвару, и како су обе попадије примале закључке тога, тако да га назовем, Темишварског мира.

Никада ваљда с већим нестрпљењем нису очекивана оба попа него овога пута. И једна и друга забринута попадија провела је за то време неколико тешких дана. Ни онај најдужи летњи дан није им се учинио тако дугачак као ово неколико кратких јесењих дана. Па тек ноћи! Како су им ноћи дуге биле које су проводиле у премишљању и једна и друга попадија!

Г-ђа Перса је била нестрпљива као удавача, а бесна као фурија. У срцу њезином не беше ни толицно кол'ко једна пчиодина глава места за милосрђе и праштање. Дисала је осветом, и само јој се некако далеко чињаше тај жељени дан, дан праведне и слатке освете.

— Ала ће га намазати сапуњавицом! — разговараше се г-ђа Перса сама са собом. — Ала ће да га обријају, Бого моја! — узвикивала је задовољна, шетајући се сама по соби у својим ботушама. Како ће се радовати и блажена бити тога дана кад поп-Спиру обрију, па му не буде остало на лицу ни тол'ко од браде и бркова кол'ко њој на длану. — Па тек кад помисли на ону г-ђа Сиду. Њу тек да види тих дана, ала би јој се светила. — О, Боже,

— разговара се сама, — дај ми само дотле да живим, да сретнем само ону дебелу бештију. Одма' би' се зауставила па би' је запитала: „Извин'те, казала би' јој, ал' одавно се нисмо видили, па *сад* чисто и не знам управо јесте л' ви то, почитајема госпоја-Сидо, ил' је то ваш господин супруг, господин Спира, онај што је некад, памтим добро, имао, онако, баш лепу браду? Знате, обадвоје сте сад (што јест, јест!) ал' обавоје сте ћосави, онако, знате, клот, — па вас човек и не може тако одма' да разликује! Ха-ха-ха! — смеје се г-ђа Перса сатанским смехом сама у себи. — Ал' рихтиг! О, извин'те, та ди су ми биле очи! Та ви немате мантију, — па ви сте онда госпоја Сида. Да, да, акурät! Господин Спира је друкчије мора бити обучен, ма да више не носи *ни он* мантију! — Ха, ха, ха! — смеје се г-ђа Перса, и лупа се по колену. — Иди до ђавола, Персида, одкуда ти та ђаволства падају на памет! Баш ти то није ни најмање лепо. Хахаха! О, жено, часни те утук'о!...

Колико је лепша слика у поп-Спирином дому. Колико је више хришћанске скрушености и помирљивости показала г-ђа Сида ових дана! Још пре поласка попина била је, као што је врло природно, јако узнемирена и забринута. Кад га је спремала на пут, метла му је, као и увек, шунке и сира у кола, и посаветовала га да буде умерен, да се лепо и питомо опходи с оним, да га понуди шунком, јер (споменула му је г-ђа Сида) „он воли шунке и увек је фалио наше шунке", па извесно неће моћи одбити.

А док је био поп Спира на путу. г-ђа Сида је по неколико пута дневно прочитала *Сан Матере Божије* од којега је неких десет петнаест егземплара имала позашивених у лајбовима од хаљина и по шифонерима међу вешом, и за иконом и у џепу старе бунде којом се покривало тесто за киселу штрудлу кад је било хладније, па није била довољна само велика зимска марама. Читала Сан Матере Божије, крстила се једнако, и једнако надгледала запаљена кандила и мењала „дугмад" и до-

ливала зејтин. Тих дана у поп-Спириној кући, куд се год човек окренуо, могао је да види све сама нека кандила, — и она што висе, и она у окрњеним чашама старога фазона која се пре шездесет година доносила у мираз, — где горе и пред иконом Св. Ђурђа, кућевног патрона поп-Спириног, и пред иконом Светих неумитних врачева Кузмана и Дамјана, патрона г-ђа Сидине фамилије, и још неколико, тако да је једно кандило горело чак и пред прекрасним Јосифом и Пантефријевицом, и ако су они чак из Старога Завета, али грдан страх г-ђа Сидин претворио је контрафу у икону, и ваљда јој је дошапнуо ону стару пословицу: „Добро је и ђаволу понекад упалити свећу!“

Тих дана се г-ђа Сида формално преобразила. Била је сушта благост, мека као памук, није никог грдила, па чак ни Жужу, него је само саветовала: „са *лепим* се, говорила би тих дана, увек више може учинити него са виком и праском! Дед' Жужа, дете моје, отрчи ако те не мрзи, па донеси мало кромпира из подрума!“ тако би благо рекла кад је наређивала што Жужи.

Ових дана је по ваздан шапутала тихо молитве, па чак и онда кад је у кујни помагала Јули и Жужи, и љуштила кромпире с њима заједно.

— О, Боже, Боже! — шапутала је г-ђа Сида. — Само сад нас курталиши овога белаја, а више неће доћи до тога! Више ти, Боже, нећемо досађивати!

А Јула јој помаже у послу, и кришом погледа у забринуто мамино лице.

И Јула је трпела ових дана. Пола јој је мисли било овамо код куће, око шпорхерта, а пола чак у трећем сокаку око оног дућана тамо где виси онај бели пешкир, и где се љуља онај цимер од жутога плеха. Читаоци ће се досетити да је Шаца био предмет њених мисли, као што је и она била предмет мисли Шациних. Они се већ више од недељу дана нису видели, јер је г-ђа Сида замолила Шацу да се стрпи за ово неколико дана, и да не долази

и не пролази улицом, бар док се поп Спира не врати с пута. И за то Шаце и нема већ више од недељу дана да дође, и ако је киша већ престала и мало се оцедило, а и чизмар му наглавио чизме, ипак га нема. Јула је на њ мислила, и тих дана једнако се чешљала како он воли, па јој је чисто лакше било. А и Шаци је мило било кад је видео то. Није могао да одоли срцу и да буде послушан порукама г-ђе Сиде, него је једаред ипак прошао њеним сокаком и спазио је онако лепо очешљану, јавио јој се, и она њему љупко, и показала му на фризуру. То је Шаци тако мило било, да је сав блажен и пресретан дуго и дуго мислио на Јулу, и дубоко у ноћ прелиставао Песмарицу, читао многе песме и певушио их, па и сам дошао у поетско расположење и спевао једне песму, и по прилици е, да не дозна мама, предао Јули.

У песми је испевана његова шетња, и срећа његова што ју је видео на прозору. У песми куне злотворе ради којих се не могу састајати, али је теши да и то неће дуго трајати; захваљује јој што га се сећа и чешља онако како се њему допада. Нарочито је леп завршетак песме и он гласи:

„По челу сте редом
Шнекле поређали
Зулове сте ситно,
Фино, бреновали,
Русу косу по мом
Густу очешљали!...

*

„Ах, фрајлице, благо
Ротшилдово што је!
Кад помислим да ће
Све то бити *моје*
Зулове и шнекле
И то бело лице
розенфорб-боје!
„Ах, љубазна Јуло,
Све ће бити *моје!*
Све ће бити моје!"

Јула је неколико пута прочитала песму кришом у џепајзу, и знала је одмах онога првога дана

на памет. И њоме овлада неко песничко и певачко расположење, па је једнако у себи декламовала ту песму, или полугласно певушила ону познату: „Прођи, луче, кад те срце вуче; прођи луче, и мојим сокаком, и моја је кућа на сокаку". Па једнако певуши те стихове, а никако да их се отресе; они је и жалосте и теше у исти мах.

А како је ведрија и задовољнија била тих дана њена доскорашња другарица Меланија. Њен заручник је повазdан био код ње. Чим сврши школске часове, а он ајд одмах к њима. Ту седи у кругу своје будуће фамилије. Мама хеклује тепих од шареног старежа, Меланија извађа свој монограм на салветама, а Пера седи па чита што, или им приповеда што из свог ђачког живота; приповеда им о силним предметима, о силним зорама које су га затицале крај књиге, о испиту, о тешкоћама на њему, или приповеда о каквом свом доживљају где је био на рубу или ивици пропасти, па је за длаку фалило да не плати главом и буде покојни. А оне га слушају и не дишу, и тек кад се спасење испричоведа, оне дахну, и моле га да им више не приповеда тако страшне ствари, јер су, кажу, обе слабих нерава. Или се сви троје скупа саветују и праве план свог будућег стана и праве размештај намештаја. — Са сокака ће имати две или једну собу, из авлије опет две (а испрва доста ће им бити и једна), за тим кујна, па чељадска соба. Из собе за ручавање излазиће се у кујну, а из ове у шпајз и у чељадску собу (и онда се неће моћи сваки ђаво довлачити у кућу). По тим собама размештају већ још сад намештај: столове, столице, кревете, канабета, шифонере, штелаже. и томе подобне ствари. Све је лепо намештено у кући (то јест за сад још у глави), само су у непристици с једним широким, не баш најлепше спољашњости, али врло удобним и практичним орманом бестрага старога фазона, мало ће бити да кажем да је из времена блаженопочивше Марије Терезије, а врло вероватно да је запамтио и Сеобу Срба под патријархом Чарнојевићем; јер

се приповедало за њ да је био наизменце час у рукама Ракоцијевих Куруца, а час га преотимали Монастерлијини Срби, док се напослетку није стално скрасио у српском народу. Ово му је сада ваљда девети или десети пут да је у инвентару ствари датих у „ауштафирунг“, и сам Бог зна где је све до сад био, и где ће још бити! Јер, судећи по јачини и солидности израде, још ће за многом удавачом доћи у нову кућу; јер „зуб времена“ изгледа да је немоћан према њему, као зуб старчев према ораху коштуњцу. Био је врло практичан и потребан, а незграпан и смешан, зато га никако и нису могли продати, јер коме би га год понудили, тај место да пита: „пошто“, хоће да пукне од смеја!! (А има таких ствари којих се човек не може отрести к'о ни онај Доситејев Абу Казем Тамбури, багдатски трговац, што није могао да се курталише својих старих папуча.) Зато су сад и најдуже младенци о њему разговарали као и где да га наместе, а да не падне странцу или госту у очи.

И баш се о томе у Петак пред вече разговарали, кад уђе поп Ћира, а за собом унесе сандук и оне многе накуповане ствари.

— А-а-а! — зачу се из свију грла.

— Но, па како, како? А јесте л' ми се надали? — пита их поп Ћира, унев са собом у собу грдну количину свежа хладна ваздуха, и сва соба замириса сеном и балегом.

Узбунише се сви. Меланија одмах остави посао, и потрча купљеним стварима, па стаде претурати по њима.

— А шта сте ми, пäпâ, купили; да нисте што заборавили?

— Дакле, шта је било, Ћиро? — пита нестрпељива г-ђа Перса. — Је л' получио онај што је заслужио?

— Све, све сам точно по инштрукцијама извршио, — одговори поп-Ћира Меланији.

— Дакле?.. — пита опет г-ђа Перса.

— После, мало после... чућеш већ.

— Јеси л' добио удовлетворење? — пита г-ђа Перса, која је тек пре две три последње недеље обогатила свој и иначе пребогат речник и овом речју.

— Та чекај за Бога... пусти ме да се издувам! — вели јој поп-Ћира. — Падне човек, што кажу, с крушке, па се издува, а некмо л' ја толики пут издржати. Чекај...

— Уф, пâпâ, ум готес вилен, — рече Меланија, прегледајући рајспулфер, — шта сте то урадили! Та здраво је оштар овај рајспулфер!

— Е, сад какав је такав је, ја га нисам млео ни жрнао! Какав си ми казала и написала, ја сам ти такав и купио.

— Није; рâно, — вели јој г-ђа Перса, пробајући га прстима, — није оштар, него је твоја кожа на лицу здраво хаглих, па через тога.

— А на што ти то? — пита је Пера.

— Ех, немој ми се мешати у наше послове! — — рече Меланија па га удари лако и нежно по прстима.

— А зар није лепше лице природно, онако к'о што га је Бог створио?! — вели Пера.

— Е, ал' ја 'оћу да сам *теби* и бења и лепша него све, све друге женске! — рече и помилова га крадом по образу. — Сви ви мушки замерате и правите се к'о да вам није право, а опет се сви радо осврћете кад видите тако нешто...

— Е, па... — вели поп Ћира, вадећи из сандука ствари, — ево и за тебе, мама, да ви'ш да те нисам заборавио... ал' боље, ајд' погоди сама шта сам ти дон'о! — вели, а заклопио ствар.

— Ју мâмâ, иберашунг! Ааа!

— Да ми ниси купио наочаре?... Ил' што је зима ту, па се рано смркне, ил' шта ли, — тек почела сам ћано да остављам штрикерај, па би ми баш добро дошле једне...

— А, није, мâма! А шта ће ти наочари! Кога си требала да видиш, видела си га пре толико година. Хехехе.

— Да није *Зборник*?

— Није, није ни то... ајде да те не мучим... — вели поп Ћира и показа јој купљене ботуше.

— Ју, ботуше! Е то ће зимус душу да ми држи. А пошто си их уз'о? — запита га мерећи их: — Педаљ и три прста дужине, пет ширине. Добро је. А шта су коштале?

— Три и по.

— Шајна?

— Та какви' шајна!

— Сребра! Ју жалосна! Преварио те обешењак чифуцки! Ја би' то, видиш, јефтиније купила... не умеш ти, Ћиро, да се погађаш.

— Па можемо да вратимо; трговац је каз'о да ће примити...

— А, нека, шта је ту је сад! — рече, и погледа задовољно на нове ботуше, сравњујући их са оним старим на ногама. — А код кога си купио овај фланел?

— Е, ко би га сад знао. Нисам ни заглéдо у фирму.

— Баш да видим је л' те преварио? А кол'ко си рифи уз'о?

— Двадесет и седам.

— А је си л' држ'о ти сâм риф?

— Е, још ћу и риф држати. Доста што сам отворио четворе очи, а држало је једно Чифуче. Још је попустио нешто преко двадесет и седам...

— Баш да видим! — рече г-ђа Перса, па узе риф и измери. — Шта ја кажем!... Двадесет и шест и дритл... Ето шта сам рекла!... Измерио ти је, обешењак један, мање...

— Та баш сам пазио.

— Треб'о си сам да држиш риф. Лопови су то; све сам лопов до лопова! Украшће ти из очију. *Мени* то већ не би могло пасирати.

— Е не би ти могло! Кад 'оће да украде, можеш ти сто очију избечити, не помаже ти ништа! Него кажи нек спреме „ајнпренсупу", назеб'о сам.

— Лопов чифуцки; код тебе жива, два дритла да он украде!!! — То је кад' се људи мешају у

наше послове! Нит' се умете погађати, нит' отићи дй треба, нит' пазити да не украду! Обешењак један чуфуцки, — љути се г-ђа Перса, — каприцир'о се баш од попиног фланела да направи својим Чифучићима оне њи'ове „чифуцке оченаше"!

— Ајде, Меланија, иди нареди у кујни једну ајнпренсупу за тату, — вели поп Ћира; — с пута сам, па сам мало назеб'о.

— А куд се ви спремате? Та остан'те на вечери, — заустављ̀а г-ђа Перса Перу.

— А не, доћи ћу ја већ одмах после вечере, — вели Пера.

— Е па добро, ал' извесно...

Изађоше и Меланија и Пера, а из кујне се мало после чу једно „јуф!"

— Дакле? — устаде г-ђа Перса која је досад к'о на жеравици седела. — Дакле, шта се свршило? Је л' дош'о и онај?

— Дош'о је, — рече поп Ћира, па превуче шаком преко чела. — Ено га код своје куће.

— Дош'о?! — запита зачуђена попадија и седе.

— Дош'о к'о што је и от'шо!

— Па, онда...

— Пааа, па онда... није било ништа.

— Па, ако није *било* ал' ће ваљда *бити*? — рече г-ђа Перса, и устаде, па стаде нервозно спремати и без икакве потребе премештати ствари с једног места на друго.

— Што је било, било је; што је к'о им'о да извуче извук'о је.

— Па је л' повук'о?

— Јесте, *повук'о* је твој красни супруг, к'о и увек.

— Не разумем те!... А, он?

— Он се извук'о. Ја сам *повук'о*, а он *се извук'о*, к'о и увек што је. Разумеш ли ме бар сад? рече поп Ћира, па устаде и стаде се шетати, а и попадија устала, па се и она шета; он на горе, а она на доле.

— Не знам ја те твоје ребусе; него ти мени

кажи онако просто, клот, све по реду, шта је и како је то било?

— Дакле, слушај! Кад смо сели у кола, ја сам све онако урадио к'о што си ми ти казала. Натук'о сам капу и увук'о сам главу у бунду, па сам тако ћут'о све до чарде. Кад се он сиш'о с кола, ја сам промолио главу на фришак „луфт". Није шала, неки' три сâта издржавати к'о неки „фусбад!" Чим се он вратио, а ја опет главу у бунду к'о корњача, па тако све до Ченеја. Е, ту нисам већ мог'о да останем на коли, него ме ђаво натента, хоћу да шпорујем; па нисам отиш'о у биртију к'о што сам треб'о, а и сâм мислио, него и ја одседнем код ченејског попа.

— Знам га, што има жену Тину, Тинин Акса. Та како га не би знала

— Није Тинин, него луциферов, обешењак један! Чекај само, да ви'ш комендије. Код њега смо вечерали и преноћили; а нико други, него он, укр'о ми је, док сам ја спав'о, онај мој corpus delicti, онај зуб...

— Укр'о зуб! — понови г-ђа Перса, и скочи са столице, и пљесну се рукама. — Доста ми је, доста! Немој ми казивати, нећу да те слушам! Боље главу да су ти украли. Нећу, нећу ништ' више да чујем.

— Па добро кад нећеш, ја и волијем.

— А јеси л' примјетио? Је си л' се опип'о ујутру?

— Ђавола примјетио! Опип'о сам се, и учинило ми се да ми ништи не фали.

— Ух, ух, ух! — хуче г-ђа Перса и лупа се по челу. — Остави ме... немој ми приповедати! Идем у кујну... кад радим, а ја онда заборавим, па се бар не секирам.

— Па иди! Ти и онако најбоље знаш да направиш ајнпренсупу.

— Боже, Тиро, — рече г-ђа Перса, и рашири и диже руке као стари пророци, — и теби је још до јела!? Ух, ух, ух! Идем, идем! — рече и пође,

па застаде. — А шта је било даље? От'ш'о си, дакле, празни' шака код господина владике?

— Камо среће да сам, ал' то је ђаво што нисам. Да сам от'ш'о празни' шака, било би само штете; ал' нисам, па је било и штете и срамоте!... Да ви'ш само даље, чиме су ме натоварили!

— Јао жалосна, зар има што још и горе?!

— Слушај само! Кад одемо код Његовог Преосвештенства, а он нас лепо прими. Поч'о нас је совјетовати... и, већ тако даље, да ти не отежем, видим да се већ врпољиш к'о ђаво на џомби. Кад ме је запит'о шта је и како је било, а ја му онда кажем: да смо се споречкали, и да се он онако у јарости бацио на мене оним дебелим Пентикостаром — оним са оним дебелим корицама —, и тако ме незгодно ударио, да ми избио зуб. А да је све тако, може се реко' ја, Преосвештенство уверити из приложенога corpus delicti-a. И ту му онда предам онај замотуљак са зубом унутра.

— Е, па видиш, па им'о си зуб...

— Та чекај, молим те!... Немој да си тако брзоплета. Им'о сам зуб, ал' нисам им'о памети ни колико онај прави притјажатељ тога зуба!... Дакле, ја извадим онај замотуљак и опипам га... Осетим лепо тврдо испод руке, па мислим: добро је, ту је! и предам га тако завијена владици. Екселенција узе замотуљак, разви га и погледа. Ништа ја не видим шта је извадио, јер ја и Спира седимо на канабету овако к'о сад ја и ти, а владика за шрајптишом к'о сад до оног ормана тамо. Гледа... гледа. Извади наочари, метне их на нос, а смеши се све, па опет гледа, и пита ме: је л' то мој зуб? — „Мој, одговорим ја, Ваше Преосвештенство!“ А мо'ш мислити како ми је било, час ме зима час врућина спопада. Не знам још шта је, ал' већ видим да ће то све на моју конту да се запише. Затим дозове свог секретара, једног младог и финог ђакона, па му каже: „Ајте, вели, млади амице, ви сте млађи, имате много боље очи, видите ово, молим вас.“ — Ђакон уз'о, па и он разгледа, па и он се смеје! Смеје се и он

смеје и Екселенција; обадвојица се смеју, а екселенција се све тресе од смеја, тако да му је и ћелепуш спао. Та шта се, врагу, смеју, мислим ја, а Екселенција ме запита: „А је л' ово баш ваш зуб, оче Кирило?“ — Да, Ваше Преосвештенство, — поклоним се ја и одговорим му. — Мој рођени зуб. Слуша ме већ скоро пола столетија беспрекорно. Мој рођени!...“ Ђаво ме натера да још пофторавам то. Кад му ја то рек'о, а Екселенција формално паде у фотељу, па се ухвати за трбу'... овај притиснуо појас... па се смеје, смеје... сва се тресе. Сви се смеју грохотом па и *онај*, и *он* се смеши, само тишије.

— Јао мене! — устаде г-ђа Перса, — а шта је то било?

— Та ово је, ово је *коњски зуб*, оче Кирило, — вели владика. — Та погледајте га боље *колики је*, та није ваљ'да већи од њега ни онај „зуб времена“ што се зове!

— Јао мене жалосне! А откуд сад опет *коњски зуб!*

— „За Бога, та где сте га само нашли! вели ми господин Владика. — Извол'те се уверити сами.“

— Ух, ух, ух!

— А ја пријем и погледам га, ал' имам шта видети! *Коњски зуб*, са свим коњски и то још колики! Таква велика зубекања, какву ја, Персида, свога века нисам вид'о!... Вид'о сам само једаред још један такав, и то на цимеру једног дентиста... виси као цимер, да се из далека види! „Ха, ха, ха, смеје се Екселенција. Та где сте га само нашли?“ — Али, молим вас, Ваше Преосвештенство, услиши те ме! Та нисам га ни тражио, нити сам га наш'о! — извињавам се ја, а све се око мене окреће к'о у каквој полки. До-до-дошло ми, у земљу да пропаднем.

— Уф, уф, уф! — виче г-ђа Перса. — Па што нисн проп'о, бар не би' сад знала за моју срамоту. Ух, ух! А шта *онај* обешењак?

— Добро си рекла да је обешењак. Обеше-

њак је, онда сам тек добро вид'о да је обешењак. Упреподобио се, па се к'о бајаги и он чуди, па се умеш'о и он, па и он гледа поиздаље, и вели: „Доиста, доиста! Зуб никако није од, на пример, каквог крштеног створења, ни мирјанског, а камо л' свјашченическог, каже... Ја, каже он, познајем сву фамилију мога, садá на жалост господина супостата, сви су они до дубоке старости, до душе, имали и *здраве* и *јаке* зубе, — али тек, тек, каже он, *оваке* зубе да су имали, — то ми, Ваше Преосвештенство, каже он, није било познато! Сасвим имате право, то је, — к'о што сте изволели примјетити, сасвим сушти коњски зуб!... А, наравно, додаје он и распирује још више, човек кад тоне, а он се онда, што кажу, и за сламку 'вата! Али ја му праштам, Преосвештенство, и једина ми је утеха у речима, каже он, миропомазаног Псалмопевца, каже, који вели: „Да постидјатсја и посмрамјатсја ишчушчи душу моју, и да возвратјатсја и постидјатсја мисљашчи ми злаја". Е па зар ту човек да не побесни! Персо, он... поп Спира... окуражио се, па *он* декламује на *словенски* псалме пред Екселенцијом; а *ја*, ја се сплео, па ни на *српском* не знам ништа да бекнем; не би знао у том магновенију казати ни како ми је име!... Е, можеш мислити како ми је било! Отвори се, земљо, реко' у себи.

— Уф, уф, уф! Ал' како ниси позн'о да је већи зуб?

— А како и да познам! И ту су ми доскочили, обешењаци једни! Ја сам мали зуб завио у велико парче папира, а они су завили велики зуб у мало парче папира! Е, ко, ђаво да позна!.. Ето у томе је сав њихов кумст, и сва моја несрећа и малер.

— Ej, наопако ти звонило, и теби и нама с тобом.

— А Екселенција се наљутила после поп-Спириног псалма... па у мал' још ја нисам изиш'о крив, к'о да сам га намерно хтео преварити. У мал' *мене* нису обријали! — „Ово је или хотимична *превара*,

или — вели Екселенција намрштено — или незграпна *шала* са мном! А то ми ни једно није мило, оче Кирило!"

— Ћиро, Ћиро!

— ... Бадава сам се ја правд'о да нисам; да сам поно мој рођени, а да је то нечија ваистину сатанска и паклена унцутарија и моја сувишна искреност према људ'ма, и да сам ја невина жертва свегâ тога... да ми је неко променуо и подметнуо!... Ајâ... Екселенција остаде при том да сам хтео да га облажем, а вероваће ми, каже, да ми није била то намера, само тако ако ту пред њим пружимо један другом руку, заборавимо узајамне обиде и помиримо се...

— Уф, уф, уф!... Да се помириш!

— Шта ћу; видим како сам, знаш, фала Богу, малерозан, испашћу још *ја крив*... и... пружим ја први руку, а он као — обешењак један! — не зна бајаги дӣ да метне онај проклети зуб — а ја једнако држим пружену руку, а он мени зуб у шаку па се ту рукујемо и — *измиримо!*

— Измирите! Уф, уф! Срећа те нисам дебела к'о она аспида, а сад би ме шлог трефио!

— ... и пољубимо се, — завршује поп Ћира свој извештај, — пољубимо се на захтев Његовог Преосвештенства... А зуб задржи ђакон код себе. А знам већ и зашто га је и задрж'о.

— *По-пољубите се!* „И пољубимо се", — цитира г-ђа Перса, сва зелена од једа. — О, пољубио се ти с твојим покојним тâтом Аверкијем што тамо на дувару виси!

— Али, Персида, чекај, чекај, молим те.

— „Чекај!" Шта да чекам? Чекај *ти!* Шта *ти* чекаш... ти, ти...

— Шта *ја* чекам? Питаш ме? Не чекам ништа, — плану сад и поп Ћира, — или боље рећи, чекам *свашта*. И ништа ме неће изненадити. („Уф, уф!" хуче г-ђа Перса.) Огугл'о сам већ! („То видим!" вели она). Том човеку помаже и ђаво и Бог! Јербо тај човек кад год учини какву лудорију, а он, уме-

сто заслужене каштиге, получи незаслужену награду! И сам ме још питаш шта чекам! Шта *ја* чекам?

— Да, шта чекаш? Шта чекаш још?!! — праска г-ђа Перса.

— Кад се оно још к'о ђакон вук'о клипка и 'рв'о с паорима, место да га каштигују, он доби за попа; а кад је задоцнио оно на јутрење, а он, опет, уместо да оде на епитимију, — а он доби црвен појас! Е, па 'ајд' се вуци клипка с њим! И ти ме сад питаш: шта чекам!

— Јесте, питам те, Ћиро, шта још чекаш? — виче још јаче г-ђа Перса, сва зелена.

— Шта чекам? Шта ја чекам? 'Оћеш ли баш да ти кажем?

— Јесте, још то чудо и покор 'оћу да чујем.

— Шта *ја чекам*! Чекам да чујем сад, кад је већ тако пошло, чекам још и то чудо и покор, да је ето тај поп Спира постао — протојерej, *прота*... јест, *прота-Спира*...

Шта! Сида *протиница*! Гром је спалио и тебе с њоме заједно! Доста! — грмну г-ђа Перса и залупи врата за собом, па оде у кујну к'о фурија.

— Е, па кад баш 'оћеш да знаш како је било; ето тако је било! А да си ти била у мојој кожи, — наставља поп Ћира, оставши сам у соби, — рекла би и ти са мном заједно: Фала Богу кад је и овако; кад само господин Владика није ост'о при том да сам га 'тео намерно преварити.

— Помирили се и пољубили! Мири се ти с твојим дéком, мамаљуго банацка, (Госпоја Персина је старина из Бачке) ал' ја се бо'ме не мирим! — чу се из кујне глас јаросне гђа-Персе... — Шта ће сад овај лонац овде кад му ту није место!? Чим се само макнем корак из кујне, одмах се направи вашар!

И одмах затим чу се страшан тресак, и полетеше црепови од треснутог лонца на све стране по кујни. Меланија побеже у собу, а Ержа, бојећи се (из искуства) да њој који други не полети о главу, побеже у авлију право камари сламе, да на-

чупа сламе за пећку. Па и сам Ержин хуланерски каплар, кога су звали „Шецко-једно“, који је већ поодавно дољао у мраку на авлиским вратима, и коме је у његовом Коњичком правилу стајало да хуланер треба неустрашиво да дочека бар десет бâка (пешака), — и он је побегао кад је чуо ону ствашну вику и праску из кујне, па је побегао као да га сам Бунапарта вија. И он се уклонио испред опасности испред које би и читав ескадрон побегао; и бегао је бестрага, ратосиљајући се за вечерас сваког уживања.

Све се разбегло, и на далеко није било живе душе, само је јаросна г-ђа Перса остала сама да спрема „ајнпренсупу“, јер она то најбоље зна. Али каквих страшних израза није пало приликом готовљења ајнпренсупе. Изгледала је онако сама крај ватре као једна од оних трију у Шекспировом *Магбе̄ту*. Све, све је узела на своје решето, па ни Његово Преосвештенство није остало неприкосновено.

— Ајнпренсупе! 'Оћеш ајнпренсупе! — викала је г-ђа Перса, мешајући варјачом запршку. — *Арсеникума* да ти дам, а не ајнпренсупе, к'о што си и га и заслужио!... *Она* протиница пре мене!... Испред носа да ми се измакне!... То ти је оно: „Пошљи луду на војску, па седи кући па плачи!“ У мал' *мене* нису обријали!“ каже мамуљага банацка... Хеј викну болно г-ђа Перса, са дигнутом варјачом, па је изгледала к'о Исус Навин кад је заустављао сунце да не седа, — хеј, та што *нама женама* није дао Бог, да ми можемо да будемо попови; да се ми овако, како нас је Бог створио, поразговарамо мало с тим њиховим владикама, — да видимо *ко* би *кога* обријао!!!

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТА

У њој је описана свеопшта радост двеју породица: тетка-Макрине и поп-Спирине породице, којих су породица најмлађи чланови Шаца и Јула.

Док је ово овако било код поп Ћириних, каква дивна и пријатна супротност код поп-Спириних! Кад је поп Спира дошао и ушао са купљеним стварима, изашла му на сусрет г-ђа Сида и Јула. Обе забринуте, гледају га у тежњи да му прочитају с лица шта им доноси: срећу ил' несрећу. Виде га расположена, па им одлакну, а још већма кад видеше да се ето сам сетио да их изненади, и г-ђа Сиду и Јулу, па се чак и Шаце сетио, купио му лепу пошу од црвене свиле, коју боју, као што је познато, сви бербери воле особито. Чим је то видела г-ђа Сида, слутила је да је добро. Одмах је осетила, како се сама изражаваше, да јој се „онај тешки камен за три фртаља помакао", и лакши јој био, али га ипак запита, пославши Јулу у кујну, шта је и како је прошао?

— Фала Богу! Фала Богу, то само кажем ја, а то бо'ме, треба *и он* још више и још пре да каже. Видиш ти, молим те, само њега! 'Оће он *Екселенцију* да превари! У мал' му нису слиндарили ону браду.

— А шта је с тобом?

— Са мном? Ништа! Врло добро! Екселенција ме извинила. Добио са дишпензацију и сатисфакцију! Ја изиш'о к'о невин, а он к'о дрзновен клеветник који се дрзнуо да обмане и само Његово Преосве-

штенство! Замерио ми је само то што сам се *Часловцем* послужио, каже: то су црквене утвари, па није, каже, лепо употребљавати их. А за тим нам је обојици примјетио да се нисмо требали ни један заборавити толико, ни ја ни он. Каже Преосвештенство: „Ви јесте сол земљи: ашче же сол обујает, чим осолитсја; нивочтоже будет ктому точију да исипана будет вон и попирајема человјеки.“ И право је и казао. За сад нам, каже, праштa, ал' нам је совјетов'о да од сад у миру и лепом согласију живимо. А њему праштa покушану превару.

— А зар га је хтео преварити?

— Та тужио ме да сам се послужио *Пентикостаром*, па он ост'о без зуба... а оно није ни била та књига, него *Часловац*...

— Па... овај... а зар то није било...

— Та, кад добро промислим — вели поп Спира као сваки човек кад прође опасност, — па готово да и није било све онако... Сад већ, Бога ми, и ја видим да ми је сав стра' узалуд био. Ништа од свега тога, моја Сидо, није истина! Какав зуб избијен! Какав зуб! Као да се тако лако вади зуб! Вуку паора од јутра до подне док му ишчупају зуб, па још с друге воље пристаје човек (и онај што му ваде, и онај што га вади), — па једва га извуку! А ово нит' је *он* хтео, нит *ја* још мање, па — испао зуб!... То је све била само једна паклена обида и клевета и ништ' више! Чудим се само како сам се мог'о тако уплашити.

— Е, да!?

— Та клевета; да боме да је клевета! Та већ само то што је казао да сам употребио Пентикостар, па то му је већ прва лаж. Пије Пентикостар, него Часловац, мали часловац! И то још и није онај прави Часловац, од оних из Русије послатих, него други неки, трукован код неког Швабе (и то без титли, без титли, Сидо,) који, управо, не би ни смели држати ни у православној порти, а камо ли у туторској канцеларији цркве нашега благочестија! Та већ само је зато заслужио да буде обријан што увлачи *унијат-*

ске књиге у православне цркве!! А часловац је *његова сопственост*, он га је купио и донео. Да га питам ко руши православије? А он код Владике каже да је Пентикостар, само зато што је то већа књига, па к'о вели и последице морају страшније бити!

— Е, видиш ти само лицемјера једног!

— Е, то сам оћут'о, нисам ништ' каз'о. Нисам 'тео да га пред Екселенцијом утерујем у лаж, па да кажем да је Часловац био, јер би' се тако, знаш, одао и призн'о.

— А, па дабоме! Добро си радио!

— Ал' да ви'ш шта је даље радио! Да ви'ш амишага његова! Па није му доста било да је наш'о какав тако од словесног створења зуб, — па да му се и поверује; него к'о вели, сад је лепа прилика да се и ја наплатим на Спирину конту, и да га коначно уништожим, да види, к'о вели, Преосвештенство како сам оштећен, — па дон'о неки веее-лики зуб, та мал' те неће бити колик' полак шапурике. ...Неки коњски зуб, и то ваљ'да од оног највећег штајерског коња на коме Крањци вандрују с еспапом по нашим варошима.

— *Коњски зуб*!... Е, то га је она његова бештија навела да уради; нико други нег' баш она. Ах, ко да је гледам и слушам! Она, она и нико други! Та није он толико ни луд ни пакостан! Е, видиш ти само ње, како совјетује .. к'о неки фишкал.

— Како га је совјетовала, онако у мал' није и прош'о!

— Та шта говориш?!

— У мал' што *њему* не оде брада!

— Та, оно, знаш... — вели охрабрена г-ђа Сида, — много га не би баш ни коштало. Ето, наш би га Шаца обриј'о за бадава, ако ни за шта друго, а оно за оно наше *стаго* познанство и пријатељство...

— Ал' да си само вид'ла Његово Преосвештенство! Остави лепо мене, па уз'о њега на миндрос. Те ти он, Бога ми, држ'-не-дај! што рекли. Једва изн'о читаву кожу.

— Тако је то, — трља задовољно руке г-ђа Сида — Ко другом јаму копа, сам у њу пада, говорила је увек моја покојна мама!.

— Ех, манимо се тога! Било па прошло!

— Право кажеш! Боже, кад прексутра сретнем у порти Персу, — но, та ће ме, знам, појести од једа и пакости. А баш ћу гледати да се сретне мш њоме! — Него, рихтих, у мал' нисам заборавила. Имам да ти јавим једну вест коју смо добили док сте ви били на путу. Наш Шаца добио онај тал. Умрла му једна стара стрина из Итебеја, и Шаца тако ербов'о једно лепо насљедије, па се позива преко наше Варошке Куће да иде да га узме, јер он је једини законити и најближи насљедник.

— Еее, Бог да јој душу прости, то није рђава вест.

— Вид'о ме јуче из своје официне па ми притрч'о да ми јави, а ја му кажем: нек причека тебе! — Сад може ићи у Беч да сврши хирургију... Он ће остати да доброј стрини да шест недеља и да се венча, а после ће ићи да штудира хирургилук.

— То је све лепо, ал' сватови могу тек у Априлу да буду.

— Па добро, а он нек да стрини и пола године!... Далеко је, ал' шта му знамо... него прстен...

— Прстен!... Па добро, ето, вечерас! Шта ту још имамо да чекамо! Нек вечерас буде формална прошевина, а кроз два три дана и прстен. Нек оде ко по Аркадију. И њега сам се сетио на путу, е, а како га се и не би' сетио!... Наспело ми да се мало провеселим. Није шала, толико већ време све у некој неизвјесности и страху; како сам от'шо, а како се враћам из Темишвара!!

После кратког времена дође Аркадија, и био је задовољан кад је чуо да је све добро испало, благодарећи његовој досетци; а још је задовољнији био кад је добио шал, ботуше и стиву лулу; а најзадовољнији је био кад је чуо из уста поп-Спиринх да ће сутра однети сто форинти и метнути их

у Швапску Шпоркасу на име Јеле, Аркадијине ћерке, лепе удаваче.

*

После једног сахата било је све спремно. Аркадија је отишао по Шацу и однео му црвену пошу. Затекао га у дућану баш кад је Шаца туцао кудељно семе и ранио штиглице и канаринке, цвркућући им. Шаца је био сав блажен кад је чуо зашто га зову. Одмах обуче душанку вишњеве боје, веза свилену пошу око врата, а према томе и остало одело није било постидно. Тако накићен Шаца, као сваког празничног дана, позвао је свога принципала, а овај опет позове господина Кипру натароша, а Кипра своју супругу. Г. Кипра ће бити на руци Шаци својим саветима и упуствима односно тала, и зато га је паметно било и позвати. Сви пристадоше радо, и кренуше се од принципала г. натарошу, а од овога тетка-Макри, која се такође свечано обукла, а одатле девојачкој кући, где све затекну у свечаном оделу. Тетка Макра је хтеле, као стара жена, краћим путем, између башта кроз дéру, — која је у Бачкој и Банату од вајкада била знак великог пријатељства и љубави, — али г. натарош и г-ђа натарошевица споменуше да је овако свечаније, а и званичније.

Званични део прошевине био је и свршио се. Г-ђа Сида изређала је све поименце шта ће Јула у ауштафирунг донети, а тетка Макра је опет изложила уз припомоћ г. натароша стање Шацине масе и новога наслеђа, напоменувши да је Шаца и њен једини и неоспорни генерални наследник, било тестамента не било.

— А све то, — заврши тетка Макра, — ви к'о једни учени људи, к'о на прилику господин парок, можете се уверити да није никаква варанција, јербо можете у грундупу све да видите и уверите се.

— Та верујемо, верујемо, слатка прijо, — одговара поп Спира — та кад је још комшија комшију преварио!

После званичног дела, пошто је уговорено кога дана да буде прстен настаде весеље. За час се искупило друштво из комшилука. Нашли су и Совру гајдаша.

Отпоче игра и песма и здравице, и ређа се једно за другим наизменце. Све је весело било и није ни мислило на одлазак, нит' би се ико још за дуго кренуо и кварио друштво, да није обазриви и етикетни принципал први устао да иде, и приметио веселим и расположеним гостима: да је све то лепо, ал' да ипак треба да имају призрења према поштованом домаћину који се целога тога дана трцкао у колима, па му сад треба топле постеље и укрепителна сна.

На то нико није имао шта да примети, и сви се кренуше поред свег заустављања г-ђа Сидиног. Гајдаш је отпрати најпре г. натароша и г-ђу му, а затим тетка Макру, и најпосле принципала и принципаловицу кући.

*

А Шаца је био тако раздраган, да није никако могао да иде одмах кући, него је ударио сокацима, пун пунцат најлепших мисли и вечерашњих лепих слика и слатких успомена. Иде тако задовољан све напред из сокака у сокак, па мисли како је сретан и пресретан, јер му је вечерас Јула први пут казала *ти Шандоре*, а и он њој неколико пута *ти Јуло*, па и једно и друго удешавало разговор тако само да се што чешће могу тикати... Иде Шаца тако, па се сећа свега што је вечерас чуо и видео и доживео. Сећа се како су двапут силазили у подрум по вино, и он и Јула. — „Децо, нема вина; донес'те вина! Тата је жедан, а и гости су!" вели раздрагани домаћин. — „Севај, Тино, у подрум по вино," додаје г. Кипра нотарош, а Совра гајдаш запева: „Сипај Тино кроз кецељац вино!" А они, као послушна деца, готови су да послушају, па он узме она два грдно велика бокала, а Јула чирак са лојаном свећом, па трче доле у подрум, па он точи, а она му светли. А он се шали с њом, па је плаши, па каже да ће

јој угасити свећу и отићи, а њу закључати у подрум ако га не пољуби. А она каже да би умрла од страха у подруму у помрчини онако сама, па волије и да га пољуби него да у тим годинама умре од страха у помрчини. А он је онда пита: а боји л' се и кад је с њим? А она му каже: да се онда, кад је уз њега, не боји никога на свету. А њему мило што га тако држи за јунака, па онда он њу пољуби, а она се отима па му каже: „Срам те било!", али то тако меко и нежно, да му још и сад звоне у глави те речи.

И он јури тако право, а све мисли на вечерашње слике, од којих је једна од друге све лепша и пријатнија, докле се уједаред није нашао далеко изван села, чак на вашаришту, па ту се тек зачуђен зауставио, и питао у себи: откуд он чак ту?! Затим се вратио кући, легао, и дуго није могао ока склопити, а два дана још после тога брујале му гајде Совре гајдаша и зујало у ушима оно Јулино: „Срам те било!" Сутра дан је шегра имао муке чистећи браца Шацине чизме.

Исто су тако задовољни били и они у поп-Спириној кући. Поп Спира је одмах легао, а г-ђа Сида остала да поспрема после тога калабалука.

А тек Јула, како је она тек сретна и задовољна била! У срећи тој својој хтела је да сви буду срећни и задовољни, па се пустила у разговор са Жужом, и мило јој је било кад јој је ова похвалила укус, и рекла да јој је здраво леп господин младожења, и да ће пасовати једно за друго таман као поручено. А Јули мило па је пита: има ли да кога она воли, и да ко њу воли? А Жужа јој признаје искрено и хвали се и каже: да је многи њих воле, а и она многе њих воли, ал', каже Жужа, да ни један није тако леп к'о фрајлин младожења, нити и један има онаку лепу црвену пошу, па да му тако лепо стоји к'о фрајлином ђувегији. Тако су ћеретале све док се није Жужа већ мало и обезобразила, па постала и сувише интимна, и док нису чуле мамину заповест: „Ајд' леж'те", и тек онда престаде

разговор и наставше слатке мисли и будна сањања под јорганом.

— Ух, та што којом срећом није летње време, — вели г-ђа Сида сва срећна, склањајући посуђе и тумарајући још по соби, — а не знам шта би' дала да је сад лето, па да смо извели гајдаша у авлију или пред кућу! Та мор'о би дувати у оне гајде да се чују к'о оно велико звоно чак до последњи' салаша, макар му пукле оне његове гајде. Ала би се секирала и кидала она дебела! Ej, моје радости онда! Да је питам сад, — вели г-ђа Сида, отварајући прозоре да се промаје соба, — да је питам: *кога* ће то да обријају! Ил' мог Спиру, ил' оног њеног што довлачи неке чифуцке Часловце у нашу цркву и вара господина Владику!... Ајде да се то снава!... Је л' остало још штогођ, Боже, — рече и стаде разгледати по соби. — Та откуд толика запаљена кандила! Гледај само чуда шта га их гору! У свакој соби по пола туцета кандила к'о на Христовом гробу! Та погаси та кандила, Жужа; та ако је поповска кућа, нисмо, ваљ'да, спаије од Елеонске Горе!... Уф, не знам шта би' дала да ми је само знати зна ли! Што није лето, што није! — рече мењући шлофкапу на главу.

У осталом, та јој је жеља сасвим излишна била, јер госпођа Перса је још то исто вече — кад је после вечере, пошто је поп Тира легао, мерила и кројила купљени фланел — то исто вече чула је од Ерже све што је било код поп-Спириних. Јер Жужа и Ержа су и даље лепо живеле међу собом (не хтевши се повести за својом завађеном госпоштином), и састајале се на сокаку, као и пре свађе своје госпоштине, са својим хуланерским капларима, а свака је имала свога. Једнога су оне саме међу собом звале *Затрашени*, а другога *Шецко-једно*. А та су имена они добили према различитом свом темпераменту. Један се љутио кад је видео своју Жужу да с оним другим разговара, и одмах псовао: „Затрашени!" а други није био такав, него коју пре нађе, Жужу или Ержу, а он вели: „Шецко-једно"

(каже да му је све једно), па курише. — Оне су се свако вече налазиле, и том приликом су између осталога још и саопштавале једна другој све што се у кући једне или друге казало, говорило или догодило, а од њих су опет њихове госпође сазнавале све, што је опет био трајни узрок вечитом потпиривању и подгревању једаред већ отпочетог страшног непријатељства. Па је тако и вечерас, поред свега посла, Жужа од времена на време уграбила прилику и излазила с пуним бокалом на сокак своме каплару Затрацену и Ержи, која је опет била са својим капларом, и ту казала све Ержи шта је и како је. Ту су пред кућом пили, па чак и играли уз свирку која се лепо чула из куће. Ержа је после све још тога вечера реферисала г-ђи Перси.

— Пресело им, да Бог дâ, — вели г-ђа Перса кад је саслушала Ержин реферат. — Мож'те сад, — вели уморна од силне праске и већ малаксала и саломљена, тако да је већ будила сажаљење, — мож'те сад ако ћете три ноћи, кад сте натрефили на лудога Ћиру!

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ПЕТА

У којој су описане две свадбе, најпре Меланијина, а после Јулина, и испричана онако узгред два малера фрау-Габриелина.

Пре него што су то знали и сами попови, знало је село да су се помирили. Фрау Габриела је полетела одмах онога часа кад их је видела заједно у колима, и јавила свима код којих је свратила, да се поп-Ћира измирио с поп-Спиром, па заједно путују да купе ствари за спрему. А Спира је, вели она, повео поп-Ћиру о свом трошку, да му овај густира ствари у болти; што купи поп-Ћира за своју Меланију, то ће исто купити и поп-Спира за своју Јулу, да не би Меланија која има „немецко васпитање", ни у чему ноблија изгледала од Јуле. И она и она друга њена Цвечкенмајерка, знале су и колика је била сума (три стотинарке) коју је поп-Спира дао поп-Ћири само да овај одустане од тужбе и процеса. Све су то знале и сваком казале фрау-Габриела и Цвечкенмајерка, а ова последња дознала је, као бабица, још и то да ће г-ђа Перса у будуће крштавати унучиће поп-Спирине. Међутим, поштовани читаоци, који су и до сад поклањали вере самоме писцу и ником више, знаће да је све то једна измишљотина и да се ствар сасвим друкчије развијала. Међу поповима је, истина, повраћен неки јадни и жалосни status quo ante, али га попадије нису примиле, а нису га примиле свака из врло појмљивих разлога. Г-ђа Перса је тако близу

била жељеном часу освете, а осећала се у праву, да је сада била као громом поражена кад је чула како се ствар искренула; а рана коју је понела на души зјапила је једнако отворена и незалечена. И како се онда и могло захтевати да пружи руку или чак и да прими руку пружену ради измирења, па ма ту руку и Његово Преосвештенство руководило. У гневу свом, шта је само за Господина Владику рекла! Поп-Ђира је побегао чак у трећу собу од страха кад је чус блесфематичне речи гневне попадије своје, које је из истога узрока и сам писац навлаш изоставио. Страшне речи! Срећа што их нико даље није чуо, и што су изушћене у другој половини деветнаестог просвећеног века, кад нема ни инквизиција ни анатема. А да су те речи биле изушћене против католичког бискупа, за поповања каквог Инокентија или Урбана, — г-ђа Перса би била, извесно, исте судбине које и Дјевица Орлеанска. — А г-ђа Сида опет, она је прешла из једне крајности у другу крајност. До повратка попова с пута била је мекша од памука и мирољубива, а чим је чула како се ствар свршила, одахнула је душом и осетила је шире око врата. Стидела се свога дотадањег страховања и хтела је да се наплати за сав онај претрпљени страх од последњих неколико дана, па и она, ето, дакле није хтела да зна ни за какво измирење, и ако је најлепше мишљење имала о Господину Владици, чија је жеља била да се измирење попова распростре на обе њихове куће. Изненадна та срећа повратила јој је стару храброст и стару заједљивост. И после овога, г-ђа Перса је мрзила а г-ђа Сида заједала, а обе су се журиле да што боље опреме своје удаваче.

Чим је сутра дан свануло, г-ђа Перса се договори с попом да у идућу недељу буде прстен, а после Божића свадба. Тако ће бар вратити г-ђи, Сиди мило за драго што је она преухитрила с прошевином и прстеном. Тако је и било. И сада настаде живо спремање опрема и дарова девојачких

у чему им је и не мало услуге учинила и фрау-Габриела.

Фрау-Габриела је била створена за такве прилике и услуге, а што је најлепше било код ње, то је што се није дала дуго молити. Долазила је често и незвана. Она је поваздан била по туђим кућама. Тек сретне тако неку на сокаку па је заустави. — „За име Бога, ум Готес вилен, госпоја (или снашо, или већ каква буде сходна титула), та шта сте то начинили од тако красног детета (или фрајлице)?! Та имате л' ви очи?!... Та ви'те само: лице и персона и штелунг к'о у какве принцезе, — а гледајте само какав је лајб у ове хаљине! А а а! Изгледа, изгледа к'о накарада каква са карневала, а фрајлица к'о једна принцеза!"... Па онда стане намештати и трести на сред сокака ту рђавим лајбом онакарађену принцезу... „Па ко ју је шио?... Ко, зар она! А што сте њој дали кад сав свет зна да она не уме да шије. Уф, уф! А морам ја доћи да то поправим, — па да видите како ће онда изгледати кад *ја* то дотерам! — Бадава се госпоја мама отима и вели јој: „Та немојте се трудити!" Габриела само виче: „А, не, не, најн, најн! То ће да буде, и то мора да буде! А од воље вам да ми дате што буде право, јер ја кад се каприцирам, ја и за багателу радим, ал' тек не могу да трпим да у том месту где ја живим и машамодирам, иде једна тако лепа девојчица (па је пољуби) у тако, али *тако* накарадним и унпасент хаљинама! И'те, молим вас! О Јесус-Марија! Со шенес кинд унд со, со... А а а! Само један јед! Ето ви'те, већ плаче фрајлица!" вели Габриела показујући на девојчицу која се, пошто јој је фрау-Габриела отворила очи, сва неутешна и несрећна огледа око себе. — „У'тешите се, фрајлице, нисте ви једина коју је њена слатка мамица упропастила и унесрећила сас таком једном фушер-машамодом! А, и'те молим вас... само један јед!" вели и одлази даље. — А сутрадан, тако око фруштука, метне у цегер двоје маказе, велике и мале, напрстак и још неке своје алатке и иде на

обећано место. И што би могла за пола дана да сврши, то њој траје цео дан, па и дан и по. Где ради, ту и руча и вечера, јер хтели домаћи или не хтели, — морају да је задрже на ручак. А она се баш много и не цифра. Не чека, што кажу, да је двапут позову; јер комшије њене не памте да се икад пушио одак на њеној кући ни зими а камо ли лети. Задржана тако, она би остала на ручку. А најрадије је јела „цвечкен-кнедле“; лети њих, а зими „грундбирн-нудле“. Кад тога има, она онда, како сама вели, не зна шта је доста. Толико навади себи у тањир, да не види онога виз-а-ви од себе; па једе и хвали их и вели: како само у тој кући једе „цвечкен-кнедле“ и „грундбирн-нудле“ и онда не зна шта је доста. А умела је некако да то тако удеси, да на крај крајева буде неопходна у многој такој кући. Испочетка гуња до душе домаћица и мрзи је, а после, мало по мало, па се сви у кући прилично навикну на њу, па им чудно кад је позадуго нема. „Нема нам, Боже, већ одавно фрау-Габриеле; шта је то сашњом, куд се, Боже, дела та жена?!“ запитаће неко од укућана. Па на то се навикао већ и њен „пинчика“, — једно мало, бело, нервозно и, пакосно псетанце са плавом машлијом између ушију које је, кад је блато, по цео дан седело на прозору и лајало на мимопролазеће, — и кога је она или водила за собом кад је лепо, или му доносила кући пошто су у многим кућама мрзили кад му она да из тањира да једе, а пинчика опет био је тако васпитан и паметан, да никако није хтео са земље да једе (као друга његова паорска браћа), него само из белога порцуланског тањира. И то нико није умео да цени код тог створа, само фрау-Габриела, јер су сви држали велике рундове, жућове, гаће, и тако даље. „А што не држите „пинчике,“ к'о ја што држим, говорила би често она, па не би плаћала штроф кад коме откине по пола дороца ил' кабанице. Ја моме пинчики само кажем, кад дођем: „Пинчили, пинчили!“ а он, шпицпуб један мали, само шнуфује и кија и шмајхлује сас репом.“ Већ није

био таки њен мачак, „Хер Ка́тер“ назван. Он се никако није могао да прилагоди таквом животу, јер је као и сви његова рода, волео миран и уредан домаћи живот. Зато је, чим је стао на снагу и постао, тако рећи, сам свој, оставио и фрау-Габриелу и (што је код мачка ретка ствар, познавајући конзервативизам и привезаност мачијег рода ка месту свога рођења) фрау-Габриелину кућу и одомаћио се у другој једној кући, где су с њим сви задовољни и хвале га као једног вредног члана који не једе бадава, него који зарађује свој хлеб. Постао је љубимац бабин и неће више тај ништа да зна за фрау-Габриелу и њен авантурни начин живота. Поваздан седи мирно и зажмуривши преде на банку, и прекида преживо само онда кад чује да у кујни лупа сатара и да се сече месо, а после се опет враћа своме протектору, доброј старици, на банак и наставља прекинуто преживо.

Но кад је реч о настављању прекинутог прежива, да наставим и ја прекинуто приповедање. Фрау-Габриела је дакле ово дана најчешће свраћала у поп-Тирину кућу. Ту је помагала и ручала, а тек је после вечере одлазила. Преко ње је г-ђа Перса дознавала многе ствари из разговора који су се често водили.

— А чујете л' — запитаће је тако једном после подне одмах по Божићу, кад је рад око спреме најживље и најжурније отаљаван, — кад ће се она њина лорфа удати за оног го́љу? Је су л' одредили термин за сватове?

— Кажу, гиздиге, тамо чак око Ђурђева дана.

— Тхе, а шта зна! Што кажу, само нек повеже главу девојка! А шта ће! Шта би јој помогло да седи па да чека! Бо'ме јој барон и неће доћи, нег' неко тако!... Нашла шљука прдавца!

— Каже, да неће овде да остане́ду после свадбе.

— Шта, неће овде да отворе берберницу?

— А на неће, каже, ни да отворе берберницу...

— Него? — Ваљда ће апотеку! — додаде пакосно г-ђа Перса.

— Ах, та не, за име Бога, ум Готес вилен; ал' каже г-ђа Сида да ћеду одмах после венчања горе, у Беч да путуједу.

— Ју, ју, ју, Боже, видиш ти ноблеса: ваљда „хохцајтсрајзе“!?

— Ах, та не, гнедиге, него да штудира хирургију... Знате, он има пола цајгниса из Гимназије.

— Голим грлом у јагоде! — вели заједљиво г-ђа Перса. — А са чим ће! Ваљда ће га поп Спира о своме трошку послати! — И бијаше!

— Та ман'те га врагу! Није тај сирома'. Све некакви „ербшафти“. Има тај новаца! Кажу да је дупли вирилац.

— Може бити!... Утјеха! — рече г-ђа Перса и напрћи уста.

— Каже г-ђа Сида, вратиће се оданде к'о *хирург* и *дентист*, то јест „цânарцт“, јербо има, знате, лаку и сигурну руку, па су му совјетовали да је гријота да свој таленат закопа овде у овим каљавим селу, — вели фрау Габриела.

Ту г-ђа Перса заћута сасвим. Ваљ'да се сад и сама уверила да може и то да буде. А сем тога, после ових података добивених од фрау-Габриеле, беше јој, кад доведе у везу с оним што је пре неки дан чула, све јасно. Онда се толико наљутила да није могла хладно ни да мисли после о том, а сада, како се за чудо слагаху фрау-Габриелине речи са ономадашњим госпоја-Сидиним, и како их лепо објашњаваху.

Још пре неколико дана нанесе их случај те прођоше једна поред друге баш кад су излазили с јутрења. Госпођа Сида се разговарала с г-ђом Соком гркињом. — „Ју, а зар ћете моћи да пустите дете од себе у свет? — пита је Сока гркиња. — „А шта знамо, — вели јој г-ђа Сида; — кад се уда, онда куд муж, туд, што кажу, и жена!“ — „Та дабоме, а шта би и радили два берберина у једном селу! вели Сока гркиња. И један па нема увек посла. А после и ови што су били солдати, и они обешењаци научили тамо да бријају, па правиду конку-

ренцију.“ — „А, неће наш Шандор, ако Бог да, брijати никога; није, фала Богу, спао да од тога живи!“ — „Него?“ пита Сока гркиња. — „Па ићи ће у Беч да штудира хирургију и зубни докторат!... Да *намешћа зубе* и вилице... ако коме треба *фалишан зуб*, — рекла је г-ђа Сида јаче ударајући гласом на последње речи, баш кад је г-ђа Перса пролазила, — ту ће он бити мајстор да намести!“

То је онда чула г-ђа Перса и одмах убрзала да измакне, да их не слуша више. Била је тада љута целога дана. Онда је држала да је то казано само онако, из пакости, да она само чује и да се једи; а сад је лепо видела да је било истине у томе.

— Хе, слатка моја фрау-Габриела! Лако је њој сад да се прдачи! — рече и уздахну г-ђа Перса. — Ах, Ђиро, Ђиро!

*

Са Пером је све готово било. Он је добио за ђакона у оближњој вароши Б. Најмио је и леп удобан стан, и већ послао сав намештај тамо у нови стан. Фрау-Габриела се понудила да му намести кућу, јер је имала за то укуса, па јој је то за чудо ишло од руке. Ту ће млада бити доведена, и живеће као ђаконовица, јер ће се Пера одмах после свадбе зађаконити. Место је по вољи свима, па и самој Меланији, која је за варош и створена, како је већ толико пута рекла фрау-Габриела.

Давно очекивани и жељени дан дошао је. Дан венчања младенаца, првобрачног женика Петра Петровића и девице Меланије, ћери поштованога пароха Кирила Николајевича, био је и прошао. Били су лепи сватови. Сав ноблес тога места био је заступљен. Била је чак и варошка музика за окретне игре, а ни Совра гајдаш није фалио; само је он више дуваo у гајде онима у кујни и у авлији, него онима у сали. Млада је била чепа, блеђа него обично, а младожења стидљивији него иначе. Весеље и игранка трајало је само толико колико и приличи побл-сватовима, то јест до четири сахата по подне. А тада је

стари сват наредио да се прежу коњи. Поседаше или, боље рећи, потрпаше се по шесторо седморо у кола, па се крену̀ше у Б. младоженьиној кући. Енђебуле запеваше, заплака се г-ђа Перса а и млада мало, бришући сузе шпицом од „шнуфтикле“. А стари сват даде знак, и кола полетеше сокаком, и за час се нађоше изван села. Луди коњи и још луђи кочијаши, па настаде једно бесно и лудо српско утркивање и подвикивање. Коњи се згрануше па све упропиште скачу, а женскадија цичи и подвикује од силна беса „Ију-ју-ју-ју!“ Било је и превртања и испадања из кола. Најгоре је прошла фрау-Габриела, која се повезала као енђебула (мада је то било против њеног принципа, јер се бојала утркивања и називала то „лудим рацким обичајем и пасијом“) и на њену несрећу села је баш у она кола којима је кочијашио један коњи је другима радо изврта̀о кола, па их до сад многе већ тако задужио. Још пре две године превр̀нуо је једноме тако кола, а тај се опет данас стрефио ту и био решен да му се, после толиког вребања, освети за оно прекањско. И дала му се прилика. Баш кад су измакли тако за једно четврт сахта изван села, потера он своје коње поред фрау-Габриелиних и дохвати левчом левчу од тих других кола, али их не превр̀ну него само гурну и она одскочише у страну. А фрау-Габриела се сва занела слушајући курмахераје накресаногa господина асесора. И баш кад је овај изјављивао да је готов ради ње да заборави и отера своју венчану жену и њу да узме — дохвати левча од оних кола њихову левчу, и фрау-Габриела излете из кола тако лако к'о какав лак перјан јастук, и тако постаде невина жртва раније мржње. Пала је јадница и дочекала се на земљу прилично непристојно. „Пази фрајле, како ћавòли!“ повикаше из других кола паори кочијаши. Али Габриелина кола одлетеше за осталим колима, она остаде у јендеку, а г. асесор продужи курисање другој једној дами, јер тако је био пијан да није ни приметио да то није фрау-Габриела! Усред те несреће још је то срећа била што се

све догодило тако близу села, да се фрау-Габриела могла бар пешке тихо вратити онамо одакле је на колима онако свечано пошла. Вратила се страшно љута и била је једнако тако љута да није хтела чак ни после недељу дана да иде с *погачарима* у Б., нити је хтела да прими икакво правдање и извињавање. Они су јој се сутра дан извињавали, да у оном јурењу и утркивању, као већ у сваким сватовима, нису ни приметили да је испала. Али је то била једна врло плитка лаж, приметила им је фрау-Габриела, јер је она лепо видела како јој се Цвечкенмајерка смејала к'о луда, кад је њој (Габриели) пасирао тај малер. Тако се засмејала да је формално пала госп. перзекутору у крило, а овај је, к'о један фини и изображен човек, задржао, да и она не испадне из кола. А сем тога, није само Цвечкенмајерка видела то, видели су то и многи други. Јер дуго и дуго још после тога, кад год се повела реч о тим сватовима и о том малеру њеном, смејали би се неетикетни паори и сукали задовољно своје велике и чупаве паорске бркове, и у смеју би само додали: „Е, е, оно јој је баш ваљало, и фајн било!"

*

То никад није могла да заборави фрау-Габриела и омрзнула је и на Цвечкенмајерку и на г-ђа Персу и на све у кући им. Зато је и отишла г-ђа Сиди, прибила се сад уз ту кућу и помагала јој свесрдно око спреме дарова и свега: била је што кажу, и печена и кувана код поп Спириних.

Ту је, тако помажући им, приповедала многе интересантне и г-ђа Сиди дотле непознате ствари из г-ђа Персине куће. Много штошта дознала је тек тада г-ђа Сида, па и то: откад је управо фрау-Габриела омрзнула на фрау-Цвечкенмајерку.

— Није то било, милостива, — вели Габриела, — тек од оних сватова кад ми је то пасирало. Још пре, још много пре, гиздиге. А зар вам нису то казали? Зар нисте то, милостива, знали? Од онда још ја њу не миришем кад смо биле обадве у Темишвару,

па кад јој умро муж, и кад сам видела како је флегматиш и хладна била, к'о да је умро какав перзекутор, а не њен супруг! Кажем вам, слатка, ништ', ал' ништа; ни несвестице, ништ', ништ'! Само мало сузâ, па и то тек форме ради, да може извадити шнуфтиклу, и через кијавице, коју је срећом у то време добила!.. Па зар она супруга! Она! Она!!

— Та шта говорите, — вели г-ђа Сида удубљена у посао, па и не слушајући је баш.

— Нећу да се фалим (јер то није мој обичај), ал' требали сте у такој прилици — кад је, то јест, мој супруг умро — *мене* да видите. Да шта!

— Та и'те молим вас! — рече г-ђа Сида зевајући и чудећи се.

— Е, то је било штогођ вредно за видити! Ту је она требала да дође, да *мене* види! А тако сам, онако... знате баш расположена била тога дана за жалост, — да вам не умем каз'ти... А госпође око мене па све кажеду: „Та умирите се, ал' дођите к себи, фрау-Габриела! Само забадава себе упропашћујете!.. Њега, кажеду, не можете те не можете подићи, — а коме све то шкоди, него опет вама!" А ја им кажем: „Нико не зна и не верује шта сам ја сашњим изгубила!" А оне кажеду: „Верујемо, слатка, и саме смо таке!" А ја, слатка, ништ' не знам за себе, већ фурт падам из једне несвестице у другу! Али фурт, фурт, из једне у другу! Ал' то тако страшно, да је морала једна да понесе са собом флашу са сирћетом, па све ми мећеду под нос, па онда, знате, дођем к'о мало к себи!..

— О, о, о! Јадна фрау-Габриела! Јадна жена!

— Ту је требала да буде, па да види, лоћка једна, како се жали супруг и муж. Ал' то је, знате, тако ишло, ал' тако — да сам се сутра и ја сама, *сама* сам се *себи* чудила и комплиментирала и гратулирала како сам ја то била трауриг. Знате, по некад то за чудо иде од руке!!!

И још хтеде фрау-Габриела приповедати о својој жалости, али је сујеверна г-ђа Сида прекиде и окрену

разговор на другу страну, и фрау-Габриела настави посао.

Посао је из дана у дан све више одмицао. А шта је чуда спремљено било, не смем чисто ни да ређам, јер се бојим да ми нико неће веровати, а после и да изређам сад овде све те ствари, било би много, и ова Глава изгледала би као какав трговачки ценовник. Никад ваљда ниједна попина ћерка није била тако опремљена као Јула попина. Колико ће то кола требати да све то крену, сам ће Бог знати. Јер г-ђа Сида је и сама дан ноћ радила и спремила је свега толико много да младенцима неће требати бар за првих двадесет година ни стварчице у кући да купе. Шта је само фачли, капица и бенкица спремила! И све ово није ни увела у инвентар „ауфштафирунга" него је само спремила и задржала у свом орману нек се нађе кад устреба. Самих фачли је предосторожна г-ђа Сида, која је увек била оптимиста, дала исхекловати неких седамдесет рифи, а према овоме могу читаоци судити шта је и колико је свега другог било, тако да није нужно ни ређати све. Доста што ћу вам рећи да је Шандор (тако су звали Шацу сви од прошевине у кући) потпуно задовољан био кад му је показан био тачан списак свију ствари, и кад му је још примећено да ће кроз недељу дана примити и оно што није инвентарисано, али је у целој овој ствари ипак најглавније, а то је саму лепу Јулијану. А ту је, тек што није, још који дан.

Ближи се Ђурђев Дан, дан венчања Јуле и Шандора. И са часницима је већ готово. А часници су таки људи, да се Шандор може само поносити кад погледа међ какву је господу доспео. Стари сват ће бити г. Кипра нотарош, кум г. Доктор (Шацин будући колега), а девер ће бити један јурат из Старога Бечеја, који је нешто запео на егзаменима, па сада к'о неки патвариста практицира код неког фишкала. По мало практицира, а почешће иде у лов на шљуке, или поваздан пеца на Тиси или у риту на глисту караше и другу рибу, и носи за шеши-

ром велико перо од чапље, а чим изађе изван вароши, а он одмах скида чизме па их меће на штап. Он је Шацин друг из детињства, кроз све основне и пола латинских школа, па су се још онда договорили и задали један другоме веру да један другоме буде девер; то јест, ономе који се први ожени, да онај други буде девер.

Дође и дан свадбе и венчања. Освануо је лепи Ђурђев дан. Цела поп-Спирина авлија мирише од силна јоргована, а све село окићено селеном, јорговановима и врбовим гранчицама, јер је празник. У поп-Спириној се кући формално спало с ногу од ово неколико дана. Поп-Спира је био стари Србенда. Кад је требало одрешити кесу и показати се шта је попина кућа, није жалио. „Нек иде, зато је и течено! рекао би. Нису сваки дан сватови! Ако немам ја, имаће Лоринц чивутин!“ И као год што је тражио да је код парохијана тога дана свачега изобиља, тако је и он на дан Јулине свадбе свачега спремио. Био је један од облигатних поштовалаца Доситејевих, и ако га је мало читао; али се ипак у том није слагао с њим што је овај викао на трошкове, свирке, игру, пијанку и весеље, и замерао му што је он (Доситеј), иначе тако учен и паметан човек, — тако писао и говорио о српским сватовима и другим веселим и лепим обичајима. „Није се женио никад — извињавао би га поп-Спира, — па му није ни замерити што је тако пис'о. Док сам ја жив, биће овако и у мојој кући и у селу!“

И доиста је спремљено свега и свачега. Велика соба и две побочне биле су испражњене и сав намештај однет у шупу, а собе остале празне да се на Ђурђев дан напуне столовима пуним свакога пића и сваке ђаконије. Старо вино у подруму прегледано је и одређено да се точи докле и један из весеља тражио буде. А веселиће се целога дана и сву ноћ, јер младенци остају у кући, а тек после неколико недеља се крећу на пут, на Шацине науке.

Стигоше сватови са младоженьом. Диван је био Шандор Ђувегија, прави газдачки син, а укусно одело показиваше да је свршио нешто латинских школа. На њему богато укусно одело. И душанка и прслук и чакшире, све од бела танка штофа, и све раскошно ишарано плавим гајтаном. На прслуку неких тридесет ситних сребрних пуцета, око врата свилена црвена пóша, а на њој златом извезен српски грб, извезла га је његова Јула, мислећи непрестано на њега. Испод до пола откопчаног прслука види се танка бела кошуља од српског платна златом извезена спреда, а то му је извезла и послала његова сестра Јáна из диштрикта. На ногама лаковане чизмице са златном ружицом и кваслом, а на глави шешир са струком ковиља, које се расцветало на топлом ђурђевском сунцу па заклонило ђувегији сав шешир.

А за младоженьиним колима сијасет кола. Из саме Бачке је дошло скелом синоћ девет и јутрос седам кола родбине Шацине, а сувим опет толико. Закрчила кола сокак, и онако пун радознала и позвана и непозвана света. Свирају гајде, играју кола у авлији неколико и дуж сокака двапут толико. Излазе из кућа помагачице, рођаке младине и младоженьине, деле рузмарине сватовима и танке пешкире коњима, па и коњима мило, и они удесили па играју уз гајде, а најлепше играју коњи Раде Карабаша.

У одаји где се опрема млада, журба; сваки час улазе и излазе оданде.

Кад се Шаца скиде с кола и пође у кућу, запеваше девојке Бачванке, све родбина Шацина:

„Оправ' се, оправ', брате Шандоре!
Да ми идемо по твоју љубу,
По твоју љубу, по нашу слугу;
Тебе да љуби, а нас да служи!"

„Хооо! дочекује га Јулина родбина. — Изволʼте, изволʼте. „Сниска стреја, висок ђувегија!" — веле му и уводе га, и послужују његову родбину, доводе свирца, и заиграше коло у ходнику, очекујући да

изведу младу, око које се скупило сијасет другарица и рођака, које јој у силној ревности и услужности више сметају него што помажу. Из одаје се чује сватовска песма што је певају девојке кад невесту чешљају; чује се песма:

„Док стане *туђа* плести па клети,
И туђа рука косу крзати,
А ти ћеш, Јуло, онда плакати.
Онда ћеш своју спомињат' мајку:
Ој мајко моја, ој него моја!"

— Ајд' девере, ајд' златан прстене! — викну једно лепушкасто весело лице кроз ошкринута врата на младиној одаји.

Девер се пусти одмах из кола и оде по младу. И на њему лепо одело а за шеширом му велико чапљино перо, као што и приличи јурату. Изведоше и младу и доведоше је до кола у која беху најлепши и најбешњи коњи упрегнути. И млада беше дивна. Плаве очи као небо ђурђевскога дана, а поглед јој свечан и диван као данашњи сватовски дан.

И док су рођаке још нешто шушкале и опремале око Јуле код кола и тражиле још неке хорнодле и пчиоде, енђебуле и паорске девојке запеваше кроз сузе ону тужну песму:

Не јадај јаде, Јуло девојко,
Не јадај јаде, не рони сýза!
Сутра ће т' мајка већма жалити
Док твоје друге на воду пођу,
На воду пођу, под пенџер дођу,
Па позоведу Јулу девојку:
„Ајде на воду, Јуло девојко,
Ајде на воду, воде донети!"
А какав ће мајка одговор дати:
Или ће рећи: от'шла је Јула?
Или ће рећи: донела ј' воде?
Или ће рећи: заспала Јула?...
Твоја ће мајка пред двор изаћи,
Пред двор изаћи па беседити:
„Понес'те, дрýге, Јулине сýде,
Моја је Јула воде донела,
Воде донела — ал' *туђој* мајци,
Ни Јуле младе, ни воде 'ладне!"

И одједаред засузише очи и старом и младом, а највише другарицама Јулиним Оне се смеју, а сузе им теку низ њихова бела лица. Заплака се и Јула, и г-ђа Сида, и баба Макра; сви бришу и нос и очи. А Ниђа боктер — у чизмама и ћурдији са гајтанима и рузмарином — теши девојке па им каже:

— Та што плачете! Та до'ће ред и на вас! Нек плачу бабе и старци, што им се то више не може стрефити, а ви до први' кукуруза! Остало је, фала Богу, још ђувегија!

А девојке се онда смеју кроз плач.

Млада се попе у кола и седе уз девера. Стари сват нареди да се крећу. Запуцаше бичеви, и кола полетеше једна за другим и једна поред других. Лудо и бесно полетеше, тако да се све живо склањало са сокака, и кокошке и гуске све полете у крај кад прођоше сила и сватови на силним коњима и с многим паорским момцима на коњима. Као ветар пролетеше улицом и за час нестаде и кола и коња и момака и девојака: и цвеће и перје и ковиље, све се изгуби за час у даљини. У последњим, најпаметније тераним колима седе две прије, г-ђа Сида и тетка Макра, обе у свиленим хаљинама, г-ђа Сида у неком капижону какав писац давно није видео ни на старим контрафама, а тетка Макра у свиленој марами, — седе па плачу и теше се узајамно обадве. Ништа не говоре него само лију и бришу сузе; таман једне обришу, а друге стигну.

— Та немојте плакати, прijо, — теши је прија Макра, — ето и мене сте расплакали, а ја сам баш тврда срца; та то мора бити. Једаред и то мора да бидне!

— Хеее, е, слатка прijо, — вајка се прија Сида.

— Ето и ми смо се, што кажу, удале, па шта нам је фалило. Остале смо здраве и читаве, фала Богу. Па... тако и они...

— Јао, лако је вама, прijо, тако диванити; ви не удајете!.. Ал' како је мени!.. Одранила је, што кажу, из малена... па сад... — па се опет заплака прија Сида.

— Па не иде Турчину, него опет, што кажу, у кристијанску и комшилиску фамилију! — теши је прија Макра.

— Е, слатка прijо, та како да не плачем, од радости!?

И обе прије заплакаше се сад опет од радости.

Сврши се венчање и сватови се вратише, заобишавши далеко унаоколо, вратише се још бешње но што су отишли. Ухвати се у коло и звано и незвано; млађи играју а старији се обређују шљивовицом (која је Јулиних година), а Ниђа боктер и пије и игра. Отпоче ручак. Поседало све и запремило неких пет столова, два „на глагол“ а три „на покој“, постављених у кући и у авлији. Сам ручак нећу описивати, јер признајем да је лепше и лакше бити позван на ручак него га описивати. Напоменућу само то да је г-ђа Сида учинила све што мржња и љубав једне домаћице учинити може (мржња према г-ђа Перси и љубав према гостима и сватовима), да ствар испадне што лепше. Распитала се била тачно до ситнице: шта је и како је било код г-ђа Персиних, па је гледала да свега и више и боље буде код ње, и кола и коња, и пешкира и гајдаша, и постављених столова и јела и пића. „*Србскій куварь*, трудомъ Іеротея Драгановића обштежителнога м. Крушедола іеромонаха, сабранъ и довољнимъ искуствомъ правилно испитанъ“ проучаван је и прелиставан једнако, и тако је данашњи сјајан и обилан ручак, којега су сви гости и пулгери па и беамтери до неба хвалили, био резултат удружене теорије и праксе, — теорије јеромонаха крушедолског Јеротеја и праксе г-ђа-Сидине. За време ручка је било и неколико здравица.

После ручка настаде опет играње.

Старији и не устадоше од стола, а омладина се ухвати у коло. Свирало је пет гајдаша; два у собама, два у пространој авлији, а један на сокаку пред кућом. (Био је и шести, али је он већ до подне тако пијан био, да су га одвели у шупу да се испава, а око гајди му се сад деца отимају, вуку их по

авлији и дувају у њих). После подне се слегао свет Јули попиној у сватове, тако да је ко хтео, могао је комотно покрасти сво село. Кога ти ту све није било, и ко ти се ту није напио и наиграо тога дана! Дошла је чак и поп-Ћирина Ержа, незвана ал' извесно послана. И њу увукоше са сокака у авлију у коло и ако се као отимала мало и викала: „нем тудом, и не знам ништа!“ и тражила да је пусте у кујну да помаже Жужи. Све јој то не поможе, увукоше је између Ниће боктера и Проке плајаша. Ержа се стиди, али игра, и једнако се извињава Проки да не зна ништа, а Прока јој одговара подскочицом:

„Ја сам мала, не знам ништа,
Метите ме код огњишта,
Ди кувари ватру пи̂ре,
А на мене руке шире! Ију-ју, ију-ју!“

Игра коло, звецкају сабље хуланера Рушњака и дукати на врату паорских девојака, а цицане паорске сукње све се чисто ломе; охрабрила се и Ержа, па тресе и везе до Ниће боктера, па распалила и њега, те јој и овај рече своју:

„Тако, тако, до недеље,
Ма остала без кецеље. И-ју ијују!“

Коло се ширило, па је све веће и веће. Сред великог Нићиног кола ухватило се друго мање, у које се похватале неке трговачке калфице и неке фрајле у шеширима. Зову их ови из великог кола, они се лепо захваљују али неће, изгледа очевидно к'о да хоће да су одвојени к'о зејтин над водом. То увреди Нићу који је био већ у том стању кад је човек искрен, а и иначе је био ово његов дан, па поче:

„Сиђи, Боже, с небеса,
Па да видиш чудеса:
Како *ћифте* воде коло,
А паори у наоколо!“

Поред Нићиног великог паорског кола, и у њему оног ћифтанског малог, ухватило са још једно треће, опет паорско. У њега увукоше и неке Швабе

из другог краја села, а међу њима и Сепла сувачара и жену му Бетику и ћерку Кредлу. Сепл је из поштовања према поп-Спири, као лојалан Шваба и мештанин, донео младенцима торту на презент. Унели су је торжаствено; најпре је ишла Кредла са тортом, за њом Бетика са великим штајерским амбрелом, а за њима кривоноги Сепл са тешком лулеканьом и са отромбольеном доньом усном. Извињава се Сепл да не зна српски ни говорити а камо ли играти, све му то не поможе! Игра Шваба ако му се и не игра! Гледа га Нића боктер из оног другог кола, гледа и Сепла и Сепловицу и друге Швабе и Швабице како смешно играју, па отпоче:

„Игра Шваба и Швабица,
А на Шваби кабаница;
Боље игра кабаница,
Него Шваба и Швабица!“

Игра коло, брује гајде, а дечурлија трчи око кола или вија једно друго и провлачи се између играча и играчица, бацају шешире у коло и шорају их оданде напоље, или се купе око ватре где стоји Аркадија црквењак и његов помоћник (негда најглупљи ђак у школи, коме је стари учитељ прорицао да од њега неће бити никад ништа и да неће видети од њега асне ни црква ни општина, па се преварио, јер, ето, овај дотерао до помоћника на звонари), и пале црквене прангије. Накупила се деца, па чекају да Аркадија испали једну прангију. Али ће мало подуже чекати, јер га је фрау-Габриела замолила да не пуца док је она у авлији, јер каже да има врло хаглих уши.

— Је л' те, неће̂ду пуцати канони? — пита фрау-Габриела.

— Неће, неће, госпоја.

— Молиће̂ вас, даклем!... Ал' ви се, је л' те, не шалите, је л' те... не, не, немојте дизати ту штанглу! — викну фрау-Габриела и запуши брзо своје хаглих уши. — Знате, страшно сам нервёз!

— Неће̂, неће̂, госпоја, како би' ја! — смеје се Аркадија.

— Бићу вам јако обвезана! — благодари му фрау-Габриела која је такође била у сватовима као и њена од скора непријатељица фрау-Цвечкенмајерка, и час се унутра, а час у авлији налазила.

Фрау-Габриела је била на ручку и тамо се лепо унтерхалтовала. Била је ванредно расположена курисањем једнога старога штуцера тамо унутри. Није хтела, а ни могла да дâ одговора на једно његово питање врло деликатне природе, па је онако раздрагана изашла у авлију сва румена и зајапурена, па се хладила танком шнуфтиклом. На лицу јој неко блаженство, а уста у пола отворила, па к'о да полако пири на нешто, онако к'о у домаћице која сече онога часа из ре́рне извађени врућ куглоф, који јој је испао ванредно добар, па се пуши и иде пријатна пара и мирис од њега устима домаћице, и она осећа и на целом лицу показује неописану сладост и милину од тога. Тако је и фрау-Габриела осећала неко задовољство, и онако раздрагана изашла у авлију, па, као свако сретно створење, готова била да загрли цео свет. Хтела је да покаже свету да се не туђи од паора, да се покаже као плебејка, па се ухватила и она у паорско коло које је играло и подвикивало у авлији. А ухватила се баш између два угледна и лепо обучена газдачка момка, које су у селу „пајташима" звали, а не знаш који је од кога стаситији и лепши, и тиме је доиста показала да је добра машамода и да има укуса, па је окренула главу лево, и гледала стидљиво у земљу и играла лако као каква швигарица.

— А што ми не хофирате? — запита фрау-Габриела одједаред оне око себе кад јој се досадило њутање. — Но, и ви сте ми лепи штуцери, кад пуштате даму да задрема покрај вас!... Какви сте ми ви тенцери! Та говор'те штогођ!

— Па,... ми к'о велимо, неће, ваљда, знате, имати форме то, — вели јој један пајташ.

— Ах, абер мајн Гот, каква форма! — храбри га раздрагана фрау-Габриела, па му стисну руку да га, к'о вели, мало упитоми и охрабри.

— Па... онај, баш и можемо! Ајд, Севере, ти с' то боље изучио, — вели пајташ другом пајташу.

— А-јо̂, дабоме, дабоме, — вели фрау-Габриела, па охрабри и Севера к'о и онога с леве стране. — Да се пофалим онима унутра сас еробе-рунгом и сас мојим кавалирима...

— А можемо л', госпоја, да накитимо мало... онако, по нашки... с фронцлама, што кажу, ако не би замерили штогођ? — запита Север.

— О, здраге воље! Их бит' си; молим вас! — рече фрау-Габриела која осим речи „фронцле" није ни речи разумела од целог овог смисла, па стаде још ситније вести у колу.

Али кад онај „тенцер" извали једну таку поскочицу какву фрау-Габриела извесно свога века није ни чула ни читала где, — фрау-Габриела викну само швапски „Нä!" с таквим гласом и изразом на лицу као да јој је највећа гусеница пала за врат, и пусти се нагло из кола, па оде као опарена с опуштеним рукама, као кад мокрих руку човек тражи пешкир. И кога да прво сретне на вратима као сведока свега тога, него опет ону фаталну фрау-Цвечкенмајерку!!!

— Јесус-Марија! — викну запрепашћено фрау-Габриела... Фрау-Цвечкенмајер!!

— На, Кристи-Гот, тако вам и треба! — поздравља је ова.

— О молим, молим! И вама и свакоме може то пасирати...

— Јест, кад би фрау-Цвечкенмајер била тако *лакомислена*, па да се тура и ди јој није место...

— Па, кад буднем ваших година, драга хебаме, онда ваљда нећу бити тако *лакомислена*, него *пракшиш* к'о ви...

— А, изьин'те! — прекиде је Цвечкенмајерка. — Ја могу доћи у ваше године, ал' ви у моје, бо̀ме, никад више... Никад, слатка!

— Нä! И види вам се по... Лако вам је кад је Бонапарта попалио по Оберестрајху све протоколе и матрикуле!

— А већ код вас не могу да прођу ни једни сватови, а да вам какав гођ ђаво не пасира! Не мож'те да живите без малера! — вели Цвечкенмајерка очевидно попуштајући... — Тако вам и треба; ал' баш, баш ми је мило! — рече трудећи се да изгледа као да јој *није* мило, па је одвуче на страну, онако тајанствено, као што то раде завереници у трагедијама на позорници у трећем чину, и стаде је пријатељски корети, полугласно, да нико не чује. — Ал' за име Божије, либсте, та шта правите то *од себе!!!* Та зар не знате те рацке обешењаке паоре, те дивљаке, што само то знаду! А да им није *нас* из Оберестрајха, та не би ни данас још знали шта је „семлпрезла" и „похенес"!... То не знаду, а пасија им је да се прдаче сас ноблесом!

— Е, па фелер је, ето признајем! — попушта фрау-Габриела одобровољена и задовољна што, примајући укоре и савете, бар на тај начин, изгледа ипак млађа од Цвечкенмајерке.

— Е, баш ми је мило! Баш Бог да прости! Тако вам и треба, кад избегавате *нас*, па тражите паоре!

Ово оволико сачуствовање дирне фрау-Габриелу и она се измири са фрау-Цвечкенмајерком.

— Ај'те, слатка! — вели јој Цвечкенмајерка, па се узеше испод руке, и оставише пуну авлију паора, и одоше у кућу међ ноблес где им је и место.

А није мање весело било ни у великој соби, тамо где сад уђоше ова два измирена члана ноблеса. И тамо се једнако пило и наздрављало и играло, а баш кад су ове ушле, заћутало се. А заћутало се зато што се невеста Јула стидела и устезала се; а стидела се зато јер ју је замолио стари сват (који тога дана има од свију сватова највише права да захтева), да му отпева ону његову песму, ону коју он и пијан и трезан најрадије слуша, а која је данас баш згодна и к'о поручена да је Јула отпева. А млада, као свака млада, стиди се, па каже да нема гласа. И младожења је жали, па је брани, па и он каже да је извини за данас јер нема гласа,

али је другарице утерују у лаж, и веле да она најлепше пева од свију њих.

— Певај, лудо, кад ти стари сват заповеда!... Ej, пусто, што нисам ја на твоме месту, та певала би' и да пустосват жели, — а камо л' кад стари сват тражи! — вели јој једна.

— Та знаш да си *млада*, — шану јој друга, — а млâда мора да пева па и да нема гласа, а камо л' када га има к'о ти! Та која никад у веку није запевала, на данашњи дан мора.

— Та имаћеш кад и плакати, — шали се стари сват, — а сад певај!

— Ех, зар ми опет не знамо какво је млâдино певање! — храбри је отац. — Ајд певај, певај Јуло.

А Јула се још једнако устеже, али кад навалише на њу још јаче другарице и рекоше: „Мораш, мораш, Јуло! Да ви'ш да смо ми млâде, како се не би дале молити", — отпоче и она својим лепим, јасним као сребро, девојачким гласом. Запева ону стару нежну песму:

Радуј се, млада нево!
Већ чарне твоје власи
Од мирте венац краси,
Зелене мирте сплет.

Кићени сватн вичу:
„Одби се вита грана
Од плавог јоргована,
Одби се с граном цвет.

И ту хтеде да заврши Јула, јер док је певала, сва је чисто горела од стида, а око носића и испод очију сва се ознојила. Али сватови навалише, и она мораде да продужи:

„О врат' се, нево, врат' се —
Зар нису сеје миле
Доста ти нежне биле?
Куда ћеш? Врат' се, ој!

„Из света зар је момче
Од *мајке* слађе старе,
Што сузе вриском таре
И живот куне свој?“

Ту прекиде Јула опет, јер кад је певајући ову строфу погледала на своју мáму, видела је како се г-ђа Сида заплакала. Заплакала се и Јула, и глас је издаде. Свати је разрешавају од даљег певања, јер је и њих све растужила. И не би краја хвалама са свију страна; хвалише и песму и песника и певачицу.

Стари сват је сада приповедао куму најпре о песнику те песме, Васи Живковићу, свом коншколару, а после о песми, зашто, то јест, воле он ту песму више свију песама, и даље, како само, ето, тој песми има да благодари што се оженио својом садашњом супругом. Приповедање старога свата било је опширно, и свеће су се запалиле и вечера постављена, а он још није довршио. Његова садашња жена је ту песму певала к'о девојка у једном друштву; она је имала диван глас а песма била нова, дотле непевана и нечувена у друштву, па је све очарала песма, а њега и песма и певачица. Сви гости сад навалише да она продужи и заврши ту песму коју је Јула отпочела, и, после неког опирања и извињавања, запева старосватица пету строфу:

„Зар тамо куд си пошла,
Зар сунце лепше сија,
Ил' цвеће лепше клија?
О, врат' се, сванце!

Гле! дрýге дар ти носе;
Од ружа гнездо красно,
У гнезду гучу јасно
Две сиве грлице!

Не слуша *лепа Јула*,
Већ белом руком маше,
За њоме вес'о јаше
Тај женик невера.

О, иди, дивна нево,
Где срећа за те цвати,
И песма нек те прати
Твог ручног девера.

У нове идеш дворе,
Где заова цвеће бере,
И нова мајка стере
Од садиплатна пут.

Ој, с Богом, красна душо,
Па срећна довек буди.
И одјек сродни' груди
Још прима: Срећан пут!"

Глас јој је мало дрхтао, али је доиста лепо певала. Док је певала, гледала је једнако преда се, између строфа се тихо извињавала и тужила за оним гласом у млађим годинама, и купила са чаршафа мрвице од пите с орасима и метала их на једну гомилу. И њу похвалише и заблагодарише јој кад је завршила последњу строфу.

Тек после свега овога донета је вечера, на коју су били задржани многи гости, а још толико их је и само остало на вечери. Вечерало се у собама и кујни. Тамо ноблес, а овде плепс у који овога вечера рачунамо и Нињу боктера који се иначе радо за беамтера издаје. Њега је, додуше, нудио Глиша Сермијаш да иде у собе где су господа и беамтери, али се Нића извињава тиме што тамо не би био комотан, а вели он, он и не рачуна да једе ако не сме да се наслони на један или други лакат кад једе, а тога тамо у собама не може да буде. Зато је остао дубоко у ноћ и јео и пио у кујни. Кад су га опоминьали да иде на дужност, он није хтео, него је слао сваког сата по неког од млађег да духне у рог на сваком рогљу, а он је остао па и даље јео и пио, и страшно лармао у кујни кад је хтео са пуном чашом да иде у собу да наздрави домаћину и младенцима, па му нису дали него га слали да иде на дужност.

— А зашто да идем, и через кога да идем!?...

Није ме, додуше, нико звао у сватове, ал' нико ме, фала Богу, и не тера! Па зашт' да идем? Је л', зашт'! Ко је *од добра* још побегао?

— Да чуваш село, — гракнуше они у кујни на њ.

— Та откако је избушен први бунар у овом селу, та није било бољег боктера нег' што ће га ноћас бити! Та чува ноћас село сам светац свети Ђурађ! Та јес' вид'о колики миждрак има к'о уланер какав! Лопова нема, јербо све је то данас пијано отишло одавде из авлије, ко' да је било у сватови кад се женио силни цар Стеван!... Ко ће данас на светац да краде!... А и да има, велим, лопова, — нит' он може бежати, нит' га ја могу овакав какав сам вијати и стићи, кад смо обадвоје, што рекли: два дедака, обадва једнака! Хахахаха! Ај, је л' добро диваним? Него дај-дер ту чутуру овамо. Ако сам беамтер, баш сам беамтер; и ако сам се најмио, нисам се, што кажу, помамио.

И право је рекао Ниђа боктер. Све је то било пијано, и тамо по собама и у кујни и у авлији и селу. Тек пред зору умуче песма и свирка и престаде жагор и сватови се разиђоше из призрења према уморним младенцима и сутрашњој киселој чорби. Отпратише кума и старог свата и девера с гајдашем, с којим је после Ниђа боктер продужио кроз сокаке, вршећи у исто време и своју дужност. Те ноћи, тако уз гајдаша, издувао је весели Ниђа боктер хиљаду и неколико стотина сати. Срећа те је све по селу спавало као поклано, па га нико није могао контролисати у раду и сутрадан тужити за тако несавесно руковање и вршење његове дужности. Остави га напослетку и гајдаш, и сави у други сокак, оде и он да спава и да се поткрепи, јер ће му требати нове снаге сутра кад оде на медљану ракију и на киселу чорбу, којом ће, заједно с осталим гостима, да тера сутрашњи мамурлук. Можда се и Ниђа за то спремао, зато се и он извали на прву клупу, покри се кабаницом, и поче по свом обичају да броји звезде на небу (да би пре за-

спао); изброја седам осам звезда, па захрка јуначки и тај „последњи Мохиканер“ из данашњих сватова.

*

Тако се свршила и ова свадба, али су још недељу дана брујале гајде у ушима мамурних сељана, а годинама се спомињала Јулина свадба.

Шаца је седео наизменце у обе куће (између којих је обављена тараба одмах на дан свадбе); једнога дана је седео код тетка Макре, а другог код поп-Спириних. Ту му гову. Увек га ујутру питају шта он најрадије једе, па му кувају. Шаца и Јула иду поваздан једно за другим као мачићи. Најрадије се бавили у башти под зовом — и ако то није баш ни најмање поетско дрво и место — за оне који нису заљубљени. „А, ви сте ту! рекне им тек г-ђа Сида кад их гдегод нађе. А кад вас човек тражи, не може нигде да вас нађе, к'о да сте у земљу пропали!“ вели задовољна мама. А задовољни су и они, воле се све више и више, и још чисто не могу да верују да су се узели и да ће увек заједно бити.

После два месеца отишао је Шаца заједно с Јулом у Беч, да тамо доврши хирургију и зубну лекарију, пошто је покојној стрини дао парастос а тетка-Макру преселио код таста. Негована и искрено поштована у старим данима својим, ту је баба-Макра спокојно очекивала смрт, цуњајући једнако по орману, ветрећи своје рубље и наређујући често у чему ће је сахранити и шта ће све купити за покој душе њезине.

Пера с Меланијом већ давно није био у том месту. Отишао је за ђакона у Б., а у селу остали попови с попадијама; попови и којекако, а попадије никако међу собом.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ ШЕСТА И ПОСЛЕДЊА

Која ће садржајем својим за чудо много бити налик на оне „Штампарске погрешке“, које се обично у свакој, па и у најбољој књизи спомињу на крају (где, то јест, пише: **како је**, *и како би* **требало да је** *у књизи.)*

Прошло је од онога испричаног у прошлој Глави повише година, а за то се време доста штошта изменило, и село и парохијани, и попови и попадије, и зетови и ћери им.

Поповима помажу капелани, а попадијама слушкиње удевају у иглу. Попадије су — хтеле ил' не хтеле то признати — много старије, сад већ и лети, чим захладни, носе ботуше. Једна по једна способност их издаје. Обе носе наочари. Остављају раније штрикераје, и признају и саме да није к'о некад. „Хе, остарело се то, бо'ме! Пролазе године!“ тек рекне једна или друга савијајући штрикерај и забадајући штрикнодлу кроз клупче и чарапу. А то још јасније признају кад хоће да удену иглу. Тада обично и једна и друга зову слушкиње које имају много здравије очи, па могу да виде и много ситније ствари него што је, на прилику, какав апотекарски помоћник, кишбиров или хуланерски каплар. Постале су и заборавне, туже се на памћење. Забораве где шта оставе, па често по пола сахата, а и више, траже на прилику напрстак. „Та, ди се само део тај проклети напрстак? Сад је отоич ту био, гром га спалио! Још се сећам да сам га на нарочито место метла, да га само не заборавим!

Мо́рам зашити ове проклете џепове: сто џепова, а ни у једном ништа!“ па се лупају једнако рукама као петао кад хоће да кукурикне; псују, праскају и беде ма кога по кући, док им напрстак не спадне с прста. „О, убио те Бог, Персида (или Сида)! Све код тебе мора бити неки ђаво; к'о да ти је сад осамнајст година!“ Али ипак ни једну ни другу није издао ни вид ни памћење онда кад треба видети своју противницу, и кад се треба сетити свију оних непријатних ситница из ранијег непријатељства. Памти све и једна и друга, и ма да се тужи на слаб вид, ипак зато једна другу још из далека опази, па се једна другој уклања с пута. Избегавају се да се сретну, јер се још једнако смртно мрзе. Али се мора признати да су ипак нешто мање офанзивне и ратоборне него некад; јер сад радије избегава једна другу, а некад је волела него Бог зна шта да једна крај друге прође, па да нешто непријатно рекне и добаци једна за другом, да је насекира и отрује бар за онај дан. Али је мржња још ту једнако; она тиха, али стална, вечна мржња. Она их крепи, даје им снаге и мили им живот. Као оно понекој паорској баби што треба свакога дана извесна мера ракије, па да се може кретати, — тако је и њима потребна та мржња, да их држи у животу. То им је мотор у животу, и оне бар знају зашто живе или боље рећи животаре, јер и какав им је то живот кад их и зуби један по један издају и дају им лицу све више прави бабји изглед. Једна једе само на леву а друга само на десну страну. (И у томе се не слажу!) — Све, све се, кажем, изменило, — чак и онај стари са̑т поп-Спирин је доспео у чељадску собу, јер је, како је пакосно говорила г-ђа Перса, тако оматорио да је поред кијања и кашљања почео већ да баца и „шлајм“, — само она стара гуја, она стара мржња, остаде још да их и даље трује и троши, или држи у животу, како се оне теше.

И попови нису као некад. Говоре, додуше, међу собом ради Г. Епископа и ради своје паства,

али и то не иде онако срдачно као некад, него онако званично, хладно: никад више да се врати оно старо!

Па и зетови су им се изменили. Пера је постао од учитеља ђакон, а од ђакона поп; а Шаца од берберина хирург и дентист. И славна вармеђа и сви га титулирају: господин доктор Шандор, само му г-ђа Перса још никако не признаје бечке дипломе његове; јер кад је реч о њему, никад не кажу друкчије него: онај брића! „Та ни му је ни дéка био доктор!“ додаје пакосно.

Обојица живе сад у варошима. Шаца у *Б.* у Бачкој, а Пера у *В.* у Банату.

Пери је то већ друга варош за ових шест година откако је обукао мантију. И у оној првој вароши било му је добро. Била је добра парохија за попа, али се није допадала попадији. Меланија се осећала ту — како се сама изразила у писму — као закопана, и он је морао тражити нову парохију, и добио ју је у В. Сад је, хвала Богу, и попадија задовољна, више него и сам поп. Меланији се ту допало. Велика варош, има фина варошкога света; свега и свачега што се само пожелети може; „а моја је Меланија за варош и створена“, говорила је одавно г-ђа Перса. Ту Меланија има забаве и проваћања. Колосално је напредовала у клавиру; сад свира и теже пијесе које се простацима и не могу допасти, а поучава је један Пемак („кинстлер“ у тим пословима), један млад, блед плавушан са малом ретком брадицом, и устима од увета до увета. Није баш тако леп; али је као вештак пријатан. Већ је дваред суделовала у два концерта, која су давана ради подупирања варошког шпиталља и у корист још неких других хуманитарних цељи. А сем тога, сад се још одала и на учење језика. Учи француски, јер је здраво заволела тај језик изображена света. Прилично је изгустирала немачки језик који г-ђа Перса још једнако брани, па се ради тога често препиру мати и кћи. Г-ђа Перса нема ништа против француског језика; шта више, мило јој је, али

ипак каже да не треба багателисати ни немачки језик како то почиње Меланија, па каже: да је француски језик баш *тако* побл-језик, зар га не би говорила и г-ђа биргермајстерка Еулалија, као једна велика госпоћа у чијој се кући по три четири пута дневно пије чоколада, а купује хлеб с кимом умешен. Али Меланија остаје при своме, и вели: да ни мами не би шкодило да мало више зна француски. Додуше, још га ни она (Меланија) не говори, али се бар меша с онима који га знају, а сад је учи један регименте-аудитор. А њен Пера је и почасни члан неке тамошње официрске касине. То му је Меланија олакшала приступ у те кругове. Г-ђи Перси је особито мило било кад је чула за то, па је усхићено говорила: „О, Пера је направио терно, хауптрефер је направио сас нашом Меланијом!... Кад би он досп'о у тај свет?! Никад! Него њено изображење и моје воспитање!“ Сви га уважавају и позивају на официрске балове, који су, као што је већ свакоме познато, свуд у свету најсјајнији балови, па тако и ту.

Често одлазе у тазбину и Пера и Шаца, а и тазбина иде њима у походе, али се Шацини и Перини не састају, не виђају, као ни пунице им. Не мрзе се ови млађи, али се баш и не траже.

И једног летњег дана — осам година после испричаних догађаја у претпоследњој Глави — путовао је на коли један млад поп кроз Бачку, враћајући се с омладинског скупа. Био је леп летњи дан. Кола су пролазила Великим Сокаком кроз Б., а баш је било после подне. Врућина беше мало попустила, ветар ћарлија и благо повија гране дрвета испред кућа које пружаху сенке своје до пола пута, и разноси мирис од багрема, орахова лишћа и мирођија из баштâ. Пред једном лепом кућом, још новом шиндром покривеном, са зеленим шалукатрама, и прозорима пуним дивна цвећа, сеђаше на клупи у хладу испод сенастих багремових дрвета пред кућом једна млада жена, а око ње дечица. Једно држаше на крилу, друго и треће сеђаше крај

ње и занимаху се јелом, а четврто, најстарије, беше изашло до пола пута и бацаше се прашином на кола која полако пролазише сокаком, и у којима сеђаше путник.

Млада жена, у чистој цицаној хаљини отворено плаве боје са белим бобицама, устаде брзо, и припрети несташном малишану који држаше обе шаке пуне прашине. Путник је погледа. Погледи им се сусретоше, и путнику се учини јако познато то лепо и ведро лице. Погледа на кућу и на таблу на којој су блештала позлаћена писмена и прочита: *„Александар Н. Бечлија, хирург и дентист т. ј. зубних болести лечник“*.

— Дакле, то је *она!* Јула! Како је лепа, — прошапута путник у себи, па скиде шешир. махну њиме младој жени и поздрави је. А она се осмехну и отпоздрави га пријатељски. Познала га је.

— А откуд ви, господин-Перо, овамо у наш крај? — рече радосно изненађена, па притрча колима која стадоше, и рукова се с путником.

— Ето, откуд ми се и не надате... Ја са скупа... оног нашег, па сад се враћам кући.

— А, знам, и мој Шандор је посл'о Омладинцима поздрав с још некима!... Откад вас нисам видела! А шта ради Меланија... је л' здрава... како изгледа?

— Фала Богу! А како ви? Како господин супруг, је л' код куће?... А ви, к'о што видим, баш добро изгледате. Је л' код куће господин Шандор?

— Није! Одазвали га, па мор'о фришко да оде на вашар. Ту сат и по одавде у П. Тамо се неки под шатром потукли... к'о на вашару! — рече Јула смејући се.

— Па, како живите?

— Фала Богу, добро. Шандор је поваздан у послу... Здраво нам добро иде...

— Па ви сте сад, није тамо овамо, већ нека Бечлика!... И не фалите се како сте живили тамо.

— Е, како!... К'о у туђем свету! Није к'о међ својима! Ал', знате како је: дй муж, ту и жена; па

ди је њему добро, мора и жени бити. Па издржи крштена душа и то. Ал' ја сам једва чекала да се сврше те дерне штудије његове!... Та нема наше Бачке нигди! — вели усхићено Јула. — К'о год да сам у Банату, тако је добро! Само кад смо ту!

— Па, Бога ми, госпоја-Јуло, — смеје се путник, — не замер'те ми, ал' ви лепо говорите српски; а ја сам већ сасвим мислио: научила, боме, наша госпоја Јула тамо немачки, па се одродила, па српски ни бекнути.

— Јест, научила, — смеје се она, — научила што је Шваба заборавио...

— А-а-а, а ти ту... то су, извесно, све ваши... је л' те?

— Јесте, — рече Јула милокрвно, па их погледа меко матерински.

— Па јесу л' добри, слушају л' своју маму и тату који се о њима брину и дан и ноћ? — пита путник и гледа мило децу.

— Т-а-а-а, добри су... само онај највећи... — рече и пружи му на захтев оно најмање.

Путник га узе у кола и пољуби, и метну га на колено. Кад видеше оно троје ово у колима, изјавише и они сложно и једногласно да и њих метну у кола.

Насмејаше се и путник и женица. И ова узе једно по једно, и потрпа их у кола, која сад изгледаху од силних детињих главица као да се из бостана враћају.

— Па, ви се то — смеје се и вели им путник — онако и неауфировани потрпали у кола, а, *ситна господо?* — рече, па их стаде миловати.

А деца све грцају од смеха и не веле му ништа.

— Е, па извин'те их за сад, — брани их Јула; — то је њихова мама крива... Ето, ви'те, остала сам исто онако „гемајн", баш к'о да нисам у Бечу живила!

— Но, но, — смеје се путник, — може се то још и поправити! Дакле, молим...

— Дакле... дакле... — поче женица, а не може

никако даље, јер се све клања од смеха гледајући на децу која се потрпала задовољно у кола, па се смеју од великог задовољства и радости што се „возе“... Дакле: ово најмање је Сида, оно веће Макра, оно још веће је Ива, а ово највеће је Рада... Рада и Ива су, бо'ме, Бечлије; а Макра и Сида су Бачванке, онако клот Бачванке.

— Па јесу л' послушни бар, слушају л'? — запита путник и стаде љубити децу.

— Та добри су; — вели Јула, — само Рада, он мало... А јес' пољубио господин-попу у руку, и замолио га да ти опрости што си се бац'о прашином на кола? А? Ајд' одма' да с' га пољубио у руку! — рече и намршти се да би га заплашила.

— Нећу, — смеје се Рада који се, сем оцачара, никог на свету није бојао.

— Шта кажеш? — вели Јула, а дигла обрве и направила се озбиљна и строга.

— Не—ћу!

— Но, леп си ми и ти Бечлија!... Ти си салашар! Одма' да си пољубио господин-попу.

— Нећу, — вели Рада; — пољуби га ти!

— Таки господин-попу у руку!... Сад ћеш с кола! — рече, па га ухвати испод пазува.

Рада попусти и пољуби господин-попу у руку.

— Нека, нека! — извињава се путник. — Док нарасте биће он послушнији!... Сирома' Бечлија, заželио се прашине! Бадава, види се одмах што ти је бачка крв! Воле прашину! — рече смешећи се, и пољуби Раду.

— И мама сме у кола, је л' те?... Јел' те, попо?... Ајде, мама, и ти у кола! — зове је Рада.

— Е, не сме мама, рâно; мама мора да чека бáбу! — рече женица смешећи се.

— Па нека и попа чека бáбу! — одговори Рада.

— Па кад неће господин-попа ни да сврати, — рече женица. — А што се не би баш и скинули мало с кола.... бар док се коњи одморе и наране?... Да отворим капију, 'оћете л'? — рече и учини весело покрет капији.

— Та ај'те бар на часак.

— Не, не... не могу! — рече путник отимајући се више од себе.

— Ал' кад вас молим...

— А, хвала, хвала, госпоја-Јуло; морам да се журим! Продангубићу, а морам зором да сам код куће.

— Ал' ај'те... Ал' кад вас лепо молим!...

— Не! — рече одлучно путник, и превуче шаком уморно преко чела.

— О, баш ми је жао што нећете! Па, поздрав'те Меланију!... О, а тако ми жао што нећете бар мало да свратите!... Па шта ради Меланија, — рече наслонивши се на кола, као да хтеде да их бар на тај начин задржи. — Откад се нисмо видили! Чини ми се читав век! А тако би' је волела видити! Та биле смо другарице од детинства... та и не знам ни кад смо се познали! Из једног сокака... — рече и засја јој суза у оку. — Па зашто да се срдимо...

— И она... јест'... доћи ћемо чим узмогнемо...

— Па гледајте, дођ'те нам! Ми тако волемо кад нам ко дође у госте!... Ја не могу од деце, а њој је бар лако!

— 'Оћемо, 'оћемо, госпоја-Јуло... Па, Радо, — рече окренув се кочијашу, — можемо л' већ? — рече и ижљуби децу; Раду и Сиду и Макру у образ, а Иву, који је јаузновао хлеба с пекмезом, пољуби у потиљак.

— Ај'те, децо, с кола, 'оће господин-попа да иде, — вели женица деци, и хтеде да их скине с кола.

Али деца неће с кола. Ударило све четворо у плач и дреку, па неће доле, него зову маму да и она седне у кола.

— Доћи ће по́па; сад ће се он вратити! — умирује их путник.

— Ајде, ра̑но! Чујеш шта каже господин-попа: да ће се вратити, — рече женица скинувши већ оно троје мањих. — Ајде, Радо, сна̑го моја, сад ће доћи ба́ба! (А Рада легао у кола, па се дере и брани ногама)... Па зар кад ба́ба дође с вашара с

меденим колачима, па запита: „Ди је мој Рада?“ а ја да кажем: „Рада побег'о од бáбе!“ Зар ће то лепо да будне? Ајде, лáне моје, ајд' с кола!... А и господин-попа ће се вратити. Одма' ће и он доћи; само иде да доведе његову госпоју попадију, а она здраво воле добру децу! — рече и једва скиде Раду с кола.

— Благо њему! — рече у себи путник, гледајући лепу расплакану дечицу, која су се поређала крај кола и стајала у реду као какви мали кривци, и крупне им сузе капале по оделу и рукама и доле по прашини.

— Је л' те да ћете доћи?

— Доћи ћемо, — уверава путник расплакану децу. — Дабоме да ћемо доћи.

— Ето видите, луде једне, а ви плачете. Дабоме да ће доћи. То су наши добри пријатељи, је л' те, господин-попо... бáбини пријатељи, је л' те, и мамини. Господин-попа воле твога бáбу, па ће он доћи опет... Он воле бáбу...

— И маму воле?! — рече јецајући мали Ива кога држаше Јула на руци. — Је л', мама, и маму воле? — рече дете као мало утешено, али још једнако уплашено и уплакано, па турило прст у уста и гледа матер уплашеним и питајућим погледом. — И маму воле?

— Јесте, лáне, и маму он воле... и маму! И Сиду, и Макру, и Иву (и пољуби га), и Раду, и бáбу, — све воле господин попа, све; и твоју маму воле! — рече Јула умирујући га и бришући сузе детету и себи кришом... — Доћи ће он опет...

— Ваше црте... ваше лице! — рече путник сав потресен, гледајући мало утешеног Иву.... — Сушта мати! — додаде нежно.

— А, није... него баш *његове;* баш исти *он,* исти отац! — вели Јула, и стаде љубити те црте очеве... — Доћи ће, Иво, господин-попа опет. Је л' те да ћете доћи?

— Јесте, доћи ћемо! — прошапута путник. —

А сад збогом! — рече потресеним гласом, и пружи јој руку, и рукова се с њом, и гледаше је.

Беше лепша него икада! Онако свежа како се наднела над кола, изгледаше му као бујно расцветана ружа међу пупољцима после мајске кише кад се пружи струком својим преко стазе баштенске. И путник је гледаше милујући дете, и мишљаше и чуђаше се самом себи где су му пре осам година биле очи?! А она га гледаше својим благим плавим очима, својим искреним, вазда пријатељским погледом. И поглед тај не могаше више да издржи сетом обузети путник, него се рукова, скиде шешир, и рече: Збогом! и кочијаш потера коње.

Одоше кола с путником, а деца осташе дерући се из свег грла и бацакајући се у срдитој немоћи својој. А Јула још неко време гледаше за колима која иђаху Великим Сокаком, и пратијаше их својим питомим очима, па рече у себи:

— Баш би' волела да се видим са Меланијом; да видим је л' се што променила!

А затим викну најстаријега да се врати. Јер овај је трчао за колима и дерао се и плакао: хоће код попе у кола, да се вози.

Кола су све више јурила и измицала, а дете све више изостајало, и све се више дерало. Путник се још једном окрете. Био је већ далеко, али још могаше чути и видети како се онај старији „Бечлија" ваља по прашини и дере: „`оћу код попе!", и видети лепо милу своју познаницу. Стигла беше малога бегунца који се дераше и ваљаше по прашини и бацакаше ногама, па се не да матери да га дигне, а она се савила од силна смеха над дететом, па му се смеје, а после га диже силом и вуче преко сокака.

— Да им дођемо у гости!... „Ми тако волемо кад нам ко дође у гости," — понавља у себи путник речи Јулине, па се даде у мисли. — Она је срећна, а тек *он*, како је *он* срећан! Како је срећан! — рече путник, па се опет даде у мисли. Дуго је ћутао и мислио тако, а кад већ беху далеко иза

вароши, у пољу, одмахну путник руком и рече једно „Ех!“ (као кад се човек савлада па прегори нешто најмилије), па ослови кочијаша, једно лепо, смеће, ирошки обучено момче.

— О, Радо!

— Извол'те, господин-по̑по!

— А зашто си се уђут'о?

— А шта могу и смем да диваним, кад ме господин-попа не питаду!

— Па... онако... к'о мислим, зар ти се не досади све тако да целим путем ћутиш?... Ја знам да кочијаши хоће покаткад и да запевају...

— Та... знате... како кад...

— Како: „Како-кад“?

— Па ето тако! То је, знате, како спрам кога... Има то да кочијаши, на прилику, и певаду; ал' то је и спрам путника. Јербо ви сте, што кажу, једно свештено лице, па не знам, знате, је л' ће вам то бити по вољи, е, па ди би онда ја...

— А како ми опет не би било по вољи? А зар попови не певају к'о и други људи? А зар ја не певам у цркви?... Ми, ви'ш певамо, или управо појимо Недељом вама, а ви онда ваљ'да треба радњим даном нама да певате! А, је л' тако? — пита путник смешећи се.

— Та, знате... оно јест' све тако к'о што ви сад велите. Ви појите у цркви, е, ал' оно је штогоћ обашка; оно је појање и пјеније, а ово наше паорско је певање!... А... је л' те, дуго вам време кад ћутимо?

— А дабоме. Зато ајд' певај... разгали ме; нешто сам ти суморан и д'ран! А ја те нисам ни запит'о: певаш ли ти?

— Ко? Је л' ја? А како не би' пев'о, кад гоћ ми је срце весело! Певам и појим, господин-попо. Та пој'о сам ја и *Керушку* у нашем селу... па још пред господин-протом... оним нашим Старо-Бечејским.

— Е, да? — чуди се путник.

— Та није да сам је мало високо поч'о, него тако да сам је после мор'о читаво пола сата терати

на сваку форму док сам је једва у зло доба истер'о да буде к'о што треба по типару!... Кол'ко је цела служба била дугачка, та толико је још једаред ваљ'да била моја Керувика!... Ал' су бар господин прота и распитивали за мене! — завршн Рада поносито.

— Е, да?!

— А моја фамилија, а и сви паори, уживају већ, Боже, па им већ, већ све расте перје, па ме фале и веле: „Ал' умеш да цифраш!...“ Питајте само господин проту: како му се допала Молчанска Керувика?

— Е, то је. видиш, лепо од тебе! Па певај онда...

— А, 'оћете л' неку од они' иза певнице, ил' ћете неку, онако, с рогља... онако, што ми кажемо, рајтанску?

— Па... овај... ајд' баш онако штогођ што ви певате... Ил' ајд' баш ону што ти волеш и највише певаш... Ајд' баш ту!

— А кад баш зактевате, ја баш могу! — рече, па наби на очи свој свилен бачки шеширић, па запева јасним гласом:

„Јуло рâно, та ми смо род одавно.“

— А откуд ти, — прекиде га путник, — баш та песма паде на памет. Зар не знаш коју другу?

— Па... овај... господин попо, а како не би' знао; знам и' туштa... него, ви кажете: „ајд баш ону што ти волеш“, а ја онда ову, к'о велим, да отпевам, јер, ја... знате, па и мојој се жени имело Јула....

— А зар си ожењен већ?

— Та, знате, код нас паора како је... ми не мудрујемо много к'о капуташи!... А да шта ви мислите!? — рече Рада поносито, па се узврпољио на седишту. Постаде интимнији и пребаци десну ногу у кола преко седишта.

— А откад?

— Па имаће му већ фрталь године... ал' к'о да је тек јуче било, тако ми лепо прошло...

— Па како, како... јеси л' задовољан, срећан?

— А како да не будем срећан, кад смо се баш волели, да простите.

— А, волели сте се?

— Јесте, две године и четир месеца.

— Е, то је, бо'ме, дуго.

— Та и није, господине... и не знам, кад брж' су прошле!

— Па баш сте се, кажеш, волели!?

— Та кол'ко сам се само пути тук'о у колу, а све через ње!... Све је до мене морала да се 'вата у коло, па да игра нуз мене!

— Па зашто је онда ниси одма' уз'о?

— Хе, та уз'о би' је ја одма', чим смо се први пут погледали у колу, ал' ми она моја дêрна фамилија није дуго времена давала.

— Е, да, а зашто ти није давала?

— Та... к'о бајаги, ми газдачка кућа, а ја млезимац, а она сиромашка девојка!... Па ми моји говорили: није, кажу, спрам *нас!*

— П'онда?

— П'онда ја им кажем: кад моја Јула није спрама нас, нисам ни ја спрама друге! Нег' ил' њу, ил' никоју! И кажем им: ако ми Јулу не дате, ја одо' у солдате од своје воље... а и оч'о би', сунца ми!

— А шта они онда?

— Е, п'онда су морали да малко попусте. А бáба ми каже: „Кад волеш њу већма нег нас, па нек ти је, каже, на част! Ал' ја, каже он, нећу више да те признам за сина. Нећеш, каже, добити ништа; не надај се тâлу, каже! Све ћу приписати, вели, на варошки шпиталь.“ А ја кажем: „Фала вам к'о оцу *и за ово* досад, што сте ме, то јест, родили и одранили к'о сина! Имам ја, фала Богу, две здраве руке, нисам неки богаљ, и моја Јула две, па ћемо се 'ранити и таворити већ и брез тога вашега тâла!... А ви, реко' му ја, подајте на шпиталь, па нек се помогну и башкаре и трезне по њему пијани вандровкаши *Швабе*, па нек моле Бога за *рацки* спокој-душе!“... Ал' није дао, к'о што је срдит рек'о и

обрек'о! Кад је била *„јабука“*, па га моја Јула пољубила у руку, а бâби ударише сузе, па ти он њој девет дуката и један солферин на дар! А кад смо изашли и пошли кући, а он највеселији од свију нас, па мене шаком по шеширу, па ми каже: „Ло, кандило ти туњаво, унцуте један! Ала имаш здраве и добре очи, деране! Ала и не знаш шта ваљâ!“ каже ми бâба.... „Е, сад баш видим лепо и признајем те, каже, да си мој син, и моја крв, што кажу. Та Бирцлијин си ти, па није ни чудо! А Бирцлијини нису никад, каже он, којекога у кућу доводили нити ма куд удавали, него све оно што је најлепше!“ И тако бâба омекш'о, па сад он највише ужива у мојој Јули, и већ, Бог зна како, одаје јој чест: све му она свлачи чизме, не да ником другом нит' сме ко. Па му дика, што му снâ лепа. „Лепе коње и лепе жене, каже он; е, ако ни по чем, по том ћеш о'ма' познати Бирцлијине!“

— Знам Бирцлијине!

— И сад смо код њега... Тако покаткад кочијашим мало... За ово што од вас зарадим, купићу мојој Јули фину мараму фердинку.. Бâба каже да кочијашим: „да се израна научим, каже ми он, како је од своји' руку и о свом комаду живити!“ А нисам јој ни каз'о да ћу јој купити мараму: па да ви'ш њене радости кад прекосутра у вече нађе нову мараму под јорганом!... Е, та само то ће ми вредити сто фóринти!

— Па сад се волете и слажете, је л'?

— Та к'о со и 'леб, што кажу.

— А је л' добра, је л' лепа?

— Па свака је Јула, господине, и лепа и добра. Је л' њој само име *„Јула“*, — не питај, нег одма' узимај док није други дочеп'о! — рече Рада блажено, баш онако са срца, па завали шеширић и запева. Оде глас високо до неба и далеко се разли, мислиш преко целе равне Бачке! Као она свила у пољу што се извија у јесен, тако се изви и отеже са весела срца Радина сетна песма: „Душо Јуло, срце увенуло!“

— Шибај, Радо! — викну путник и брзо притисну, као да хтеде натраг у око повратити ону сузу што му заблиста у оку. — Терај боље!

— Хааа! — викну Рада на коње, и пуче ирошки бич преко њих, и коњи полетеше као бесни равним бачким путем, а он запева онако за себе, ради свога задовољства:

„Ти ћеш стати, па ћеш уздисати,
Па ћеш рећи: то је моје било,
Моје било, за мном уздисало,
Уздисало, и мене љубило;
А сада га друге грле руке,
Друге руке, друга уста љубе!“

*

Сунце се већ спустило, заклонио га већ бескрајни рит с високом трском, још мало па ће и заћи, а Рада тера једнако своје бесне коње. Превезли их и на скели на банатску страну. Већ се и ноћ спустила и обавила све унаоколо, све, па и бескрајан рит који се пружаше далеко на лево од долме. Подухнули већ и ноћни ветрови, заталасало се оно бескрајно тршчано море у риту, и тајанствен елегичан шумор и песма узлелујане трске заноси сањаријама занетог путника, и он будан сања о изгубљеној срећи!... Лете коњи к'о бесни широком и високом долмом поред рита, пуца Рада бичем онако из свога расположења, и пева мислећи на своју Јулу неку песму коју заглушује топот коња, или је од времена на време односи ветар и меша је са шумом узлелујане ритске трске и псовком чобана који псују ритске комарце што се ни запаљене ватре не боје него насрћу.

А путнику дође мало лакше. Дође му воља, и зажели да упрегне шест таквих хала, па да пуца бич, а да потерају још брже, да још брже полете! Да прелети тако сву Бачку и Банат и цео свет; да оде и остави за собом све, и срећу и несрећу своју, па да лете коњи тако и да га носе тако све до на крај света, у мрак, у пустолину...

. . . . . .

— Е, фала Богу, кад смо ту! Ево нас! Још мало! — рече Рада већ у зору, и показа бичаљем на црквени тороњ, на читаву шуму од ђермова, и на крајње куће које се, онако пепељасте, разазнавале из лаке летње јутарње магле и јутарњег сутона.

— Зар већ! — уздахну путник, пренувши из својих мисли.

Београд, 1894.

САДРЖАЈ

	Стр.
Глава прва	5
Глава друга	22
Глава трећа	28
Глава четврта	39
Глава пета	50
Глава шеста	56
Глава седма	64
Глава осма	79
Глава девета	99
Глава десета	106
Глава једанаеста	122
Глава дванаеста	137
Глава тринаеста	146
Глава четрнаеста	156
Глава петнаеста	169
Глава шеснаеста	182
Глава седамнаеста	196
Глава осамнаеста	203
Глава деветнаеста	208
Глава двадесета	235
Глава двадесет прва	250
Глава двадесет друга	263
Глава двадесет трећа	271
Глава двадесет четврта	287
Глава двадесет пета	296
Глава двадесет шеста и последња	322

FL . 25-1-S7

PG
1418
S7P6
1911

Sremac, Stevan

Pop Ćira i pop Spira

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY